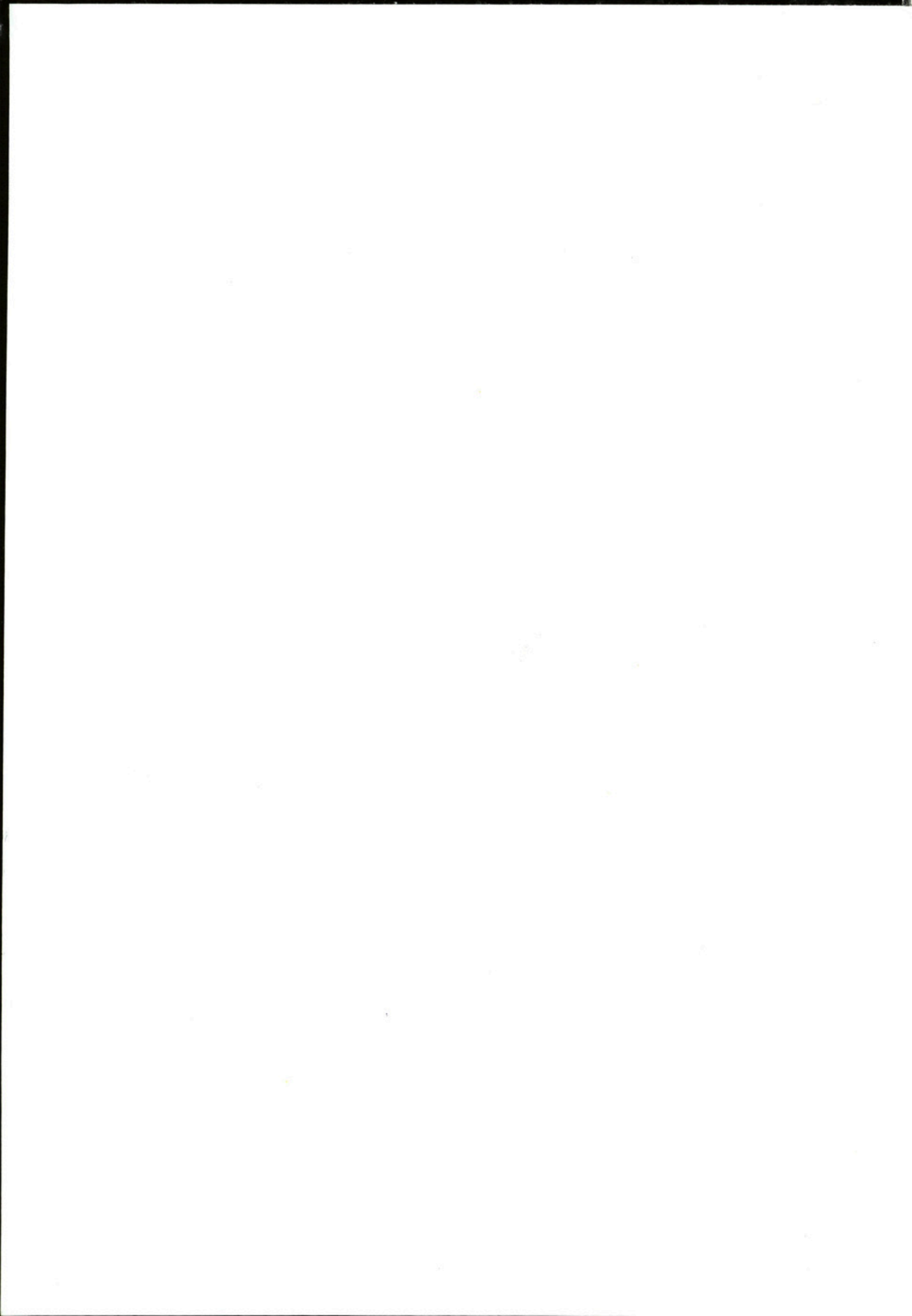

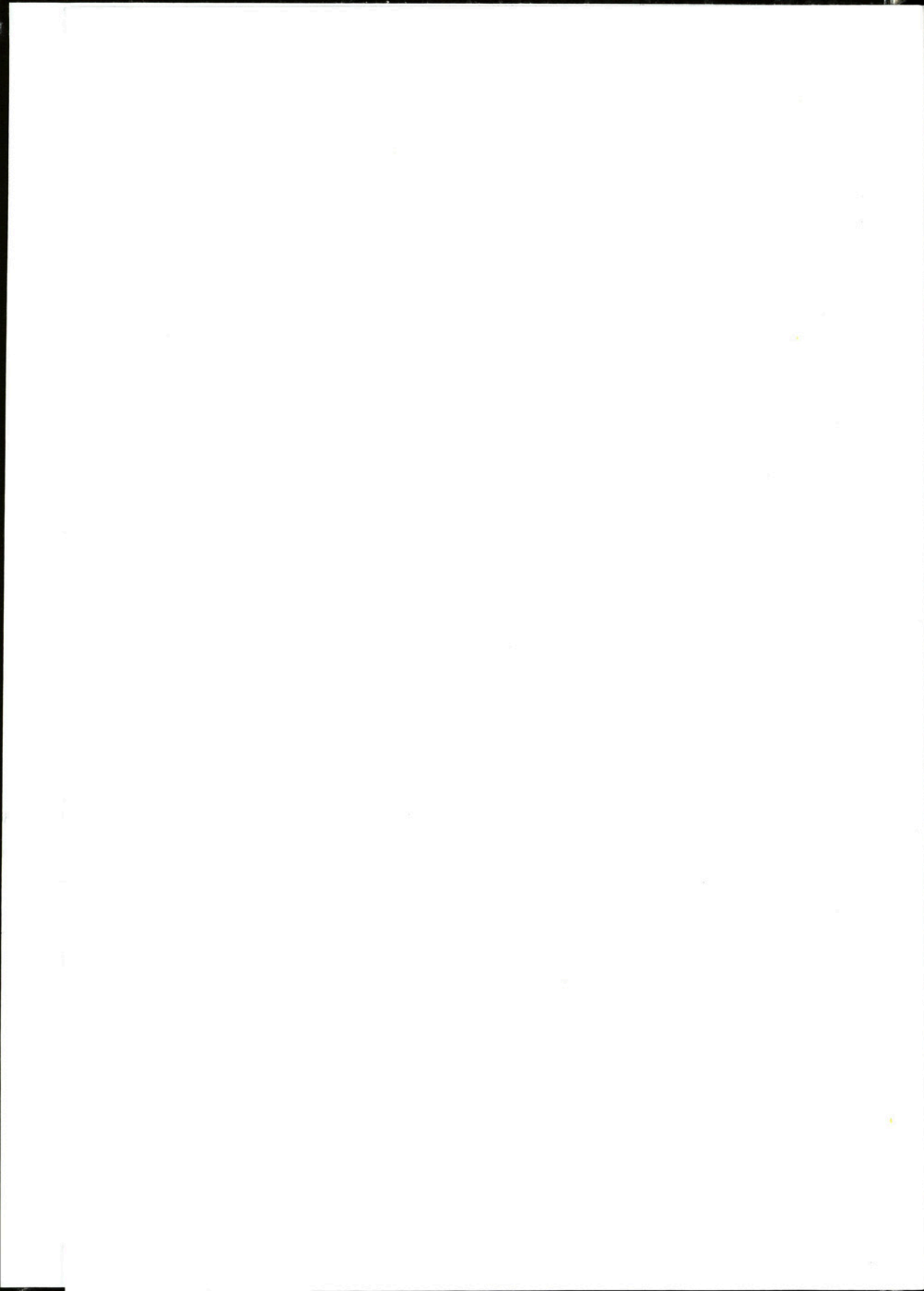

**ЋИРИЛСКЕ
РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ**

**ЛКАТИСТИ
СТИХОЛОГИЈЕ
БОГОРОДИЧНИЦИ**

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига VII

Ова књига је објављена у ратним условима,
у току агресије НАТО пакта на Југославију.
Штампање је завршено маја 1999.

БИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига VII

КАТАСТИ СТИХОЛОГИЈЕ БОГОРОДИЧНИЦИ

Аутори каталога

Душица Грбић

Катица Шкорић

Мирослава Гроздановић - Пајић

(опис водених знакова)

Стијанимир Јакишић

(консултант у опису садржаја)

Аутори прилога

Љујка Васиљев

Душица Грбић

Јасмина Грковић - Мејџор

Наиша Драгин

Свeйлана Томин

Катица Шкорић

Редактор

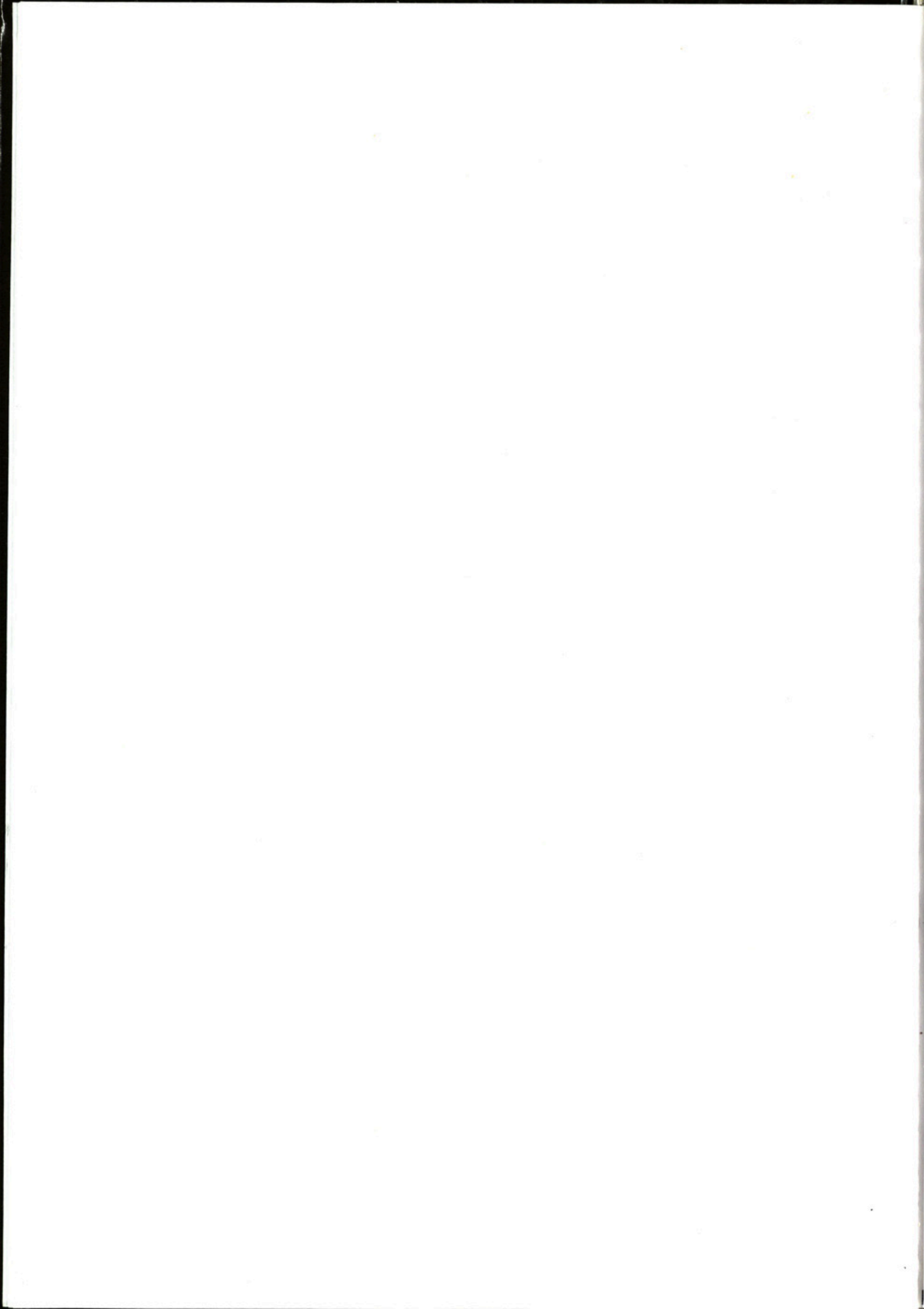
Проф. др Вера Јерковић

Нови Сад

1999

Уредник
Миро Вуксановић

КАТАЛОГ

Напомене о насловима описаних рукописа

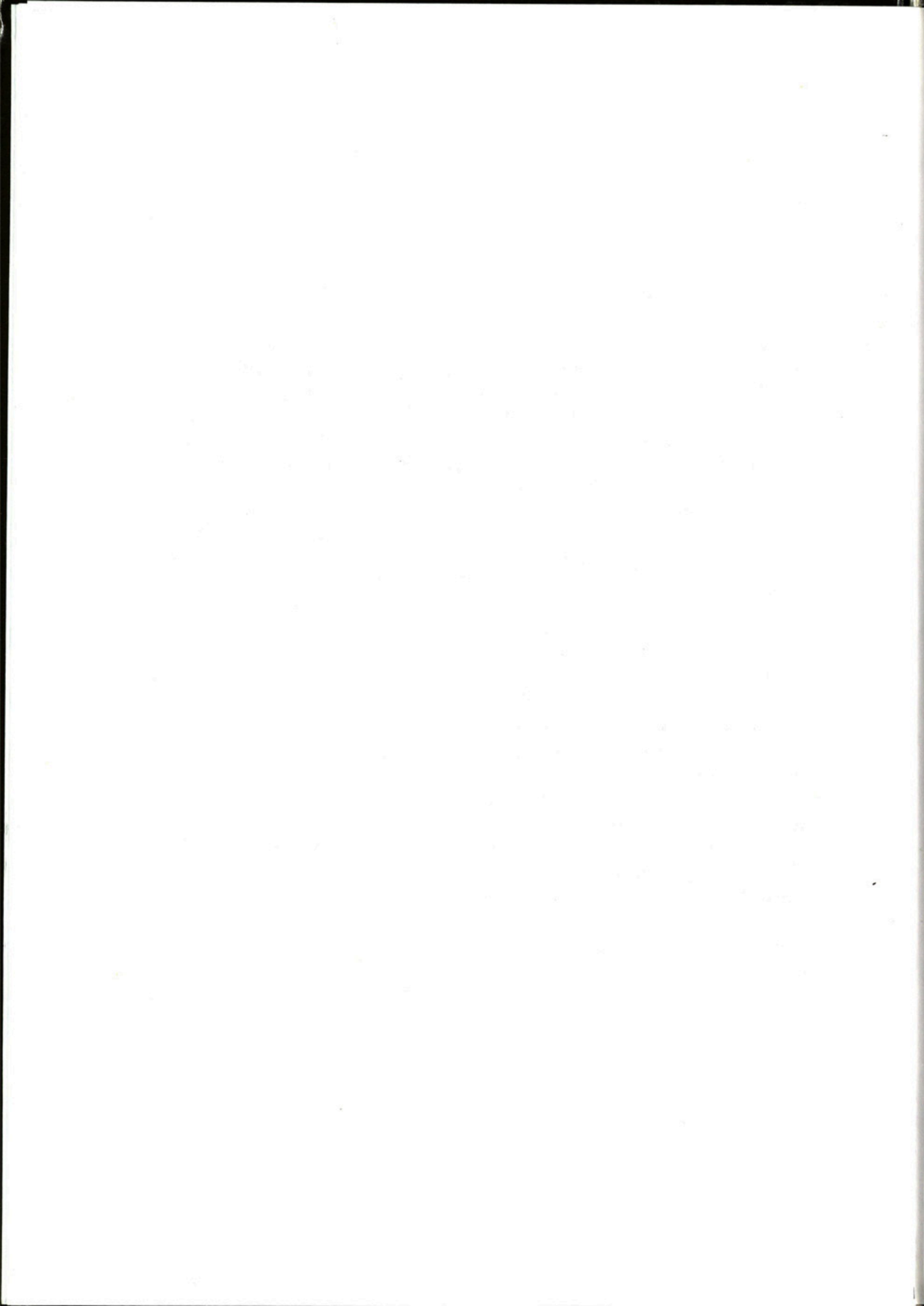
Седма књига у серији *Ђирилске рукописне књиге Библиоотеке Маџице српске* садржи описе 14 рукописа, разврстаних тематски у три целине: I *Акаџисџи*, II *Сџихолоџије*, III *Боџородичници*.

Већина рукописа из прве групе (бр. 50, 51, 53, 54 и 56) вођена је у каталозима Библиотеке Матице српске као акатистари, а овде им је наслов промењен, пошто садрже само по један или по два акатиста, а остали делови су им разни богослужбени садржаји (делови типика, молитвеника, часловца, лекаруша итд.). У насловима тих књига сада су тачно наведени акатисти који се у њима налазе, а такође је указано и на пратеће додатке и богослужбене садржаје (нпр. бр. 50 носи назив *Акаџисџи Пресвеџој Боџородици и друџи богослужбени садржаји*). У складу са тим измењен је и назив рукописа под бр. 55 *Дневна џоследовања са Акаџисџима Пресвеџој Боџородици и Госџоду Исусу Хрисџу*, чији је ранији назив био *Сџихирар* и рукописа под бр. 57 *Седмични окџоих са Акаџисџом Пресвеџој Боџородици*, који је имао наслов *Служба и Акаџисџи Свеџој Боџородици*. Само је рукопис под бр. 52 задржао постојећи наслов *Акаџисник*, јер се састоји из више акатиста и канона.

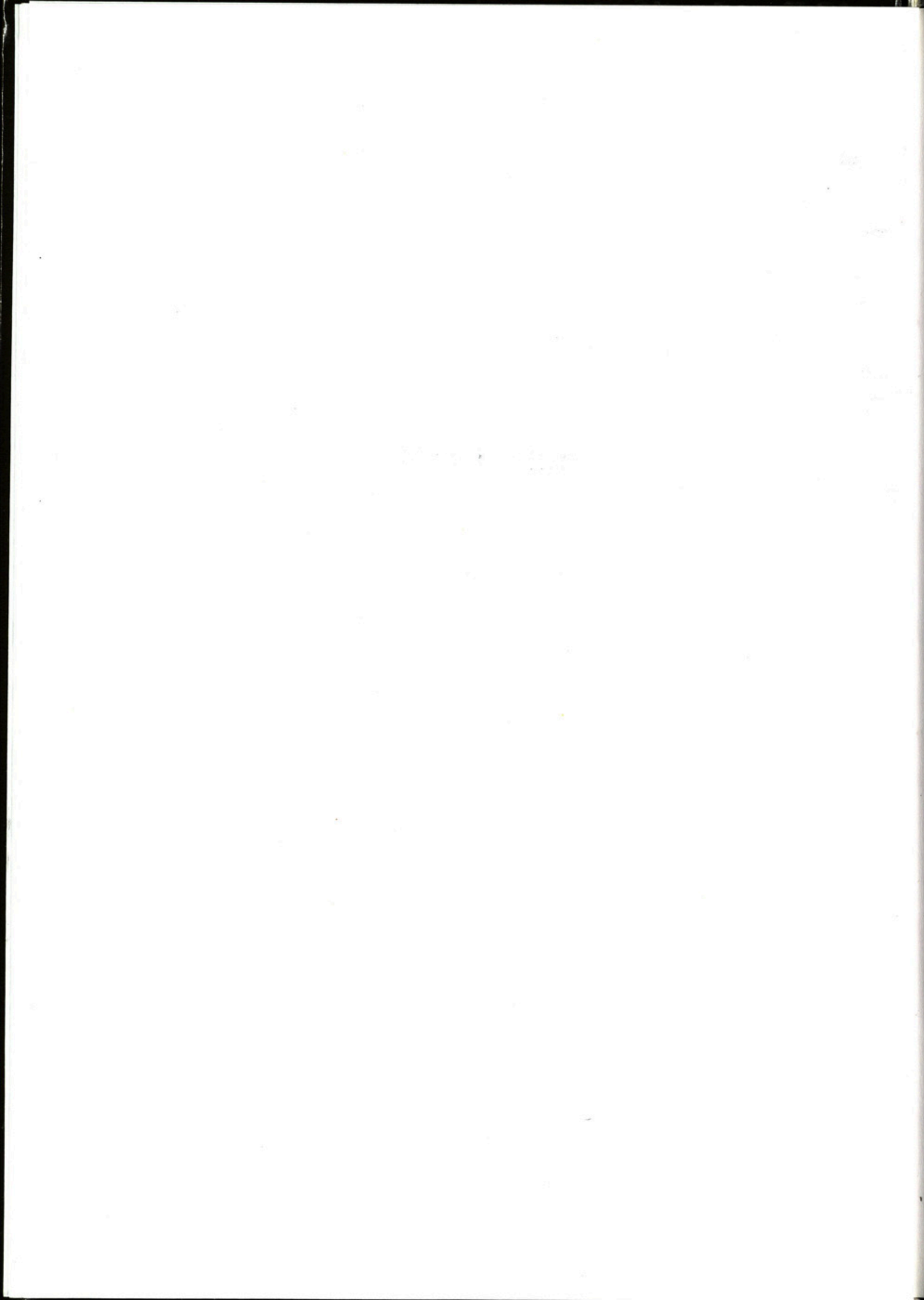
Насловом друге тематске целине *Сџихолоџије* обухваћени су, поред рукописа са насловом *Сџихолоџија* (бр. 61) и они се ранијим насловом *Ирмолоџија* (бр. 58), *Кайавасија* (бр. 59) и *Сџихолоџије и кайавасије* (бр. 60), пошто су то химнографски зборници, а појам стихологија за те сродне садржаје је најшири. Сем рукописа под бр. 60, који је раније носио наслов *Зборник литурџијских џесама*, остале књиге су задржале већ постојеће називе.

Оба *Боџородичника* из треће групе овде се јављају са новим насловима. Рукопис под бр. 62 раније се звао *Васкрсне и друџе сџихире*, а рукопис под бр. 63 *Каноник*.

У описима поменутих књига уз њихове наслове дате су и појединачне напомене.

АКАТИСТИ

50. PP I 13 (PP 113 - 352 B 22) - 28047

АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ
БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ¹

XVI век, прва трећина и крај века и XVII век, прва трећина, 1635. година и
трећа четвртина²

Хартија, мастило мрко, црно и киновар, 191 л. и по 4 празна листа на почетку и на крају књиге, додата приликом њеног преповезивања. Величина листова је 120x90-95 мм, а текста 95-107x65-70 мм. Листови су нумерисани арапским бројевима, мрким мастилом, у горњем десном или у доњем десном углу. Због опсечености листова бројева понегде нема или су делимично видљиви. Први лист с текстом означен је бројем 226, што значи да је на почетку било још листова. Од овог броја до броја 309 фолијација тече без прекида, а потом следи нумерисани низ 340-357. Бројева између л. 357 и 486 нема или су само делимично видљиви. Од броја 486 низ се наставља до броја 552, којим је означен последњи лист с текстом. У нумерацији листова има грешака: број 539 долази на два узастопна листа, док је лист између л. 547 и 548 прескочен. Новија нумерација, писана оловком, тече од првог до последњег листа с текстом, тј. од 1 до 191. Број редова на пуној страни варира: најчешће је 19, затим 17, 18, 21, 22 реда, а само на л. 104а, б је 16 редова. Седам писара, од којих је први исписао л. 1а-38б и л. 43а-103б, други л. 39а-42а и л. 190а-191б, трећи л. 104а, б, четврти л. 105а-124б, пети л. 125а-130б, шести л. 131а-156б и седми л. 157а-189б.

Рукопис се састоји од различитих временских целина XVI и XVII века, што показују различите хартије.

I хартија (л. 1-103) је из треће четвртине XVII века (1650/60); 1) круна са звездом и полумесецом и контрамарка А-С, врло сл. Николајев 183 из 1641; Београд, НБС 46 око 1651. и Београд, МСПЦ, Грујић 225

¹ Ранији назив књиге био је *Акатистар са васкрсним стихирама*.

² Почев од књиге 5 из ове серије рукописи се у насловима ближе датирају у оквиру века.

из треће четвртине XVII века; 2) исти знак са контрамарком b-v, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 75 из 60-их година XVII века; 3) исти знак са контрамарком B-G, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 69 око 1640/50.

II хартија (л. 104) је без воденог знака, али писар текста на овом листу оставио је запис са годином 1635.

III хартија (л. 105-124) је с краја XVI века (око 1590); 4) котва једнострука у кругу са угластим тролистом и контрамаркама P-C, сл. Мошин 2405 око 1590.

IV хартија (л. 125-130) с воденим знаком који се не може идентификовати.

V хартија (л. 131-156) је најстарија, а према воденом знаку је из прве трећине XVI века (1520/30): 5) тијара, врло сл. Пећ 14 и 44 из 1520/30. и Пећ 20 око 1520.

VI хартија (л. 157-191) је из прве трећине XVII века (1625/35): 6) котва једнострука у кругу са тролистом и контрамарка B-M, врло сл. Мошин 2090 из 1635; 7) исти знак и контрамарка b-v, сл. Мошин 2108 из 1625.

Књига се састоји из 26 свешчица. На почетку је 13 свешчица сигнираних ћириличким бројевима $\bar{a}-\bar{g}$ (=1-13), мрким мастилом. Сигнатуре се налазе на 1. и последњем листу свешчице, али због опсечености листова понегде их нема или су само делимично видљиве. У тим свешчицама је по 8 листова, осим у 5. и 13, које садрже по 6 листова. Овај сигнирани низ свешчица прекида се иза 5, где је увезана несигнирана свешчица од 4 листа (полеђина 4. листа је празна). Иза последње свешчице тог низа долази свешчица од 8 листова, означена бројем \bar{a} (=1) на 1. листу, мрким мастилом. У наставку књиге је 6 несигнираних свешчица са по 8 листова, осим друге свешчице, где су 4 листа. Следи још 5 свешчица, сигнираних на 1. листу сваке од њих ћириличким бројевима $\bar{b}-\bar{f}$ (=12-16), мрким мастилом.

Корице су картонске, обложене тамномрком кожом. Уоквирене су двама стилизованим лозицама, од којих је спољашња шира од унутрашње. У угловима унутрашњег оквира су украси, а на средини сваке корице је орнамент, који чине крст, срце и ленгер. Оквири и орнаменти су у златотиску. Хрбат је са три ребра. Изнад горње и доње ивице свакога од њих налазе се златне лозице.

Заставица нема. Иницијали су велика црвена слова, понегде мало украшена. Наслови су исписани црвеним (ретко црним) словима. Сва слова су углавном мала.

Писмо *првог писара* је полуустав. Слова су крупна и нису увек једнако усмерена. Разликују се пуне и танке линије. Почетне надвучене и подвучене црте обично изостају, а и украсне црте су ретке. Слова су типолошки устаљена, а више од једног типа има само 8 (лигатурно и о

са птичицом). Од већих слова среће се широко *є*, *о* и слово *с* које долази иза тачке, а црно је, веће *з* (иза тачке, црно), веће једноног *т*, високо *т*, *ѣ* и *ѣ*, као и слова са продуженим елементима (*а*, *р*, *о* са птичицом и *џ*).³ Поред полууоставног, и брзописни тип у врсти имају: *а*, *в* и *р*. Над редом брзописом су изведена слова: *в*, *є* и *л*.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се *дебело јер*, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја*- редовно је *ѡ*-, а за *-ја*, обично долази *-а*, ретко *-ѡ*. У писању *је*- превагу има *є*- над широким *є*- и лигатуром *кє*-. За *-је* најчешће је писано *-є*, више пута и *-кє*, док је широко *-є* најређе. У означавању групе *ља* већином се јавља *лѡ*, само понегде *ла*, а има случајева и са *лѡ*. За секвенцу *ња* чешће је *нѡ* од *на*. Група *ље* углавном је писана са *лє*. Понегде се среће и *лє* или *лѡє*. У обележавању *ње* чешће се јавља *нє* од *нє*. Лигатура *кє* у неким случајевима долази уместо *є* (*мкѡѡѡѡ тє* 24а/7, *рѡж|д|ѡѡѡѡ тє* 24а/8-9, *гљѡѡѡ мѡ* 29б/4). Слово *ї* не употребљава се увек у складу с ресавским начелима. Слово *з* (вредност *з*) среће се понегде на етимолошком месту или уместо *з*. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две, три и четири тачке са таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Писање слова *а* уместо *јера* је доста често. Слова *ѣ* и *є* се мешају. Чува се вокално *л*, као и *л* на крају речи и слога. Вокално *р* се такође чува, сем у два случаја, у којима се јавља *-ар-* (*чарѡвѡкнице* бб/8, *ѡѡмар'шеє* 85а/5).⁴ Незаемењене су групе *чр-*, *чѡт-*, *жд* и *џ*. Заменичко *вѡс-* је без метатезе. Нема замене ни *вѡ*, *вѡ-*, *вѡз-/вѡс-* са *ѡѡ*, *ѡѡ-* и *ѡѡз-/ѡѡс-*.

На морфолошком плану књижевна норма се углавном поштује. Изједначени су А и Г јд. код именица м. рода које означавају биће. Именице са основом на **ї* и на консонант у И јд. и Д мн. имају *-ємѡ*, а у Л мн. *-єхѡ*. У Л јд. именица са основом на **ї* и на консонант је *-и*. У Д јд. сложене придевске промене је *-ѡѡѡѡ*, а облик прости придевске промене среће се у Г мн. Атематски глаголи и глагол *имѡѡти* у 1. л. мн. презента долазе са наставком *-ми* (*-мѡ*). Нема супина, као ни асигматског аориста.

Одступања од старословенске нормe су иста као и у многим другим српскословенским споменицима. Познате архаичне иновације у продуктивним именичким врстама и старе дублетне форме у непродуктивним именичким врстама спорадично се јављају и у овом рукопису.

У малобројним случајевима потврђују се народне црте. У Г мн. именица **о* основа м. рода јавља се наставак Л мн. (*ѡѡ насѡ ... рѡвѡхѡ*

³ Термин „слова са продуженим елементима” користи се за слова која имају продужене неке делове у међупросторе (стуб, реп итд.) и најчешће су позиционо условљена.

⁴ Присуство *-ар-* на месту вокалног *р* је правописна појава, која се јавља и у неким другим рукописима (в. у овој књизи и описе бр. 52, 53, 55, 56, 60).

твоиѡъ 27а/12-13). Заменица *свои* у Д јд. м. рода има облик *своѡмъ* 68б/9. У наставцима следећих заменица слово *ѡ* понегде изостаје (Г мн. *ѡ толицѣ бѣдѣ* 29б/8-9, *ѡѡъ наши* 46б/7), или се неоправдано јавља (Н јд. *снѣ твоиѡ* 83б/13-14). Слово *ѡ* је без оправдања написано и у лексеми *пакыѡ* 61а/15. У Д јд. сложене придевске промене ретко се среће *-ои* (*бѡгои* 34а/14 итд). У Н мн. придева м. рода уместо групе *-ои-* јавља се и *-от-*, а заменичка основа на *-ѡ-* потврђује се у неким примерима Г мн. Уместо наставка *-ѡши* среће се *-иши* у 2. л. презента (*покажиши* 57б/11). Двојина је ређе замењена множином.

Наведене црте су општештокавског карактера, а појава заменичке основе у промени придева упућује на косовско-ресавски говорни тип.

Писмо *другог писара* је полуустав. Слова су ситнија и лепша од слова претходног писара. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене, подвучене, као и украсне црте не долазе. Типолошки варира само слово *т* (једноног и троног). Већа слова су: широко *ѡ*, *о*, *с* и *ѡ*, веће *ѡ* грчког типа, *в* са улево испупченим стубом и раздвојеним лучним петљама и високо *ѡ*. И брзописни тип у врсти имају: *а*, *в* и *г*, а над редом само у брзописном облику јављају се: *ѡ*, *в*, *з*, *м* и *р*.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од јерова долазе *ѡ*, *ѡ*, *високо јер* и *пајерак*. За *ја* на почетку речи редовно је *ѡа*, а иза вокала за ову групу чешће је *а* од *ѡа*. Група *је* у иницијалном положају означена је углавном са *ѡ*, ретко са *ѡ*, а у поствокалској позицији скоро увек је *ѡ*, само једанпут је веће *ѡ* грчког типа. Група *ља* писана је *ѡа*, а *ња*, поред *ѡа* и *ѡа*. За *ље*, *ње* увек је *ѡѡ*, *ѡѡ*. Слово *ї* употребљено је у складу с ресавском праксом. Слово *ѕ* долази само као број. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две тачке са таласастом цртом или без ње, три тачке са цртом и четири тачке.

Језик је српскословенски. Пуно пута написано је *а* на месту *јера*. Слово *ѡ* често се замењује са *ѡ*. Српскословенска норма поштује се у погледу вокалног *л* и *л* на крају речи и слога, група *ѡр-*, *ѡѡ-*, *ѡд* и *ѡ*, заменичког *ѡѡ-*, предлога *ѡѡ* и иницијалног *ѡѡ-*, *ѡѡ-*/*ѡѡ-*. Слово *ѡ* једанпут изостаје у Г мн. сложене придевске промене, а група *-ои-* упрошћена је у *-от-* такође у једном случају.

У области морфологије присутне су иновације, које се иначе срећу у српскословенским споменицима, док народних и дијалекатских црта нема.

Трећи писар исписао је само л. 104а, б и оставио је запис са годином 1635. Писмо је полуустав. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене и подвучене, као и украсне црте изостају. Слова су лепа и типолошки устаљена. Од већих слова јавља се широко *ѡ* и *високо ѡ*. Слово *а* има и брзописни тип, а над редом у брзописном типу долази *ѡ*.

Правопис је ресавски. Од јерова употребљава се њ, високо јер и пајерак. За групу ја- среће се га-, а за -ја је -а. Иницијално је потврђује се са ѓ, док у позицији иза вокала ова група писана је са ѓ и ѓ. Групе ља, ље, ње се не потврђују, а за ња долази на. Слово ї писано је по ресавским правилима. Слова ѕ нема. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, три тачке с таласастом цртом и четири тачке.

Језик је српскословенски. Нема примера са словом а на месту јера. Присутно је мешање ђ и ѓ. Народне и дијалекатске црте се не јављају.

Писмо четвртог писара је полуустав. Рукопис је исписан, али није нарочито леп. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене и подвучене црте обично изостају, а украсна црта је понегде присутна. Типолошки варирају ѓ (полууставни и грчки тип) и ѓ (ѓ се јавља са средњом линијом и без ње, а т је треног или као седмица). Од већих слова долазе широко ѓ, о, с и ѓ, веће ѓ грчког типа, високо т, ђ и ђ, веће в са испупченим стубом улево и лучним раздвојеним петљама, веће брзописно ж, као и слова с продужецима у међупросторе (а, ж, га и ю). У врсти, поред полууставног, и брзописни тип имају: а, в, в, г, з, ђ и га. Само брзописна слова над редом су: в, в, ж, м и р.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од јерова употребљавају се њ, ђ, високо јер и пајерак. За групу ја- јавља се га-, а за -ја чешће је -а од -га. Група је- најчешће је означена са ѓ-, а ређе са ѓ- или к-. У писању -је чешће је -ѓ од -к. Секвенце ља, ња, ље, ње долазе с лигатурама. Слово ї писано је по ресавским правилима. Слово ѕ (вредност з) јавља се на етимолошком месту, али недоследно. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка и зарез, две тачке с таласастом цртом и три тачке.

Језик је српскословенски. Ретке су потврде са словом а на месту јера. У више случајева се мешају ђ и ѓ. Норма се поштује у погледу л вокалног и л на крају речи и слога, група чр-, чђт-, жд и ц, заменичког вђс-, предлога вђ и иницијалног вђ-, вђз-/вђс-.

На морфолошком плану норма књижевног језика се углавном поштује. Изједначени су облици Г и А јд. м. рода за биће. У Л јд. именица на консонант је -и. У Д мн. именица на *ї и на консонант је -ѓмь, а у Л мн. именица на консонант -ѓхь. Д јд. сложене придевске промене потврђује се са наставком -омоу. Супин се замењује инфинитивом. Асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале већ у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од наноса из народног говора у Д и Л мн. ређе се среће заменичка основа на $\text{-ѣ} \rightarrow \text{-е}$ -, карактеристична за косовско-ресавски говорни тип и замена двојине множином у неким случајевима.

Писмо *петог писара* је мешовито (полуустав и брзопис). Разликују се пуне и танке линије. Почетне црте се понегде јављају, а надвучене, подвучене и украсне црте по правилу изостају. И полууставни и брзописни тип имају: а, б, в, г, е, ж, м и т. У извођењу неких слова комбинују се елементи и полууставног и брзописног писма. Већа слова су широко е, веће е грчког типа, издужено брзописно к, високо т, њ и њ, веће в са улево испупченим стубом и лучним раздвојеним петљама, као и слова га и ю која долазе с продуженим стубовима у међупросторе. Над редом само брзописни тип имају: в, ж, к и ч.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се њ, њ, високо јер и пајерак. За ја- увек долази га-, а за -ја писано је -а. Група је- потврђује се са е-, а -је већином са -е, ретко са -е, -к. Секвенца ља означена је са ла, док се у писању ња, поред чешћег на, среће и на. За ље користи се ле, а за ње нк. Слово ї није увек употребљено по ресавским правилима. Слова ѕ нема. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две и три тачке с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Нема потврда за писање а уместо јера. Присутно је мешање њ и е. Народне и дијалекатске црте се не јављају.

Писмо *шестог писара* је полуустав. Слова су лепа и исписана. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене, као и украсне црте понегде долазе, док подвучене по правилу изостају. Типолошки варирају з, т и љ. Већа слова су: широко е, о, с и ѡ, високо т, њ и њ, веће брзописно г, ж, з и м, а с продужецима у међупросторе долазе а, д, о са птичицом, ц и га. И брзописом у врсти изведени су: а, б, г, д, ж, к и ю. Над редом и брзописни тип имају в и ж, а само у брзописном облику потврђују се к и м.

Правопис је ресавски, ненормализован. За групу ја- увек је написано га-, а за -ја чешће је -а од -га. У писању је- преовлађује е- над е- и к-. За -је већином је -е, док се -е и -к ређе јављају. Групе ља нема. Секвенца ња долази са на, а једанпут је на написано уместо на (грѣшнѣго 154а/9). Група ље писана је обично са ле, а у једном случају потврђује се и лѣ (застѣплѣнїемь 155а/13-14). За групу ње јавља се нк. За љу, поред лю, постоји и лѣ. Слово ї није увек у одговарајућој позицији. Слово ѕ (вредност з) написано је једанпут, на етимолошком месту. Број 6 потврђује се неколико пута, а писан је као обрнуто ѕ. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две и три тачке са цртом и четири тачке.

Језик је српскословенски. Присутне су међусобне замене **ѣ** и **ѥ**, док се писање **а** уместо *јера* не јавља. Српскословенска норма се чува и у другим фонетским категоријама.

На морфолошком плану одступања од књижевне норме су мала. Изједначени су **А** и **Г** јд. код именица м. рода које означавају биће. Од именица на консонант у **Л** јд. употребљена је **дѣнь**, и то са старијим наставком **-ѥ** (*въ дне 1436/10*). Наставак **-ѥ.мѣ** потврђује се у **И** јд. именица на консонант и у **Д** мн. именица са основом на ***ѣ**. Именице ***ѣ** основа у **Л** мн. долазе са **-ѥхѣ**. У **Д** јд. сложене придевске промене је **-омоу**, а именички облик придева присутан је у **Д** мн. м. и ср. рода и у **Л** мн. ж. рода. У **1. л. мн. атематских глагола** и глагола **имѣти** је **-ми**. Нема супина, а ни асигматског аориста. Дијалекатске црте, према којима би се рукопис могао ближе локализовати, нису запажене.

Писмо *седмог писара* је полуустав. Рукопис је леп и исписан, али је на неким местима теже читљив због мрља на листовима. Почетне, надвучене, подвучене, као и украсне црте срећу се понегде. Слова су типолошки устаљена, сем **т**, које је троного или ређе једноного. У врсти слова **а**, **в**, **в** и **р** имају и брзописни тип, а над редом у полууставном и брзописном типу потврђују се **м** и **р**. Само брзописна слова над редом су **а**, **в**, **в** и **ж**. Од већих слова употребљавају се: широко **ѥ**, **о**, **с** и **ѡ**, високо **т**, **ѣ**, веће **в** са стубом испупченим улево и лучним раздвојеним петљама; издужено **к**, веће **з** и **п**, као и слова с продужецима у међупросторе (**ѡ** и **ѡ**).

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се **ѣ**, **ѣ**, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја-* редовно је написано **ѡ-**, а за *-ја* чешће је **-а** од **-ѡ**. У писању *је-* обично долази **ѥ-**, док је **к-** ређе, а за *-је* чешће је **-ѥ** од **-к**. Групе *ѡа*, *ѡа*, *ѡе*, *ѡе* потврђују се с лигатурама. Слово **ѣ** се не јавља увек по ресавским правилима. Слово **ѣ** (вредност **з**) долази у неким случајевима на етимолошком месту и уместо **з**.

Језик је српскословенски. У доста случајева *јер* се замењује са **а**, а више пута написано је и **ѣ** уместо **а**. Мешају се **ѣ** и **ѥ**, а више пута уместо **ѣ** налази се **к**, што може да буде потврда изговора **ѣ** (*гнѣвъ 170а/8*, *прогнѣваѥ 177а/6*, *нѣ прѣзри 181а/8* итд.). Српскословенска норма поштује се у другим фонетским категоријама.

У области морфологије нема много одступања од норме. Изједначени су **Г** и **А** јд. код именица м. рода које означавају биће. У **Л** јд. основа на консонант је **-и**. **И** јд. основа на консонант и **Д** и **Л** мн. основа на ***ѣ** потврђују се са **-ѥ-**: **-ѥ.мѣ** (**-ѣ.мѣ**), **-ѥхѣ** (**-ѣхѣ**). У **Д** јд. сложене придевске промене је **-омоу**. У падежима множине (**Г**, **Д**, **И**, **Л**) облици прости придевске промене потврђују се само у **Л** ср. рода. У **1. л. мн. атематских глагола** и глагола **имѣти** је **-ми** (**-ми**). Супина и асигматског аориста нема.

Од наноса из народног говора у 1. л. мн. презента долази -мо (възсламо 1676/13, възсламо 180а/13-14), двојина је понегде замењена множином, а именица и заменица не конгруирају у роду у случају Н мн. (въси дѣла 1886/18).

На основу наноса из народног говора ни овај део не може се ближе локализовати.

Садржај

1а-28б: слоужба акатїсто(!), прѣс/тѣе вѣе ст|с|ры(!) гласъ .̄.

29а-38б: канѡ|н| мѣвнѣ, прѣстѣи / вѣе. Текст се прекида на л. 34б код јеванђеља после 6. песме канона: ... таже и сѣдши при ногѣ / ісовѣ, слышаше слова. На л. 35а текст се наставља богородичним тропаром 7. песме: твоємѣ дѣице. исцѣлѣти ...

39а-42а: на гї възва|х| сти|х|ри гл|с|ь ѣ

42б. Страна је празна.

43а-48б: канѡ|н|, пѣваеми, по в|с|еє / дѣи ны(?) ко(н)|д|(акъ). гл|с|, .̄.

49а-52а/18: на гї възва|х| ст|х|ры вѣс/кр|с|ны. гл|с|сѣ(!): .а:

52а/19-62а/18: канѡ|н|, стѣи и живо/начел'нѣи троици, тво/реніе митрофаново.

62а/18-80б/15: канѡ|н| възскр|с|нь твореніе. пр(ѣ)п|д|внаго / ѡца нашего іѡанна. дамаскїна. гл|с| .̄.

80б/16-82а/4: сїи тро|п|(ари) поют |с|е, възскр|с|ни. / поют се, порочна|х|. гл|с| .̄.

82а/5-87б/7: тропари възскр|с|ни, и бог(о)/ро|д|ч'нїи ѣпакои . гл|с| .̄.

87б/7-103б: тропари и кон|д|аци . бѣгоро|д|ч'ни днев/ни. Текст се прекида на л. 103б, код речи: ... тро|п|(арь). стѣго / аще ли к|с|(тъ) въ кон любово,

104а-104б: *Светилни за све дане у седмици.* На почетку недостаје текст до светилног за петак: вѣпїаше. како заидѣ слнце сла/[]ѣ. свѣте начелненши ...

105а-124б: блжен'ны на гл|с|ы ієѡліа.

125а/1-125а/4. Текст почиње: растлю сла|д|о|с|тъ еє..., а завршава се: ... достоинно є|с|(тъ) тако въ ис(ти)нѣ.

125а/5-130б: тро|п|ры възскр|с|ни . гл|с|ь .̄

131а: *Отпуст на свакодневной служби.* Недостаје текст на почетку све до речи: ... гї помѣвн . м . сла|в|(а) и нїга:

131б-156б: На|ч|(є)ло паве|ч|(є)рныци. црѣ не/в|с|нын.

157а-189б: Мѣтвы въ чтенїи ѡалтир(га)

190а-191б: *Таблице.*

Записи

На л. 38б, полууставом, црним мастилом: ово с корица преписано:

Испод тога истом руком, црвеним мастилом: оуби братъ млиной за на/слие сестри види оучине/но тоурчина и повегосмо / изъ сѣнице оу Банатъ л. / 1716 от. радойко и мати / млинка и мы бр. стани/сла|в|, млиной, веселинъ, / неделко, вида, снаха / и братоучеда. / ѿеофанъ монахъ ко/санчкин.

На л. 104б, по завршетку текста, руком писара који га је исписао, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), мрким мастилом: И простите / аще вошде| где цо погрѣшено крѣах се / ѿ тоуракъ по шѣми те пи|с|ахъ: -- / Въ лѣт|т|(о) * . 3. рѣг . : . (=7143, тј. 1635).

Испод тога, руком писара записа на л. 38б, полууставом, црним мастилом: с корица: Испод тога истом руком, полууставом, црвеним мастилом: пис [] га [] ѿ амовити(?).

На полеђини последњег празног листа, савременом писаном ћирилицом, плавом оловком: **Писано 1635.** Мало ниже, уз десну маргину: **КБ. / 1871.**

На унутрашњој страни задње корице мрким мастилом исписани су неки арапски бројеви.

Историјат књиге

Књига је заведена у инвентар Библиотеке Матице српске 1. марта 1933. године без података о начину прибављања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 54 (бр. 4).
2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 47.
3. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXI, Београд 1982, 17 (бр. 12).
4. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 119-120, 123-129.
5. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 127, 137, 139, 141.

51. PP I 14 (PP 114 - 352 B 23) - 67598

АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ
САДРЖАЈИ¹

XVI век, прва четвртина, прва или друга четвртина, 70/80-те године, крај
века, XVII век, средина века и XVIII век

Хартија, мастило мрко, црно и киновар, 168 л. 128-130x86-92 мм, текст 90-105x65-70 мм. Број редова на пуној страни варира од 12 до 18, а најчешће их је 13. Седам писара. Први је исписао л. 1а-20б, други л. 21а, б, 22б-26б, трећи л. 22а, четврти л. 27а-34б, пети л. 35а-46б, шести л. 47а-56а/б, 59а-115б, 116б-155б, 159а-168б и седми л. 56а/7-58б.

Рукопис се састоји из различитих временских целина XVI и XVII века, што показују различите хартије.

I хартија (л. 1-20) је с краја XVI века: 1) једнострука котва са угластим тролистом и контрамарком С-В, врло сл. Мошин 2345 из 1593.

II хартија (л. 21-34) из средине је XVII века: 2) круна са звездом и полумесецом и контрамарка А-С, врло сл. Београд, МСПЦ 2 из 1647; Београд, НБС 46 око 1651.

III хартија (л. 35-46) је из 70/80-их година XVI века: 3) котва у кругу са звездом и двоструким крацима, врло сл. Мошин 1387 из 1573 (овај тип котве јавља се од 1560. до 1580).

IV хартија (л. 47-109) из прве је четвртине XVI века (1510/20): 4) теразије овалних тасова у кругу са куком изнад круга, врло сл. Мареш 1084 из 1506; сл. Брике 2514 из 1511/13 (1515/21); Дечани 157/V из 1495/15.

V хартија (л. 110-115) такође је из прве четвртине XVI века (1510/20): 5) кардиналски шешир, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 62 из 1510/20; Београд, МСПЦ 44 из 1514.

¹ Ранији назив књиге био је *Акатистар са васкрсним стихирама*.

VI хартија (л. 116-127) вероватно је из прве четвртине, а можда и друге четвртине XVI века: б) двострука котва у кругу са звездом сл. Мошин 697 из 1521. и Мошин 776 из 1544.

VII хартија (л. 128-141 и 153-155) из прве је четвртине XVI века: 7) теразије равних тасова у картушу са осмицом и звездом, сл. Београд, МСПЦ 25 из прве четвртине XVI века.

VIII хартија (л. 142-152) вероватно је из прве четвртине XVI века: 8) детаљ теразија овалних тасова са уписаним полулуком у кругу - без горњег дела који се није могао идентификовати, вероватно сл. Београд, НБС 31 из 1514.

IX хартија (л. 156-158) уметнута је у XVIII веку: 9) детаљ стилизованог крина, могуће у саставу неког неидентификованог знака. По структури хартија је из XVIII века.

На л. 159 и до краја рукописа понављају се водени знаци IV и VII хартије, из прве четвртине XVI века.

Књига садржи 31 несигнирану свешчицу. Св. 14 има 9 листова (недостаје јој један или више листова), св. 6, 8, 16 и 24 су са по 8 листова, св. 1, 3, 5, 9-10, 15, 21-23 (предња страна 1. листа у св. 22 је празна), 25-27 и 30 састоје се од по 6 листова, у св. 2, 4, 7, 11-13 и 17-21 су по 4 листа, св. 29 садржи 3 празна листа, а у св. 28 налазе се 2 листа.

Рукопис није рестаурисан. Више листова је волантно, а већина их је на ивицама искрзана и зацепљена. На листовима има мрља од влаге и рупица од црвоточине.

Корице су дашчице са жљебовима који се прекидају на угловима и са закошеним бочним ивицама према унутрашњости. Обложене су мрком орнаментираном кожом, која је излизана и на више места оштећена (недостају јој делићи и има рупице од црвоточине). На хрпту су три ребра. Виде се трагови двеју копчи.

Заставица нема. Иницијали су велика црвена слова, која су понегде украшена цртицом. Наслови су исписани киноваром. Слова у насловима су најчешће мала, или је само почетно слово велико, а јављају се и случајеви где је почетак наслова (прва реч или прве две речи) исписан великим словима. Слова у насловима писана су одвојено, а само на л. 119а потврђује се вез.

Писмо *првог писара* је полуустав. Слова су ситнија и лепа. Разликују се пуне и танке линије, док почетне, надвучене, подвучене и украсне ређе долазе. Од малих слова више од једног типа имају *ѐ*, *ж*, *ѝ* и *ѡ*. Слово *т* је троного. Од већих слова јављају се широко *ѐ*, *о*, *с* и *ѡ*, високо *т* и *ѡ*, веће *з*, а потврђују се и слова с продужецима, као што су *а*, *г*, *д*, *р*, *ц* и *ѡ* у лигатури *а+ѡ*. Поред полууставног *м* у врсти се јавља и

мало брзописно *м*, а над редом само брзописом изведена су слова *в*, *в* и *м*.

Правопис је ресавски, ненормализован, са остацима рашке праксе. Од *јерова* употребљавају се *ь*, *ѣ* (ретко), *високо јер* и *пајерак*. Група *ја-* писана је увек са *ѣ-*, а за *-ја* чешће је *-а* од *-ѣ*. За секвенцу *је-* широко *ѣ-* је чешће од *ѣ-*, а више пута среће се и лигатура *ѣ-*. Иза вокала група *је* означена је чешће са *ѣ*, него са *ѣ*, а једанпут се у овој позицији потврђује и веће *ѣ* грчког типа. Лигатуре *ѣ*, *ѣ* се доследно јављају у групама *ља*, *ња*, *ље*, *ње*. Слово *ї* писано је у складу с ресавским правилима, сем неких случајева где је употребљено почетно *ї*. Слово *з* у вредности *з* долази неколико пута на етимолошком месту и уместо *з*. Иза *к*, *г*, *х* увек стоји *ь*. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су тачка, зарез, две тачке с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Замена слова *јер* са *а* среће се у једном случају. Слово *ѣ* и *ѣ* се међусобно замењују. Норма књижевног језика до краја се поштује у погледу чувања *л* вокалног, група *чр-*, *чѣт-*, *жд* и *ѣ*. Нема метатезе заменичког *вѣс-*, а неизмењени су и *вѣ*, *вѣ-*, *вѣз-/вѣс-*. Сачувано је *л* на крају речи и слога.

Редакцијске црте у морфолошком систему спроведене су доследно. А јд. м. рода за биће изједначен је с Г. У И јд. именица ср. рода на консонант и у Л мн. именица ж. рода **ѣ* основа потврђује се *-е-*: *-ѣ.мѣ*, *-ѣ.хѣ*. У сложеној придевској промени увек је Д јд. са наставком *-о.моу*. У падежима множине (Г, Д, Л) облици сложене придевске промене скоро су уопштени, изузетак је један случај И мн. ж. рода, где се јавља именички облик. Глагол *имѣти* у 1. л. мн. среће се са *-ми*, са једним изузетком где је *-мо* (не *имамо* 9а/8). У 3. л. дв. је *-та*. Нема супина, а ни асигматског аориста.

Постоје у рукопису и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су под утицајем народних језика продрле још у старословенске споменике. Срећу се старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Српскословенску норму нарушавају неке народне црте: за А јд. именице м. рода **а* основе употребљен је Г јд. (*оуѣли вѣоу* и *сѣго николи* 8б/7, *вѣѣ оуѣди сѣла николи* 10б/12), уместо Г мн. именице м. рода **о* основе употребљен је Л мн. (*недѣ|с|тоинѣ|х| раѣѣ|х|* 6б/13), а у једном случају присутан је облик И јд. ср. рода са заменичком основом *-ѣ-* (*мнѣзѣ.мѣ дрѣз'новеѣ.мѣ* 12а/17). Именица *стихира* од два могућа облика Н мн. (*стихиры* и *стихирѣ*)² једанпут је као у народном језику *-ст(и)|х|(и)ре* 4б/10.

² Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico - graeco - latinum*, Vindobonae, 1862-1865, 884.

Према наведеним цртама може се претпоставити да је рукопис настао на простору косовско-ресавског говорног типа.

Писмо *другог писара* је стилизовани брзопис ресавске варијанте. Слова су лепа, исписана. Разликују се пуне и танке линије. Више од једног типа има само слово *в* (брзописно четвртасто и полууставно). Од већих слова потврђује се широко *є* и *ѡ*, високо *т* и *џ*, а од слова *с* продужецима долазе *а* и *ѡ*.

Правопис је ресавски, ненормализован, са знатнијим присуством рашке праксе. Од *јерова* користе се *дебело јер*, *високо јер* и *пајерак*. На почетку речи група *ја* се не потврђује, а иза вокала она је чешће писана са *ѡ*, него са *а*. За секвенцу *је-* увек стоји *є-*, а за *-је* много чешће је *-є* од *-к*. Групе *ља*, *ња* доследно су с лигатурама. За групу *ље* већином се среће *лє*, више пута јавља се и *лѣ*, а само једанпут је *лк*. Група *ње* писана је само са *нє*. У обележавању *љу*, поред уобичајеног *лю*, потврђује се и *лѣ*, док групе *њу* нема. У позицији испред *ј* није увек *ї*, долази и *и*. Слово *ѕ* употребљено је само као број. Слово *ы* се не потврђује. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка са таласастом цртом или без ње, зарез и три тачке с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. У позицији где се *јер* могло вокализovati без обзира на Хавликово правило свуда је написано *а*, сем једног случаја предлога *вџ*, који се потврђује с *џ*. Мешање *ѣ* и *є* постоји.

У области морфологије књижевну норму нарушава један пример са *-ои* у Д јд. сложене придевске промене ж. рода.

Писмо *трећег* писара, који се јавља само на л. 22а, стилизовани је брзопис ресавске варијанте. По дуктусу и начину извођења слова веома је сличан писму претходног писара. Релевантна слова за разликовање ова два рукописа су: *ї*, *ѣ*, *ѡ*, *к*, *ю* и *џ* у саставу *оџ*. Слово *ы* овде постоји, а *в* има само полууставни тип, док се брзописно четвртасто *в* не јавља. Већа слова се не употребљавају.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од *јерова* потврђује се само *џ*. За *ја-* користи се *ѡ-*, а за *-ја* слово *-а*. Група *је-* писана је са *к-*, а *-је* са *-є*. Секвенце *ња* и *ље* обележене су лигатурама, док се *ља* и *ње* не налазе у тексту. Слово *ї* није доследно испред *ј* (среће се и *и*). Слово *ѕ* се не јавља. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су тачка и четири тачке у кругу са таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Слово *ѣ* се замењује са *є*, док се обрнути случајеви не јављају. Присутно је писање слова *а* уместо *јера* у позицији где је могло доћи до његове вокализације, али ова појава није доследна. У морфолошком погледу књижевну норму нарушава само пример Д мн. ср. рода заменице *нашџ* (*нашиє.мџ* 22а/4, уместо *наши.мџ*).

Писмо *четвртог писара* је стилизовани брзопис ресавске варијанте. Слова су лепа и исписана. Разликују се пуне и танке линије. Од малих

слова два типа има само **д** (полууставно и брзописно). Слово **в** је полууставног типа. Од већих слова долазе широко **ѣ**, веће **ѳ** грчког типа, високо **т** и **џ**, а такође и слова с продужецима - **а** и **ж**.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од *јерова* долазе **џ**, *високо јер* и *пајерак*. Група *ја* на почетку речи означена је увек са **џа**, а иза вокала чешће је писана са **а** него са **џа**. За секвенцу *је* у иницијалном положају среће се **ѳ** и **ѣ**, а у поствокалском стоји **ѣ**, изузев два случаја са већим **ѳ** грчког типа. Групе *ља*, *ље* и *ње* потврђују се само с лигатурама **џа** или **ѣ** иза сугласника, а у писању *ња*, поред лигатуре **џа**, јавља се и слово **а**. У означавању *љу*, поред **љѳ**, среће се и **љѣ**, док се *њу* не потврђује. Поред **ѳ**, у позицији испред *ј*, употребљено је и **н**. Слова **з** нема. Акценти и спирити су стављани. Од интерпункцијских знакова користе се: тачка, обично с правом цртом, три или четири тачке у кругу с правом цртом и зарез.

Језик је српскословенски. Слово **џ** се замењује са **ѣ**, а обрнутих случајева нема. У позицији где је могло доћи до вокализације *јера* чешће стоји слово **а** него *јер*. У морфолошком погледу књижевна норма се поштује.

Писмо *петог писара* је полуустав. Слова су крупна, али нису уједначена и лепа. Разликовање пуних и танких линија постоји. Више од једног типа има само **ѣ** (лигатурно и **о** са птичицом). Од већих слова потврђује се бубњевито **в**, широко **ѣ**, **о**, и **с**, високо **т**, **џ** и **џ** и веће брзописно **ж**. И брзописни тип у врсти има слова **а**, а над редом само брзописом је изведено слово **м**.

Правопис је ресавски, ненормализован, са знатнијим присуством рашке традиције. Од *јерова* употребљавају се **џ**, **џ**, *високо јер* и *пајерак*. Група *ја*- јавља се увек са **џа**-, а за *-ја* превагу има **-џа** над **-а**. Иницијално *је* најчешће је писано са **ѣ**, више пута се јавља и **ѣ**, док се широко **ѣ** среће једанпут. У поствокалској позицији ова група чешће се потврђује са **ѣ** него са **ѣ**. У неким случајевима лигатура **ѣ** долази уместо **ѣ** (да *вратит' ме* 39а/2, *оуклонит' се* 41б/14, *мрзк ми* 45а/17). Групе *ља*, *ња*, *ље* редовно се срећу с лигатурама, а за *ње* нема потврда. У писању *љу*, поред **љѳ**, налази се и **љѣ**. Испред *ј* често стоји **н** уместо **ѳ**. Слово **з** (вредност **з**) понегде је на етимолошком месту. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка са зарезом.

Језик је српскословенски. Нема потврда за писање слова **а** уместо *јера*. Постоји мешање слова **џ** и **ѣ**. Норма књижевног језика до краја се поштује у погледу *л* вокалног, група **чр**-, **џт**-, **жд** и **џ**. Нема метатезе заменичког **вс**-, а неизмењени су и **вџ**-, **вџ**-, **вџ**-/**вс**-. Сачувано је и **л** на крају речи и слога.

У области морфологије књижевна норма нарушена је у ретким случајевима, који су последица утицаја писаревог локалног говора. Уместо **Л** јд. ср. рода заменице *твон* употребљен је **И** јд. (*ω оправданіи*

твонѣ 40а/8). Два пута изостало је слово χ у Л мн. именице ср. рода (въ шправданіи твонѣ 39а/6, 42а/3-4).

Према овим одступањима тешко је ближе локализовати рукопис.

Највећи део књиге исписао је *шести* писар, чије писмо је полуустав. Слова су округласта, исписана и лепа. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене, подвучене и украсне црте по правилу изостају. Типолошки варира само \mathcal{S} (лигатурно и \circ са птичицом). И полууставни и брзописни тип у врсти имају слова α и δ . Од већих слова потврђује се бубрежасто ν , широко ϵ , σ и ω , високо τ , ζ и ξ , веће ζ , веће брзописно η , а од слова са продуженим неким елементом долазе ρ , σ и ψ . Поред полууставног, и брзописни тип над редом има μ , а само брзописом над редом су писана слова δ и ρ . Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка са зарезом, две тачке без црте или са таласастом цртом и три тачке.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљава се ν , ζ , *високо јер* и *пајерак*. Секвенца *ја* на почетку речи редовно је означена са μ , а у поствокалској позицији обично долази α , ретко μ . За групу *је* у иницијалном положају већином се налази ϵ , ређе ϵ . Иза вокала ова секвенца најчешће је писана са ϵ , док су ϵ и κ ређе присутни. Група *ља* потврђује се само с лигатуром, док је *ња* углавном с лигатуром, а ређе са $-\alpha$. Секвенце *ље*, *ње* много пута долазе са $\mu\kappa$, $\mu\epsilon$, а само понегде је $\mu\epsilon$, $\mu\epsilon$. У једном случају $\mu\kappa$ - је уместо $\mu\epsilon$ - ($\mu\kappa\delta\sigma\gamma$ 1656/7-8). Група *љу* у неким случајевима нема лигатуру μ , већ \mathcal{S} или σ иза λ . Слово $\dot{\imath}$ претежно је у складу с ресавским правилима, а само понегде уместо $\dot{\imath}$ испред j је \imath . Слово \mathfrak{z} у вредности z употребљено је у неким случајевима на етимолошком месту или уместо z . Графема \mathfrak{z} појављује се једанпут уместо σ ($\mu\mathfrak{z}\mathfrak{z}\imath\imath$ 1646/7).

Језик је српскословенски. Само у једном случају слово ν замењено је са α , док за писање ν уместо α постоје две потврде, а среће се и пример са *јером* на месту слова ϵ . Присутно је мешање слова ξ и ϵ . Норма књижевног језика до краја се поштује у погледу чувања λ вокалног, група $\mu\mathfrak{r}$ -, $\mu\mathfrak{t}$ -, $\mathfrak{z}\delta$ и ψ . Нема метатезе заменичког $\nu\mathfrak{s}$ -, а неизмењени су и $\nu\mathfrak{v}$ -, $\nu\mathfrak{v}$ -, $\nu\mathfrak{z}$ -/ $\nu\mathfrak{s}$ -. Сачувано је λ на крају речи и слога. Писање ϕ уместо ν потврђује се два пута ($\chi\epsilon\mathfrak{r}\mathfrak{z}\phi\imath\mu\mathfrak{z}$ 556/3, $\chi\epsilon\mathfrak{r}\mathfrak{z}\phi\imath\mu\mathfrak{z}$ 816/3).

У области морфологије нема много нарушавања књижевне норме. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. Уопштен је наставак $-\imath$ у Л јд. основа на $*\imath$ и на консонант. У И јд., Д и Л мн. именица на $*\imath$ м. и ж. рода и на консонант сва три рода усвојени су наставци са $-\epsilon$ - ($-\epsilon\mu\mathfrak{z}$ и $-\epsilon\chi\mathfrak{z}$). У сложеној придевској промени увек је $-\sigma\mu\sigma$, а у Л мн. ж. рода среће се облик прости придевске промене. Супин није сачуван. Асигматског аориста нема. У 1. л. мн. атематских глагола и глагола $\imath\mu\mathfrak{z}\imath\imath$

је -мы (-ми), сем две потврде са -мѡ (и.ма.мѡ 99а/12, не и.ма.мѡ 107б/1-2). У 3. л. дв. глагола је -та.

Старе дублетне форме у непродуктивним врстама, које су настајале још у старословенским споменицима, налазе се и у овом рукопису. Спорадично се јављају и друге познате старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од народних општештокавских црта неколико пута потврђује се наставак -ои у Д јд. ж. рода сложене придевске промене (бл҃гон 93б/13, 107а/1 итд.), среће се -ымъ уместо -ими у И мн. придева скръб'ми и ноуџ|д|ами житєискымъ и бѣсовскы|м| 168б/10-11), јавља се -шь уместо -ши у 2. л. јд. презента (хоцєшь 163а/3, вѣзглашь 163а/6) и -мѡ у наведеним примерима 1. л. мн. презента. Двојина је понегде замењена множином.

У неким случајевима норма књижевног језика нарушена је цртама локалног карактера. Присутан је заменички наставак -ѣмъ у И јд. м. и ср. рода сложене придевске промене, карактеристичан за косовско-ресавски говорни тип. У И мн. неправилно су употребљени облици присвојних заменица (сѣ ... рабы твои 61б/10, уместо ... твоими; сѣ праве|д|ными рабы свое 78а/9, уместо ... своим).

Према наведеним цртама може се претпоставити да писар потиче с територије косовско-ресавског говорног типа.

Писмо *седмог писара* је полуустав. Рукопис није нарочито леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене, подвучене и украсне црте по правилу изостају. Слова су типолошки устаљена. Слово а у врсти, поред полууставног, има и брзописни тип. Од већих слова потврђује се широко о и високо т, њ и ѣ. Над редом и брзописни тип има м, а само брзописом писано је д.

Правопис је ресавски, ненормализован, са незнатним остацима рашке праксе. За *јер* употребљавају се њ, ѣ, високо *јер* и *пајерак*. Група *ја* на почетку речи се не потврђује, а у позицији иза вокала среће се једанпут, и то са а. Секвенца *је* у обе позиције обележена је са є. За групе *ља*, *ље*, *ња* нема потврда, а *ње* је писано са не. Слово *ї* јавља се у складу с ресавским правилима. Слово *з* присутно је једанпут, и то на етимолошком месту (вредност з). Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две тачке с таласастом цртом и три тачке.

Језик је српскословенски. Писање слова а уместо *јера* не долази. Мешање ѣ и є постоји.

У области морфологије норма књижевног језика нарушена је у неким случајевима, који су резултат утицаја писаревог локалног говора. Тако у случају *гї бѣє нїшь ... / ѡими ѡ вѣсѣкою сею скврѣнѣ* 58а/3, уместо Г јд. заменица и именице ж. рода, употребљени су И јд. заменица и А јд. именице. И јд. заменица ж. рода уместо Г јд. јавља се и у примерима: *ѡ вѣсѣкою скврѣныи* 57а/11, *ѡ нею* 57б/2, *слави твою* 58а/2. Уместо Г јд. заменице ж. рода среће се и А јд. : *изъ ѣтровы мою* 56а/13-56б/1.

Према овим примерима, који сведоче о несигурности употребе падежних облика подстакнуте вероватно другачијим системом у

писаревом говору, може се претпоставити да он потиче са територије призренско-тимочког говорног типа.³

Садржај

1а-4б/3: *Акатист Пресветој Богородици*. Недостаје првих шест песама канона и део акатиста све до завршетка 7. кондака. Текст почиње: [Д]рости зови. алл'лїлоуїа: — іко|с| ... Текст се прекида на л. 2б 9. икосом: ... ра|д|оуи се пр'ѣ.моу|д|ростї / в|о|жїе прїетлице. ра|д|оуи се про[]. На л. 3а текст се наставља славом 8. песме канона: [роди]ла еси. б'гог'ливѣ иже н'ѣ.мы пр'ѣ/ж|д|е б'ваю|т| ...

4б/3-6б: *Светилни, стихире, седални*. Текст се прекида на л. 6б: ... и с'храни ти се невр'ѣж|д|ен'/нїи.мь ѿ всакѡ|г|(о) егѡ гадовита|г|(о)

7а-10б: *Канон Св. Николи*. Текст почиње седалним 8. гласа после 3. песме канона: Г'ѣ|д|(альнѣ). гл|с|ь, ѿ. пѡ|д|(обаеѣ). пр'ѣ.моу|д|рѡ|с|(ти) ... а прекида се на л. 10б 2. тропаром 9. песме канона: ... раз'в'ѣ т'ѣв'ѣ пр'ѣч|с|таа: — слава: —

11а-16б/6: *Канон Анђелу чувару*. Текст почиње седалним после 3. песме канона: В'ѣ ноци и в'ѣ д'ни лоукавїи.ми д'ѣ/ли ...

16б/7-20б: *В'ѣ с'тоую и великоую соубот'ѣ / в'е|ч|(е)р'ѣ. ст|х|ры в'ѣскр'ѣсны. гл|с|ь, ѿ (Вечерње на Велику суботу)*. Текст се прекида на завршетку л. 16б: ... іако т'ѣ к'с|(т'ѣ) б'ѣ наш'ѣ. избав'лики. / на|с| ѿ безаконїи наших: — На л. 17а наставља се текст Васкрсног канона, и то седалним после 3. песме: Пр'ѣ|д|варише оутро еже ѡ марїи ... Текст се прекида на л. 20б 1. тропаром 9. песме: ... не л'жно ѡв'ѣца се б'вати.

21а-22б/15: *Последовање трпезе*. Недостаје све до : Х'е б'е помил'и и спа|с|и на|с| ...

22б/15-26б: *Разни тропари из минеја*. Текст почиње тропаром на Рођење Богородице. Прекида се на л. 26б тропаром у Недељу Антипасхе: ... и / д'х'ь правн т'ѣ.мь ѡб'навл'ае / на|с|. по в'ѣлицен ма|с|ти твоен

27а-34б: *Чин освећења воде*. Текст се прекида на л. 34б: ... рече бо ка вамъ г'ѣ. іако іедна ореван|ле|(?)/ апостолом'ѣ. се дах'ь вам'ѣ власт'ѣ

35а-46б: *Читање из псалтира*. Недостаје све до: [Д'ѣнїи твои|х|. насадих се ...

47а-56а/6: *Чин погребења мирјана*. Недостаје све до: иже ѿ д'ѣ.ми в'ѣсїа ви. и ѡ|с|лѡ|м| / · ѿ · ... Текст се прекида на л. 52б ирмосом 7. песме заупокојеног канона: ... и из гл'в'ини зл'ѣ в'зведе ме мо[]. Текст се наставља на л. 53а 1. тропаром 8. песме: м'ч|ници истинни и в'ѣ/пниоце ...

³ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 110-111.

56а/7-58а/8: млт̄ва жене по дѣт(ε)ти. ег|д|а / ражд|д|аетъ жена дѣт(ε)...

58а/9-58б: м(о)л(нтва) жене по дѣтѣти, г̄ дн̄ь ...

59а-85б: *Чин погребѣна инока*. Недостаје почетак текста све до: []тараюцим' се вл̄женствѣ ... Текст се прекида на л. 65б: ... инык, ст|х|ры кѣр|. іван/наа дамаскынаа. и (наслов), а наставља се на л. 66а: идеже источници пр|с|но ... Текст се прекида на л. 67б: ... гровное рыданіе. и тво[]. На л. 68а текст почиње: []це гѣ|с|(нѣ) х|с|оу б̄оу. аллі/лѣна ..., а прекида се на л. 71б зачелом Јеванђеља по Јовану: ... имѣти / въ себѣ. и область даст|ѣ|. На л. 72а почетак текста је: пльтын. где нн̄га сѣрѡ|д|/ствѣюще въси ... Текст се прекида на л. 79б: ... или съвѣсѣдѣю|, / прочек; къ соудн во грѣ[]. На л. 80а почетак текста је: творе кр|с|таѡбразно глѣт| ...

86а-115б *Празничне славе и богородични на Господи вазвах*. Текст почиње славом на празник Св. Јована Крститеља: []нїе неплѡ|д|ныє. дрѡ/же... У наставку су славе и богородични за празнике светих за Господње и Богородичне празнике. Текст се прекида на л. 93б славом на празник Благовести: ... Въпльтити се бл̄гон, а наставља се на л. 94а славом светоме [?]: гр̄мель еси ѡченїа ... Текст се прекида на л. 97б славом Св. пророку Јелисеју: ... и запа|д|ним|ѣ| / неведе|с|(ε)р'нѣа свѣз|д|а. е. На л. 98а почетак текста је: []ство. и славнїи нїколае ... Текст се прекида на л. 101б славом на хвалитне стихире: ... Страхѡ|м| мнѡгоѡ/бразныхъ искоу/шенїи и ноуждныи|х|./ боурѣ ме нн̄га обоу[]. На л. 102а почетак текста је: Водоу прошедь тако по сѡ|х|(ѡ) ... Текст се прекида на л. 103б богородичним тропаром 3. песме канона: ... и/зсцѣленїемъ во нескѡ/дно те знаю скровищене. На л. 104а текст почиње: []ранити се сѣон обитѣ/ли сєи ... Текст се прекида на л. 104б: ... и добротворе/щныхъ и слѡжыщныхъ сѣы|м|. На л. 105а текст се наставља: вж|с|твны|м| цр̄квѡмъ оз|д|ра/вїи ... Текст се прекида на л. 107б: ... прѣмоудрѡ|с|(тѣ) прости слы/шимъ сѣго еѡ|г|лїа ѡ / лѡкы сѣго еѡ|г|лїа чѣтенїе: — (наслов). Почетак текста на л. 108а је: вьскаго(!) стрѣланїа. по/крова не стежа|х| ... Текст се прекида на л. 109б: ... Съ прѣсѣтымъ и блгы|м| и живо/творецим' ти дхѡ|м|. и нн̄га. На л. 110а почетак текста је: с̄пси ни дво ч|с|таа ...

116а: Страна је празна.

116б-119а/6: *Катавасїа преображењска*. Недостаје почетак текста до почетка ирмоса 1. песме: сѣвѣкоупи. Въпрѣкы на/писавь ...

119а/7-121б: Ка|т|(а)васїа прѣсѣтѣни / вѣци ... Текст се прекида на л. 121б: ... Рѡдивь си тѣвѣ дѣоу. / блажаю|т| ... инь ірмо|с|.

122а-127б/10: *Катавасїа на празник Рођења Христовог*. Недостаје почетак текста до: зѣмля. и сѣ ве|с|(ε)лїемъ вѣ/спонте людїе ...

127б/11-133а/6: Ка|т|(а)васїа в̄гогавлѣ/нїѡ начи/наю|т|, а ге|н|(ва)ра. и дрѣ-же|т|. Текст се после исписаног наслова прекида. На л. 128а текст се наставља 2. тропаром 3. песме канона: Слици дрѣвнїи|х| изрѣши/хом се ...

133a/7-1366/8: Ка|т|авасіа срѣтеніѹ г̃а / в̃а и сп|с|а наше|г|(о) / и|с|(о)у|са
ѡа гла|с| г̃, пѣ|с|(нь) а̃, ирмо|с|.

1366/9-139a/11: Ка|т|авасіа начинаю|т| на / възскр|с|еніе, / и дрѣже|т| до
възнє|с|(є)ніа. / гла|с|, а̃ пѣ|с|(нь), а̃ ирмо|с|.

139a/12-141б: Ка|т|(а)васіа начинаю|т| на / въззнє|с|(є)ніе / и дрѣже|т|
до възсѣ|х| сѣхъ / гла|с| д̃ пѣ|с|(нь) а̃. ир|м|о|с| : – Текст се прекида на л.
141б 8. ирмосом канона: ... вл|с|вите же єдино/го с̃пса и възсєдѣтел|га|

142a-155б: *Стихире на Господи вазвах.* Недостаје почетак текста све
до: []ства. мл̃твами / в̃ц̃оу и възсѣхъ сѣхъ|х| / твоихъ. У наставку су стихире
на празнике Рођења Пресвете Богородице (л. 142a/3-142б/8), Ваздвиже-
ња Часног крста (л. 143б/12-145б/4), Св. апостола Томе (л. 145б/4-
146б/4), Св. Петке (л. 146б/5-147б/7), Св. апостола Луке (текст почиње
на л. 147б/8, а прекида се на л. 147б/12 код речи: ... и цр̃ь/кввноє
оутврѣж|д|еніе). На л. 148a текст се наставља догматиком б. гласа: нь въ
двоици к|с|(тъ)ство несмѣ/сно познаваемъ ..., која тече до л. 148a/5. У
наставку су стихире на празник Св. бесребрника Козме и Дамјана (л.
148a/5-149a/6), Сабора бесплотних сила (л. 149a/7-150a/7), Св. Јована
Златоустог (л. 150a/8-150б/8), Св. апостола Филипа (л. 150б/9-151a/10),
Св. апостола Матеја (л. 151a/11-152б/10), Ваведења Пресвете Богородице
(л. 152б/10-153б/4), Св. апостола Андреја Првозваног, текст почиње на
л. 153б/4, а прекида се на л. 153б/13, код речи: ... сѣвѣсивъ тако оу/дицоу.
бл̃гочьстїа ль[]]. Следи текст стихире на празник Св. Спиридона (л.
154a/1-154б/8), којем недостаје почетак све до речи: тѣм' же п'шеница
вы въ весмртнаго ... У наставку је стихира на празник Рођења Христовог
(л. 154б/8-155б/5), иза које долази стихира на празник Св. првомученика
Стефана (л. 155б/6-155б). Текст се прекида код речи: ... приносит се. не
ѡ / каменїи ч|с|тнїихъ

156a-158б: Стране су празне.

159a-168б: *Служба Св. Николи.* Недостаје почетак текста до речи:
кѣ в̃ци прилежно прите/цємъ ... Текст се прекида на крају књиге тропаром
б. песме канона Св. Николи: ... тако да с̃пса/ємъ, пою прѣ|д|ста[]].

Записи

На листу, залепљеном са унутрашње стране предње корице, мешо-
витим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: сим пишемъ / ѡ
бачѣкѣ милош|ѡ| / и шрадѣ и милѣ / и лѣкачѣ и милети|и| / и ранисавѣ.

Испод тога мрким мастилом су пробе пера.

На л. 46б: пробе пера црним и мрким мастилом.

Испод тога, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис),
мрким мастилом: ча|с|ловацѣ. пет/ра []ка попови/ѣа кѣпи [се] / за [f].

На л. 47а, новом руком, курзивом, мрким мастилом: **пѣсаломъ ѡсаломъ.**

На л. 50б-52б, континуирано, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис): **Ѣна / книга / глаголема / тѣпикъ(!) / попа.**

На л. 85б, на врху стране, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **рекѣтъ вси право.**

Око средине исте стране, истом руком, истим писмом и мастилом: **твонми.**

Испод тога, новом руком, полууставом, црним мастилом: **ра|д|оуи се.**

Испод тога, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: **Ѣна книга глаголе / пѣтра днака / как[].**

На л. 86а, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **Ѡнесе то е твоє / Ѡченіе / [о]рати / ом[].**

На л. 86б, доња маргина, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом, мрким мастилом: **Пробам / [че]рнило.**

На л. 88б-89а, на горњим маргинама, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **Ѣна Книга [] / [акатис]никъ дна[кона].**

На л. 94а, горња маргина, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом: **Ѡеодоръ Живановъ / Ефтимие Попови[].**

На л. 97б, горња маргина, новом руком, избледелим мрким мастилом написано је нешто нечитко (реч или речи).

На л. 115б, горња маргина, новом руком брзописом, мрким мастилом: **Кадавасіе.**

На истој страни, мало ниже, новом руком, полууставом, црним мастилом: **Спаси дше наше[].**

Испод тога, новом руком, брзописом, избледелим црвеним мастилом: **Спаси Благи [] наш[] / [да] / даемъ на зна/ниє васаконѣ.**

Мало ниже, избледелим мрким мастилом нешто нечитко је написано (реч или речи).

На истој страни, попреко, новом руком, писаном латиницом, мрким мастилом: **Stephanus / Nicolicz.**

На л. 116а, новом руком, полууставним писмом, црним мастилом: **миханль и гавриль / Ѡрилъ и рафаилъ / та д (=4) начелнека не|с|[] / аѣгли воєде|т|(?).**

Испод тога, другом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: **г|с|и нашего ѣси(?) и бога / нашего нека саже / ѡвомѣ рамѣ в (=2) / два.**

Испод тога, новом руком, брзописом, мрким мастилом: Кр|с|тъ
начрта монси / ва пре|мо(?) жазло|м| чр|м|н|ое / пре|с|ече и сл|ж|е провдец|ѣ /
тог|д|а шбрац|ъ вара|дн се(?) / съ коле|с|ницами ѣда|[]| съвак|ѣ|пн.

На л. 1216-122а, на горњим маргинама, новом руком, курзивом,
мрким мастилом: ѡло|мъ давидѣ / е|с|ми зе|м|лю шнде|[]| / Ѧ може |].

На л. 137а, горња маргина, новом руком, црним мастилом: **Ѣ П**
К. Ѧ М. Испод тога, на десној маргини: **М М** [] (једно испод другог).

На л. 156а су цртежи (нова рука), црним мастилом, а испод тога,
истим мастилом, брзописом: **Ѣи часловацъ.** / **Попа храдосава.**

Испод тога, новом руком, брзописом, црним мастилом, тањим
пером: **часловацъ попа радос|ава(?)**.

Испод тога, новом руком, курзивном грађанском ћирилицом: **Сїя|**
Сей / Каноник Цркве / с|та|г|ѡ ѡ|ца николаяя.

На л. 156б, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис),
црним мастилом: Да |с|е зна. ка|д|е било ш свето|м| / ишана. с|ѣ|нце каѡ
свето|м|ъ пет|р|ѣ. пра. [а] на светога савѣ / вазданъ била киша. а на /
богавлениѣ(!). ви|х|ло с|ѣ|нце / те ѣ кошѣли. ишли. ва|з|данъ / то би ва |х|лето.
ш рожда|с|тва. х|ѡ|а · ѡ · ѣ · ѡ · (=1724) х|е|то / по варадинъ инои години
/ девето х|е|то. Мало испод, истом руком, истим писмом и мастилом: и
пото|м|ъ ѡѣ бити / ѣрѣвѣ . ѣї. лето. / на велики пета|к|ъ].

На л. 157а је цртеж, новом руком, црним мастилом, а испод тога
запис истом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним
мастилом: **Ѣи часловацъ.** / **петра [т]овиѣа / Ѣновн се во / лето ѡ ѡ ѣ (=1710)**
/ **Глава ѡѣ и синѣ / и светомѣ дѣхѣ / ѣи помиѣи.** Испод тога, истом
руком и мастилом су пробе пера.

На л. 157б, мешовитим писмом, црним мастилом, новом руком: и
пото|м|ъ како га разви шнде / и приде на темиш|ва|рѣ. и шне годи|не ѣзе
темишварѣ. и потомъ / догодине приде. на белигра|д| / и ѣзе и белиградѣ.

Испод тога, истом руком, истим писмом и мастилом: и то би ва
|х|лето. / ѡ ѡ ѣ (=1705, година је прецртана) / ѡ ѡ ѣ ѣ (=1727) / [] /
ѡ ѡ ѣ ѣ (=1727).

На л. 158а, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мас-
тилом), истом руком: **Ведома бѣди ког|д|а при|хо|детъ и пѣ|това на краи|н|е**
по|д| цесарарио|м|ъ / каго(!) тогда вистъ рат вели|ки. [а] тѣрѣци како
подигоше |с|е на н|е|м|ца и придоше на варадинъ / и више га . ѣї. дна. и . ѡ.
данъ ра|з|ви|ше. |и| агарана рожѣдно. и шта|ви| васа и ѣтече ѣ бѣлигра|д|ѣ. и
под ва|радиномъ шстави . доста . хране / и еспапа. и бивола и камила. ками|ла.
за петъ. новаца. а биво . за ма|а|рѣ|шѣ(!) придоше (реч је прецртана)
придоше / Ва лето ѡ ѡ ѣ · ѡ · ѣ · ѣ · (=1727) ѡ рожѣ|да|с|тва · х|ѡ|а · Да е.
свакомъ / на знанне **Глава.** бѣ на|ше|мѣ.

На л. 158б, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис),
црним мастилом: да се зна ка|д|е / била велика / зима. шпакн / паде снегъ

на зе/мълю на светога / алимпига шпаки / дрѣжа до мѣченї/ка таи снегъ и
бива|т|ъ / сламе за : 2 : форинта.

На л. 165б, горња маргина, новом руком, курзивом, црним масти-
лом: **Пречестїи Ака.**

На залепљеном листу са унутрашње стране задње корице, полуус-
тавом, црним матилом: **Сига.**

На истом листу су пробе оловком.

Историјат књиге

Књига је заведена у инвентар Библиотеке Матице српске 1. марта
1933. године без података о начину прибављања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 53 (бр. 1).

2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 43, 45-47.

3. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXI, Београд 1982, 17 (бр. 10).

4. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 119, 123-124, 126, 128, 130-131.

5. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 131, 139, 141.

52. PP I 15 (PP 115 - 352 B 5) - 28038

АКАТИСНИК

XVI век, трећа четвртина, XVII век, прва четвртина и XVIII век

Хартија, мастило мрко (тамније и светлије) и црно, боје киновар и окер, 199 л. 134-136x87-92 мм, текст 100-112x55-75 мм, број редова на пуној страни варира: 16-17, 21-24. Шест писара. Први писар исписао је л. 5а, б, 13а, б, 15а-18б и допуне на делићима хартије којима су крпљени л. 6-7, 11-12, 21-24, 27-35, други писар л. 6а-12б, 14а, б, 19а-35б, 186а-198б, трећи л. 36а-38б, четврти л. 39а-62б, 78а/20-160б, пети л. 63а-78а/19, 161а-185б и шести л. 199а.

Рукопис се састоји из различитих временских целина: треће четвртине XVI в., прве четвртине XVII в. и додатих листова у XVIII веку. Старији део (л. 6-12, 14, 19-35 и 186-198) је из треће четвртине XVI века (1565/75). На почетку рукописа (л. 6-35): 1) двострука котва у кругу са звездом, сл. Мошин 808 из 1561. На листовима 186-198: 2) једнострука котва у кругу са звездом, сл. Мошин 1535 из 1563. Лист 199 нема водени знак, могуће је да и он припада истом времену.

Листови 36-38 су такође из треће четвртине XVI века, али су на другој хартији: 3) једнострука котва у кругу са већом звездом, сл. Мошин 1550 из 1565/75.

Млађи део (л. 39-185) је из прве четвртине XVII века. Водени знаци су: 4) круна само са полумесецом (што је врло ретко) и контрамарка F-G, врло сл. Београд, МСПЦ 127 из прве четвртине XVII века и Београд, МСПЦ, Грујић 108 из 1609/10; 5) једнострука котва у кругу са тролистом и контрамарка А-3, врло сл. Мошин 2054 из 1600. и Мошин 2055 из 1604; 6) арбалет у кругу са тролистом и контрамарка А-3, врло сл. Загреб, ЈАЗУ 6-III-55 из 1616.

Листови 1-5, 13, 15-18 касније су додати, вероватно 1700. године, с обзиром на запис на л. 3а, који казује да је књига тада преписана.

Књига се састоји од 27 свешчица, од којих су 24 сигниране, а 3 су без сигнатуре. Ознаке на сигнираним свешчицама су ћирилички броје-

ви, који потичу од различитих руку и чине више низова. На почетку је несигнирана свешчица од 4 празна листа, иза које долазе 4 свешчице означене бројевима од \bar{a} до \bar{d} (=1-4), руком писара, овде наведеног као други, мрким мастилом. Сигнатуре се налазе на последњем листу 1. свешчице (први лист је дописао писар, овде наведен као први), на првом и последњем листу 2. и 3. свешчице и на првом листу 4. свешчице (сигнатура је вероватно постојала и на последњем листу, али се због оштећења листа не види). У овом низу св. 1 има 7 листова (текст је потпун, те вероватно нема једног празног листа на почетку или на крају свешчице), а остале свешчице су са по 8 листова. Следи свешчица од 3 листа (текст се не прекида, вероватно нема једног празног листа), а потом долази 18 свешчица, сигнираних бројевима од \bar{a} до \bar{m} (=1-18) на полеђини последњег листа сваке свешчице, руком четвртог писара, црвеним мастилом. Свешчице 4-5 и 16-18 овог низа имају још једну нумерацију, која потиче од руке петог писара. Ове свешчице он је означио бројевима од \bar{a} (=1) до \bar{b} (=2) и од \bar{a} (=1) до \bar{g} (=3) на првом и последњем листу сваке од њих, црним мастилом. У том сигнираном низу од 18 свешчица све свешчице садрже по 8 листова, сем 6. у којој је 10 листова. У наставку је свешчица од 1 листа (текст тече без прекида, те вероватно недостаје један празан лист), а иза ње су још две сигниране свешчице, од којих прва има 6, а друга 8 листова. Прве листове ових свешчица непознати писар означио је бројевима \bar{a} (=1) и \bar{b} (=2), избледелим црним мастилом. Писар, овде наведен као други, који је исписао и текст ових свешчица, исписао је на полеђини првог листа 2. свешчице број \bar{h} (=8), а на предњој страни другог листа те свешчице број \bar{a} (=9). Листови 1-35 су доста оштећени и крпљени су, а остали листови књиге су углавном добро очувани. Видљиве су мрље од влаге и понегде од капања свеће. Неки листови су волантни.

Од корица сачувана је само задња даска, пресвучена мрком, орнаментираном кожом, и хрбат, на којем су три ребра. Задња корица је одвојена од књиге.

Постоји једна заставица на л. 5а. Наслови су исписани великим црвеним словима, која се јављају у везу или одвојено, затим малим црвеним словима, а има и случајева где је само почетно слово велико, а остала слова су мала, или је, пак, део наслова исписан великим а део малим словима. Иницијали су велика црвена слова, најчешће без украса.

Писмо *првог писара* је полуустав. Слова су лепа, рукопис исписан. Разликују се пуне и танке линије. Надвучене и подвучене црте срећу се понегде, почетне црте по правилу изостају, али се чешће јављају савијуци на почетку стубова. Украсна црта долази код напредног з. Слова су типолошки устаљена, сем т (једноног и треног) и w (са средњом линијом и без ње). Од већих слова потврђују се широко е, високо т, веће з, као и слово р и а с продуженим стубовима у међупросторе. Сем

Више пута у суфиксима *јер* је замењено са *є* (силень 6б/1, вѣнець 11а/12, творець 21б/2 итд.), што је вероватно остатак из предлошка.

Замене *ѣ* са *є* и обрнуто нису честе. Вокално *л*, као и *л* на крају речи и слога је неизмењено. Књижевна норма није нарушена ни у погледу група *чр-*, *чѣт-*, *жд* и *џ*, предлога *въ*, иницијалног *въ-*, *въз-/въс-* и заменичког *вѣс-*.

На морфолошком плану књижевна норма се поштује. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. Код именица основа на **ї* потврђује се *-є.мь* у Д мн. У Д јд. сложене придевске промене је *-о.моу*. У Г мн. постоји именички облик придева. Супин се замењује инфинитивом. Асигматског аориста нема.

Од народних црта јавља се *-о.мь* у Л јд. придева ср. рода (вѣ штишно|м| пристаници 187а/3-4).

Писмо *трећег писара* је полуустав. Рукопис је леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Типолошки варирају *з* и *т*. Од брзописних слова у врсти среће се *з*, а над редом *ж* и *м*. Већа слова су: широко *є* и *о*, високо *ѣ* и *ѣ*, веће *в* са улево испупченим стубом и лучним раздвојеним петљама и веће брзописно *з*.

Правопис је ресавски. Употребљавају се *ь*, *ѣ*, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја-* увек стоји *ѣ-*, а за *-ја* углавном *-а* ређе *-ѣ*. Група *је-* означена је у већини случајева са *є-*, док се *к-* ређе потврђује. У писању *-је* најчешће је *-к*, пуно пута среће се и *-є*, док је широко *-є* најређе. Секвенца *ља* се не налази, а *ња* је писано *нѣ*. Потврде за *ље* су са *лє* и *лє*, а у писању *ње* долази само *нє*. Слово *ї* није увек употребљено по ресавској пракси. Слово *з* (вредност *з*) јавља се једанпут, на етимолошком месту. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две тачке са цртом.

Језик је српскословенски. У једном случају слово *јер* замењено је са *а*. Потврда за мешање *ѣ* и *є* нема. Српскословенска норма поштује се како на фонетском, тако и на морфолошком плану.

Писмо *четвртог писара* је мешовито (брзопис и полуустав). Рукопис је веома леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Надвучене, подвучене и почетне црте изостају, док се украсна црта понегде јавља. И брзописни и полууставни тип у врсти имају: *а*, *в*, *в*, *г*, *д*, *є*, *ж*, *з*, *р*, *т*, *ч*, *ѣ*, *ѣ* и *ѣ*. Постоје и слова која одговарају полууставном типу, али се у њиховом извођењу јављају брзописни елементи (нпр. стубови и репови имају савијутке). Од већих слова употребљавају се: широко *є*, *о*, *с* и *ѡ*, високо *т*, *ѣ* и *ѣ*, издужено *и* и *к*, веће слово *в* са улево испупченим стубом и лучним раздвојеним петљама, веће грчко *є*, као и слова са продужецима у међупросторе: *а*, *г*, *д*, *ж*, *з*, *р*, *џ*, *у* *оу*, *о* са птичицом, *ф*, *х*, *ц* и *џ*. Надредна слова су брзописна.

Правопис је ресавски, ненормализован. Среће се њ, њ, високо јер и најерак. У обе позиције група ја потврђује се са ња. У писању је- обично се среће е- или к-, а реће е-. За -је чешће је -к од -е, а понегде стоји и веће -е грчког типа. Група ља долази са ља, док је ња са ња и ња. У означавању ље потврђује се само љк, а ље је нешто чешће изведено са ње него са љк. Група љу поред љу, једанпут је написана љџ. Слово љ није увек употребљено по ресавској пракси. Слово ѕ (вредност з) среће се више пута на етимолошком месту, или уместо з. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две тачке са таласастом цртом и две тачке и зарез (:,).

Језик је српскословенски. Многобројне су потврде са словом а уместо јера, а у једном случају јер се налази уместо а. Слово ђ је више пута замењено са е, док обрнути случајеви нису запажени. У примеру шљкѣ 124а/8 лигатура к долази уместо ђ. Нема нарушавања норме код вокалног л и група чр-, чѣт-, жд и ц. Књижевна норма се поштује и у погледу л на крају речи и слога, предлога вѣ, иницијалног вѣ-, вѣз-/вѣс- и заменичког вѣс-. У неким случајевима на месту вокалног р јавља се -ар- (оу.мар'ши|м| 93а/7, оу.маршѣю 114б/21-22, оу.марши|х| 137а/8).¹

У области морфологије књижевна норма је само понегде нарушена. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. У Л јд. именица на консонант м. рода потврђује се -и, у И јд. именица ср. рода на консонант, у Д мн. ових именица и именица *ѣ основа ж. рода и у Л мн. именица тих основа је -е- (-ѣ.мѣ, -ѣхѣ). Наставак -омоу потврђује се у Д јд. сложене придевске промене, а од косих падежа множине (Г, Д, И, Л) једино се у Д мн. среће именички облик придева. У 3. л. дв. је -та. Супин није сачуван. Асигматског аориста нема.

Старе дублетне форме у непродуктивним врстама, које су настајале већ у старословенским споменицима, налазе се и у овом рукопису. Спорадично се јављају и друге познате старословенске иновације.

Под утицајем народног језика унето је -ѣ у Л јд. именице м. рода *о основа (вѣ ... р.мѣ 120б/14, 121а/2), -и у Д јд. именица м. рода *а основа (сѣ.омѣ николи 123а/21), -ои у Д јд. ж. рода сложене придевске промене (тврѣдон вѣрѣ 127б/5-6, бѣгон жизни 155а/1) и заменичка основа -ѣ->-е- у неким случајевима И јд., Г, Д и И мн. Двојина је ређе замењена множином.

Једино заменичка основа у промени придева није општештокавска црта и упућује на косовско-ресавски говорни тип.

Писмо *петог писара* је полуустав. Рукопис је леп. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене и подвучене црте по правилу изостају, а украсна црта се понегде јавља. Од малих слова у врсти

¹ В. опис бр. 50, нап. 4.

Језик је српскословенски. Слово *јер* је замењено са *а* три пута, док за мешање *ѣ* и *е* нема потврда. На фонетском, као ни на морфолошком плану, нема нарушавања књижевне норме.

Садржај

5а-35б: Акаѳијсѣтъ Прѣстїе Бѣе. / гла|с|ь, њ.

36а-38б: Млѣтвы глѣми / пш нѣсѣхѣ, акаѳи/ста прѣстѣк бѣе: —

39а-51а/15: Акаѳистѣтъ живоно|с|номоу / гробѣ и вѣскр|с|енїю га наше|го| / иѣ хѣ. канш|н| пѣ|с|(нѣ) ѣ, гла|с| ѣ. ир.мш|с|.

51а/16-62б: Акаѳистѣтъ къ Гѣ наше.мѣ / иѣ хѣ. канш|н| гла|с|ъ, ѣ, пѣ|с|(нѣ) ѣ, ир.мш|с|.

63а-79б/18: Акаѳисты. сѣты|м|ъ / архїстратигш|м|. трш|п|(арь), гла|с|, ѣ.

79б/19-92а: Акаѳистѣтъ ч|с|тно.мѣ пр|д|чи / Канонѣ, пѣ|с|(нѣ), ѣ гла|с| ѣ, ир.мш|с|

92б-106а/19: акаѳистѣтъ ч|с|тно.моу и жи/вотворецо.мѣ кр|с|тѣ пѣвак|м| / вѣ срѣ|д|(оу) и пет'къ. канш|н| пѣ|с|(нѣ) / ѣ, гла|с|ъ, ир.мш|с|.

106а/20-123а/20: Акаѳистѣтъ сѣтымѣ ап|с|лш|м| / петрѣ и павлѣ и прочн|м|, канш|н| / пѣ|с|(нѣ) ѣ, ир.мш|с|.

123а/21-135а/5: акаѳистѣтъ сѣомѣ николи канш|н|, / пѣ|с|(нѣ), ѣ, ир.мш|с|.

135а/6-150а/6: акаѳистѣтъ оуспѣнїю прѣ/сѣе вл|д|чце. нашеи бѣи ст|х|ры / гла|с|ъ, ѣ, по|д|(обьнѣ).

150а/7-153а/7: м(о)|л|(итвы) къ прѣстѣи бѣи творенїе / кѣ|р| фило.ѳеа патрїар'ха.

153а/8-154б/16: Ст|х|ры прѣстѣи бѣи творе/нїе вл|гоч|с|тнва|го| црѣ кѣ|р| ѳеш|д|(о)ра / ласкара, гла|с|, ѣ по|д|(обьнѣ)

154б/17-160б: Канш|н| прѣстѣи бѣи. творенїе / вл|гоч|с|тнва|го| црѣ кѣ|р| ѳеш|д|(о)ра ла/скара. пѣ|с|(нѣ), ѣ, гла|с|ъ, ѣ, ир.мш|с|.

161а-166а/13: правило. молебное все|м| / сѣимѣ. пѣваемо вѣ сѣботоу. трш|п|(арь). гла|с| ѣ.

166а/13-185б: та|ж|, кв|д|/ки инѣси. вѣсемѣ / сѣимѣ подобны ака/тнстѣ. творенїе ма/р'тирїа дше мнїха о/бители перѣческїе. / гла|с|. и по|д|(обьнѣ)

186а-191б: Каншнѣ пѣваеми къ / гѣу по вѣсе днїи мнїхоо|м|. / гла|с|. њ. пѣ|с|(нѣ) ѣ. ир.мш|с|:

192а-199а: Каншнѣ молебнѣ прѣстѣи / бѣи. гла|с|. и. пѣ|с|(нѣ) ѣ. ир.мш|с|.

199б: Страна је празна.

Записи

На л. 1а светломрким мастилом, брзописом: **Книга родства [] / исѸса хрѸа [] / сина дѸдова сѸна [] / аврамова арамаъ(!) роди / Исака исакъ роди наkw[ва] / наков же роди ...**

Испод тога пробе пера, истим мастилом.

Испод тога истом руком, истим писмом и мастилом: **Висарионъ.**

На л. 1б истом руком, курзивом, истим мастилом: **Прежде сложенія мира / [].**

Испод тога истом руком, истим мастилом, а писаном латиницом исписан запис који је нечитак.

Испод тога истом руком, курзивом, истим мастилом: **Пропове Цр|с|тву.**

Испод тога, истом руком, истим мастилом, нечитак запис, исписан писаном латиницом.

На л. 2а, новом руком, курзивом, мрким мастилом: **Бже Силни Сотвори [ми] / Всяческая Црю ВѸковъ / Црю Всея твари: Видимо [] / Ј невидития, ты ВѸси / Вся ГрѸхи, моя, ты ВѸси / спасти челоуѸка, Благодати/ю твоею, И судьбами твоими / И бе|з| тебе Нечтоже можно / Но вся трїипостаснимъ / Бжествомъ Совершаются / На твое Всемогуство / НадѸемся, Я на вл|д|кѸ Все/ления, Яко тебѸ Слава и / честь подобаетъ, со единоро/днимъ твоимъ сѸномъ, / И с престимъ дхомъ Аминъ.**

На л. 3а новом руком, курзивом, мрким мастилом: **Списася же Книга Сия / В лѸто Г|с|дне 1700: / Марта 31го.**

Испод тога новом руком, истим писмом, мрким мастилом: **Преставися Преосще/нѸишии ГѸъ архїеписко/пъ и митрополит Паве/ль Ненадович В лѸта / Г|с|дне 1768 м|с|ца авгѸ(ста) / 15го []акъ.**

На л. 3б, истом руком, истим писмом и мастилом: **Знати / Что е наилакше дрѸге / люде порицати и / Что е наитеже знати / самага себе: / Блядословят(!) древни / философи гако ѡбвещало небо и земля / И зато СкѸдость, есть / у плодѸ: - Не то но / ѡбвещале зле натѸ/ре Починула правда / разорило се согласїе / Единство се пресекло.**

На л. 4а је цртеж људска глава и пробе пера, мрким мастилом.

Испод тога је запис, руком, писмом и мастилом претходног писара: **Аще подуеш на искру / зажежется аще лї плю/неши на ню угаснетъ / Обоя Из усть Јсходятъ.**

Испод тога су пробе пера.

На л. 4б, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **Саветъ пре-вечни ѡкривае / тебе [].**

Испод тога, новом руком, жуѸкастим мастилом, нечитак и делом оштећен запис.

Испод тога, новом руком, брзописом, мрким мастилом: []чь / Амни [] / мнѣ пора [] / азъ.

На горњој маргини л. 5а, мрким мастилом: Р 23.

На доњој маргини истог листа, новом руком, савременом ћирилицом, црним мастилом: **Источник акати/стова.**

На горњој маргини л. 6а, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **слава тѣбе.**

На левој маргини л. 13б, новом руком, курзивом, мрким мастилом: **Сия Книга.**

Испод тога је нечитка белешка.

На л. 35б, нечитка реч, исписана брзописом, мрким мастилом.

На десној маргини л. 38а, полууставом, мрким мастилом: **амѣнъ.**

На доњим маргинама л. 94б-98а, новом руком, курзивом, мрким мастилом, континуирани запис: **Книга Сия / Јсточникъ Акатистовъ / Јваникія Јеромо/наха Юже дарова / Мнѣ Георгии Х / Харнаутинъ В' лѣто / 1770гw/ Јанѣара / 5гw / В' селѣ Бодіянскомъ.**

На л. 199а, доња маргина, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **Проповѣдъ ѿбо да[].**

На л. 199б, новом руком, брзописом, црним мастилом: **гѣ мои гѣ даждѣ разѣмъ / моемѣ недо|с|(то)н(нѣ)|с|твѣ да вам / тѣ творити волю твою / и богати се те|в|(е) ѿ васе / моее дѣше и в|с|ымъ помиш/книне|мъ| мои|м| гѣ да бѣдетъ на |м|не / т|вога вола гѣ на|с|тави ме / на поутъ твои п|р|(а)ви гѣ ними же / вѣси сѣдба|м|и сп(а)|с|(и) . мѣ ги са|м| / веси понеже азъ ничтоже / не вемъ что сѣтворѣ поне/же заблѣди права|го| поути гѣ помилѣи ме м(ол)итвами / [] рож|д|шее те ги / [] м|н|л(о)|с|ти твоее / []ди: [].**

На унутрашњој страни задње корице, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: **свѣтла црѣ москови / г(о)дина ѡсновита / ѿ истока до запада.**

Испод тога, истом руком, истим писмом и мастилом: **Г(о)дина.**

Историјат књиге

Књига је заведена у инвентар Библиотеке Матице српске 1. марта 1933. године без података о начину и времену прибављања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 53 (бр. 5).

2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46-47.

3. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књиге XVIII века у Библиотеци Матице српске: I Датиране*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979, IV, Нови Сад 1981, 40-41 (бр. 3).

4. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књиге XVIII века у Библиотеци Матице српске (2)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1980, књ. 5, Нови Сад 1982, 120.

5. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 119, 121, 123-126, 128, 131.

6. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 126, 129, 139-140.

53. PP I 16 (PP 116 - 352 B 7) - 28041

АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ
САДРЖАЈИ¹

XVII век, трећа четвртина

Хартија, мастило црно и мрко, боје кинобар, мрка, зелена, бледо-жута и окер, 106 л. 133-105x90-95 мм, текст 92-117x63-75 мм. Број редова на пуној страни варира: најчешће је 17, а јавља се и по 18, 19 и 20. Понегде иза последњег реда, у реду који следи, с десне стране, написан је наставак речи, једна или две речи. Три писара, од којих је први исписао л. 1а-3а, 4а-17а, 18а-26а, 27а-42а, 43а-76б и 83а-98б, други л. 77а-82б и трећи л. 99а-106а.

Рукопис се састоји од различитих хартија, а у целини време настанка је трећа четвртина XVII века (1665/75).

На л. 1-17 нема воденог знака, али постоји контрамарка V-G, која најчешће иде уз круну са звездом и полумесецом, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 23 из 1665/75.

На л. 18-26 такође постоји само контрамарка b-V, која се најчешће јавља уз круну са звездом и полумесецом, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 23 из 1665/75.

На л. 27-83 постоји водени знак: 1) круна са звездом и полумесецом и контрамарка T-b или T-P, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 23 из 1665/75.

На л. 84-98 водени знак је: 2) круна са звездом и полумесецом и контрамарка V-G, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 23 из 1665/75.

На л. 99-106 хартија је грубља, али такође из XVII века. На овим листовима види се само детаљ: 3) звезда са полумесецом, која иде уз круну, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 55 из 1666. и МСПЦ, Грујић 23 из 1665/75.

¹ Ранији назив књиге био је *Акатистар*.

Књига се састоји од 14 свешчица, од којих св. 1 и 2 садрже по 4 листа (полеђина 3. л. у 1. св. је празна), св. 3 и 4 су са по 9 листова (у 3. св. недостају неки листови, јер текст није потпун - в. *Садржај*, а полеђина последњег листа је празна, док у 4. св. нема једног, вероватно, празног листа, а полеђина последњег листа је празна), св. 5-6, 9-10, 12-14 имају по 8 листова, а у св. 8 и 11 је по 6 листова. Рукопис није рестаурисан. Поједини листови су делимично волантни. Више листова је на ивицама искрзано и делимично оштећено, а на многима од њих постоје мрље од влаге, које су нарочито изразите на неколико последњих листова, те је текст овде тешко читљив, или се на неким местима не може прочитати. Јављају се и оштећења од црвоточине.

Корице су дашчице закошених рубова према унутрашњој страни, обложене тамномрком, различито орнаментираном кожом, која је излизана и понегде оштећена. На хрпту су три ребра. Од двеју копчи сачувани су само остаци.

Заставице се налазе на л. 4а, 18а, 27а, 43а, 61а, 83а и 104б. Иницијали су рађени киноваром и бојама. Наслови су изведени киноваром. Слова у насловима су велика и мала.

Писмо *првог писара* је полуустав. Рукопис је леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Подвучене, надвучене и почетне црте по правилу изостају, а украсна се јавља само код надредног з. Типолошки варирају з, т и ѿ. Од већих слова потврђују се: широко е, о, с, w и ѿ, високо т, љ и љ, издужено к, веће в са стубом испупченим улево и лучним раздвојеним петљама, веће г, з и о са птичицом, као и а и м са продуженим стубовима. И брзописни тип у врсти имају а, з и м, а над редом ж, м и т, а само у брзописном облику над редом се потврђују б, в, з, к, р и т.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се љ, љ, високо јер и пајерак. Група ја- означена је увек са ја-, а за -ја чешће је -а од -ја. За је- обично долази широко е- или к-, док је е- ређе. У писању -је превагу има -е над -к, широко -е се понегде среће. Групе ља, ља обележавају се са ља, ља, сем једног случаја, где за ља долази ља. Секвенце ље, ље потврђују се најчешће са љк, љк, или понегде са ље или љљ и ље. Присутно је и погрешно писање љк уместо ље (*мљкцие се* 85а/5, *мљкциим се* 98б/1) и љљ (*приљжно* 94а/10). Група љу углавном је означена са љу, али се потврђује и са љљ. Слово љ већином је употребљено у складу с ресавским правилима. Слово ѕ (у вредности з) среће се у неким случајевима, на етимолошком месту или уместо з. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две и три тачке, које су већином са цртом.

Језик је српскословенски. Више је потврда са словом а уместо јера, и има и примера са јером уместо а. Слово љ и е међусобно се замењују. Чува се л вокално, као и л на крају речи и слога. Нема нарушавања

норме у погледу група чр-, чѣт-, жд и ци, заменичког вѣс-, предлога вѣ и иницијалног вѣ-, вѣз-/вѣс-. Епентетско л понегде изостаје, и то у лексемама са кореном оумрѣцѣв- (Ѹмрѣцѣвнїѣ ба/19-20 итд.).

У области морфологије нема много одступања од књижевне норме. Доследно су изједначени Г и А јд. именица м. рода за биће. У Л јд. основа на *ī и на консонант уопштен је наставак -и. У И јд. и Д мн. именица са основом на *i̯ и на консонант и у Л мн. ових именица је -е- (-ѣмь, -ѣхь). Д јд. сложене придевске промене јавља се са -омоу, а именички облик придева потврђује се у Г, Д, И и Л мн. Атематски глаголи у 1. л. мн. презента имају -ми, а глагол и мѣти, поред -мы (-ми) долази и са -мо (не имамо 21б/1, имамо 89б/15 итд.). У 3. л. дв., поред -та, среће се и -тѣ (-те). Супин, а ни асигматски аорист се не потврђују.

Познате архаичне иновације у продуктивним именичким врстама, као и старе дублетне форме у непродуктивним именичким врстама спорадично се јављају.

Књижевна норма нарушена је понегде присуством црта народног говора. У Д јд. именице м. рода *а основа јавља се -и (сѣмѣ николи 66б/10, 69б/6). Заменица вы у Д мн. има облик кѣ вама 98б/3, уместо кѣ вамь. У Л јд. меке сложене придевске промене потврђује се -ѣмь, уместо -имь (вѣ не вѣч|ѣрнѣмь дѣни 59а/1), у Д и Л јд. ж. рода сложене придевске промене ретко се среће -ои (Д бѣгон 21а/7, Л вѣ повсѣдневной полѣноцници 43а/4-5). Заменичка основа -ѣ- понегде је у Г и Д мн. придева. Уместо вѣ|з|силакь (1. л. мн. презента) јавља се облик вѣ|з|силамо 89а/5, а 1. л. јд. имперфекта глагола вѣровати потврђује се с презентском основом (вѣрѣхь 31б/2-3).² Двојина је спорадично замењена множином.

На основу присуства заменичке основе у промени придева може се претпоставити да је писар припадао косовско-ресавском говорном типу.

Писмо *другог писара* је полуустав. Рукопис је такође леп и исписан. Подвучених, надвучених и почетних црта обично нема, а украсна црта среће се само код надредног з. Типолошки варирају з, т и ѡ. Већа слова су широко ѣ, о и с. У врсти слова у брзописном облику не долазе, а над редом само у брзописном облику јављају се ѣ, м и з.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се ѣ, ѣ и *пајерак*. За *ја*- увек је написано *ѣ*-, а за *-ја* већином је *-а*, ретко *-ѣ*. Група *је*- претежно је означена широким ѣ-, а ређе долазе ѣ- или к-. Иза вокала *је* је увек означено са ѣ. Секвенце *ља*, *ња* бележене су са *ѣа*, *ѣа*, а *ље*, *ње* обично се јављају као *ѣѣ*, *ѣѣ*, или ређе *ѣѣ*, *ѣѣ*. Слово *ї* употребљено је по ресавској пракси, а слова *ѕ* нема. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две и три тачке.

² Имперфекат се од презентске основе јавља и у канону (Супрасаљски зборник) / Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, 128.

Језик је српскословенски. Писање *а* уместо *јера* је често, а више је потврда и са *јером* уместо *а*. Слово *ѣ* се замењује са *е*, док обрнутих случајева нема. Уместо *жд* једанпут је написано *ж* (оутврженіе 77а/2). На месту вокалног *р* среће се понегде *-ар-* (оумаршіи 79б/5, оумар'шаго 82б/17).³ Нема нарушавања норме у погледу *л* вокалног и *л* на крају речи и слога, група *чр-*, *чѣт-* и *ци*, предлога *въ*, иницијалног *въ-*, *въз-/въс-* и заменичког *въс-*.

У области морфологије нанос из народних језика чини један случај Л јд. ср. рода придева са наставком *-омъ* (*въ непорочно|м| житїи* 77б/18).

Трећи писар пише стилизованим брзописом ресавске варијанте. Странице на којима се он појављује тешко су читљиве због мрља. Рукопис је исписан. Разликују се пуне и танке линије. Типолошки варирају *в* и *д*. Од већих слова долазе: широко *е*, *с* и *ш* која је увек широка, веће *п*, као и слово *а* са стубом продуженим наниже.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од јерова користи се само *ѣ*. За групу *ја-* редовно је *га-*, а за *-ја* чешће је *-га* од *-а*. Секвенца *је-* чешће се потврђује са *е-* него са *ѣ-*, док се *к-* не јавља. У означавању *-је* превагу има *-е* над *-к*. Група *ља* не долази, а за *ња* среће се *на* и *на*. Група *ље* већином је писана са *ле* док је *лк* ређе, а *ње* се потврђује два пута, и то са *нк* и *не*. У позицији испред *ј* чешће стоји *и* или *ы* од *ї*. Слова *ѕ* нема. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка и три тачке са цртом.

Језик је српскословенски. Често је писање слова *а* на месту *јера*, а потврђује се и случај са *ѣ* уместо *а*. Мешају се *ѣ* и *е*. Норма се поштује и у погледу осталих категорија на фонетском плану.

У области морфологије, као последица утицаја народног говора, среће се наставак *-ога* у А јд. м. рода сложене придевске промене (*въ єдинога бѣ* 99а/4) и наставак *-ои* у Д јд. придева ж. рода (*грѣшнои жене* 99а/14).

Наноси из народног говора су општештокавског карактера, а дијалекатских црта, према којима би се рукопис могао ближе локализовати, нема.

Садржај

1а-3а: *Таблице.*

3б: Страна је празна.

4а-17а: *Акатистъ Прѣ|с|тые Бѣе*. Текст се прекида на л. 8б богородичним тропаром 5. песме канона: ... *Пространное селкнїе слова. ра|д|оуи се прѣ|ч|таа*. На л. 9а текст се наставља 1. икосом акатиста: *҃и. оужасьше*

³ В. опис бр. 50, нап. 4.

се и стогаше зови ... На л. 9б текст се прекида 2. икосом: ... ра|д|оуи се
гаже свѣтъ неизре|ч|(ε)нно рож|дъ|шїи, а наставља се на л. 10а 1. тропаром
7. песме канона: Вѣспѣваѣмъ те вѣпїюще. ра|д|оуи се ...

17б: Страна је празна.

18а-26а: Канѡ|н| млѣвнѣ прѣстѣнї бѣн. глас / ѿ. пѣснь. ѿ. ирмось.: –

26б: Страна је празна.

27а-42а: Начело, полѡнощници.

42б: Страна је празна.

43а-54б: Ина полоунощница / пѣваемаа въ сѣботы.

55а-60б: *Васкрише јутрење*. На почетку недостаје текст све до 1.
тропара 3. песме васкрсног канона: Нїа вѣса испльнише се свѣта ...

61а-63б/8: Бгородични вѣскр|с|нїи. ѡсми|м| / гласовѡ|м|, гла|с| ѿ.

63б/9-76б: *Славе и стихире на празнике из минеја*. На почетку је:
Слава на рож|д|ѣство бѣн, гла|с|ъ, ѿ. На л. 76б текст се прекида стихиром
Св. деспоту Максиму, код речи: ... дв|м| земль|на|го| цр|с|твїа ... дв|м| стѣнї
/ тронци вѣль еси: – по|д|(обвнѣ). доме ефра[]

77а-82б: *Чин погребѣња младенца*. На почетку недостаје текст све до
ирмоса 3. песме заупокојеног канона: оутврѣди вѣ любви своен. желанїи
краю ... Текст тече до л. 82б, до 2. тропара 9. песме канона, где се
прекида код речи: ... Пославыи съ высоты вѣсѣ|х| црѣ. / и прїими блжннаго
младенца.

83а-98б: Чинѣ биваемыи стѣти масло.

99а-104б/12: *Чин последовања исповести*. На почетку недостаје текст
све до речи: рекъ трыстое ѡче нашъ / гїи помилѡи бї таже ...

104б/13-106а: подо|в|аетъ вѣдети аще / [] преставити се на стѣ /
васкр|с|(ε)ниє или ва втори днѣ.

106б: Страна је празна.

Записи

На полеђини предње корице, брзописом, црним мастилом: Сей
мо|д|(и)твословъ: / [], хорологнѡ|н|: / иже вс(ε)гда працѣть.⁴

Испод тога су пробе пера, мрким мастилом.

На л. 1а, горња маргина, новом руком, грађанском курзивном
ћирилицом, мрким мастилом: Пробамъ / Пробамъ Перо и мастило.

⁴ *pracować* (пољски) = *радити*.

На доњој маргини исте стране, истом руком, истим писмом и мастилом: **83 дѹката уз[о]** [].

На л. 5б и 6б, горње маргине, континуирано, новом руком, брзописом, црним мастилом: **попа ѿрила / ѿ ромонаха ре.меѿани/на.**

На л. 17б, новом руком, ситним брзописом, избледелим црним мастилом: [] **дѿше** []**нѿ** []**сы|х|** **ва** **цр|с|тво.**

Испод тога је неки рачун (друга рука, мастило мрко).

Испод тога мрким мастилом нечитка реч.

На л. 23б, горња маргина, новом руком, курзивном грађанском ћирилицом, мрким мастилом: **Канонъ Бѿци.**

На л. 28а, десна маргина, новом руком, курзивном грађанском ћирилицом, мрким мастилом: [] / **Возва / услиша** [].

На л. 28б, доња маргина, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом, мрким мастилом: **Полѹнощница.** Иста реч и на л. 33б, доња маргина.

На л. 31а, десна маргина, истом руком, истим писмом и мастилом: **Писа.**

На л. 34б, доња маргина, нечитка реч, мрким мастилом.

На л. 37б, доња маргина, истом руком, истим писмом и мастилом: **Полѹщница(!).**

На л. 54б, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом, мрким мастилом: **аминъ.**

Испод тога, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом, плавим мастилом: **Михаилъ Павла Протић: / []: Икония дѿвица / из ви[]ня: Кумъ / Анца Контрићев: / Јванъ М[а]рићевъ / Павелъ П[] К[]па/рѿ мѿста.**

На л. 64б, доња маргина, новом руком, грађанском курзивном ћирилицом, мрким мастилом: **Воскрѿстни ѿсмы гласовъ.**

На л. 66а, десна маргина, нечитка реч, црним мастилом.

На л. 106б, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: **[сѿи] бѿ мон / сѿы бж.**

Испод тога пробе пера.

Испод тога истом руком, истим писмом и мастилом: **сѿы бжѿ сѿи** **к[] / ѿ [ма] бжѿю ма|с|ти|в| / слѿжителю и вонкѿ вели/ка|го| кксара римска|го| начел'/ства колю бо.**

Испод тога новом руком, брзописом, мрким мастилом: [] **кксара /** [].

Испод тога, новом руком, брзописом, мрким мастилом: **п[]исо Јванъ / [].**

На полеђини задње корице, новом руком, курзивом, црним мастилом: **У Кар.** Мало ниже истом руком, истим писмом и мастилом: **У шанаць / У Кар'ло[]**.

Историјат књиге

Књига је заведена у инвентар Библиотеке Матице српске 1. марта 1933. године без података о времену и начину прибављања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 53 (бр. 3).
2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46-47.
3. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXI, Београд 1982, 17 (бр. 14).
4. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 121-123, 125-126, 128, 133-134.
5. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 135, 139, 141.

54. PP I 27 (PP I 127 - 352 B 24) - 169426

АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ
САДРЖАЈИ¹

XVII век, трећа четвртина, са додацима с краја XVI
или с почетка XVII века и из XVIII века

Хартија, мастило црно, мрко, боје киновар и љубичаста, 159 л. с текстом и по 6 празних на почетку и на крају књиге, додатих у XVIII веку приликом преповезивања књиге. Величина листова је 139-140x90-92 мм, а текста 110-115x65-75 мм. Листови с текстом, почев од другог па до последњег, означени су на доњим маргинама арапским бројевима од 1 до 159, црним мастилом. У фолијацији листова начињена је грешка: прескочен је број 108 (... 107, 109, 110 ...), те стварни број нумерисаних листова износи 158, а рачунајући и први нунумерисани лист, укупно их је 159. Новија фолијација, исписана оловком у горњем десном углу листова, почиње од првог листа с текстом и тече до последњег, тј. 1-159. Од нумерисаних листова празни су л. 24а-25б, 36а, б и 145б.² Број редова на пуној страни варира: 14, 16-17, 20-21. Шест писара. Први писар исписао је л. 1а, б, 4а-23б и 26а-35б, други л. 2а-3б, трећи 37а-69б, 90а-128а и 146а-153б, четврти л. 70а-89б, 154а-159б, пети л. 128б-129б и шести л. 130а-144б.

Према хартији и воденим знацима основни део рукописа је из треће четвртине XVII века (1665/75); мањи додатак је с краја XVI или с почетка XVII века, а постоје и додаци из XVIII века.

I хартија (празни листови на почетку књиге) исписана је само записима. Водени знак није се могао идентификовати, а по структури хартија је из XVIII века.

¹ Ранији назив књиге био је *Акатистар са параклисом и требником*.

² У овом опису странице се наводе према нумерацији исписаној оловком.

II хартија (л. 1, 4-35) има следећи водени знак: 1) круна са звездом и полумесецом и контрамарка I-S, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 75 из 60-их година XVII века.

III хартија (л. 2-3) је старија, са воденим знаком: 2) једнострука котва са угластим тролистом, сл. Мошин 2309 из 1593. или Мошин 2313 из 1601.

IV хартија (л. 36) је без воденог знака, а по структури је из XVII века.

V хартија (л. 37-69) има следећи водени знак: 3) круна са звездом и полумесецом и контрамарка A-V или V-A. Исти знак није нађен у расположивој филигранолошкој грађи. Врло сл. круна Николајев 225 из 1661, а контрамарка уз други тип круне сл. Загреб, ЈАЗУ IIIa 12 из 1676.

VI хартија (л. 70-89, 154-159) има водени знак: 4) круна са звездом и полумесецом и контрамарка A-C, сл. Београд, НБС 46 из 1651. и Београд, МСПЦ, Грујић 75 из 60-тих година XVII века.

VII хартија (л. 90-129, 146-153) је са воденим знаком из истог времена: 5) круна са звездом и полумесецом и контрамарка C-V, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 55 из 1666.

VIII хартија (л. 130-145) је са уским понтизоима и ситним вержерима, што је карактеристично за XVIII век. Водени знак се не види.

Последњих шест листова рукописа исписано је само записима. По структури хартија је из XVIII века. Водени знак није идентификован. Према сачуваном запису на унутрашњој страни задњих корица књига се „оправи“ 1725. године. Она је тада вероватно овако увезана, када су јој додати и празни листови на почетку и крају.

Исписани листови увезани су у 22 свешчице, од којих је 12 свешчица сигнирано ћириличким бројевима, мрким мастилом, а ознаке се налазе на доњој маргини првог или последњег листа свешчице. После прве, несигниране свешчице, коју чини 1 лист (на почетку недостаје 1 или више листова), следи 8 сигнираних свешчица, са ознакама од \bar{a} до \bar{h} (=1-8), у којима је по 8 листова. У наставку су четири несигниране свешчице, од којих прва има само 1 лист (текст тече без прекида), следеће две свешчице су са по 8 листова, док четврта има 4 листа. Следи наставак сигнираног низа, тј. свешчице означене бројевима \bar{d} - \bar{vi} (=9-12) са по 8 листова. До краја исписаног текста постоји још 5 несигнираних свешчица, од којих прве четири садрже по 8 листова, а последња свешчица је са 6. Листови су цели и доста добро очувани. Имају мрље од влаге и воска, али текст је јасан и читљив.

Корице су дашчице косих рубова према унутрашњој страни обложене црвенкастом, различито украшеном кожом на предњој и задњој страни. На хрпту, са три ребра, налепљена је маркица, која је делимично оштећена, са исписаном сигнатуром: [126. Постоје две копче.

Заставице се налазе на л. 2а, 37а, 130а и 142а. На л. 145а је цртеж: стилизовани круг, унутар којег су испреплетане линије (црно мастило). Наслови су писани великим црвеним словима или само почетним великим словом, иза којег су мала. Иницијали су велика црвена слова, често украшена тачкама или биљним елементима.

Писмо *првог писара* је полуустав. Рукопис је исписан и леп. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене и подвучене црте ређе долазе, а украсна црта среће се само код надредног з. Више од једног типа има слово т (једноного и троного) и слово ѝ (лигатурно и о са птичицом). Од већих слова употребљено је широко е, о, с и ѡ и високо т, њ и ђ. И брзописни тип у врсти имају а и е, а над редом само у брзописном облику долазе а, в, з, м, р и т.

Правопис је ресавски, ненормализован. Потврђују се њ, њ, *високо јер* и *пајерак*. Иницијална група ја обележена је увек са ја, а иза вокала за ову групу обично се јавља а, док је лигатура ја ређа. За секвенцу је на почетку речи најчешће је присутно широко е, ређе е или к. Иза самогласника ова група већином је писана са е, много пута употребљена је и лигатура к, док се широко е налази само понегде. Групе ља, ња означене су скоро увек са ља, ња, одступају примери са љѣ, њѣ (*избављѣм* |с|е 28б/1, *ѡсѣнѣюци* 8б/8) и један случај са ња. Секвенца ље углавном се реализује са љк, понегде са ље, а у писању ње лигатура је такође знатно чешћа од е. Слово ѣ није увек употребљено у складу с ресавским правилима. Слово з среће се у ограниченом броју, на етимолошком месту или уместо з. Акценатски знаци и спирити су стављани, а од интерпункцијских знакова користе се: тачка, зарез, две тачке са таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Уместо *јера* слово а написано је једанпут, а слово е два пута (*неразѡмень* 9б/8, *смѣрень* 13б/19). Слово ѣ и е понегде се мешају. Нема нарушавања норме код вокалног л и група чр-, чѣт-, жд и ц. Неизмењено је и л на крају речи и слога, заменичко вѣс- је без метатезе, а нема ни замене вѣ, вѣ-, вѣз-/вѣс- са оѣ, оѣ- и оѣз-/оѣс-. Епентетско л изостаје два пута у речи са кореном оѣмрѣцв- (*оѣмрѣцвеніе* 5а/5-6, *оѣмрѣцвеніе* 7б/2).

У области морфологије ретко је нарушена књижевна норма. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. Основе на *и у Л јд. јављају се са -и. Д мн. именица са основом на *и и на консонант, као и Л мн. именица на *и потврђују се са -е- (-е.мѣ, -е.хѣ). У Д јд. сложене придевске промене је -о.моѣ, а облик прости придевске промене среће се у Г мн. У 1. л. мн. атематских глагола и глагола *имѣти* је -ми (-ми), сем једанпут, када глагол *имѣти* долази са -мо (*не имамо* 30б/2-3). Супин није сачуван, асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале још у старословенским споменицима под утицајем

народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Наноси из писаревог народног говора су присутни: у Д јд. сложене придевске промене ж. рода среће се -он (вѣзбран'нон воєводѣ 176/13, бл҃гон 30а/9), пример Г јд. м. рода сложене придевске промене има наставак -ага (носецага 9а/13), док се заменичка основа на -ѣ->-е- налази у Г и И мн. Двојина је понегде замењена множином.

Скоро све народне црте су општештокавског карактера, а појава заменичке основе у облицима придева упућује на косовско-ресавски тип писаревог народног говора.

Писмо *другог писара* је полуустав. Слова су ситнија, лепа, рукопис исписан. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене, подвучене, као и украсне црте по правилу изостају. Слово т је једноного и троного, а над десним стубом њ понегде су написане две тачке. Од већих слова долази широко е, о и с и високо т, љ и њ. Брзописних слова у врсти нема, а над редом брзописни тип има слово м.

Правопис је ресавски, ненормализован. Потврђује се љ, љ, високо јер и пајерак. Иницијална група ја писана је ља, а ја иза вокала означено је са а, изузев једанпут са ља. Група је на почетку речи писана је са е и к, а у поствокалској позицији обично је е, ређе к. Секвенце ља, ља, ље (ње се не среће) имају редовно лигатуре. Слово ї није увек употребљено у складу с ресавском праксом. Слово ѕ се не јавља. Акценатски знаци и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две тачке, обично с таласастом цртом и три тачке с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. На месту јера једанпут долази слово а. Нема потврда за мешање љ и е. У области језика књижевна норма се поштује.

Писмо *трећег писара*, који је исписао највећи део рукописа, такође је полуустав. Слова су лепа, рукопис исписан. Разликују се пуне и танке линије. Надвучене и подвучене црте по правилу изостају, почетне црте присутне су у више случајева, а украсне су ретке. Више од једног типа имају: е (полууставни и грчки тип), т (једноного и троного), љ (лигатурно и о са птичицом) и ѡ (са средњом линијом и без ње). Од већих слова употребљавају се широко е, о, с и ѡ, високо т, љ, и љ, веће з и о са птичицом, а продужетке надоле имају понегде у последњем реду на страни р и ц. И брзописни тип у врсти има слово а, а над редом од брзописних слова срећу се: в, з, к, м и т.

Правопис је ресавски, ненормализован. Потврђују се љ, љ, високо јер и пајерак. Група ја- писана је са ља-, а за -ја већином се јавља -а, док је лигатура -ља ређа. Секвенца је- најчешће је означена широким е-, али више пута и са е-, лигатура к- долази ређе. За -је већином стоји -е, лигатура -к такође није ретка, док је широко -е само понегде. У писању ља, ља редовно је присутно ља, ља, а за ље, ље само по једанпут

су *лє*, *нє*, а другде су *лк*, *нк*. Слово *ї* није увек употребљено у складу с ресавским правилима. Слово *и* у вредности *ј* на крају речи већином има квачицу. Слово *ѕ* је понегде, на етимолошком месту. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка и зарез и две тачке с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Графијских потврда за вокализацију *је-ра* у *а* нема. Мешање слова *ѣ* и *є* је присутно. Норма није нарушена код вокалног *л* и група *чр-*, *чѣт-*, *жд* и *џ*. Незаменењено је и *л* на крају речи и слога, заменичко *вѣс-* је без метатезе, а нема ни преласка *вѣ*, *вѣ-*, *вѣз-/вѣс-* у *оу*, *оу-* и *оуз-/оус-*.

У области морфологије ретка су одступања од књижевне норме. Изједначени су *Г* и *А* јд. м. рода за биће. Основе на **ї* и на консонант у *Л* јд. имају *-и*. Наставци *-є.мѣ* у *И* јд. и *Д* мн. и *-єхѣ* у *Л* мн. доследни су код основа на **ї* и на консонант. У *Д* јд. сложене придевске промене је *-о.моу/-є.моу*. У косим падежима множине (*Г*, *Д*, *И*, *Л*) нису примећени облици прости придевске промене. У *1. л. мн.* атематских глагола је *-мы*, у *3. л. дв.* глагола је *-та*. Супин није сачуван, асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале још у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Ређи су наноси из писаревог народног говора. У *Г* мн. именице са основом на **ї* јавља се наставак *Л* мн. *-ѣхѣ* (*ѣ* је уместо *є*) - *вѣсѣ|х|тварѣхѣ* 39а/15. *Д* јд. ж. рода сложене придевске промене потврђује се са *-он* (к *тѣвѣ рож|д|шои* 126а/3-4), а заменичка основа на *-ѣ->-є-* среће се у *И* јд. придева м. рода. У *1. л. презент* долази наставак *-мо* у случају *вѣзсиламо* 98а/16, а *1. л. мн. имперфекта* глагола *вѣровати* образован је од презентске основе у примеру *вѣрѣхѣ* 95а/4.³ Двојина је понегде замењена множином.

Према наведеним народним цртама, рукопис је тешко ближе локализовати. Присуство заменичке основе у промени придева упућује на косовско-ресавски говорни тип.

Писмо *четврте руке* је полуустав. Слова су лепа, рукопис исписан. Разликују се пуне и танке линије. Почетне, надвучене и подвучене црте готово изостају, а украсне долазе у више случајева. Више од једног типа имају: *т* (једноног и треног), *ѣ* (лигатурно и *о* са птичицом) и *ѡ* (са средњом линијом и без ње). Од већих слова срећу се широко *є*, *о*, *с* и

³ Имперфекат се од презентске основе јавља и у канону (Супрасаљски зборник) / Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, 128.

Ѡ, високо т, ѡ и ѣ. Брзописни облици у врсти не долазе, а над редом само брзописом писани су: в, ж, з, м и т.

Правопис је ресавски, ненормализован. Потврђују се ѡ, ѡ, високо јер и пајерак. За групу ја- увек се јавља ѡ-, а за -ја чешће је -а од -ѡ. Секвенца је- обично је означена са е-, а ређе са е-. У поствокалској позицији она је већином писана са е, док е или к ређе долазе. Групе ѡа, ѡа редовно су бележене ѡа, ѡа, а ѡе, ѡе већином се комбинују са к, а само понегде је е. У означавању ѡу два пута је написано ѡу. Слово ї није увек употребљено у складу с ресавским правилима. Када има вредност ј, над и је много пута стављена квачица. Слово ѕ среће се само као број. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка и зарез, две тачке с таласастом цртом и три тачке.

Језик је српскословенски. Више пута написано је а на месту јера. Слово е уместо ѣ чешће је него ѣ уместо е. Понегде је ѣ замењено са к (вѡ послѣдне.мѡ 786/8-9, ѡблѡнише се 157а/11, прогнѡваше се 1556/1 итд.). Нема нарушавања норме код вокалног л и група чр-, чѡт-, жд и ѡ. Незамењено је и л на крају речи и слога, заменичко вѡс- је без метатезе, а нема ни замене вѡ, вѡ-, вѡз-/вѡс- са оу, оу- и оуз-/оус-.

У области морфологије незнатна су одступања од књижевне норме. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. У Л јд. именица основе на консонант потврђује се -и, у Д мн. именица на *ї и у Л мн. ових именица је -е- (-е.мѡ, -е.хѡ). У Д јд. м. рода сложене придевске промене уопштено је -о.моу/-е.моу. Облик прости придевске промене запажен је у Г и Л мн. У 1. л. мн. атематских глагола је -мы. Супина и асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале још у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Наноси из писаревог народног говора су ретки. У Л јд. м. рода именица *о основа среће се -ѡ (вѡ сѡдѡ 78а/7), а именица ж. рода са основом на *а у овом падежу јавља се са -и (ѡ млѡви своен 157а/8). У Г јд. м. рода сложене придевске промене налази се наставак -ого (ѡѡнна млѡсѡтѡвого 876/8), а Д јд. ж. рода ове промене потврђује се са -ои (грѡшнои жеѡе 154а/16). У 1. л. мн. презента глагол вѡсылати уместо вѡсылак.мѡ има облик: вѡз'силамо 806/17-81а/1, вѡз|з|силамо 846/13, вѡз'с|и|ламо 88а/9. Двојина је понегде замењена множином.

Према овим цртама тешко је ближе локализовати рукопис. Може се само рећи да он потиче са штокавске територије.

Пети писар пише стилизованим брзописом ресавске варијанте. Разликују се пуне и танке линије. Слова су типолошки устаљена. Од већих слова јавља се с и високо јер, а слово з је увек веће.

Правопис је ресавски, ненормализован, са знатнијим присуством рашке праксе. Од *јерова* употребљено је **ѣ** и *високо јер*. Група *ја-* се не потврђује, а за *-ја* присутна је само лигатура **-ѧ**. На почетку речи *је* је увек писано с лигатуром **ѣ**, док је у поствокалској позицији углавном присутно **ѣ**, ретко **ѣ**. Група *ља* потврђује се једанпут, и то са **ла**, а *ња* се такође налази у једном случају, али са **нѧ**. За секвенце *ље*, *ње* нема потврда. Слово **ї** испред *ј* не долази, увек је **и**. Иначе је присутно само у примеру **ѣррѣѧ** 128б/2, а у случају **ѣрмонахѣ** 129а/11 употребљено је **ѣ** (без две тачке). Слова **ѣ** нема. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су тачка и три тачке.

Језик је српскословенски. На месту *јера* среће се једанпут **а**. Слово **ѣ** се доследно замењује са **ѣ**, а обрнутих случајева нема. У области фонетике и морфологије норма књижевног језика се поштује.

Писмо *шестог писара* је претежно стилизовани брзопис ресавске варијанте. Разликују се танке и пуне линије. Украсна црта јавља се код надредног **з**. Слово **д** има два типа (полууставни и брзописни). Од већих слова употребљавају се широко **ѣ**, **о** и **с**, високо **т** и **ѣ**, издужено **и**, веће **ѣ** грчког типа, веће **ж**. Постоје слова с продуженим неким елементом, као што су **а**, **д**, **л** и **ѣ** у **оѣ**.

Правопис је ресавски са присуством новоцрквенословенске праксе. Од *јерова* потврђују се **ѣ**, **ѣ**, *високо јер* и *пајерак*. Група *ја-* јавља се редовно с лигатуром **ѧ-**, а за *-ја* најчешће је **-ѧ**, много пута написано је и **-а** или **-ѧ**, при чему **-а** има превагу. За *је-* већином долази широко **ѣ-**, а понегде се јављају веће **ѣ-** грчког типа или лигатура **ѣ-**. У поствокалској позицији ова група најчешће је означена са **ѣ**, а понегде широким **ѣ** или већим **ѣ** грчког типа. Група *ља* потврђује се само са **ла**, а у писању *ња* поред **нѧ**, долази једанпут и **нѧ**. Секвенце *ље*, *ње* су увек са **ѣ** иза **л**, **и**. У обележавању *љу*, поред **лю**, присутно је и **лѣ**. Слово **ї** није употребљено у складу с ресавском праксом. Слово *ј* на крају слога и речи означено је са **и** изнад којег је квачица. Слово **ѣ** среће се понегде на етимолошком месту. Графема **ѧ**, поред тога што се користи на месту старословенског **ѧ**, три пута долази и на етимолошком месту (**пѧмѧтъ** 141а/5, **пѧмѧт'** 141а/8, А мн. ж. род **ѣмѧ'** 140а/17). Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез и двотачка, понегде с таласастом цртом.

Језик је српскословенски. Многобројни су примери са словом **а** на месту *јера*, али се понегде среће и слово **ѣ**: (**вѣ|з|конѣчнаѧ** 134б/15, **рож|д|ѣства** 142б/14, 144б/12). Мешање **ѣ** и **ѣ** постоји. Вокално **р** се чува, сем једанпут, када се јавља рускословенски рефлекс **-ѣр-** (**мѣртвы|х|** 140б/16). Норма није нарушена код вокалног **л** и група **чр-**, **ѣт-**, **жд** и **ѣ**. Незамењено је и **л** на крају речи и слога, заменичко **вѣс-** је без метатезе, а нема ни замене **вѣ**, **вѣ-**, **вѣз-/вѣс-** са **оѣ**, **оѣ-** и **оѣз-/оѣс-**. Група **-ѣѣ-** у једном случају упрошћена је у **-ѣт-** (**отроцы ѣврейсти** 135б/11).

У области морфологије норма књижевног језика нарушена је само у неким случајевима. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. Основе на **ī* потврђују се у Л јд. са наставком -и. У Д јд. сложене придевске промене је -омѣ/-емѣ, сем једног случаја, где се под утицајем народног говора среће -о|м| (прѣставлено|м| рабѣ 132а/9-10). У 1. л. мн. атематских глагола и глагола и.мѣти је -ми. Супин није сачуван, асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале још у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се реализују и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Понегде су присутне црте из народног говора. У Д јд. м. рода присвојне заменице среће се -ем (рабѣ твоѣ|м| 132а/20). Наставак -омѣ много пута присутан је и у Л јд. м. и ср. рода придева (вѣ непорочно|м| жити 132а/2-3, при дѣш|до|си| мало|м| 143б/8, при константине бра|д|(а)|томѣ 144а/10-11, при ... папе римско|м| 144а/13-14 итд.). У 2. л. јд. презента јавља се -ш (не слышиш ли 135а/17-18), у основи императива једанпут је -и- уместо -ѣ- (приидите 139б/18),⁴ а једанпут је -е-, у вредности је, уместо -и- (цѣлаѣ|м| 139б/20).⁵ Именица ж. рода са основом на **ja* у Г јд. једанпут има наставак -и-, карактеристичан за рускословенски језик (ѡ зѣ.м.ли 133а/2).

Према овим цртама, рукопис је тешко ближе локализовати. Настао је свакако на штокавској територији са екавским рефлексом ѣ, и то вероватно са рускословенског предлошка. Структура хартије упућује на то да је препис настао у XVIII веку, а судећи по запису, који казује да се књига „оправи” 1725. године, може се претпоставити да је она тада овако комплетирана и увезана, те да рукопис овог писара није старији од те године.

Садржај

1а-1б, 4а-23б: *Акатист Пресветој Богородици*. Нема почетка текста, тј. недостају прве четири стихире б. гласа до речи: *яко единъ сильнъ вѣ прѣвое ...* На л. 1б текст се завршава: *... и ѡсѣни|т| те вы* и без прекида се наставља на л. 4а: *[]шнѣго силѣ и родиши, и тече до л. 23б.*

2а-3б: *Акаѣѣсть Прѣ|с|тыѣ Бѣѣ / ст|х|ры, гла|с| ѡ.* Ово је текст другог писара, који се на л. 3б прекида тропаром 8. гласа. До л. 2б/15 он

⁴ Наставак -омѣ у Л јд. придева м. и ср. рода, и императив са основом на -и- а не на -ѣ- одликују како српски народни, тако и рускословенски језик.

⁵ Императив са основом на -е-, уместо на -и- карактеристичан је за новоцрквено-словенски језик, а одлика је и призренско-тимочког дијалекта.

садржи део који недостаје у тексту претходног писара. На л. 36/6-36/18 садржај текста је као и на л. 4а/1-4а/16 претходног писара, што је неко у прошлости и означио, уоквиривши црвеним мастилом те делове, и више пута прецртавши исти део на л. 4а/1-4а/16. На л. 36/18 текст другог писара се завршава: ... тропарь гласъ .н̄. Текст који одатле до краја Акатиста недостаје јавља се у тексту првог писара на л. 4а/17-23б.

24а-25б: Стране су празне.

26а-35б: Ч|с|т(н)ы параклисъ / прѣстѣѣи влѣци нашени вѣци.

36а,б: Стране су празне.

37а-48б: Слѣж|ва осѣенію во/дѣ.

49а-89б: чинь осѣенію масла.

90а-128а: Чинь бываемыи / погрѣва белѣчѣскаа|го|.

128б-129б: мѣтва разрешена / надѣ гробомѣ ѿ єїррета(!)

130а-142б/4: Чинь погрѣвеніа мл|д|нчска|го|.

142а/5-144б: Сказаніе въ кратце / ѿ лѣтописца ѿ сѣтвореніе свѣта.

145а: Цртеж (круг, а унутра испреплетане линије).

145б: Страна је празна.

146а: Таблице.

146б-153б: Послѣдованіе рож|д|ѣства хѣва./ и прочіим въсего лѣта

154а-159б: мѣтва . юже глѣтъ / архіерен. или дѣховникъ / проценѣ за грехи сїе: —

Записи

На полеђини предњих корица, курзивном грађанском ћирилицом, мрким мастилом: **Из Сентъ Андреа.**

Испод тога, новом руком, брзописом, црним мастилом: **Сина Книга / попа ѿванна / Вѣиновича / по|д|рѣтѣло|м| / гизѣдиѣи.**

Мало ниже, другом руком, брзописом, а оловком: **єре.мин / 10 новаца / дадо 8 табани.**

На полеђини шестог празног листа с почетка књиге, мрким мастилом записана је сигнатура сентандрејске епископске библиотеке: **№ 123**, а испод тога тамније мрким мастилом, курзивном грађанском ћирилицом пише: **ака.ѣистарѣ.**

На л. 24б новом руком, мешовитим писмом (полууостав, брзопис), мрким мастилом: **Поємѣ гсви слав/но во прослави се.**

На л. 25б новом руком, полууоставом, црним мастилом: **конѣ хѣдога кон/та єтѣ(!) свонна ги[] / ги[]ѣине []єаришина / [] [] линє[]гова.**

Испод тога, руком, писмом и мастилом као на л. 24б: водѸ п/рошдѸ
[] / [].

На л. 36б, новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис) исписан је неки преглед, у две колоне. Као наслов стоји: мѸ|с|то. Испод тога, са леве стране су белешке, једна испод друге, а са десне су словни бројеви: похарѸчиш р.м.д / на благою .мѸ / на ра|д|оу []ерѸзи к.д / на маѸимѸ / чѸрѸчни Ѹи / на живко ш/рѸтакѸ него|вѸ| Ѹв / на сави ишвинѸ / бра|тѸ| .мв / на г[]врилѸ аранитовиѸ л / мава (вероватно мачва) / сео (тј. село) пасеноваць / на аѸимѸ п.

На л. 69б руком, писмом и мастилом као на л. 24б: Братне елицы / братне. елиц / дхомь вѸїи.мь / водеѸ се сисѸ(?).

На л. 129б су проба пера, мрким мастилом.

На л. 159б новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), црним мастилом: Ѹа. 17.01. м|с|цѸ ав|г|Ѹ/стѸ / си.матвенникѸ / попа ишва|н|(а) / вѸиновѸа.

На предњој страни шестог празног листа на крају књиге, новом руком, брзописом, мрким мастилом: 1724. лето ав|г|(оу)|с|(та) .22. / дадо кѸ.мѸ стефанѸ / станѸковиѸ. 50 к / Ѹ заѸа|м| па|к|. 20 к / пакн 10 к. / и кѸ.мѸ ѸшванѸ. 30 к / када се жени кѸ.мѸ / стефанѸ све сѸ то Ѹзели / тада готове новѸце.

На полеђини истог листа, истом руком, истим писмом и мастилом: 1728. м|с|ца .ш|к|(товрига). 21 / про|дї| ми дна|ко|нь / си.меш|н| и Ѹ костан|н|(н)/це вл|д|ке нѸканор|а|.

На унутрашњој страни задњих корица, истом руком, истим писмом и мастилом: 1725 лето / шправи се сѸга Книга трев'никѸ / п. Ѹв. в. (тј. попѸ ѸшванѸ вѸиновѸа).

При дну исте стране, истом руком, истим писмом и мастилом: 1728 м|с|ца . а|п|(рила). 6 данѸ / дадо грѸи. 3 к 50. но|в|. Ѹ ѸрѸ / Када ме доне|с|(Ѹ) натрагѸ Ѹ ѸрѸ / ви|с|копѸ на|д|ж'ди / филипѸ ѸрѸски.

Историјат књиге

Према сачуваном запису и сигнатури № 123, књига је припадала сентандрејској епископској библиотеци. У Библиотеку Матице српске доспела је 1909. године, куповином од Александра Сандића, професора Новосадске гимназије. У инвентар Библиотеке Матице српске заведена је 11. фебруара 1955. године, са напоменом да је затечена у Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, Нови Сад 1966, књ. III, 294, 297 (бр. 44 на списку).

2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске, I, Нови Сад 1977, 53 (бр. 2 на списку).
3. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 53 (бр. 2).
4. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 44, 46-47.
5. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXI, Београд 1982, 17 (бр. 4).
6. Иванка Веселинов, *Стихологија Кипријана Рачанина*, Трагом српске прошлости, Нови Сад 1991, 43 (исто је објављено претходно у: Сентандрејски зборник, Београд 1987, 299-307).
7. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 122, 134-136.
8. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге*, Зборник Матице српске за славистику, св. 42, Нови Сад 1992, 137, 139, 141.

55. PP I 71 (PP 397) - 398206

ДНЕВНА ПОСЛЕДОВАЊА СА АКАТИСТИМА ПРЕСВЕТОЈ
БОГОРОДИЦИ И ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ¹

XVIII век, 1735/45. година

Хартија, мастило црно и мрко, боје киновар, црна и мрка, 256 л. 131x90 мм, текст 86-90x60-67 мм, број редова на пуној страни 14. Један писар.

Према воденим знацима рукопис је из 1735/45. године: 1) три полумесеца са контрамарком А-Z, сл. Београд, МСПЦ, Грујић 16 из 1695/1700, и Београд, САНУ 17 из 1736; 2) три полумесеца са контрамарком К, врло сл. Савина 38 из 1742. Иста контрамарка налази се и уз водени знак птицу, врло сл. Дубровник, Архив, у акту бр. 1984 с/119 из 1736. године.

Садржи 18 несигнираних свешчица. Свешчица 1 има 6 листова, св. 2, 14 и 16 су са по 18 л., у св. 3, 8, 15 и 17 је по 14 л. (од 13. л. 8. св. сачуван је само одерак), св. 4, 6 и 9 су са по 16, св. 5, 11 и 13 имају по 12 л., у св. 10 је 17 л. (недостаје један, вероватно празан лист), св. 12 садржи 20 л., а св. 18. је са 4 л. (недостају 4. и 5. л., вероватно празни). Листови имају позлаћени рез.

Књига није рестаурисана, али је доста добро очувана. Листови су цели, сем поменутог 8. л. у 13. св. (тј. л. 110), али су испрљани од влаге и понегде од капања свеће.

Корице су картонске, обложене црвенкастомрком кожом, која је излизана и делимично оштећена. Део коже којим је био пресвучен хрбат књиге, недостаје јер је одсечен. Кожа је украшена стилизованим оквиrom, истим на обе корице и орнаментима (на предњој корици је крст, а на задњој Богородица с Исусом Христом). Златотисак на украсима је

¹ Ранији назив књиге био је *Стихирар*.

једва видљив. Од двеју копчи сачувани су само остаци. На хрпту су четири ребра.

Тип писма је мешовит - претеже полуустав над брзописом, са одликама ћирилице која се употребљавала у босанским и приморским рукописима. Слова су читка, али нису једнака по величини. Разликују се пуне и танке линије, подвлачење и надвлачење стубова среће се понегде, док украсне црте по правилу изостају. Од малих слова и полууставни и брзописни тип имају **в**, **в**, **д** и **ш** (са средњом цртом и без ње, тј. у виду дубоке надоле лучне линије), а само брзописни **ж** (са једном, десном петљом), **к** (са стубом улегнутим удесно и са одвојеном бочном страном, улево угнутом) и **т** (троного). Слово **џ** поред полууставног облика, два пута је написано и као грађанско **ш**.

Типолошки варирају **ѡ** (лигатурно и **о** са птичицом) и **ы** (писано најчешће као **ѡ**, **ѡ** и понегде као **ѡи**, **ѡи**).

У рукопису се потврђују неки архаични словни облици, који су одликовали ћириличке рукописе у босанским богумилским књигама XIII-XV века: слово **а** са петљом која виси на стубу, а стуб је обично вертикалан или ређе мало удесно искошен); слово **е** има само један облик, и то шири и више заобљен, а крај језичца често је мало задебљан и савијен надоле; код слова **з** доњи део се нигде не завршава вертикално; три слова **о**, **р** и **ѡ** нигде немају оштар врх.²

Од већих слова најчешће долазе слова која су по облику као мала, само су нешто виша и шири или су само од њих шири: **д**, **е**, **м**, **о** (округло), **ш** (полууставна и брзописна), **ѡ** и **ѡ**, веће **в** са вертикалним и правим стубом и двама раздвојеним петљама. Сем њих јављају се и веће једноного **т**, **ѡ** и лигатура **ѡ**, који су увек мало крупнији од малих слова, затим веће **ж** са вертикалним стубом и са два хоризонтална лука, од којих горњи сече стуб мало изнад његове половине, а доњи мало испод половине. На крају речи или реда понегде је присутно веће брзописно **а** са стубом који залази у доњи међупростор и на крају се улево савија. Петља је као код малог **а**, само је нешто крупнија. У последњем реду на страни понегде се налази **р** са дужим стубом, чији је крај мало савијен улево. Од високих слова ретко је присутно високо **јер** и **т**. Издужених слова нема.

Карактеристику овог рукописа чини то што су слова писана углавном између ивица низа. Залажење репова, ножица или стубова у међупросторе је незнатно, што је, иначе, одлика рукописа писаних ћирилицом на југозападној територији.³

² Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 138.

³ *Два дубровачка језична споменика из XVI вијека*. За штампу приредили М. Решетар и Ђ. Банели, Београд 1938, XIV-XV.

Лигатуре се готово не употребљавају, јер сем ѿ, веома ретко се среће само још т+в, по чему се овај рукопис слаже са неким дубровачким рукописима.⁴

Надредна слова се потврђују, а по облику су као слова у врсти, само су мања.

Заставице се налазе на л. 84б, 101а, 102а и 143б. Иницијали су велика црвена слова, слабо украшена. Наслови су исписани великим или већим црвеним словима.

Правопис је ресавски, ненормализован. Ресавска пракса нарушена је присуством неких црта рашке традиције, као и неким ортографским одликама рукописа са западне области, а прилично је заступљен и рускословенски правопис, као последица утицаја предлошка. Од *јерова* долазе *танко*, *дебело* и понегде *високо јер*, док се *пајерак* не јавља. Употреба *јерова* најчешћа је на крају речи, а манир писара је да их често користи на крају реда, и то одвојено од претходне речи да би тако попунио ред. У доста случајева *јер* се јавља иза вокалског слова, како у средини, тако и на крају речи. Група *ја*- писана је увек са *ѧ*-. На месту етимолошког *-ја* најчешће је *-ѧ* (ѿ *запрещениѧ* 4б/6-7, *жартва вечернаѧ* 8а/7-8, *молитва моѧ* 8б/8, *достоѧиѧ* 45а/10, ѿ *ваздиханѧ* 48б/6, *сиѧниѧ.мѧ* 18бб/10 итд.), што је последица утицаја рускословенског предлошка, где је у овој позицији сигурно стајало слово *-ѧ*, које писар механички замењује са *-ѧ*. У доста случајева група *-ја* означена је на рашки начин са *-ѧ*, док је писање *-ѧ* по ресавској пракси ређе. У обележавању *је* у обе позиције најчешће је *ѧ*, понегде се јавља и *ѧ*, које није увек лако издвојити од малог *ѧ*, јер су по облику исти, а и величина им се пуно не разликује, док је употреба лигатуре *ѧ* најређа. Само једанпут за *-је* долази *-ѧ* на месту етимолошког *ѧ* (Г јд. *ѧѧ* 16ба/6). У примеру *маткрѧ* 241б/5-6 уместо *ѧ* је *ѧ*. За етимолошко *ѧа* најчешћи су случајеви са *ѧѧ* (*васѧдаржитѧѧ* 25а/12, *настављѧюѧи* 29б/14, *избављѧюѧѧѧ* 54б/4 итд.), који су такође последица механичке замене слова *ѧ* из предлошка са *ѧ*, више је примера и са *ѧѧ*, док је *ѧѧ* ретко. У писању *ѧѧ* поред *ѧѧ* и *ѧѧ*, среће се и *ѧѧ*, под утицајем предлошка (нпр. *слава го|с|п(о)|д|ѧѧ* 7а/4). Групе *ѧѧ*, *ѧѧ* означене су увек са *ѧѧ*, *ѧѧ*. За групу *ѧѧ* поред *ѧѧ* јавља се и *ѧѧ* (*зѧ.мѧѧ* 4б/2-3, *ѧѧѧѧ* 11а/4, *молѧѧ* тѧѧ 11б/8 итд.). Група *ѧѧ* обично се реализује са *ѧѧ* (*благостинѧѧ* 50а/4, *сахранѧѧ* 82б/3 итд.), а *ѧѧ* је ретко. На месту исконског палаталног *р'а* такође се више пута налази *-ѧ* уместо *-ѧѧ*, што је утицај предлошка (Г јд. *царѧѧ* 45б/8, 46а/7, 76а/4 итд.). Као последица рускословенског предлошка иза *ч*, *ж*, *ш*, *ѧ* на месту етимолошког *ѧ* чешће је написано *ѧ* од *ѧ* (*сѧбраша се* 6а/6-7, А мн. ж. род *наша* 24б/3, *начало* 32б/6, *слѧжѧѧи.мѧѧ* 41а/11 итд.). Слово

⁴ Милан Решетар, *Дубровачки зборник од год. 1520*, СКА, Посебна издања, књ. С, Филозофски и филолошки списи, књ. 24, Београд 1933, 124.

ї се употребљава у свим позицијама у речи, међутим у позицији испред *j* оно је доста ређе од *и*. Слово *з* среће се понегде, и то на етимолошком месту и уместо *з*. Слово *ы* ретко се користи. Фонема *о* писана је са *о* и *w* (са средњом цртом и без ње, тј. у виду дубоко надоле угнуте линије), а изнад ових графема пуно пута се јављају две тачке или два спирита. У означавању фонеме у среће се *ѡ*, *oѡ*, *wѡ* (*w* је са средњом цртом или без ње), а понегде се јавља и *oу*, које је увек веће. Фонеме *ћ*, *ђ* писане су помоћу *к*, *г* или са *ѣ* (*анѣла* 207а/3-4, *анѣла* 213а/11, *ѣмо* 228б/2, *иганиѣна* 239б/5 итд.). Од акцената стављани су само спирити, а од интерпункцијских знакова долазе: две тачке, три тачке, четири или више тачака у кругу или у низу, а понегде се уз тачке налазе и таласасте црте.

Језик је српкословенски, са присуством рускословенских и народних црта. Норма књижевног језика нарочито је нарушена цртама народног говора на л. 219а-230а, где је исписан текст *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити*.

У позицији где је могло доћи до вокализације полугласа, без обзира на Хавликово правило, најчешће се јавља слово *а*, а сем овог српкословенског рефлекса потврђују се и многобројни примери са *є*, *о* на месту *јера*, који су последица преписа ове књиге са рускословенског предлошка (*стези* 9б/4, *пришелъ* 161а/3, *светиленъ* 186а/13 итд.; *во* 155б/7, *воздвигни* 177б/9-10, *сонъ* 207а/2 итд.). Слово *јер* у овом положају је ређе. У доста случајева, нарочито у облицима лексеме *твон* слово *а* се неоправдано среће: *wtаче* 24а/14, *чѡство* 69а/2, *тавои* 201б/4 итд. Писање *јера* уместо *а* присутно је у: *аввѣкъмъ* 187б/5. Са словом *ѣ* запажена су само три случаја, и то на етимолошком месту. У већини случајева уместо *ѣ* долази *є*, што је одлика српкословенског језика, а такође се потврђују и примери са ијекавским рефлексом (*не*), који је последица наноса из писаревог народног говора (*заповиѣда* 219а/2, *двие* 219а/5, *тиѣмъ* 227б/14, *тиѣлѡ* 228б/12-13, *срѣда* 256а/5 итд.). Постоје и потврде за најновије јотовање, везано за рефлекс кратког *ѣ* (*штогоѣе* 220б/12, *ѡѣшити* 222б/1, *коигоѣе* 225б/3, *ѣла* 226б/4, 10-11). Префикс *пре-* јавља се увек са *-є-*, сем једног случаја са *-не-* (*приестѡпъ* 245а/4) и једног са *-к* (*прѣквилицѣ* 110б/7-8). Вокално *р* већином је означено са *ар* (*сар|д|це* 12б/1, *царковъ* 26б/2, *даржава* 64а/4 итд.), што је карактеристично за писане и штапане споменике западног и приморског подручја.⁵ Пуно пута потврђују се и рускословенски рефлeksi *ер* (*дѣржавѡ* 68а/4, *твѣрдаго* 163а/14, *дѣржахъ* 192а/7 итд.), *ор* (*гординѡ* 81а/6 итд.) и *ро* (*кровню* 170а/6 итд.). Срећу се и примери са *ре* на месту рускословенског *ер* (*прѣстомъ* 131б/5-6, *ѡмрешиѣ* 149а/4). Обележавање вокалног *р* са *р* или *рѣ* је ређе. Вокално *л* најчешће је писано са *ал*

⁵ *Примјери српско-славенскога језика*. Саставио их Вук Стеф. Карацић, Беч 1857, 31; М. Решетар, *Дубровачки зборник*, 134-135; *Два дубровачка језична споменика*, XV.

(салнце 56/13-14, испални се ба/13, далготарпеливе 27а/3-4), вероватно по аналогiji са *ар*, што се потврђује и у неким другим ћириличким споменицима са југозападног подручја,⁶ мада је писар *ал* могао чути и у неким чакавским говорима.⁷ Доста је случајева са рускословенским рефлексима *ле* (слези 74б/1, слезь 97а/4 итд.), *ло* (плотъ 178а/3, пл|отъ 188б/6 итд.). Писање *л* или *лъ* на месту вокалног *л* је ретко. За прелазак вокалног *л* у *у* постоји потврда дѣгачки 227б/8. Прелазак *-л* у *-о* на крају речи имају три потврде (даш 220а/11, мисаш 223б/4, погоднш 226а/1). Нема преласка групе *чр-* у *цр-*. Група *чѣт-* се углавном чува, мада се јављају и примери са *ѣ* (ѣо є 219а/2,8, ѣо 225б/14 итд.). У случајевима *щовала* 222б/5-6 и *ѣо є* 224а/5 написано је грађанско *ѣ*. На месту старословенског *шт* већином долази *ѣ*, али има и одступања. Тако се уместо *ѣ* јавља *ш* (помошникъ 58а/12, сапрешаюѣе 111а/3 итд.), *ѣт* (ноѣтню 36а/12), *шт* (ѣчиштєнє 57б/4), *ѣдъ* (вєѣдъ 80б/4) и *ст* (ѣвстєжитєла 243б/5-6). У рукопису се среће лексема *юнаѣво* 223а/6 уместо српскословенског *юначѣство*. Група *жд* такође већином постоји, али је уместо ње доста пута и *ж* (ѣожаѣ 9б/6, рожаство 236б/5, рожаствѣ 240а/9 итд.). Више пута на месту заменичког *вѣс-* среће се *св-* (свакога 221а/11-12, свѣ 225а/13, сви 229б/7 итд.). Предлог *вѣ* доста пута се замењује са *ѣ*, *оѣ* (оѣ тѣбє 10б/4, ѣ водамъ 219б/5-6, ѣ дан 224а/8, ѣ годиѣѣ 224б/3, ѣ гробъ 229а/4 итд.), а замена *вѣ-* са *ѣ-* присутна је у случајевима *ѣдовѣѣѣ* 226а/4, *ѣторникъ* 256а/5. Уместо предлога *вѣ* и иницијалног *вѣ-*, понегде се налази и *ю*, *ю-* (ю сєдмиѣѣ 224б/4-5, ю болєсти 225а/2-3 итд.; юбози 61б/5, юписа 219а/4-5, юздигни 227б/5, юселн сє 228б/9 итд.).⁸ Епентетско *л* понегде изостаје (ѣзвенъ 184а/12). Група *-ѣ-* упрошћена је у неким примерима у *-ст-* (чловєчастни 78б/4, аѣгєлѣсти 96а/8 итд.). Слово *ф* је најчешће правилно употребљено, али се јавља и уместо *в* (ѣерѣфимъ 28а/3, 34б/3 итд.) или уместо *ѣв* (пофалитє 11а/3, фала 14б/8, васфалѣ 24б/9 итд.), а постоје и потврде где се *ф* замењује са *в* (совиє 237а/5, ксєновонта 244б/1 итд.). Слово *ѣ* у више случајева изостаје (Г мн. свєти 32б/5, твон 37б/7 итд.) или је написано без оправдања (А јд. свєтъ твонѣѣ 82а/9; Н мн. костнѣѣ 9а/1; по висоѣтє 55а/10 итд.). У префиксу *ис-* понегде *ѣ* долази уместо *с* (нѣѣцєлн 24б/13, нѣѣцєлн 90б/3, нѣѣзєѣтъ 215а/10 итд.), потврђује се и уместо *к* (на

⁶ Ова појава присутна је и у *Зборнику са Житијем кнеза Лазара из 1727. године* из збирке Радослава Грујића, као и у *Крфском зборнику из средине 18. века* из збирке Архива ЈАЗУ / в. Јелка Ређеп, *Прича о Боју косовском*, Зрењанин 1976, 17, 19, 66-67, 69-70 итд.; по дуктусу и палеографским одликама део *Зборника из 1727 (Часослов)* скоро се апсолутно слаже са рукописом Библиотеке Матице српске РР I 72, а део (*Житије кнеза Лазара*) одговара овом рукопису РР I 71 /в. у овој књизи: Душица Грбић, *Нека запажања о рукописима РР I 71 и РР I 72 Библиотеке Матице српске и Зборнику из 1727. године у Збирци Радослава Грујића*, 173, 175.

⁷ В. нпр. *Два дубровачка језична споменика*, LXIII-LXIV.

⁸ Замена слова је запажена и у другим споменицима са југозападног подручја (нпр.: *Мирослављево јеванђеље*, *Лимска повеља* итд.).

висохоумъ 1716/9), док је негде уместо χ стављено γ (1. л. јд. аориста леогогъ 316/2). Појава замењивања χ са κ , γ одликује источно-херцеговачки и зетско-сјенички говорни тип, као и неке друге дијалекте.⁹ У рукопису је у доста случајева присутна десоноризација крајњег сугласника речи, карактеристична за зетско-сјенички говорни тип (запатъ 136/2-3, ѿ вѣ|т| 88а/10 итд.).¹⁰ Срећу се потврде за отпадање крајњег сугласника у -стъ (радосъ 90а/5), -ждъ (даж 69а/9), што је одлика зетско-сјеничког, косовско-ресавског и северно-србијанског говорног типа.¹¹ Често је упрошћавање сугласничких група, нпр. -тст- у -ст- (богаство 177а/12), -стн- у -сн- (часнѣишю 18а/7-8), -тц- у -ц- (оца 256/3), -дц- у -ц- (сарца 436/7), -здн- у -зн- (вѣзна 46/4) итд., доста пута је означено и једначење по звучности, а присутне су и неке друге асимилације и дисимилације, које се тичу сугласника и сугласничких група.

У области морфологије норму књижевног језика нарушавају народне општештокавске и посебне дијалекатске црте, које углавном долазе у тексту *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (л. 219а-230а), као и неки рускословенски облици, пренети из предлошка.

У рукопису су изједначени А и Г јд. м. рода за биће. У Л јд. именица са основом на * \bar{u} , поред -и среће се и -ѣ. У И јд., Д и Л мн. именица * \bar{i} основа и на консонант је -е-: -ѣмъ, -ѣхъ, сем примера *именомъ* 2196/9, који долази из народног језика. У Д јд. сложене придевске промене је -омъ/-ѣмъ, а од облика прости придевске промене у Г, Д, И, Л мн. потврђује се само *ва добрехъ* 5а/1 (Л мн.). У 1. л. мн. атематских глагола и глагола *имѣти* је -ми (-ми). У 3. л. дв. глагола је обично -та, ретко -те, супин је замењен инфинитивом, а асигматског аориста нема.

Јављају се и старе дублетне форме у непродуктивним врстама, које су настајале већ у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се срећу и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од општештокавских црта спорадично долазе: наставак -ъ у Л јд. именица м. и ср рода * o/jo основа (*на концъ* 176/14, *по ... свѣтъ* 224а/3, *ъ годициъ* 2246/3 итд.), -ѣ у А мн. (*правѣтнике* 2296/2-3, *грѣшнике* 230а/1 итд.), -ма у И мн. (*са грѣшницима* 230а/2, *с пр|авѣтницима* 230а/3-4); -ѣ у Г јд. именица ж. рода * a основа (*слъге* 2206/7, *ѿ рѣке* 2276/6, *из женѣе* 2286/11 итд.), -и у Д и Л јд. (Д *ка слъжби* 2216/5; Л *ва ѣтрови* 20а/5-6,

⁹ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 134, 160-161 итд.

¹⁰ Исто, 161.

¹¹ Исто, 112, 134, 161; појава се јавља и у *Дубровачком зборнику* / в. М. Решетар *Дубровачки зборник*, 212-213.

ва глѣбини 163а/3 итд.), -омъ у И јд. (рѣкомъ 229б/6), -е у А мн. тих именица (сидочѣе 220б/3, книгѣ 225а/7, мѣке 227а/5 итд.); -е у А мн. именица м. рода са основом на *i (гостѣ 222а/4); неке именице ж. рода на сугласник имају облике као у народном језику (И јд. са лѣбавлѣ 222а/5, с помоћи 226а/10; Л мн. ѡ ... рнечнма 226а/9); наставци -ога/-ега у Г, А јд. заменица и придева (до нега 227б/7, из деснога 229а/9 итд.; дрѣгога 219а/13-14, ближнега своѣга 220б/6 итд.), -е уместо -ы (-и) у А мн. м. рода (ѡнѣ 225а/14, те 224б/1), -ма уместо -ми у И мн. (с нама 226б/5, 11), -и у А мн. м. рода уместо -к (мон 19а/9, твон 131б/11), -е у Г јд. ж. рода уместо -ее (твое 221а/7, 224б/11 итд.), затим облици неговъ 229б/11, Г јд. негова 220б/10, Г јд. ж. рода неговѣ 220б/7, И јд. ж. рода томъ 229б/6, И јд. од чѣто (чимѣ 222а/8), А мн. ж. рода кое 227а/6; -он у Д јд. ж. рода сложене придевске промене (благон 91б/14, запечатленнон 149а/13); -омъ у И јд. придева ж. рода (бѣжнѡмъ 226а/11); -омъ у Л јд. придева м. рода (на парвомъ 225а/3); -е у Г јд. именичке промене придева (ѡ ... змнѣѣ 71а/4-5); -е у А мн. именичке промене придева (м. род ѣ ѡсталѣ дни 224а/9, дѣхомнѣ ѡце 224б/7; ж. род тешке и лѣте пакленѣ мѣке 227а/4-5 итд.); инфинитив на -ѣн (изнѣн 226б/9), -шъ у 2. л. јд. презента (ваздашъ 216а/12, не имашъ 219а/13, видишъ 219б/3 итд.), облици 3. л. јд. и мн. презента без -тъ (јд. дарѣе 153б/2, бѣде 225б/4, мн. не сачѣтѣ 8б/2-3, сѣ 227а/6 итд.), облици помоћних глагола хоѣе 226а/11, неѣе 226а/12, ѣмо 226б/2, 9, ѣе 229б/7, облици императива са основом на -и- уместо на -ѣ- (придите 148б/4, 156б/10, рците 152а/12 итд.), глаголски прилог садашњи на -ѣн (мислѣѣн 226а/9-10, 227б/2-3, говорѣѣн 229б/13 итд.), радни глаголски придев на -ѡ (даѡ 220а/11, погодиѡ 226а/1). Двојина је понегде замењена множином. У неким случајевима срећу се покретни вокали (преда 19а/9-10, каде 229б/10, 242а/14, 243а/8), а присутне су и лексеме из народног језика (јонацѡ 223а/6, дѣгачки 227б/8). Употребљене су и неке покрајинског карактера (вазда 227а/9, рамо 228б/14, донсто 229а/2, 12 итд.).

Од дијалекатских црта које се углавном јављају у тексту *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (л. 219а-230а), и скоро се сасвим подударају са онима у рукопису РР I 72, долазе: облици Л мн. именица уместо Г (многѡ лѣтахъ 220а/8, ѡ ... мѣкахъ 227а/7-8), што је особина зетско-сјеничког говорног типа;¹² наставак -нх у Г мн. именица ж. рода на сугласник, који такође одликује један део зетских говора и јавља се и у језику владике Данила и Његоша (ѡ крвнхъ 20б/2, заповнѣдѣхъ 219а/1, заповнѣднхъ 221а/2 итд.);¹³ наставак -ам у Л мн. именица ж. рода, карактеристичан за источно-херцеговачки дијалекат (ѣ

¹² П. Ивић, *Дијалектологија*, 162; Александар Младеновић, *Језик владике Данила*, Нови Сад 1973, 128-129; Мато Пижурица, *Језик Андрије Змајевића*, Титоград 1989, 279.

¹³ А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 129.

вода.мъ 2196/5-6).¹⁴ Као особине зетско-сјеничког говорног типа потврђују се још: појава ђ>не у заменичко-придевској промени (Г мн. конех 2256/6, 227а/7, И јд. еднородни.мъ 2066/7, тне.мъ 2276/8,14, неговне.мъ 2286/4-5), која одликује и источно-херцеговачки дијалекат;¹⁵ наставак -не.ма у Л мн. заменица према Д и И мн. (ш коне.ма 226а/7, ш тне.ма 226а/8-9);¹⁶ наставак -омъ/-е.мъ у Л јд. заменица и придева, који долази према Д јд. (ѡ кое.мъ 2206/14-221а/1, на васакомъ 2226/6, ѡ чловечаскомъ 2286/12);¹⁷ инфинитив глагола на -тъ уместо на -ти (свезатъ 726/2, чинитъ 2256/12), који се јавља и у косовско-ресавском и у источно-херцеговачком дијалекту;¹⁸ партикула -зи у облицима заменица и придева (бо|ж|(о)зи 2216/5, коизи 2256/9),¹⁹ присутна и у неким дубровачким списима.²⁰

Од рускословенских облика среће се понегде наставак -и у Г јд. именица ж. рода са основом на *ја (ѡ зе.мли 56/1, 7а/14, 55а/10-11 итд.). У рукопису има доста случајева са наставком -овъ у Г мн. именица м. рода *о основа, који одликује рускословенски језик, а спорадично се среће и у српскословенским споменицима. Потврде са -ои у Д јд. придева ж. рода, са -омъ у Л јд. придева м. рода, као и облици императива са основом на -и-, уместо на -ѡ-, одлика су како српског народног, тако и рускословенског језика.

У рукопису постоји пуно примера неконгруирања речи у роду, броју, падежу, лицу, а такође и пуно словних грешака, пермутирања слова и слогова, испуштених делова речи и слично, што је последица писаревог механичког преписивања и непажње, али и његове необразованости.

Резултати испитивања рукописа РР I 71 показују да је он преписан са рускословенског предлошка на ијекавској територији штокавског наречја, и то на подручју зетско-сјеничког говорног типа, што потврђује значајан број фонетских и морфолошких црта. Судећи по дуктусу и палеографским одликама, као и по неким правописним и језичким цртама, ова рукописна књига је скоро идентична са рукописним *Житијем кнеза Лазара*, који чини део *Зборника из 1727. године* у Грујићевој збирци, што указује на то да је писар та два рукописа иста личност.²¹

¹⁴ П. Ивић, *Дијалектологија*, 135.

¹⁵ Исто, 135, 162; М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 188.

¹⁶ М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 301.

¹⁷ А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 146-147; М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 299-300.

¹⁸ П. Ивић, *Дијалектологија*, 102, 135, 163; М. Решетар, *Дубровачки зборник*, 234.

¹⁹ П. Ивић, *Дијалектологија*, 163.

²⁰ М. Решетар, *Дубровачки зборник*, 227.

²¹ Д. Грбић, *Нека запажања*, 175-177.

Иако је по типу писма, по правописним и језичким карактеристикама, а такође и по времену настанка, описана књига веома блиска рукопису Библиотеке Матице српске РР I 72, закључак о истом писару те две рукописне књиге, оспоравају разлике у њиховом дуктусу и неким палеографским особеностима.²²

Садржај

- 36-18а: Молитва Фаре(с)ова (*Последовање вечерње*)
186-326/5: Начело павечерници
326/6-42а: Начело полџноцници
426-846/4: Ѡпѣст. Начело ѣтарне
846/5-1016: Канон Мол(а)в(н)и кѡ Пр|є|(с)|в|те Бѣе
102а-1436/10: слѣжба акатистѣ пре/светне бѣе на гн ваз/вах стих|ри глас Ѣ (недостаје крај 5. песме, јер је од л. 110 сачуван само фрагмент)
1436/11-157а/8: Акаѣистѣ сладча/иш(є).мѣ Гѣдѣ наш|є|.мѣ / Їн|с|(ѣ)сѣ Хѣтѣ са слѣзбою / васкрѣсною
157а/9-1906/2: Канон оумилителн/ни ка Г|с|дѣ наше.мѣ / Їн|с|(ѣ)сѣ Хѣтѣ творение / свеѣаго Дѣвктис/та
1906/3-2006/9: Канонѣ ѡ плачи Бѣи
2006/10-230а: *Молитвено правило пред спавање*. Као наслов дат је почетак текста: Нач(є)ло: три свете ...
230б: Страна је празна.
231а-235б: *Таблице*. Почетна година у пасхалној таблици је 1727, а завршна 1786, као и у рукопису РР I 72.²³
236а-255б: *Месецослов* (од септембра до августа). Текст се прекида после 24. августа: в̄ к̄д : мѣч(єни)ка євтіѣна ...
256а: Исписана су ћириличка слова у бројној вредности, и то за десетице од 20 до 90, стотине од 100 до 900 и хиљаду, а испод тога речима и ћириличким бројевима наведени су дани у недељи, почев од недеље до суботе, тј. од 1 до 7.
256б: Страна је празна.

²² Исто, 172, 177.

²³ Исто, 175.

Записи

На предњој страни првог празног листа, курзивом, црним мастилом: **15 юніа 1791. У Будву / Купи ристо Стева/новичъ за f 8.**

На предњој страни другог празног листа уз леву маргину новом руком, црним мастилом исписана су ћириличка слова у бројној вредности, једно испод другог: аі (=11), ві (=12), ті(!) (=13), ді (=14), еі (=15), ши (!) (=16), сі(!) (=17), оі (!)(=18), ђі (=19), к (=20), аі (=11), ві (=12), (број 13 је прескочен), ді (=14), еі (=15), ши(!) (=16), зи (=17). Удесно од броја 14 који се први пут јавља, истом руком и истим мастилом, брзописом стоји: **Божиа Книга Кѡа. У новом реду, удесно од броја 15 истом руком, истим писмом и мастилом: Бадѣ же небо и землѣ.**

На л. 256б новом руком, мешовитим писмом (полуустав, брзопис), мрким мастилом: **писа сѡа кни/га на џѣмѣ (=746, тј. 1746)²⁴ / ѣ веронѣ писа / сава.**

На листу, који је налепљен на унутрашњу страну задње корице, новом руком, мрким мастилом курзивом: **Сѡа.**

Удесно од горње белешке, новом руком, мастиљавом оловком стоји: **1846.**

На истој страни исписан је и неки рачун, мастило је мрко.

Историјат књиге

Књига је купљена у Антикварници Матице српске, а у инвентар Библиотеке Матице српске заведена је 13. децембра 1973. године.²⁵

Литературе о рукопису нема.

²⁴ Слово џ написано је тако да подсећа на ѡ (стуб и бочне стране су удесно угнути, а крај стуба и крај десног крака везује се за крај левог). То ствара дилему о години 1746. или 1846. Међутим, слово џ има такав облик и у рукопису, иако писар записа није и писар књиге.

²⁵ В. и: Д. Грбић, *Нека запажања*, 173-174.

56. PP I 72 (PP 398) - 398205

АКАТИСТИ ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ И ПРЕСВЕТОЈ
БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ¹

XVIII век, прва трећина

Хартија, мастило мрко, боје киновар, црна и мрка, 347 л. 112-114x81-83 мм, текст 85-90x60-65 мм, број редова на пуној страни углавном 14 (на неким листовима при крају књиге среће се и 15-17 редова). Један писар.

Већи део рукописа има прљаву и непрозирну хартију на којој се не виде водени знаци. Друга хартија јавља се од л. 227 до краја књиге, и ту су водени знаци: 1) три полумесеца са контрамарком у облику арбалета, врло сл. Николајев 414 из 1730, али и са иницијалом Z. Није искључено да и овде постоји иницијал Z, али се не види због малог формата књиге. Пошто је цео рукопис исписала једна рука, без обзира на то што се водени знаци не виде на првих 226 л., књига се може датирати према другој хартији првом трећином XVIII века, тј. око 1730. године.

Књига се састоји од 23 свешчице, од којих св. 1 има 17 л. (недостаје 1, вероватно празан лист), св. 2, 7-8 и 13 садрже по 18 л., у св. 3, 14, 20 и 21 је по 16 л. (л. 4-10 св. 20 су празни), св. 4-6, 10-12, су са по 20 л., св. 9 чини 1 волантан л., који је вероватно био налепљен, или је у тој свешчици био још један или више празних листова (текст тече без прекида), св. 15 и 18 су са по 10 л., св. 16-17 и 22 састоје се од по 12 л., у св. 19 је 8 л., а св. 23 има 9 л. (недостаје последњи, празан лист).

Рукопис није рестаурисан. Листови су углавном цели, али су на крајевима искрзани и неки делимично расповезани, а волантан је само лист 148. На неким од њих разликовано је мастило, док их је већина са мрљама од влаге и прљавштине, а понегде и од капања свеће.

¹ Ранији назив књиге је био *Акатистар са васкрсним стихирама*.

Картонске корице обложене су мрком кожом, која је једнако орнаментирана са обе стране. Орнаменти се налазе и на хрпту. Кожа је излизана и делимично оштећена, а трагови златотиска се једва виде. На хрпту су четири ребра. Од двеју копчи сачувани су само остаци.

Тип писма је мешовит - полуустав претеже над брзописом, са одликама ћирилице која се употребљавала у босанским и приморским рукописима. На први поглед рукопис је сличан рукопису РР I 71, међутим разлике постоје како у дуктусу, тако и у начину извођења и у облицима неких слова.

У рукопису РР I 72 разликују се пуне и танке линије, подвлачење и надвлачење стубова среће се понегде, украсна црта запажена је само код већег полуустваног в. Од малих слова и полууствани и брзописни тип имају: а, в, в, д, ж, ѡ (са средњом цртом и без ње, тј. у виду дубоке надоле лучне линије) и га, а само брзописни к. Остала слова се подједнако користе и у полууставу и у брзопису. Постоје и комбинована од полуустваних и брзописних елемената. Типолошки у полууставу варирају т (тронога и једнонога, које је веома ретко), ѣ (лигатурно и о са птичицом) и ы (писано ы, љї и љи). Као и у рукопису РР I 71, и овде се потврђују архаични облици, карактеристични за босанске рукописе XIII-XV века: а са петљом, која виси на вертикалном стубу; слово є је увек заобљено; код слова з доњи део се никада не завршава вертикално; слова о, р и ѡ нигде немају оштар врх.²

Од већих слова долазе: веће брзописно а, веће полуустванно в, веће в са вертикалним стубом и раздвојеним петљама, широко є (по облику је као мало, само је нешто веће), веће ж (један тип је као веће ж у рукопису РР I 71, а други има стуб и пречку као једнонога т, а мало испод половине стуба са обе његове стране надоле се спуштају краци испупчени нагоре, који су понегде и изједна писани),³ веће о (округло), веће п, с (као мало, само веће), веће ѣ, оѣ и ѡ (полуустванна и брзописна), ц и џ (са дужим репом), веће га, ю и ѡ, која је шира, али не и виша од мале ѡ. Високих и издужених слова нема. Сем ѡ, лигатуре не долазе. Ножице и стубови слова ређе залазе у међупросторе, и то увек незнатно. Репови ц и џ допиру и до половине међупростора, а понегде и више од тога, по чему се овај рукопис разликује од рукописа РР I 71.

У тексту се јављају коректорске исправке и допуне, исписане руком и мастилом као текст књиге, или другом руком и црним мастилом. Заставице постоје на л. 1а, 42б, 88б, 96б, 104б, 121б, 179а, 211а, 221б, 270а, 288б, 296б, 314б и 342б. На л. 195б нацртан је крст. Иницијали

² Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 138.

³ За овај облик П. Ђорђевић каже да је нарочита варијанта ж, која се налази само у *Радосављевој рукопису* / П. Ђорђевић, *Историја*, 138.

су велика слова изведена киноваром. Наслови су писани црвеним словима, која се јављају сва мала, или је само иницијално велико, и то негде само у првој речи, а негде и у осталим речима из наслова. У неким случајевима део наслова је писан великим, а део малим словима.

Правопис је ресавски, ненормализован, са присуством рашке традиције, затим са цртама правописа карактеристичног за споменике са западног подручја, писане или штампане ћирилицом, а прилично је заступљен и рускословенски правопис. По ортографским одликама рукопис је близак рукопису РР I 71. Од *јерова* употребљавају се њ, њ и ређе *пајерак*. Као и у рукопису РР I 71 *јер* се најчешће јавља на крају речи, а писарев манир је да га пише често на крају реда, одвојено од речи која му претходи, да би тако попунио ред, а често га користи и иза вокалског слова, у средини или на крају речи. Група *ја-* означена је увек са *ѡ-*, а лигатура *ѡ-* потврђује се и на месту етимолошког *ѡ-* (*ѡзик* 106а/6, *ѡзикъ* 1946/9, *ѡзики* 2616/8). На месту етимолошког *-ја* пуно пута долази *-ѣ*, вероватно као последица утицаја рускословенског предлошка, где је у овој позицији морало бити написано слово *ѡ*, које писар механички замењује са *-ѣ*. У означавању *-ја* рашка пракса, тј. лигатура *-ѡ*, чешће се потврђује од ресавске (*-а*). Секвенца *је-* обележавана је обично са *ѣ-* или понегде са *ѣ-*, док се у писању *-је* среће само *-ѣ*. На месту етимолошког *ѡа*, као и у рукопису РР I 71 често је *лѣ* (нпр. *зѣмлѣ безводна* 200а/8), као последица механичког замењивања *ѡ* из предлошка са *ѣ*. Више пута јавља се и *ла*, док је *ѡа* ретко. У обележавању *ѡа* присутно је *нѣ*, које такође долази под утицајем предлошка (нпр. *слава господнѣ* 1826/13), затим *на* и веома ретко *ѡа*. Групе *ѡе*, *нѣ* потврђују се само са *лѣ*, *нѣ*. Групе *ѡу*, *нѣ* означене су са *лю*, *ню* и са *лѣ*, *нѣ*. Слово *ѣ* се потврђује готово у свим позицијама речи, а и као везник, али испред *ј* оно је много ређе од *и*. Слово *ѡ* налази се понегде на етимолошком месту или уместо *з*. Слово *ѡ* не долази често. Фонема *о* писана је са *о*, *ѡ* и *ѡ* без средње црте, тј. у виду дубоке лучне (надоле) линије. Изнад ових графема често су две тачке или два спирита. Фонема *у* означавана је са *ѣ*, *ѡѣ* и *ѡѣ* (*ѡ* је са средњом цртом или без ње), ређе са *ѡѣ*, које се јавља на почетку речи, а понегде је присутно и *ѡѣ*. Знак *ѣ* се јавља више пута у обележавању фонема *ѣ*, *ѣ* (*виѣнтиа* 3276/14, *ѣвѣниѣ* 3296/17 итд.) које се у овом рукопису пишу и са *к*, *г*. Слово *ѡ* је употребљено пет пута, од тога четири пута уместо етимолошког *ѡ* (*А мн. ѡ* 1286/6, 9, 164а/10, 1646/8, 166а/4) и једанпут уместо *ѡ* у *ѡа* (*ѣѡа* 149а/12). Иза *ч*, *ж*, *ш* и *ѡ* на месту етимолошког *ѡ* уместо *ѣ* више пута долази *а* (нпр. *зачатнѣ* 566/3, *слѣжацим* 41а/10-11, *виѡа* 2226/7-8, *поѡади* 76а/2). У случају *ѡѣцим* 1126/7 лигатура *ѣ* написана је уместо *ѣ*. Од акцената стављани су само спирити. Као надредни знаци користе се често две тачке, које се углавном употребљавају над словом *о* и *ѡ*, затим долази хоризонтална права црта и титла. Титла у скраћеницама није увек стављена, али код неких примера долазе и по две или

више титли. Титле су присутне и над речима које нису скраћенице. Интерпункцијски знаци су: две тачке, три, четири или неколико тачака у кругу или у низу, иза којих су понегде таласасте црте.

Језик је српскословенски, са присуством рускословенских и народних општештокавских и специфичних дијалекатских црта. Као и у рукопису РР I 71 народне црте углавном се срећу у тексту *Десет Божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (л. 314б-324а).

На месту слова *јер* у доста случајева долази *а*, али такође пуно пута присутни су и рускословенски рефлекси *е*, *о*, који су пренети из предлошка (пришель 8б/5, конечно 9б/13, множество 33а/5-6 итд.; во (предлог) ба/4, возбраннои 11а/13, создателъ 15а/9 итд.). Писање *јера* уместо *а* среће се у: водовицѣм 35б/3, кѣнои 130б/6. Слово *ѣ* је ретко, али је, ипак, чешће него у рукопису РР I 71, а јавља се како на етимолошком месту, тако и уместо *е*. Оно је обично замењено са *е*, али више је примера и са ијекавским *иѣ* (ниѣси 26ба/1, ѣмрѣти 292а/2, подниѣти 317а/11, свиѣсти 317б/10 итд.), а два случаја су са *и* (ї): надижда 4б/9, пиѣан 130а/10. Као и у рукопису РР I 71 постоје потврде за ијекавско јотовање (ѣѣштити 317а/9, конгоѣѣ 320а/6, ѣѣла 321а/5, 10 итд.). У обележавању вокалног *р* и *л* као и у рукопису РР I 71 пуно пута долазе *ар*, *ал* (милосардиѣ 1б/8, смарѣъ 4а/12, карѣѣни 30б/12 итд.; салнице 5ба/5, далгов 69а/13 итд.),⁴ често се потврђују и примери са рускословенским *ер*, *ор*, *ол*, *ре*, *ро*, *ле* и *ло*, пренетим из предлошка (нпр. смѣрти 5а/9, сѣрдѣѣ 28б/14, жѣртвѣ 33а/1 итд.; скорѣви 25а/3, ѣскорѣѣѣнаго 84б/6 итд.; исполни 39б/11, солница 49а/9, долгов 69а/12 итд.; воскрѣсиль 5а/13-14, васкрѣсни 88б/5 итд.; кровнио 15б/9, кровни 34а/10 итд.; слѣз 55б/10, 83а/14 итд.; плотскоѣ 59а/11, ѣзплотниѣ 74б/1 итд.). Једанпут је вокално *р* означено и са *ри* (сриѣѣѣца 72а/10), а ова појава јавља се и у неким дубровачким списима.⁵ Означивање вокалног *р*, *л* са *р*, *л* је ретко. Потврда за прелазак вокалног *л* у *у* је: дѣгачки 322а/2-3. Прелазак *л* у *о* среће се у лексемама даѣ 315б/2, мисаѣ 318а/10-11, погодио 320б/2. Епентетско *л* понегде изостаје (нпр. оѣѣзѣѣѣњѣ 27а/9). Група *ѣ* се чува, само у неким случајевима уместо *ѣ* долази *ш* (нпр. сѣшѣѣствѣ 113б/4). Према српскословенском *јуначѣство* у овом рукопису долази народно *јунаѣѣво* 317б/13. Група *жд* већином постоји, али ни број примера са *ж* није мали, што је одлика рускословенског језика (нпр. наслаѣѣѣниѣ 2б/13, рожастѣво 123а/3-4 итд.). Писање *ж* уместо *жд* на крају речи, које се у овом рукопису доста пута среће (даѣж 21а/5, подаѣж 23б/1 итд.), може бити под утицајем предлошка, или је последица отпадања крајњег

⁴ В. опис бр. 55, стр. 64-65 и нап. 5-6.

⁵ Милан Решетар, *Дубровачки зборник од год. 1520*, СКА, Посебна издања, књ. С, Философски и филолошки списи, књ. 24, Београд 1933, 135 (наводе се примери: Григѣра, Крикарѣ, ѣриѣѣ, ѣриѣѣѣ).

сугласника у овој групи, што је карактеристично за зетско-сјенички говорни тип, као и за неке друге дијалекте.⁶ Нема преласка *чр-* у *цр-*. Група *чѣт-* се углавном чува, мада се јављају и примери са *ц-*, и то у поменутом тексту *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (нпр. *цѣо* 314б/2, 14, 318б/11 итд., *цѣвала* 317а/13 итд.). На месту заменичког *вѣс-* више пута долази *св-* (*свѣ* 316а/1, *свакога* 316а/11, *сви* 323б/14 итд.). Предлог *вѣ*, као и иницијално *вѣ-* већином се чувају, али има и потврда са *ѣ*, *ѣ-* (нпр. *ѣ водамѣ* 315а/1, *ѣ дом* 317а/1, *ѣ годицѣ* 319а/8 итд.; *ѣдовицѣ* 320б/5). Уместо предлога *вѣ* и иницијалног *вѣ-* понегде је *ю*, *ю-* (*ю сеѣдмицѣ* 319а/9, *юздигни* 321б/14 итд.). Срећу се потврде са *-ст-* уместо *-сц-* (нпр. *чловечастѣм* 16а/4). Слово *ф* најчешће је правилно употребљено, али се јавља и уместо *в* (*хѣрѣфѣм* 205б/14 итд.), или уместо *хв* (*фалите* 187а/9, *пофалите* 187а/10, *пофатание* 318а/8-9 итд.), а постоје и случајеви са *хв* уместо *ф* (*хвараонитаское* 6а/5 итд.). Слово *х* је такође најчешће на месту, али има и примера где оно изостаје или се неоправдано јавља. Као и у рукопису РР I 71 срећу се потврде са *х* место *с* у префиксу *ис-* (нпр. *иѣцѣли* 276б/10). Гласовне појаве, као што су упрошћавање сугласничких група, једначење по звучности, десоноризација крајњег сугласника итд., које се јављају у РР I 71, присутне су и у овом рукопису.

У области морфологије норму српскословенског језика нарушавају народне црте, општештокавског и дијалекатског карактера, које углавном долазе у тексту *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (л. 314б-324а), а ређе су присутни и неки облици речи, карактеристични за рускословенски језик, који су пренети из предлошка.

У рукопису су изједначени облици А са Г јд. м. рода за биће. У Л јд. именица са основом на **ī*, поред *-и*, јавља се и *-ѣ*. У И јд., Д и Л мн. **ī* основа и на консонант је *-е-*: *-ѣмѣ*, *-ѣхѣ*. У Д јд. сложене придевске промене је *-омѣ/-ѣмѣ*, а облици просте придевске промене у Г, Д, И и Л мн. се потврђују само у случају *ва добрех* 180б/4 (Л мн.). У I. л. мн. атематских глагола и глагола *имѣти* је *-ми*, у 3. л. дв. глагола је обично *-та*, ретко *-тѣ*, супин је замењен инфинитивом, а асигматског аориста нема.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама, које су настајале већ у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од општештокавских црта спорадично долазе: наставак *-ѣ* у Л јд. именица м. и ср. рода **o/jo* основа (по ... *свиѣтѣ* 318б/9, *ѣ годицѣ* 319а/8 итд.), *-ѣ* у А мн. (*правѣтнике* 323б/9-10, *грѣшнике* 324а/6 итд.), *-ма* у И

⁶ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 112, 134, 161; М. Решетар, *Дубровачки зборник*, 212-213.

мн. тих именица (са грешницима 324а/7, |с| праветницима 324а/8-9); -е у Г јд. именица ж. рода *а основа (Ѡ дѣвѣ 98б/6, Ѡ рѣке 322а/1 итд.), -и у Д и Л јд. (Д ка слѣжби 316б/2; Л ѡ молитви 300б/9), -ом у И јд. (рѣком 323б/13), -е у А мн. тих именица (сидочѣе 315б/7, книге 319б/10-11 итд.); -е у А мн. именица м. рода *ї основе (гостѣ 316б/14); неке именице ж. рода имају облике као у народном језику (И јд. сѧ лѣбѧвѧю 317а/1, с помоћи 320б/10; Л мн. ѡ ... рнѣчима 320б/9); наставци -ога/-ега у Г, А јд. заменица и придева (свакога 316а/11, до неѧ 322а/2 итд.; боѣнеѧ 203а/3-4, на ближнеѧ 315б/7, з деснога 323б/3 итд.), наставак -е уместо -ее у Г јд. присвојних заменица ж. рода (твоѣ 316а/6, 319б/1 итд.), затим облици И јд. ж. рода том 323б/12, Г јд. м. рода неѧва 315б/12, 13, Г јд. ж. рода неѧѧе 315б/10 (x2), 11, 12, И јд. чнѧе 317а/3, наставак -е у А мн. личне заменице (за ѡне 320а/4), а такође и облик И мн. с нама 321а/5; наставак -ом у Л јд. придева м. рода и И јд. ж. рода (Л ѡ... грѣшном 311а/3, 311б/14 итд.; И јд. бѣиѡм 320б/11), -ои у Д јд. ж. рода (з|а|печатанои 5б/6), -е у А мн. именичке промене придева м. и ж. рода (ѡѣ дѣховне 320а/2, хѣлне рнѣчи 319б/12-13 итд.); инфинитив на -ћи (изићи 321а/9), -шѣ у 2. л. презента (не имашѣ 314б/11, видишѣ 314б/14-15 итд.), облици 3. л. јд. и мн. презента без -тъ (јд. бѣде 320а/7, мн. се трѣде 320а/4, сѣ 321б/3-4 итд.), облици хѣѣ 320б/11, неѣе 320б/12, ѣѣмо 321а/2, 8, императив са основом на -и-, а не на -ѣ- (придите 179б/1, 196а/13 итд.), глаголски прилог садашњи на -ћи (ѣздишѣћи 321б/10, мислѣћи 321б/12 итд.), радни глаголски придев на -о (даѡ 315б/2, погоднѡ 320б/2). Двојина је понегде замењена множином. Као у народном језику, понегде се срећу покретни вокали (нпр. преѧ мною 229а/9). Јављају се и лексеме из српског народног језика (јунаѣѡ 317б/13, дѣгачки 322а/2-3), а потврђују се неке локалног карактера (нпр. вѧзда 320б/8, раѡмо 323а/9, доисто 323а/11).

Од дијалекатских црта, које су углавном запажене само у тексту *Десет божјих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (л. 314б-324а), и скоро се сасвим слажу са онима у рукопису РР I 71, долазе: облици Л мн. уместо Г мн. именица (мноѧ лѣтаѣ 315а/15, Ѡ ... мѣкаѣ 321б/5), што је особина зетско-сјеничког говорног типа;⁷ наставак -иѣ у Г мн. именица ж. рода на сугласник, који такође одликује један део зетских говора, и јавља се и у језику владике Данила и Његоша (заповнеѣиѣ 314б/1, 316а/2 итд.);⁸ наставак -ам у Л мн. именица ж. рода, карактеристичан за источно-херцеговачки дијалекат (ѣ водаѡм 315а/1).⁹ Као особине зетско-сјеничког дијалекта потврђују се још: појава ѣ>не у

⁷ П. Ивић, *Дијалектологија*, 162; Александар Младеновић, *Језик владике Данила*, Нови Сад 1973, 128-129; Мато Пижурица, *Језик Андрије Змајевића*, Титоград 1989, 279.

⁸ А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 129.

⁹ П. Ивић, *Дијалектологија*, 135.

заменичко-придевској промени (И јд. *єдинородниєм* 301а/9-10, *ти|є|м* 322а/3, 8, *неговниєм* 323а/1, Г мн. *конєх* 320а/9, 321б/5), што је одлика и источно-херцеговачког дијалекта;¹⁰ наставак *-нєма* у Л мн. заменица (*ω конєма* 320б/7-8, *ω тиєма* 320б/9);¹¹ наставак *-омѣ/-ємѣ* у Л јд. заменица и придева, који долази аналогно са Д јд. (*ѣ коємѣ* 316а/1, *на свакомѣ* 317а/14, *ѣ чловечаскомѣ* 323а/7);¹² партикула *-зи* у облицима заменица и придева (*бѣжѣзи* 316б/2, *конзи* 320а/11),¹³ присутна и у неким дубровачким списима.¹⁴

Од рускословенских облика среће се *-и* у Г. јд. именице ж. рода са основом на **ја* (*ѡ зємли* 74а/4 итд.). Д јд. придева ж. рода на *-ои*, Л јд. придева м. рода на *-омѣ*, као и императив са основом на *-и-*, уместо на *-ѣ-*, одликују како српски народни, тако и рускословенски језик.

Према резултатима испитивања овог рукописа, може се закључити да је преписан са рускословенског предлошка у првој трећини 18. века, и то сигурно после 1730. године, јер, пошто се у тексту помиње руска царица Ана Ивановна, која је владала од 1730. до 1740. године, предлошак није могао бити старији од 1730. године. Писарев народни говор потиче са ијекавске територије штокавског наречја, са подручја зетско-сјеничког говорног типа, што потврђују фонетске и морфолошке дијалекатске црте. Судаћи по дуктусу и палеографским карактеристикама, као и по неким правописним и језичким цртама, овај рукопис се скоро у потпуности слаже с делом *Зборника из 1727. године* из Грујићеве збирке, у којем је текст *Часловца са синаксаром*, што наводи на закључак да је писар ове књиге и поменутог дела *Зборника из 1727.* иста личност.¹⁵ Иако је по типу писма, и по правописним и језичким одликама, као и по времену настанка, овај рукопис веома близак рукопису РР I 71, закључак о истом писару те две књиге оспоравају разлике у њиховом дуктусу и неким палеографским особеностима.¹⁶

¹⁰ П. Ивић, *Дијалектологија*, 135, 162; М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 188.

¹¹ М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 301.

¹² А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 146-147; М. Пижурца, *Језик Андрије Змајевића*, 299-300.

¹³ П. Ивић, *Дијалектологија*, 163.

¹⁴ М. Решетар, *Дубровачки зборник*, 227.

¹⁵ У овој књизи: Душица Грбић, *Нека запажања о рукописима РР I 71 и РР I 72 Библиотеке Матице српске и Зборнику из 1727. године у збирци Радослава Грујића*, 175, 177.

¹⁶ *Исто*, 172, 177.

Садржај

1а-42а: акатистъ сладчаншѣмъ / г|с|дъ наше.мъ їсѣсѣ хр(с)тѣ. У тексту на л. 34б помиње се Ана Ивановна, руска царица, која је владала од 1730. до 1740. године.

42б-88а: ак(а)тист прѣсвѣтне бѣе

88б-96б/3: На вѣлицен вѣчѣр/ни на гѣ вазвахъ

96б/4-104б/4: Ва сѣботѣ на / повѣчѣрні кано/н Прсвѣтѣи Бѣѣ

104б/5-121а: вѣ нѣдѣлю оутра начало / полѣношници

121б-171б: в н(ѣдѣ)лю на ѣтрени по е/ѣа ѣалмех (тј. по шестоѣалмию)

172а-178: Стране су празне.

179а-195б: Молитва Фар(е)с(о)ва (*Последовање вечерње*)

196а-211а/2: начало павечерници

211а/3-221б/5: начело полѣноци/ници

221б/6-270а/9: Началѣ ѡѣтарне

270а/10-288а: моѣбан прѣсвѣтне бѣе

288б-296б/3: Канон ѡ пѣач: бѣѣ

296б/4-324а: *Молитвено правило пред спавање.* Као наслов дат је почетак текста: начело трѣ свѣтѣ.

324б-342б: месеѣсловне са бѣм / свѣтим васеѣо два тѣ / или саборникѣ дѣа на де/сѣтѣ мѣѣ. Месеѣслов почиње од месеѣа септембра и тече до месеѣа августа.

343а, б: *Таблице.* Као и у рукопису РР I 71, прва година у пасхалној таблици је 1727, а последња 1786.¹⁷

Записи

На л. 172а брзописом, црним мастилом: ѡ|д| матице меѣди[х]ине / напреѣе канелеѣ / н (=50) динара а трѣ ѡраха / мѣшѣанога а три ди/нара гарофана мѣш/ѣанога а три динара / певѣра а чѣтири либре / манѣ ѣ бѣдѣѣ.

На л. 177б новом руком, брзописом, црним мастилом: то ѣ почѣта(к) свои (вероватно ѡвои) книзи / боже ва пом(ѣ)н мою то ѣ / боже мои та ва помощ[и] / то ѣ свакоѣ ка нози(!).

На л. 178а, новом руком, брзописом, црним мастилом: слава теѣе царѣ небесномъ / и да се зна када пох(!) на гробове / а стоно ст[не]на голиша пѣд(?) / морне бог да мѣ да добрѣ с/реѣѣ и пѣт добар наха[ѣ]ов(!). Запис је

¹⁷ В.: Д. Грбић, *Нека запажања*, 175.

подвучен, а испод тога истом руком, истим писмом и мастилом: житиѣ слава[].

На л. 178б, новом руком, брзописом, црним мастилом: Ѹ име риста аминъ / аѡѡѡ (=1766) марца и ка(!) се зна / ссссс / кадъ поѣ савиѣъ шѣ/пца голиша пѣдъ(?) талне / да мѡ богъ добръ пѣтъ / даде и добръ среѣъ да бог / да бо богъ до и богородица / да се зна кадъ поѣ савиѣъ стиепца / голиша Ѹ цариградъ / с книгоноши.ма.ма(!) / ссссс / аѡѡѡ (=1766) ферфара / ссссс.

На л. 346б, новом руком, брзописом, црним мастилом: десет зап(о)виедѣхъ що е / заповиед(а) господа бога / Ѹгодникѡ монсею ѡписа / на двие даске камене / и подаде чловехом и стра / и спекие.ма[].

На л. 347а новом руком, брзописом, црним мастилом: десетъ заповиеди що е ѡ / заповиед господа бога ѡ / Ѹгодникѡ свое.мѡ монсе / то и ѡписа ѡ на двие даске камене ~~~

На л. 347б је нечитак запис, исписан новом руком, мрким мастилом.

Историјат књиге

Рукопис је купљен у Антикварници Матице српске, а у инвентар Библиотеке Матице српске заведен је 13. децембра 1973. године.¹⁸

ЛИТЕРАТУРА

1. Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 119, 122-125, 127-128.

2. Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 127, 138-139, 141-142.

¹⁸ В. и: Д. Грбић, *Нека запажања*, 173-174.

57. PP II 3 (PP 159) - 212260

СЕДМИЧНИ ОКТОИХ
СА АКАТИСТОМ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ¹

XVII век, трећа четвртина

Хартија, мастило мрко и киновар, 78 л. 187x137 мм, текст 142x111 мм, 21 ред или ређе 20 редова на пуној страни. Један писар.²

Према воденим знацима хартије, рукопис је из треће четвртине XVII века (1665/75). Хартија је ретка по томе што уз водени знак, који чине три полумесеца, иду две контрамарке. Појава две контрамарке уз водени знак није непозната, али се ретко среће. У расположивој филигранолошкој грађи наведени водени знак у овој комбинацији није нађен, али он постоји са једном контрамарком: 1) три полумесеца са контрамарком V-I, врло сл. Праг, NM IX F 19 из треће четвртине XVII века; 2) три полумесеца са контрамарком V-G, врло сл. Николајев 249 из 1673. Такође је ретка хартија са следећим воденим знаком: 3) два полумесеца са контрамарком b-v, идентично Београд, МСПЦ 85 из 1667. Последњи знак у овом рукопису је: 4) круна са звездом и полумесецом и контрамарка V-I сл. Београд, МСПЦ, Грујић 55 из 1666.

Рукопис се састоји од 10 свешчица, од којих све садрже по 8 листова, сем 8. у којој је 6. Свешчице су сигниране ћириличким словима у бројној вредности од $\bar{в}$ до $\bar{аі}$ (=2-11). Сигнатуре, које се налазе на првом и последњем листу свешчице, исписане су мрким мастилом у св. 2, 4, 6-7, 9-11 или киноваром у св. 3 и 5.

¹ Рукопис је био вођен у каталогу Библиотеке Матице српске под називом *Служба и Акатист Светој Богородици*, те његов опис није публикован у књизи *Минеји. Октоиси. Триоди*, петој књизи у серији *Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске*. Како, поред Седмичног октоиха садржи и Акатист Пресветој Богородици, овде ће се приказати цео рукопис.

² Љупка Васиљев претпоставља да је писар овог рукописа Христофор Рачанин / в. у овој књизи: Љ. Васиљев, *О писарима, илуминацији и повезу рукописних акатиста, стихологија и богородичника*.

Рукопис је преповезиван и поправљан, лепљењем делића хартије на неким местима. На листовима су видљиве мрље од влаге и крајеви су им понегде искрзани, али књига је углавном добро очувана.

Корице су картонске, обложене црном кожом и делимично платном, којим је пресвучен и хрбат.

Писмо је полуустав. Слова су лепа и уједначена. Разликују се пуне и танке линије. Подвучене и надвучене црте углавном изостају, а и почетне су ретке. Украсне црте срећу се понегде, и то већином код већих слова. Типолошки варирају т (троного и једноного) и ѝ (лигатурно и о са птичицом). Поред полууставног, и брзописни облик имају: а, в, д, р и ѓ, а над редом в. Само у брзописном типу над редом срећу се: ж, з, м, р и т. Од већих слова, која се често употребљавају, потврђују се: широко е, о, с и ѡ, високо т, њ и њ, издужено к и п, бубњевито в и веће в са лучним (улево) стубом и полукружним раздвојеним петљама, веће грчко е, веће ж (брзописно), з и о са птичицом, као и слова с продуженим неким елементом у међупросторе - а (брзописно), г, и (брзописно), л, р (брзописно), џ у оџ, ц, ч и џ.

Минијатура и заставица нема. Иницијали су велика црвена слова, обично украшена цртама или биљним шарама. Наслови су велика црвена слова у везу.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се њ, њ, високо јер и пајерак. За иницијално ја редовно долази ѓ, а за ја иза вокала јавља се а и ѓ, при чему је ресавска пракса највише заступљена у групи ија. За групу је- широко е- преовлађује над к-, а у писању -је лигатура -к чешће долази од -е или -е. Секвенца ља писана је увек са ѓа, док је ња скоро увек означено са ѓа а ретко са на. Групе ље, ње већином се јављају са лк, нк, а само понегде са ле, не. У обележавању љу, обично се потврђује љу, а има примера и са лѝ. Лигатура к више пута написана је уместо е (нпр. Г јд. именк 11а/18, пламенк 52а/7-8; ѡклевктаете 10б/8 итд.) и уместо њ (вѣлкнїе 3а/6, на дрѣвк 10а/4, противѝ срѣднїкн 12а/15 итд.). Лигатура ю среће се уместо оџ у А јд. силю 13а/6. Слово ї није увек употребљено по ресавским правилима. Слово з (вредност з) јавља се понегде, на етимолошком месту или уместо з. Акценти и спирити су стављани, а од интерпункцијских знакова долазе: тачка, зарез, две три и четири тачке са цртом.

Језик је српскословенски. Слово а на месту јера долази више пута, а понегде уместо етимолошког а среће се њ или пајерак. Јављају се и случајеви са е<њ, који се не могу тумачити као устаљени македонизми (невѣцествнѣ 5б/1, невецестѣвннїх 12а/11, невецестѣвннїю 13б/19 итд.), а тако се потврђују и у неким другим писаним и штампаним српскословенским споменицима (нпр. у *Стихологији Кипријана Рачанина* с почетка XVIII века у Библиотеци Матице српске - невецестѣвннннн 55б/10 итд., у *Октоиху Ђурђа Црнојевића* из 1493/94. године - невецест-

ствънъ 12а/13 итд.). Присутно је мешање ђ и ѳ. Нема нарушавања књижевне норме у погледу л вокалног и л на крају речи и слога, као и група чр-, чѣт-, жд и ц, ако се изузме један случај где је група чр-раздвојена словом ѳ услед полногласија (чѣрева 58а/15). Нема ни метатезе заменичког вѣс-, као ни замене вѣ, вѣ-, вѣз-/вѣс- са оу, оу-, оуз-/оус-. Слово х у наставцима придева по једанпут изостаје или се неоправдано јавља.

У области морфологије нема много одступања од књижевне норме. Изједначени су Г и А јд. м. рода за биће. У Л јд. основа на *ѣ и на консонант уопштен је наставак -и. У И јд., Д и Л мн. *ѣ основа и на консонант је -е- (-ѣмъ, -ѣхъ). У Д јд. сложене придевске промене је -о.моу/-ѣ.моу, а облици просте придевске промене потврђују се у Г, И и Л мн. У 1. л. мн. атематских глагола и глагола и.мѣти је -мы, у 3. л. дв. -та, не чува се асигматски аорист, а супин се замењује инфинитивом.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним именичким врстама које су настајале још у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од народних црта општештокавског карактера среће се облик А мн. родове 28б/6, наставак -и у Д јд. м. рода *а промене (вѣз'бранн'ои вокводи 75а/7-8), -ѳ у В јд. именица м. рода на консонант (камене 71а/5), -ои у Д јд. ж. рода сложене придевске промене (вѣзбраннои 67б/16 итд.) и облик Г мн. люди 23а/10. Двојина је понегде замењена множином.

Од регионалних црта присутни су примери присвојних придева са наставцима тврде заменичке промене (И јд. з.мѣнѣмъ 41а/15, Г мн. хѣѣ|х| 68б/10 и И мн. з.мѣкѣ.ми 31б/19-20), који упућују на косовско-ресавски говорни тип.

Случајеви Г јд. придева са наставком -ого (ѣѣѣскогo 9а/8, сѣ.мрѣтносногo 20б/5), као и поменуто полногласије могу се тумачити као последица утицаја предлошка.

Садржај

1а-63а: *Седмични октоих*. Садржи службе за све дане у седмици, свакога дана је различит глас. Почиње службом у недељу вече, гласа првог, недостаје све до 1. песме канона у недељу ујутру, почетак текста је: лѣпно вѣ крѣпости прослави се та во ... (1а-11а/5); вѣ нед(ѣ)лю вѣ|ч|(ѳ)рѣ. на гѣ вѣ|з|ва|х| (11а/6-19а/8); вѣ п|о|не|д|(ѣ)лн|к| вѣ|ч|(ѳ)рѣ ст|х|ри гл|сѣ ѣ (19а/9-27б/17); вѣ в'тор'ни|к| вѣ|ч|(ѳ)рѣ. ст|х|ри / гл|сѣ ѣ (27б/18-36б/6); вѣ срѣдѣ вѣ|ч|(ѳ)рѣ. на гѣ вѣ|з|ва|х| / ст|х|ры гл|сѣ, ѣ (36б/7-46а/5); вѣ четвртѣ|к| вѣ|ч|(ѳ)рѣ. на гѣ вѣз|ва|х|. / ст|х|ры гл|сѣ, ѣ (46а/6-54б), текст се прекида на л. 54б крстобогородичном стихиром, код речи: ... Како на дрѣвѣ оумиракши плѣ/тѣно ви се живота податѣлю; на л. 55а текст се наставља

службом за петак вече, 7. гласа, почетак текста је: *пако павлѣши се
чистѣиши ...*

636-786: *Служба акаѳис|т|ѣ прѣ/сѣые вѣе. ст|х|ры. гл|с|ъ .Ѣ.*

Записи

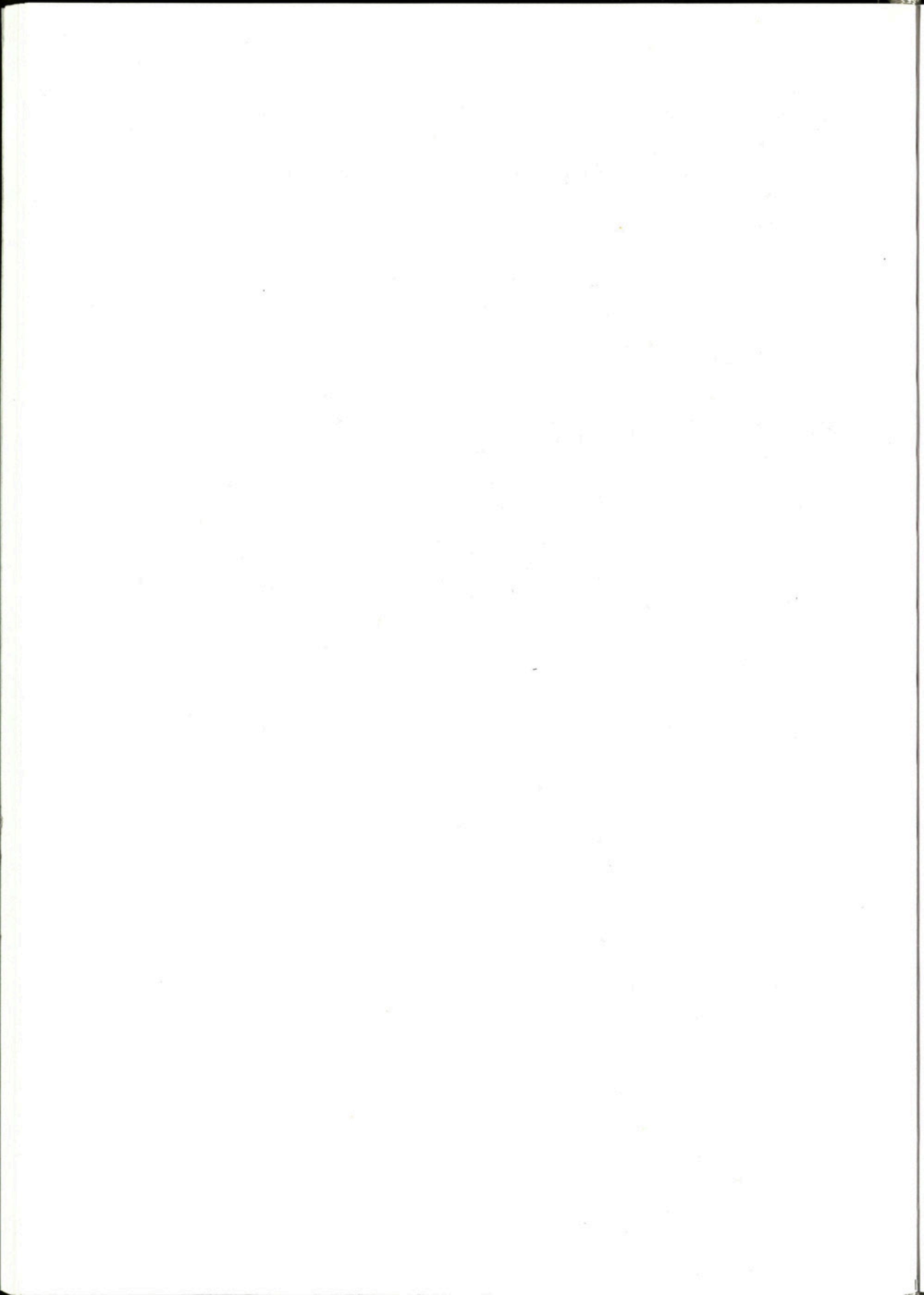
На горњим маргинама л. 64а, б и 73а су пробе пера.

Историјат књиге

Рукопис је доспео у Библиотеку Матице српске куповином од академика Павла Ивића из Новог Сада, а инвентарисан је 23. јуна 1960. године.

ЛИТЕРАТУРА

1. Наташа Драгин, *Ортографија Службе са Акатистом Пресветој Богородици - рукопис РР II 3 из збирке Библиотеке Матице српске*, Прилози проучавању језика, бр. 27, Нови Сад 1996, 5-23.

СТИХОЛОГИЈЕ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

58. PP I 9 (PP 109 - 352 B 12) - 113435

ИРМОЛОГИЈА

XVI век, трећа четвртина

Хартија, мастило мрко, боје су киновар, зелена, плава, жута, тамноцрвена и окер, 282 л. 141 (при хрпту)-145 (према спољашњим ивицама листова)х100 мм. Величина текста је углавном уједначена, 108х60-65 мм, мада се на свакој страни налази понеки и краћи и дужи ред од наведених димензија. Има по 18 редова на пуној страни, а на неколико места последња реч на страни написана је испод последњег реда у десном углу странице. Странице на којима се завршава текстуална целина и странице с насловима су са по 7, 8, 11, 13, 14, 15 или 17 редова. Један писар.

Према воденим знацима, рукопис је из треће четвртине XVI века (1560/70): 1) котва двострука у кругу са цветом одозго, а испод знака иницијали FC, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 216 из 1550/65; 2) котва једнострука у кругу са звездом, врло сл. Цетиње 9 из 1558; 3) слична варијанта наведене котве, врло сл. Мошин 1532 из 1560; 4) исти тип котве са контрамарком А-А, врло сл. Пећ 29 из 1565/75; 5) исти тип котве са контрамарком А-Р, сл. Загреб, ЈАЗУ, III в 8 из 1560/70; 6) исти тип котве са контрамарком I в, сл. Загреб, ЈАЗУ, IV d 20 из 1561. Уз повез млађа хартија без воденог знака.

Садржи 36 свешчица. У десном углу доње маргине на а страни првог листа свешчице су сигниране ћириличким словима у бројној вредности. У 1. св. сигнатура на 1. л. није сачувана, јер је лист крпљен, али постоји сигнатура на полеђини 8. л., коју је вероватно неко касније ставио, можда приликом поправке књиге. Свешчице су формиране са по 8 листова, а само св. 9 их је имала 10. У св. 9 недостаје л. 3, празан, јер текст тече без прекида. Из св. 36 сачуван је само 1. л. Полеђина л. 4 у св. 2 је празна. На почетку се налази и један празан лист, а на крају књиге празна су три листа. Књига је опсецана, а ивице листова обојене су сивоплавом бојом. Врло мале мрље од влаге су у горњим унутрашњим угловима листова, а има их и на неколико листова око

средине спољашње вертикалне ивице. У превоју листова су мрље од плесни, а на капаног воска има на неколико места. На неколико места крпљене су маргине и лепљене су мале траке папира да би се учврстила ранија оштећења. Текст је цео. Само речима при унутрашњим маргинама листова прве свешчице (л. 1б, 2а, 8а) недостаје по које слово или део слова. Оловком зелене боје подвучени су неки редови или су на маргинама повучене вертикалне црте, вероватно у жељи да се истакне део текста. Сем ових појединости књига је изузетно добро очувана, листови су чисти и здрави.

Рукопис је повезан у дрвене корице закошених рубова према унутрашњим странама. Обложене су црвенкастом кожом са утиснутим богатим и лепим орнаментима, различитим на предњој и задњој страни. Виде се трагови злата. Хрбат, такође од украшене коже, има три ребра. На угловима корица и на хрпту кожа је незнатно истрвена. На задњој корици је и неколико рупа од црвоточине. Сачувана је само доња копча.

Писмо је полууставно, веома лепо, уредно и педантно изведено. Врло је очигледна сигурност у обликовању слова. Разликују се танке и пуне линије, а почетних, надвучених и подвучених нема. На неколико места слово *ſ* је са украсном цртом. Слова су типолошки уједначена. По типу варирају *ε*, *ς*, *τ*, *ω*. Поред полууставног *ε* изузетно ретко, и то у одређеним позицијама, среће се грчки облик *ε*. Постоји облик *ς* и *зјело*, једноног и троног *τ*, *ω* са средњом цртом и без ње. Од већих слова налази се *в* са размакнутом петљама, широко *ε*, *ο*, *с*, *ω*, високо *τ*, *џ*, *џ*, издужено *к*. Понегде веће је и грчко *ε* и брзописно *а* и *з*. Слова *а* са продуженим стубом у доњи међупростор, и кад је самостално и у лигатури, има изузетно ретко, а са извијеним стубом који залази у оба међупростора неколико пута. У врсти, у по једном или два-три случаја и у брзописном типу налазе се: *а*, *в*, *в*, *ρ*, *џ*, *џ*. Над редом само брзописна су следећа слова: *а*, *в*, *ж*, *з*, *м*, *ρ*. Писмо у сачуваном делу записа с краја књиге (л. 282б) такође је полууставно, са израженим елементима брзописа, јер је на киноваром исписаној страници присуство брзописних слова и слова са брзописним елементима веће него на било којој страници из осталог дела рукописа. Употребљена полууставна и брзописна слова подударна су са облицима из књиге. У врсти се среће *а* са извијеним стубом који залази у оба међупростора, и у брзописном типу *в*, *в*. Овде је, у по два примера, написано и брзописно *г* и курзивно *и*.

Књига је врло лепо украшена. Декоративне заставице налазе се на л. 1а, 6а, 13а, 47а, 71а, 206а. Цртане су мрким мастилом, а бојене су црвеном, плавом, жутом, зеленом, тамноцрвеном и окер бојом. Богато украшени иницијал (л. 1а) написан је мрким мастилом, а обојен је црвеном, плавом, зеленом и окер бојом. Илуминацију књиге употпуњавају украси на маргинама, различити и обликом и величином (л. 3б, 9а, 23б, 25б, 29б, 38б, 57б). Исцртани су мрким мастилом, а боје су као код заставица. Велика слова, смештена су ван блока, делимично или у

целости, и углавном су црвена. На странама с почетка књиге велика слова наизменично су писана црвеним и плавим мастилом. Неколико великих слова красе биљне шаре и тачке, па личе на мале иницијале, нпр. на л. 65а, 86а, 140б итд. Наслови су изведени великим и малим или само малим словима. Велика слова у ширини редовног текста или краће од тога, писана су у везу или одвојено, па и комбиновано, а у наставку наслова су мала слова. У исписивању речи или делова речи великим словима наизменично се смењују црвено (светлије и тамније) и плаво мастило (нпр. прва реч је црвена, друга плава, а трећа црвена, или је прва реч црвена, а друга је делом плава а делом црвена итд.). Најчешће се у насловима смењују плава и тамноцрвена боја. Мала слова у насловима, по величини одговарају малим словима редовног текста, увек су киноварна.

Правопис је ресавски, ненормализован. Постоје *танко јер*, *дебело јер*, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја* на почетку речи долази **џ**, уочено је само једно **а**: **аслѣ|х|** 176/2, а после вокала писано је **а**. Запажен је један пример са **џ** за групу *ја* иза вокала (*моџа* 3а/8). У иницијалном положају за *је* најфреквентнији су **ѣ** и **ѥ**, а речи са **к** су ретке, са **ѣ** још ређе. Секвенцу *-је* преписивач најчешће обележава са **-ѣ**, знатно је мањи број примера са **-к**, **-ѥ**. За групе *ља*, *ња*, *ље*, *ње* употребљене су претежно лигатуре **џ**, одн. **к**. Написано је **ла** за *ља* у десетак речи, а **лѣ** за *ље* је у примеру *застоуплѣнїѣ* (416/5). У три речи стављено је **на** за *ња*, а у две **нѣ** за *ње*. Слово **ї** се пише сагласно ресавским правилима и одступања су сасвим ретка. Има графеме **ѕ** и *зјело* са фонетском вредношћу **з**. Акценти и спирити су стављани. У интерпункцији су употребљени тачка (понегде између стихова она је већа и црвена), зарез, две тачке које се негде комбинују с цртом, три тачке распоређене у троугао.

Језик је српскословенски. Приличан је број речи са словом **а** место *јера*. Речи са *јером* место **а** има врло мало. Потврда за мешање **ѣ** и **ѣ** има пуно. Према књижевној норми доследно се чува вокално *л*, групе **чр-**, **чѣт-**, **жд** и **џ**. У заменичком **вѣс-** нема метатезе. Предлог **вѣ**, иницијално **вѣ-**, **вѣз-/вѣс-** није замењено са **оѣ**, **оѣ-**, **оѣз-/оѣс-**. Сачувано је и *л* на крају речи и слога.

Српскословенска норма и на морфолошком плану се поштује. Облици **Г** и **А** јд. м. рода за биће су изједначени. Увек су у **И** јд., **Д** и **Л** мн. именица ***ї** основа и основа на консонант наставци са **-е-** (**-ѣ.мѣ**, **-ѣ.хѣ**). Сви примери **Д** јд. сложене придевске промене су са наставком **-о.моѣ**. Неколико пута у **Г** и **Д** мн. употребљени су и облици просте придевске промене. У 3. л. дв. свих глагола је **-та**, а у 1. л. мн. презентата тематских глагола је **-мы**. Супин је замењен инфинитивом, а асигматског аориста нема.

У рукопису се налазе старе дублетне форме у непродуктивним врстама, настале још у старословенским текстовима под утицајем народних језика. Присутне су старословенске иновације и у продуктивним именичким врстама. Једанпут се потврђује облик *зовѣхъ* 262б/6, имперфекат од презентске основе, који се јавља и у неким другим српкословенским споменицима,¹ а за такве форме зна и језик канона (*Супрасаљски зборник*).²

Наноси из народног говора код именица **о/јо* основа су двапут употребљен облик Л јд. са -*оу* и А мн. са -*е* (на стиховѣ 25б/13). У Д јд. сложене придевске промене више пута се среће -*он*. Ретки облици двојине замењени су множином. Нарушена је конгруенција партиципа.

Осим наведених општештокавских иновација од иновација дијалекатског карактера постоји неколико И јд. и Д мн. сложене придевске промене са заменичком основом -*ѣ*-.

Садржај

- 1а-5б: дв|д|а пр|о|р(о)ка и ц̄ра пѣ|с|(нь)
 6а-9а/7: п|о|лїе|лєw ψалw|м| р̄лд
 9а/8-12а: припѣла пр|з|никw|м| избранн|м|
 12б: Страна је празна.
 13а-23б/4: пѣ|с|нь мїсєwва вѣ исходѣ .ā.
 23б/5-38б/6: припѣла. на ,ѣ. пѣ|с|(нь) пр|з|никw|м| вл|д|чнн|м|(!), и б̄ци.
 38б/7-44а: б̄городич'ны вѣскр|с|ны
 44б-46б: б̄городич'ны против' славы с̄тго вѣ минеи
 47а-57а: ир.м|о|сы вѣскр|с|ны ,и. гласовомь
 57б-70б: свѣ|т|л'ны. съ єv|г|л'скаа|мї| самогл|с|нами. творенїе, к̄в|р|, лѣва прѣ.моудраго ц̄ра
 71а-205б: послѣдованїе вселѣтнаго. начьн'ше ѿ м|с|ца сє|п|тєврїа до м|с|ца ав'гоуста. прѣ.мѣє славѣ и ка|р|(а)васїе. пр|з|д|ныкw|м|, и нарочитимь с̄тгын|м|
 206а-234б/10: начело с̄тго и велика|го| поста
 234б/11-237а/12: вѣ с̄тгою и велик'ю сѣ|в|(отоу) вє|ч|(є)рь
 237а/13-282а: вѣ с̄т'ю и велик'ю| не|д|(ѣ)лю пасхы.

¹ В. нпр. описе у овој књизи бр. 53 и 54.

² Ст. М. Кульбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, 128.

Записи

На унутрашњој страни предње корице, курзивном ћирилицом, црним мастилом пише: **Мџа м.**

На предњој страни празног листа на почетку књиге, савременом писаном ћирилицом, црним мастилом стоји: **Својина српске / цркв. прав. општине вршачке.**

На л. 126 мешовитим писмом (полууостав, брзопис), црним мастилом: сию книгѸ / кѸпию данилѸ / из витешнице / Ѹ селѸ кѸргачѸ / на илинѸ днѸ. Истом руком десно од овог записа: $\overline{\text{ic}} \overline{\text{xc}} / \overline{\text{ni}} \overline{\text{ka}}$, а у дну странице: въ $\overline{\text{зрoнд}}$ (=7178 4, тј. 1670 4). Између цитираног записа и године такође на л. 126 грађанском ћирилицом, мрким мастилом друга рука је записала: **Сїа Їермологїя ЄстѸ верша/чкїя цр'кве. Храма Сѳїтєля и / чѸдотворца Николаа.. Написася въ лѣто $\overline{\text{дѸчв}}$ (=1792) / Маїа 1 (или 7) го.**

На доњој маргини л. 706 писар књиге је исписао врло лепа полууоставна слова (крупнија него у тексту), црним мастилом и следећим редоследом: а б в г д е ж з з і / н к л м н о п р с т (троного) / Ѹ ѳ х ѿ ѡ о ф ѷ / ц ч ч ш щ Ѹ ѳ га ю к / ѳ : а б в г д е ж : / оѳ.

На л. 2826 полууоставом, са израженим елементима брзописа, киноваром, писар рукописа је записао: сїю кнѷгоѳ съста/ви|х| за петїе. кѸ разоѳ.мѣва/ющїи.мѣ пѣтїе по сръв'скомѸ / езѷкѸ и Ѹписа|х|, шпѣло за в|д|ѣ/нїе по редѸ. бѣжень .моѳ|ж|. и, с(ти)|х|(и)ры / на гї вѣзва|х|. и полиелен и при/пѣла. и .мѡїсеѡвѣ пѣ|с|(нѣ). и на / хва|л|тє. с(ти)|х|(и)ры. и на лѳ|т|р'гїи шпѣло. / херѸвике. и причестнѣ. и славѣ / вѣскр|с|нѣ, и на ст|х|вно. шс.ми.мѣ / гласѡво|м|. и бѣгородн'ни, проти/вѸ слава|х| сѣїи|м|. и ѿ .м|с|ца. сє|п|врїа. /до .м|с|ца ав'гѸста. славѣ, и ка|ѳ|(а)ва/сїе. цр|с|ки.мѣ пра|з|никѡ|м|. и наро/читнїмѣ сѣтї.мѣ. и начел'нын|м| / пра|з|нїко|м|. канонѣ пот'пѣно. и по/хвалнїе ст|х|ры и по|д|(о)бїа, и сѣ|д|(ѣ)лнѣ.

Историјат књиге

Књига је преинвентарисана 14. новембра 1953. године, с напоменом да је затечена у фонду Библиотеке Матице српске.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 61 (бр. 22).

2. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак

Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 43, 46, 47.

3. Димитрије Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXI, Београд 1982, 44 (бр. 436).

59. PP I 32 (PP 132) - 212254

КАТАВАСИЈА

XVIII век, 1710/20. година

Хартија, мастило црно и кинобар, 136 л. 165x92-96 мм, текст 130-135x75-80 мм, број редова на пуној страни варира од 13 до 17, а најчешће је 15 редова. Један писар.

Према воденим знацима хартије, рукопис потиче из 1710/20. године: 1) грб са кулом, идентично Београд, САНУ 141 из 1717. и САНУ 143 из 1717/20; 2) грб-срце са бројем 4 изнад и иницијалима N - M - F у грбу, идентично Београд, САНУ 141 из 1717. и САНУ 143 из 1717/20. године. Водени знаци хартије указују на то да је место настанка рукописа Сентандреја.

Садржи 18 свешчица. Св. 1-3, 5-6, 8-12 и 14-18 су са по 8 листова (у св. 15 полеђина 3. л. и предња страна 4. л. су празне), св. 4 и 7 су са по 6 листова (у 4. св. полеђина 4. л. је празна), а св. 13 има 4 листа. Свешчице су сигниране ћириличким словима у бројној вредности. Сигнатуре се налазе на првом и последњем листу сваке свешчице, а исписане су црним мастилом, нешто блеђим од мастила којим је исписан текст.

Књига је добро очувана. Понегде на листовима видљиве су мрље од влаге или од капања свеће.

Корице су картонске, обложене различито орнаментираном, мрко-црвенкастом кожом. На хрпту су четири ребра, а од двеју металних копчи сачувани су само остаци.

Тип писма је стилизовани брзопис ресавске варијанте. Рукопис је исписан, али није нарочито леп. Разликују се пуне и танке линије. Надвучене и подвучене црте по правилу изостају, а стубови слова обично почињу савијуцима. Украсна црта присутна је понегде. Типолошки варирају: а, в, д, ж, з, ѿ, ѡ и љ. Поред брзописног и полууставни тип имају: в, в и т. Од већих слова јављају се: широко е, о и с, високо т и њ, бубрежасто в, издужено и, к и п, веће з, веће е грчког типа, веће

једноногo т, као и слова с неким продуженим елементом у међупросторе - а, д, ж, л, м, њ, ц, џ и га.

Заставица нема. Иницијали су велика црвена слова, полууставна или брзописна, понегде мало украшена. Наслови су најчешће исписани великим црвеним полууставним словима у везу. Негде су изведени и брзописним словима, од којих је само почетно слово велико, а има и случајева где су исписани мешовитим писмом (полууставом и брзописом).

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљавају се њ, високо јер и пајерак. За групу ја- редовно је писано га-, а за -ја већином долази -а, ретко -га. За је- најчешће се јавља широко е-, а ређе се потврђују е-, веће грчко ε- и лигатура κ-. У означавању -је преовлађује -ε над -е, -κ и већим грчким -ε, а једанпут је и -ѣ (славословіе велікоѣ 45б/4). Група ља обележена је већином са ла, а има и примера са ла, док за ња чешће је на од на. У писању ље претежно је ле, а долазе и ле, ле и лѣ, а за ње углавном је написано не, а само понегде нѣ. Група љу у већини случајева среће се са лю, док су потврде са лоу (лѣ) ређе. Слово ї много пута се не користи у складу с ресавским правилима. Јавља се у позицији између два сугласника, од којих други није ј, а такође и на почетку или на крају речи, док је уместо њега испред ј доста пута и или і (ї), ии (їи). Два слова ии (їи) често стоје и на месту етимолошког и, а потврђују се и за ј на крају речи. Графема ы ретко је присутна, а уместо ње долазе і (ї), и, што је последица посрбљавања правописа. Слово ь налази се понегде, на етимолошком месту, или уместо з, а вредност му је з. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, две и три тачке са таласастом цртом или без ње и четири тачке.

Језик је српскословенски, сем на л. 106а/2-8 и 109а/2-12 где је текст на грчком језику транслитериран ћирилицом. Потврде са словом а на месту јера, у позицији где је могло доћи до вокализације полугласника, без обзира на Хавликово правило, многобројне су и знатно су чешће од писања јера у овој позицији, што је још једна одлика посрбљеног правописа. У једном случају јавља се и слово ѣ (оутѣрне 3а/11). Употреба ѣ на етимолошком месту је честа, али ни мешање ѣ и е није ретко. Уместо ѣ среће се и лигатура κ (ω грѣ|κ 16/3, по|с|ред|κ 18а/8, ле|г|κ 24б/16, в|с|κѣ 102б/14 итд.). Слово κ пуно пута налази се и уместо е, и то скоро увек у енклитици се, која се јавља у облицима повратних глагола (помолет|κ 11б/13, слішаше|κ 57б/6, воєци|х|κ 97б/1). Сем ових случајева, лигатура κ уместо е потврђује се и у лексеми сѣскниа 9а/5-6. Књижевна норма се поштује у погледу чувања л вокалног, као и л на крају речи и слога, група чр-, чѣт-, жд и џ, предлога вѣ, иницијалног вѣ- и вѣз-/вѣс-, као и заменичког вѣс-. Постоје примери за међусобне замене в и ф. Слово х више пута изостаје или се неоправдано јавља, а епентетско л једанпут изостаје (зѣмю 15б/15).

У области морфологије књижевна норма се већином поштује. Изједначени су Г и А јд. код именица м. рода за биће. У Л јд. основа на **и* и на консонант уопштен је наставак -и. У И јд., Д и Л мн. **ѣ* основа и на консонант је -е- (-*емь*, -*ехь*). У Д јд. сложене придевске промене је -*омоу*/-*емоу*. Облици просте придевске промене у косим падежима множине (Г, Д, И, Л) јављају се у И и Л. У 1. л. мн. атематских глагола и глагола *имѣти* је -*ми* (-*ми*), а у 3. л. дв. поред -*та* (за м. род), среће се и -*ѣ* (за ж. и ср. род). Супина, а ни асигматског аориста нема.

У непродуктивним врстама употребљене су и старе дублетне форме које су под утицајем народних језика настајале још у старословенским споменицима. Потврђују се и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Ређа су одступања од књижевне норме настала под утицајем српског народног говора. У Д јд. именице м. рода основе на **a* једанпут је -и (*сѣомѣ николи* 89а/9). У Г јд. потврђују се облици заменица *моѣ* 1б/8, 2б/6, *твоѣ* 22б/8, уместо *моѣѣ*, *твоѣѣ*, у Д јд. јавља се |*в|ашомѣ* 5б/2, уместо *вашемѣ*. У Д јд. придева м. рода среће се -*омѣ* (*сѣомѣ харитомѣ* 24б/1), а ж. рода -*он* (*вѣзче|д|ѣ|с|твѣ|ю|щ|он* 84б/11 итд.), а у Н мн. придева ж. рода једанпут је -*ѣ* (*причестнѣ* 109б/1). У једном случају имперфекат је образован од презентске основе (*зовеѣхѣ* 94а/13).¹ Неколико пута потврђује се императив са основом на -и-, а не на -ѣ- (*ва|с|клікнѣте* 14б/4, *рцитѣ* 78б/9 итд.), карактеристичан за српски народни, али и за новоцрквенословенски језик. Двојина је понегде замењена множином.

На основу наведених црта, које су углавном општештокавског карактера рукопис је тешко ближе локализовати.

Садржај

1а-4б: *Стіхологіа на гѣи вѣ|з|ва|х|*

4б-7а/8: *Начело полѣел' / равин гѣ аллиѣѣѣ ѣало|м|ѣ / рлд.*

7а/9-2бa: *Стіхове избраніѣ*

2бб-33б/12: *Стіхологіѣ / пѣвамѣи на празніки на вѣ |х|(рн)с(товы)*

33б/13-42б: *Инне стіхологіѣ по|ва|с|ѣдневніѣ*

43а-45б/3: *На хвалѣтѣ први ли|к| начина(ѣ)|тѣ|*

45б/4-47б/10: *Славословіѣ велікоѣ*

47б/11-50а: *Катавасіѣ пѣваѣми*

50б: Страна је празна.

51а-55а: *Катавасіѣ на ро|ж|дство / х|с|во*

¹ Имперфекат се од презентске основе јавља и у канону (Супрасаљски зборник) / Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, 128.

- 556-61a/12: Катав(а)сіє на бо|г|(о)гавленіє
 61a/13-646/5: Катавасіє срѣтеніє
 646/6-686: Катавасіє оуспѣнню
 69a-77a: Канонъ въскр|с|енію / тво|р|еніє іѡнна дама|с|кї/на
 776-82a/6: На хвалитє: гла|с|: ā: ~
 82a/7-84a/7: Катавасіє в нед(ѣ)лю / цветоно|с|ною(!)
 84a/8-876/5: В н(є)|д|(ѣ)лю Ѡ.мннѣ.
 876/6-956/5: Мца септє|м|врїа (садржи славе и празнике током целе године)
 956/6-1006/4: Стїхи на лѣт|т|оургїи
 1006/5-1056/7: Антїфони пѣваємы / по в|с|є дни
 1056/8-107a: Тѣпикъ на лєтоу|р|гїи
 1076-108a: Стране су празне.
 1086: Тропар Св. Василију Великом.
 109a: Єіє до|с|(то)ино к|с|(ть) грча|с|кимъ єзїко|м|ъ (текст је транслите-риран са грчког језика)
 1096-1116/6: Причестне пра|з|днїкѡ|м|
 1116/7-112a: По трончѣ канонѣ
 1126-114a/3: Тропарн пѣваємїи: / по непорочна|х|
 114a/4-115a/5: Въ недѣла|х| сѣго вели|ка|го поста на оутрни по ѱ. / ѱалмѣ.
 115a-116a: Єїи ст|х|ры поют се / по єв|г|ліє и по нѣмъ ѱа/лмѣ.
 1166: Страна је празна.
 117a-1286/13: Нач(є)ло по|д|(о)бїє Стїхы/рамъ
 1286/14-1306/12: На гї възва|х| стѣ|х|(ы)ры въ|скр|с|нии глсѣ . а:
 1306/13-134a/11: Єєдинамъ пѡ|д|(о)бїє гл|с|: ā:
 134a/12-136a: Пѡ|д|(о)бїє кон|д|акѡ|м| глсѣ ā: ~

Записа нема.

Историјат књиге

Књига је припадала библиотеци проф. др Алексе Ивића из Суботице, о чему сведочи печат на л. 1а. У Библиотеку Матице српске доспела је куповином од академика Павла Ивића из Новог Сада, а у инвентар Библиотеке Матице српске заведена је 23. јуна 1960. године.

Литературе о рукопису нема.

60. PP I 83 - 552382

СТИХОЛОГИЈЕ И КАТАВАСИЈЕ¹

XVII век, 1650/60. година

Хартија, мастило мрко и црно и боја кинобар, 79 л. 128-130x90-95 мм, текст 95-105x62-70 мм. Број редова на пуној страни варира од 16 до 24, а најчешће је 22. Три писара, од којих је први исписао л. 1а-78а, други л. 78б-79а, а трећи л. 79б и страницу залепљеног листа на унутрашњу страну задње дашчице (л. 80а).

Рукопис се састоји од различитих хартија, а према воденим знацима може се датирати 1650/60. годином.

I хартија (л. 1-52 и 79-80) је најгрубља и врло замућена тако да се водени знаци виде само на појединим деловима: 1) круна са звездом и полумесецом и контрамарка V-I, врло сл. Београд, НБС 46 из 1651. и Београд, МСПЦ, Грујић 107 - IV део из шесте деценије XVII века, а сл. Николајев 220 и 221 из 1659. и Београд, НБС 450 - I део из 1640/50.

II хартија (л. 53-59) је танка и финија, а водени знаци су следећи: јагње у картушу са иницијалом V испод знака и контрамарка С. Сличан знак са контрамарком С, али без иницијала V, Мошин-Гроздановић 199 из 1646. и 200 из 1648.

III хартија (л. 60-78) има врло јасну структуру која је карактеристична за XVII век. Водени знак је: 3) котва у кругу са тролистом и контрамарка А-С, врло сл. Мошин 2043 око 1650. и Пећ 84 из шесте деценије XVII века.

У рукопису је 11 свешчица. Св. 2-10 имају по 8 листова, у св. 1 су 4 листа (недостају два или више листова, а текст се прекида иза 1. листа), св. 11 је са 3 листа (недостаје 1 или више листова, нема почетка текста иза 1. листа). Свешчице су сигниране руком писара ћириличким словима у бројној вредности, мрким мастилом. Сигнатуре су стављане

¹ Ранији назив књиге био је *Зборник литургијских песама*.

на први и последњи лист свешчице. Међутим, не виде се свуда, или се само делимично виде, због тога што су доње маргине неких листова одсечене, или пак листови недостају због некомплетности свешчица.

Неколико листова је волантно. На првих неколико листова јављају се оштећења од црвоточине, те им недостају мањи делови с текстом. На л. 1-8, 29 и 45 одсечене су доње маргине на којима су вероватно били записи, чији трагови су понегде видљиви. На више листова налазе се мрље од влаге и остаци воска од капања свеће. Приликом препевивања књиге листови су различито опсечени, тако да је понегде при врху оштећен текст.

Корице су дашчице закошених рубова према унутрашњој страни, обложене црвенкастом, различито орнаментираном кожом. На хрпту су три ребра. Од двеју металних копчи сачувани су остаци. На унутрашњу страну предње корице налепљен је делић неког рукописа (мастило је црно и киновар, а писмо је леп полуустав).

Први писар пише полууставом на л. 1а-4б и 6б-78а и брзописом на л. 5а-6а (брзописом је написано и неколико последњих речи у последњем реду на л. 72б).

Дуктус полуустава је доста неуједначен — јављају се ситнија и крупнија, развученија и збијенија слова, а ни боја мастила није увек иста (углавном је мрко, светлије или тамније, и понегде црно), те се на први поглед чини да постоји више писара. Међутим, поређењем типова, варијаната и начина извођења слова, намеће се закључак да је у питању једна рука, а у прилог томе сведоче и резултати испитивања правописа и језика.

У извођењу слова разликују се пуне и танке линије. Подвучене, надвучене и почетне црте обично изостају, а и украсна црта је ретка. Типолошки варирају слово *ε* (полууставни и грчки тип), *т* (троного, чешће, и једноного, ређе) и *ʒ* (лигатурно и *о* са птичицом). Од већих слова потврђују се: широко *ε*, *о*, *с* и *ω*, високо *т*, *џ* и *џ*, бубрежасто *в*, веће *в* са улево испупченим стубом и лучним раздвојеним петљама, веће грчко *ε*, веће *з*, издужено *к*, као и *а* и *г* са стубовима продуженим наниже. Поред полууставног и брзописни тип имају: *а*, *в*, *з* и *џ*, а у функцији броја среће се и брзописно *д*. Само у брзописном облику над редом писани су: *в*, *в*, *ε*, *з*, *м*, *р* и *т*.

Појава брзописног писма на л. 5а-6а такође ствара утисак о новом писару, међутим поређење појединих слова, иницијала, наслова одељака, интерпункцијских знакова, као и резултати ортографске и језичке анализе упућују на то да је и ове три странице на којима се текст наставља без прекида исписао први, односно главни писар књиге. Пуне и танке линије и овде се разликују, подвучене, надвучене, као и украсне црте по правилу изостају, а на почетку и завршетку стубова често се јављају савијуци. Типолошки варирају *а*, *г* и *д*. Већа слова су: широко *ε* и *с*,

високо т и њ, издужено к, веће в са улево испупченим стубом и лучним раздвојеним петљама, веће грчко е, веће з, као и слова с продуженим стубовима у међупросторе: л, га и ю.

Заставица нема. Иницијали су велика црвена слова. Наслови су исписани великим црвеним или црвеним и црним словима, која се јављају у везу или одвојено, затим већим и малим црвеним словима.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљена су сва четири знака: њ, њ, високо јер и пајерак, при чему је њ много чешће од њ. За групу ја- редовно долази га-, а за -ја су -а и -га. Група је- обично је означена са е-, а ређе са е- или к-, а -је долази већином са -е, више пута са -е, а понегде је и веће -е грчког типа. Секвенца ља обележена је увек са ла, а за ња поред уобичајеног на ретко се среће и на. Групе ље и ље у већини случајева писане су са лк и нк, а ређе са ле и не. Слово ї није увек употребљено у складу с ресавским правилима. Слово ѕ (вредност з) потврђује се понегде на етимолошком месту или на месту з. Иза к, г, х, ш и џ много чешће је ы од и. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка и две тачке са таласастом цртом, а на л. 25б јављају се и три тачке с таласастом цртом.

У тексту Начело полиелеа сти|х| ā /га|с|ь / њ (л. 40б/15-45а) појање многих речи обележено је понављањем вокалских слова (нпр. ра а|ви| гооо го спьода а / аа ааа ли и аа али /и а ли лѣѣ ї и га 40б/16-18 итд.).

Језик је српскословенски. Многобројни су примери са словом а на месту јера, а ретко се потврђује и јер уместо а. Присутне су међусобне замене њ и е. Нема нарушавања норме у погледу вокалног л, група чр-, чьт-, жд и џ. Нема метатезе заменичког вьс-, као ни замене вь, вь-, вьз-/вьс- са оу, оу-, оуз-/оус-. Вокално р такође се чува. У правопису одступа случај са -ар- (оу.маршеε 51а/16-17).² До краја је спроведена норма и у погледу л на крају речи и слога. Уместо ф среће се хв у лексеми хварашна 17б/10 или в у виниѣ 33б/19. У речи авѣентиа 37б/6 уместо кс среће се вѣ. Постоје потврде за изостављање слова х, као и за његово неоправдано писање.

У области морфологије књижевна норма се углавном поштује. Изједначени су облици Г и А јд. м. рода за биће. У Л јд. основа на *ї и на консонант усвојен је наставак -и. У И јд., Д и Л мн. *ї основа и на консонант је -е- (-ε.мь, -ε.хь). У Д јд. сложене придевске промене је -о.моу, а облици прости придевске промене потврђују се у Г, Д и И мн. У 1. л. мн. презента атематских глагола и глагола имѣти је -ми, асигматског аориста нема, у 3. л. дв. је обично -та, а ретко -те, а супин се замењује инфинитивом.

² В. опис бр. 50, нап. 4.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама које су настајале већ у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од народних општештокавских црта среће се наставак -*ŕ* у Л јд. именице м. рода **o* промене (вѣ сѣдѣ 576/19), -*n* у Д јд. именица м. рода основа на **a* (козми 366/4, сѣомѣ сави 37а/21, 376/22), -*e* у Н мн. именица **a* промене (славе 60а/19), облик Г мн. именице ж. рода **i* промене заповѣди 146/16. У деклинацији заменица потврђује се наставак -*oga* у Г јд. м. рода (сѣмога 59а/14), а у промени придева присутан је наставак -*omъ* у Д јд. м. рода (саве срѣбѣскѣмъ 646/9), -*e* у Г јд. ж. рода (ѡ землкѣ ѡмѣе 70а/9), -*on* у Д јд. ж. рода (безчѣ|д|ствѣюцион дѣти 28а/7-8 итд.), -*e* у Н мн. ж. рода (ката|д|нѣвнѣ 56/12, катаднѣвнѣ по|с|ѣ|д|(и)лнѣ 8а/8). Пуно пута током целог текста облици Г јд. м. рода присвојних заменица и придева, Д јд. придева м. рода и И јд. заменица написани су са надредним сугласничким словом (нпр. твоѣ|г| 18а/9, нова|г| 676/21; Д јд. срѣбѣскѣ|м| 376/21; И мн. наши|м| 56/3), што не мора да буде само правописна одлика, већ и морфолошка, тј. последица утицаја народног језика. Од глаголских облика нарушавање норме представља један пример без -*тъ* у 3. л. јд. презента (ни боудѣ 4а/10). Одступања од књижевне норме чине и ретки случајеви замене двојине множином.

Од локалних црта потврђује се заменички наставак -*емъ* < -*ѣмъ* у Д мн. придева, карактеристичан за косовско-ресавски говорни тип.

Писмо *другог писара* је стилизовани брзопис ресавске варијанте. Рукопис је леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Типолошки варира само слово *а*. Од већих слова потврђују се: широко *ѣ*, високо *т* и *ѣ*.

Заставица нема. Иницијали су велика црна слова. Наслови се не јављају.

Правопис је ресавски, ненормализован. Употребљени су *ѣ*, *високо јер* и *пајерак*. Група *ја-* не долази, а за *-ја* среће се -*а* и -*ѣ*. За *је-* јавља се *ѣ-*, а у писању *-је* чешће је -*ѣ* од -*к*. Нема потврда за *ља*, *ња*, *ње*, а за *ље* среће се *лѣ*. Слово *ї* је писано у складу с ресавском праксом. Слова *ѕ* нема. Акценти и спирити су стављани. Од интерпункцијских знакова користе се тачка и две тачке са дужом правом цртом.

Језик је српскословенски. Присутно је *а* уместо *ѣ*, као и писање *ѣ* уместо *ѣ*. Српскословенска норма поштује се како на фонетском, тако и на морфолошком плану.

Писмо *трећег писара* је такође стилизовани брзопис ресавске варијанте. Разликују се пуне и танке линије. Слова су типолошки устаљена. Од већих слова потврђују се широко *ѣ* и *с*.

Заставица, иницијала, као ни исписаних наслова нема.

Правопис је посрбљен. Од јерова употребљава се само њ, које долази на крају речи. Сем предлога кь, који се потврђује без полугласничког знака, у свим осталим случајевима, у позицији где је могло доћи до вокализације полугласника, јавља се слово а. Слово ѣ доследно је замењено са е. Слова ы и ї нема (замењују се са и), а не јавља се ни графема њ. Иницијално ја писано је са ѓа, а за -ја чешће је -га од -а. За групу је у обе позиције потврђују се е и широко е. Секвенце ља, ња нису присутне, а за ље, ње долазе ле, не. Акценти и спирити су стављани. Од интерпункцијских знакова користе се: тачка, две и четири тачке с дужом правом цртом.

Језик је српскословенски. Одступања од књижевне норме нема.

Садржај

1а-1б: Ст(ыхо)лш|г|(ик) вторіе стра|н|(и). Текст се прекида код стихире: ...[Им]ени твоє|г| ра|д|(и) потрьпе|х| / [т]е гї. и потрьпе дша|[мо]га въ слово твоє оупова

2а-3а/10: Васкрсни канон. Недостаје почетак текста до славе 5. песме, до речи: []вѣщен на земли и въскр|с|нѣтъ мръ/твы ...

3а/11-5б/11: Стыхо(л)ш|г|(ик) вторіе праз(дъничьнык)

5б/12-8а/7: Стыхолш|г|(ик) ката|д|невне / пръвїе страни: —

8а/8-10а/13: Катаднѣвне по|с|ѣ|д|(и)лне сти(х)ш|л|(шгик)

10а/14-12б/3: Ирм|о|си а̄ го гла|с|(а) гл|с|ь а̄ : —

12б/4-14б/7: Ирмооси г̄ го гла|с|(а) гл|с|ь г̄

14б/8-15б/3: Ирмооси е̄ го гла|с|(а) пѣ|с|(нь) а̄ гл|с|ь е̄

15б/4-16б/3: Ирмооси з̄ го гла|с|(а) пѣ|с|(нь) а̄ гл|с|ь а̄

16б/4-17б/8: Ирмш|с|(и) з̄ го гла|с|(а) пѣ|с|(нь) а̄ гл|с|ь з̄

17б/9-18б: Ирмооси й̄ го гла|с|(а) пѣ|с|(нь) а̄

19а-20а/13: Катавасіе кр|с|тѣ пѣ|с|(нь) а̄ гла|с| й̄

20а/14-23а/14: Катавасіе рож|д|аствѣ / х|с|вѣ гл|с|ь а̄ пѣ|с|(нь) а̄

23а/15-25б: Катавасіе во|г|(о)гавлєнію гл|с|ь в̄ пѣ|с|(нь) а̄

26а-26б/20: Ка|т|(а)васіе срѣ|т|(є)нію гл|с|ь г̄ пѣ|с|(нь) а̄

26б/21-27б/19: Ка|т|(а)васіе цветоншсїю гл|с|ь д̄: —

27б/20-29а/14: Ка|т|(а)васіе възнесенїю сїе поє|м|

29а/15-39б/9: Стисы³ избранїи ѿ ѡалш/мника

³ Облик Н мн. од стихъ.

- 396/10-406/14: Припела на ѿ пѣс(не)хъ: —
- 406/15-45а: Начело полнелеа сти|х| а̄ / гл|с|ь / ѿ
- 456-50а/7: Поо|д|обіа ѡсми|м| гл|с|ѡ|м| гл|с|ь / а̄ пѡ|д|(о)біе: —
- 50а/8-52а/17: Пѡ|д|(о)біа се|д|(н)льнамь гл|с|ь а̄ пѡ|д|(обн)к: —
- 52а/18-53а: Пѡ|д|(о)біа кѡн|д|акѡ|м| гл|с|ь а̄
- 536-57а/11: Догмати въскр|с|ни ѡсми|мь гл|с|ѡ|мь гл|с|ь а̄: —
- 57а/12-60а/19: Стыхеры єв|г|льскы гл|с|ь а̄
- 60а/19-65а/5: славе / избранимь праз|д|никѡ|м| / рож|д|аст(в)Ѹ бѣе слава гл(а)сѡ̄
- 65а/6-686/12: канѡнь въскр|с|енію творе/ніе іѡанна дамаскїна: —
- 686/13-69а/8: на хвалите г̄а ѡстави|м| с(ты)|х| д̄ / и поє|м| стихери въ(с)крѣ|с|ны: —
- 69а/9-69б: стихери пасце гл|с|ь є̄ с(ты)|х| да въс/кр|с|нетъ бѣ и да разидѸт се врази
- 70а-726/19: въсакѡ днѡніе да хвалить г̄а / хвалите г̄а съ не|с|ь хвалите / єго въ вишны|х| те|б|(ѣ) пѡ|д|(о)баєть / пѣс(нь) бѣ
- 726/20-736/19: катавасїе бѣи гл|с|ь д̄ въ не|д|(ѣ)лю
- 736/20-75а/5: катавасїе Ѹспенію бѣе
- 75а/6-77б: м̄тва юже г̄лѣть архїєрен / или дѡхѡвник|к| прощенѸ за грѣхы
- 78а: Тропари са повечерја. Недостаје почетак текста, све до речи: Г̄ прѣм|с|тivy. да оѡце|д|рит' те ...
- 786-79а: Покајни тропари.
- 796/1-796/10: Молитва после причешћа.
- 796/11-80а (налепљени лист на унутрашњу страну задње дашчице): Тропари.

Записи

На л. 1а и 2а црним мастилом записан је инвентарни број: №=196. На истим странама и на л. 45а новом руком и блеђим црним мастилом забележен је инвентарни број: Бр. III / 495.

На доњим маргинама предњих страна л. 1а-9а и 12а налазе се незнатни трагови записа, који су одсечени.

На доњим маргинама л. 10а и 11а мрким мастилом, курзивом, у континуитету: лѣта Г|с|днѡ 1754го / М|с|ца Марта 12го / днѡ.

Историјат књиге

Према сачуваним печатима на л. 36а и 61а, књига је била власништво Државне Мушке гимназије у Суботици. У Библиотеку Матице српске dospела је куповином у Антикварници Матице српске, а инвентарисана је 3. марта 1982. године.

Литературе о рукопису нема.

СТИХОЛОГИЈА КИПРИЈАНА РАЧАНИНА

XVIII век, 1706. или 1711. година

Хартија, мастило црно и киновар, боје плава (тамнија и светлија), црвена, сива, смеђа, зелена, окер, наранџаста, љубичаста, црна и злато, 121 л. с текстом и 11 празних л. (5 на почетку и 6 на крају књиге) 199x141 мм, текст полууставни 137x87-97 мм, текст брзописни 133-142x87-93 мм. Број редова на пуној страни је скоро увек 20 (ретко 21). Један писар. Према запису на л. 120а књигу је преписао јеромонах Кипријан Рачанин. Запис није датиран и не садржи податак о месту где је рукопис преписан. Према броју 7214 или 7219, уписаном у заставици (л. 1а), који би могао да означава годину настанка рукописа по старом календару, рукопис је сачињен 1706. или 1711. године.

Водени знаци хартије су следећи: 1) ловачки рог са иницијалима G-I, врло сл. Сентандреја 18 око 1694/98; 2) поштар или ловац на коњу са контрамарком у облику разгранатог цвета и са иницијалима F-P, врло сл. Београд, САНУ 148 из 1704; 3) лав који придржава грб са иницијалима F-P, врло сл. Београд, САНУ 142 из 1691/92. и 1694; 4) различита варијанта истог знака са китњастим грбом и иницијалима F-p-P, врло сл. Сентандреја 18 из 1694/98; 5) грб са јеленом, врло сл. Сентандреја 9, 10, 11 датирани 1720/25, као и Београд, САНУ 132 из 1725; 6) грб са нејасном фигуром животиње, највероватније лав, исти знак није нађен у расположивој филигранолошкој грађи. Према воденим знацима, рукопис је писан у Сентандреји.

Књига се састоји од 15 сигнираних свешчица од по 8 листова и две несигниране свешчице (једне на почетку а једне на крају књиге), од којих прва има 5 празних листова (недостаје јој један или више листова), а друга је са 7 листова (нема 8. празног листа; само на л. 1а ове свешчице, ред 1-5, исписан је текст руком писара књиге, а остали листови су празни). Сигнатуре свешчица, које се налазе на 1. и 8. л., исписао је писар књиге, ћириличким словима у бројној вредности, црним мастилом. У означавању свешчица има грешака: на полеђини 8.

л. св. 12 уместо броја $\bar{v}i$ (=12) стављен је број $\bar{g}i$ (=13), а потом је свака свешчица до краја књиге сигнирана бројем за један већи од стварног, те се добило укупно 16 уместо 15 свешчица.

Рукопис није рестаурисан, али је доста добро очуван. Волантан је само први, празан лист, а на више места видљиви су трагови од влаге, воска или понегде од црвоточине.

Корице су картонске, пресвучене црвенкастомрком једнако орнаментираним кожом. На хрпту су четири ребра. Постојале су две уске дугачке траке којима се књига затварала (при врху и при дну), од којих је делимично сачувана само горња.

Полууставом су исписани л. 1а-116б/6 и л. 121а/1-5, а брзописом л. 116б/7-120а. Оба рукописа писара су веома лепа, исписана и уредна. Разликују се пуне и танке линије. Подвучене и надвучене црте ређе долазе. Почетне црте у полууставном тексту су чешће, а у брзописном стубови слова се на крајевима извијају. Од полууставних слова типолошки варирају: τ (једноног и троног), ϵ (полууставно и грчко), ω (са средњом линијом и без ње) и $\bar{\omega}$ (са надредним τ у виду хоризонталне праве црте, на чијим крајевима и на средини су привесци, и са словом τ као седмица). У полууставном тексту, поред полууставног, и брзописни тип има само слово α . Од већих слова потврђују се: широко ϵ , o , c и $\bar{\omega}$, широко ϵ грчког типа, високо τ , τ и $\bar{\tau}$, издужено k и n , бубрежасто v , веће b , v , s и z , као и слова с продуженим елементима у међупросторе (α , g , i , z , λ , p , t , ψ у $o\psi$, χ , ζ , ψ и α). Маркантну групу већих брзописних слова у тексту писаном полууставом чине: крупније α , z , n , c и α . Међу надредним словима само брзописни облик имају α , b , v , z , m , t , p и $\bar{\tau}$, а и у полууставном и брзописном типу јављају се k и c .

У брзописном тексту типолошки варирају: v (бубрежасто и четвртасто), g (брзописно и полууставно), d (брзописни тип и облик са стубовима као код полууставног слова само са дужим ножицама, писаним под утицајем брзописа, o (округло и троугласто), τ (троног и високо) и ψ (лигатурно и o са птичицом). Од већих слова у овом делу књиге јављају се: широко ϵ , c и $\bar{\omega}$, веће грчко ϵ , издужено k и n , високо τ и $\bar{\tau}$ и крупније α , v , d , ϵ , z , n , λ , m , n , $o\psi$, ψ , χ и α .

Књига је богато украшена. Садржи заставице (л. 1а, 3а, 31а, 49а, 71а, 99а, 104а и 107б), вињете (л. 30б, 37а, 48б и 120б) и веома лепе иницијале. Наслови су исписани великим словима у везу. Слова су обично црвена, а јављају се и златна, као на л. 31а, или црвена и плава, као на л. 99а.

Правопис је ресавски, ненормализован. Од јерова долазе \bar{b} , $\bar{\tau}$, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја-* увек се користи α -, а за *-ја* већином је α -, ређе α -. Група *је* у обе позиције најчешће је означена по ресавским правилима, при чему се у иницијалном положају претежно среће широко ϵ , а ретко ϵ , док је иза вокала слово ϵ чешће од ϵ . У неким

случајевима, како на почетку речи, тако и иза самогласника, секвенца је писана је на рашки начин са *к*, а два пута иза вокала потврђује се *л*, и то на етимолошком месту. Групе *ља*, *ња*, *ље*, *ње* редовно су писане с лигатурама. Слово *ї* није увек употребљено у складу с ресавском праксом, а над *и* за *ј* више пута је написана квачица (*й*), што је одлика рускословенске ортографије. Слово *з* има вредност *з*. Акценти и спирити су стављани. Интерпункцијски знаци су: тачка, зарез, тачка и зарез и две тачке, иза којих је чешће таласаста црта.

Језик је српскословенски. Слово *јер* је ретко замењено са *а*, а на месту *а јер* је још ређе. Среће се и један број примера са *е* и *о* на месту *јера*, који не спадају у македонизме, а одговарају новоцрквенословенском језику (нпр. *невѣцѣстѣвны* 596/15-16, *свѣтилѣнѣ* 986/14 итд.). Присутно је мешање *ѣ* и *е*. Нема нарушавања књижевне норме у погледу група *чр-* и *чѣт-*, а доследно се употребљавају и групе *жд* и *џ*, сем случаја *свобожѣша* 1076/14, где долази *ж* уместо *жд*, вероватно под утицајем рускословенског предлошка. Вокално *л* се редовно јавља, а место *р* једанпут је рускословенски рефлекс *-ер-* (*четвертаа* 326/15). Чува се и *л* на крају речи и слога, а нема ни замене *вѣ*, *вѣ-*, *вѣз-*/*вѣс-* са *оу*, *оу-*, *оуз-*/*оус-*, као ни заменичког *вѣс-* са *св-*. Сугласник *х* није написан у једном примеру, а у речи *чртог* једанпут је место *г* глас *к*: *чрѣтока* 836/4. Оба наноса су из народног језика.

У области морфологије у рукопису је мало кршења књижевне норме. Изједначени су облици *Г* и *А* јд. м. рода за биће. У *Л* јд. основа на **ї* и на консонант је *-и*. У *И* јд. *Д* и *Л* мн. **ї* основа и на консонант је *-е-* (*-емѣ*, *-ехѣ*). У *Д* јд. сложене придевске промене је *-омоу/-емоу*, а облици просте придевске промене потврђују се у *Г*, *Д*, *И* и *Л* мн. У *1*. л. мн. презента атематских глагола и глагола *имѣти* је *-мы*. Када је субјекат м. рода, тада је у *3*. л. дв. глагола *-та*, а ако је ж. или ср. рода, онда је *-тѣ*, што одговара руском предлошку. Асигматског аориста нема, а супин се замењује инфинитивом.

Рукопис садржи и старе дублетне форме у непродуктивним врстама, које су настајале већ у старословенским споменицима под утицајем народних језика. Спорадично се јављају и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Од народних црта потврђује се наставак *-оу* у *Л* јд. именице **о* основа (на *соу|д|(оу)* 16/5). Поједини примери ових именица, поред проширења *-ов* имају у *Н* мн. *-и* (*стихѣви* 456/1 итд.), а у *А* мн. *-е* (*ликовѣ* 1136/8). У деklinацији заменице *тѣ* у *А* мн. среће се *-е* (*вѣ те* 103а/12), а у заменици *кои|ж|д|о* 766/16 уместо *кѣи-* долази *кои-*. У сложеној придевској промени књижевну норму нарушавају облици *Л* јд. са наставцима *-емѣ* за м. род (*вѣ невѣчерникѣ днїи* 82а/2) и *-омѣ* за ср. род (*по трѣ|с|томѣ* 48а/11 итд.), као и облици *Д* и *Л* јд. ж. рода са наставком *-ои* (нпр. *Д* јд. *ч|с|тнои* 1026/19, *Л* јд. *на ... славословскон* 99а/2

итд.). У Г јд. придева ж. рода именичке промене *а основа јавља се -е (камене вѣры 94а/12-13). У промени глагола под утицајем народног језика у 1. л. презента долази -мо (хвалимо 34б/16, 43а/16), а у основи императива среће се -е- уместо -и-, што је карактеристично за призренско-тимочке говоре (оуслышете 27а/18, не ицете 77б/13, сѣдѣте 91а/10).

Већина народних црта у овом рукопису је општештокавског карактера, а дијалекатски наноси (губљење сугласника χ на крају речи, писање *цртока* уместо *цртога*, изједначавање А мн. са Н код именица м. рода и примери императива са основом на -е- а не са -и-) упућују на призренско-тимочки говорни тип. Међутим, да би се извео сигуран закључак о пореклу Кипријана Рачанина, потребно је испитати и остала његова дела.

Сем напред поменутих рускословенских правописних и фонетских особина јављају се и неке морфолошке црте, које иду у прилог томе да је препис настао са руског предлошка. Мањи број именица ж. рода *ја промене у Г јд. место -е има -и (-и, -ы иза ц), у Н јд. м. рода заменица тѣ и сѣ више пута се потврђују облици тѣи 4б/19 итд. и сѣи 64б/20 итд., постоји и случај с руском вокализацијом полугласника - тѣи|ж|(е) 59а/11, а у Г јд. ж. рода заменице вѣсь долази вѣсѣа твари 68б/2.

Садржај

1а-2б: На вѣдѣнїи поѣмь

3а-5а/5: Стїхологиѣа на Гї възвах'

5а/6-12б/16: По|д|овїа ѡсмы|м| гл|а|совѡ|м|

12б/17-14б/15: Начѣло полїелеа / рабы Г|с|да, аллїлїа.

14б/16-30б: Стїхове избранїе

31а-39а/6: Стїхологиѣе пѣваѣмыѣ / на праз|д|никы (странице 35б-36а и 37б-38а су празне)

39а/7-45а/10: Иные стїхологиѣе пѣваѣмы / по вѣсѣ дѣни.

45а/11-48б: Стїхови на хвалите

49а-74а/7: Снце починаѣмь / славѣ, и катавасїе, и припѣ|ла на ѿ пѣснѣ|х| и свѣтилны / г|с|дѣскимъ праз|д|никѡ|м| и б(о)ро|дичны|м| и нарочиты|м| стѣмь.

74а/8-98б: Вѣ стѣю и великю / сѣбѡтѣ вѣ|ч|(е)рѣ.

99а-104а/11: Послѣдованїе / на лѣ|т|(оу)ргїи славословскон, начѣ|н| / ѿ ликѣ.

104а/12-105б/7: На лѣтѣргїи / антифоны по вѣсѣ. дѣни.

105б/8-107б/5: Чинѣ о причещенїи, / стѣик, / воды.

- 1076/6-1086/8: Сѣн тропари пою|т| се / въ н|д|лю по непорочна|х|, гла|с|, ѿ.
- 1086/9-110а/2: Послѣдованіе часовъ|м| хѣва рож|д|ть|ства.
- 110а/3-110б/15: Послѣдованіе часовъ|м| стѣхъ / бѣгованіи.
- 110б/16-111б/9: Сказаніе часовъ|м| въ стѣи ве|лкыи петѣкъ.
- 111б/10-112б/10: Сказ|з| часовъ|м| на стѣю пасхѣ.
- 112б/11-113а/14: прокѣмени въскр|с|ны на оу|т|рни
- 113а/15-114а/4: стѣхви пѣваемы на бѣ гѣ.
- 114а/5-115а/8: прокѣмени днѣвны по гласѣ. / в н|д|лю ве|ч|(е)рѣ.
- 115а/9-116б/6: Бѣгородичны иже / поемѣ, по слава|х| стѣимѣ въ ми|нен, иже слоучит се, гла|с|, ѿ.
- 116б/7-120а/6: Многолетствија, здравице и похвале српским светите-
льма, патријарху и митрополиту.
- 120а/7-18: Запис Кипријана Рачанина.
- 121а/1-5: Ирмос 8. гласа, 9. песме На рођење Богородице.
- 121б: Страна је празна.

Записи

На комадићу хартије, налепљеном на полеђини предње корице, полууставом, мрким мастилом: сѣ / ѿ попѣ нешкоу.

На другом комадићу хартије, такође налепљеном на полеђини предње корице нечитки делови неких речи.

На предњој страни првог празног листа, који је волантан, курзивом, мрким мастилом: Вечер|н|нія наш|и| молитви / Прими Стѣи Г|с|ди и подажд / нам / ѿставленіи Гр.

На полеђини истог листа исписан је неки садржај, брзописним писмом, мрким мастилом: степенъ - - рѣи / ѿ мѣтва ва скрбѣ|х|. / степенъ.- - рѣ / в бѣгомишленіе. / г степенъ.- - рѣа / бѣгочастіе. / д степенъ.- - рѣв / вера ка бѣгѣ. / ѿ степенъ.- - рѣг / причитаніе / васакн|х| бѣлагѣ ка бѣгѣ. / з степенъ.- - рѣд / надежда на бѣа. Испод тога је подвучена црта (мастило је исто), а испод црте је запис (иста рука, писмо и мастило): сѣ ици ѣ, ѿ. ка|ѿ|. пѣсне / и степенѣ. Наставак садржаја је на предњој страни другог празног листа (исти писар, исто писмо и мастило): з степенъ - - - рѣе / веселіе ѿ бѣѣ / ѿ степенъ.- - рѣз / презреніе мира. / ѿ степенъ. рѣз / ст|х|ра г|с|нѣ / г степенъ. рѣи / трпеніе ѿ бѣѣ / аи степенъ.- - рѣѿ / показаніе / вѣ степенъ.- - рѣ / смиреніе / г степенъ. - - - рѣа / ревностѣ по бѣѣ / д степенъ. - - рѣв / любовѣ ѿ бѣѣ к ближнемѣ. / ѿ степенъ бѣгодареніе бѣгѣ рѣг.

На полеђини четвртог празног листа новом руком, брзописом, мрким мастилом: сла|в|(а) гла|с| ѿ. / Показаніа ѿврзи ми двери жиз|нодавче

оутр'нюет' бо дх̄ь мон / къ цр|к|ви ст̄ен твоен цр̄ковъ / ношѸ телеснѸю въсе
вскв/рнѣннѸю. нѣ тако щедаръ / шчисти ме бл̄годѸтробн|м| си / милосрднє|м|:—
и нн̄а. Тон|ж|(є) / На спасенїа стазѸ направн ме / бѣе. скврннми бо шкалг|х|
дш̄Ѹ / грѣх|ми. и ва лености житнє / васе ижди|х|. нѣ твоимн м̄л/твами избави
ме швакоє нечистоти:.

На предњој страни петог празног листа (исти писар, исто писмо и
мастило): гла|с| .с̄. / Множаство съдѣган'них ми / заѣ помишлгю шкагани. /
трепещѸ страшнаго дн̄е сѣднѣ|г|о. / нѣ надею се на м|с|тѣ бл̄годѸтро/вна ти
тако дѣдѣ вапню ти. / помилѸ(!) ме бѣе по велицен / млости твоен:—

На полеђини истог листа курзивом, мрким мастилом, исписан је
наслов књиге и инвентар сентандрејске епископске библиотеке: **Јрмо-
логїа. / № 109.**

На л. 35б новом руком курзивом, мрким мастилом: **изра/иль / бистъ
/ вое гї / пет (можда воспет гї?) / 1765.**

На л. 120а запис Кипријана Рачанина, брзописом, мрким мастилом:
Зре те гробе оужасаю се твоего видѣнїа. / и ср|д|чно каплющѸю слѣзѸ проливаю.
длѣгъ / шщедателны въ оумѣ прїмає. Како / Ѹбо прѣйдѸ конѣцъ оувы
таковын. Ен / Ен ш горе, ш горе. оухѣ съмрѣти. / кто можетѣ избѣжати те:
— / Чрѣта|х| мнш|го|грѣшнн Кїпрїанъ, ємоуже / шчѣство гробъ, землг же
мѣти пса / въ старости глѣбоцѣи, и простите насъ / шци и братїа, ч|с|тнаа:
— / перо се пови, оумѣ изнем|о|же, листѣ сънетєва, / старостѣ достиже:—

На л. 121а новом руком, брзописом, мрким мастилом: ст̄ен петки
стихира. гла|с| .с̄. / Паметѣ твога въ веки пребн/ваєтѣ, прє|д|подобна мати
параскевїє, и трѣди потовѣ(!) / твоихъ въ сѣдѸ процветоше / аще бо и
прєставн се ш землнн|х| нѣ съ аг̄гли прє|д|стоещн въсе а|д| / молиши х̄а б̄а, ш
васпевающнхъ / достоинно славнѸю ти памєтѣ:.

На полеђини задње корице, новом руком, полууставом, мрким
мастилом: тебе поємѣ, те [] / тебе блг|д|рн|м| гї / [] / ти се бѣ ншѣ.

Историјат књиге

Сачувани инвентар (№ 109) на полеђини петог празног листа
сведочи да је књига припадала сентандрејској епископској библиотеци.
У Библиотеку Матице српске она је доспела 1909. године, куповином
од Александра Сандића, професора Новосадске гимназије. Инвентари-
сана је 19. новембра 1953. године, са напоменом да је затечена у
Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Полихроније Сирку, *Подаци из историје старог српског живота*, Летопис Матице српске, год. 1898, књ. 195, св. 3, Нови Сад 1898, 98-114.
2. Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд 1923, 163.
3. Радослав М. Грујић, *Духовни живот*, Војводина I, Нови Сад 1939, 375.
4. Ђорђе Сп. Радојичић, *Стара српска књижевност у средњем Подунављу (од XV до XVIII века)*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. 2, Нови Сад, 1957, 257-258.
5. Дејан Медаковић, *Српска минијатура XVIII века*, Библиотекар, год. X, бр. 4, Београд 1958, 273.
6. *Антологија старе српске књижевности (XI-XVIII века)*. Избор, преводи, и објашњења Ђорђа Сп. Радојичића, Београд 1960, 284, 365.
7. Иванка Веселинов, *Значајније рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, Библиотекар, бр. 5, Београд 1963, 387 (исто у: Иванка Веселинов, *Трагом српске прошлости*, Нови Сад 1991, 4).
8. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, књ. III, 1899-1918, Нови Сад 1966, 295 (бр. 519), 308 (бр. 519).
9. Ђорђе Сп. Радојичић, *Старо српско песништво: IX-XVIII век*, Крушевац 1966, 167.
10. Петар Ђорђић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, сл. 131 и сл. 179.
11. *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, Београд 1970, 95-96.
12. Дејан Медаковић, *Путеви српског барока*, Београд 1971, 194.
13. Вера Јерковић, *Српскословенски и његова норма у Ирмологију Кипријана Рачанина*, „Научни састанак слависта у Вукове дане”, 14/I, Београд 1985, 219-224.
14. Дејан Медаковић, *Српска минијатура у XVIII веку*, Историја српског народа, књ. 4, т. 2, Београд 1986, 328.
15. Иванка Веселинов, *Стихологија Кипријана Рачанина*, Сентандрејски зборник, бр. 1, Београд 1987, 299-308 (исто у: Иванка Веселинов, *Трагом српске прошлости*, Нови Сад 1991, 43-51).
16. Мирјана Бошков, *Хронографи и писарска традиција Рачана*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXVI/32, Нови Сад 1988, 378-380 и сл. 10а, 10б.
17. *Изложба раритета Библиотеке Матице српске*, Нови Сад 1988, 12 (бр. 14), 14.

18. Миро Вуксановић, *Књига о једној књизи, опет*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 5-9 (исто у: Рачански зборник, 2, Бајина Башта 1997, 65-70).

19. Катица Шкорић, *О Рачи и Рачанима*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 20, 23 (исто у: Рачански зборник, 2, Бајина Башта 1997, 118-141).

20. Љупка Васиљев, *Нови подаци о рукописима Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1997, 40-41 (исто, само под насловом *Нови подаци о познатим и непознатим рукописима Кипријана Рачанина*, у: Археографски прилози, 18, Београд 1996, 154-155 и сл. 40-41).

21. Станимир Јакшић, *Стихологија као химнографски зборник*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 54-55.

22. Душица Грбић, *Палеографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 57-93.

23. Љупка Васиљев, *Орнаментика и повез у Стихологији Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 89-93.

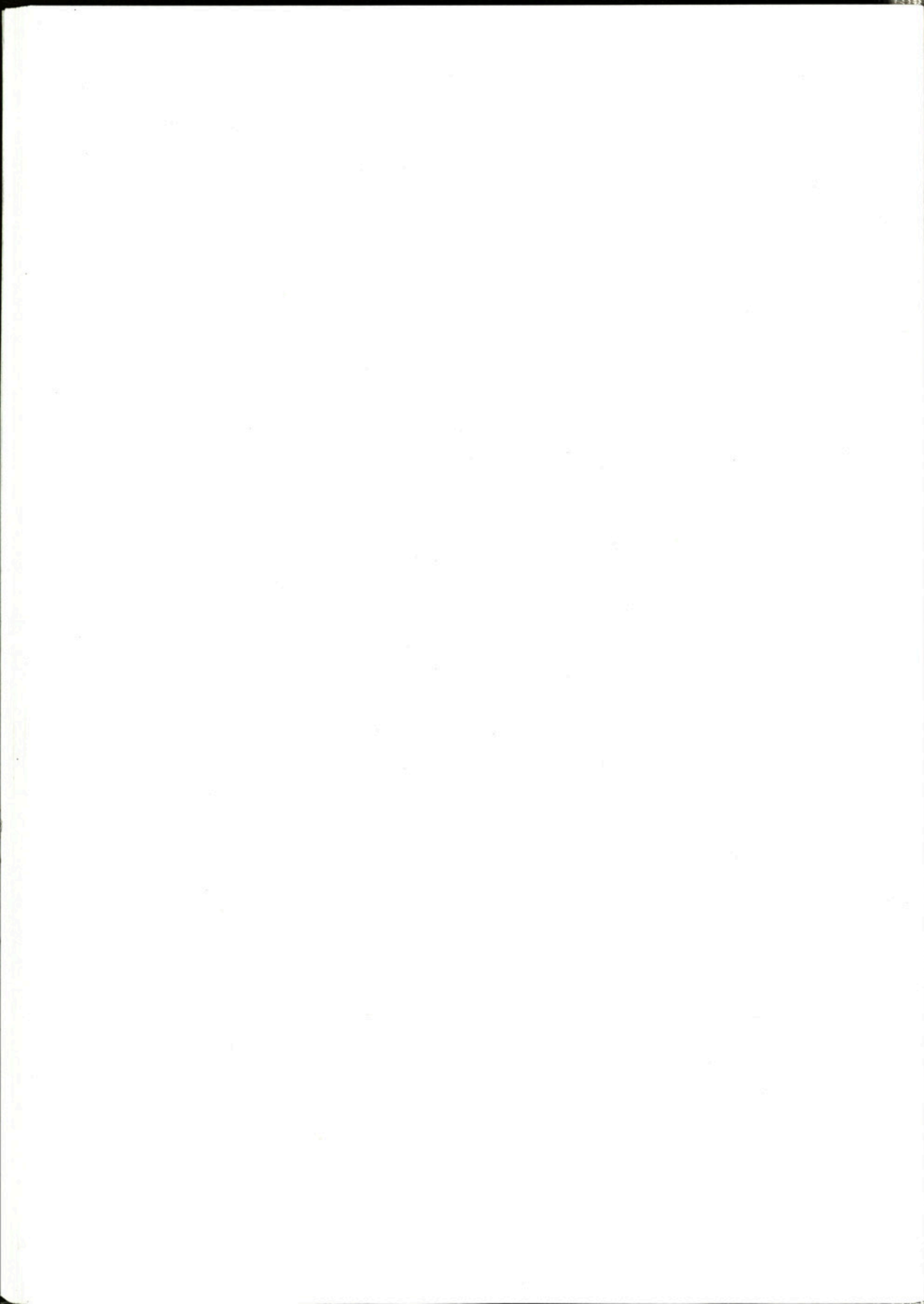
24. Мирослава Гроздановић-Пајић, *Хартија и водени знаци у рукописима Кипријана Рачанина писаним у Сентандреји*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 99-101 и сл. 16-21 (исто у: Археографски прилози, 18, Београд 1996, 135-137 и сл. 16-21).

25. Душица Грбић, *Основне ортографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 111-121.

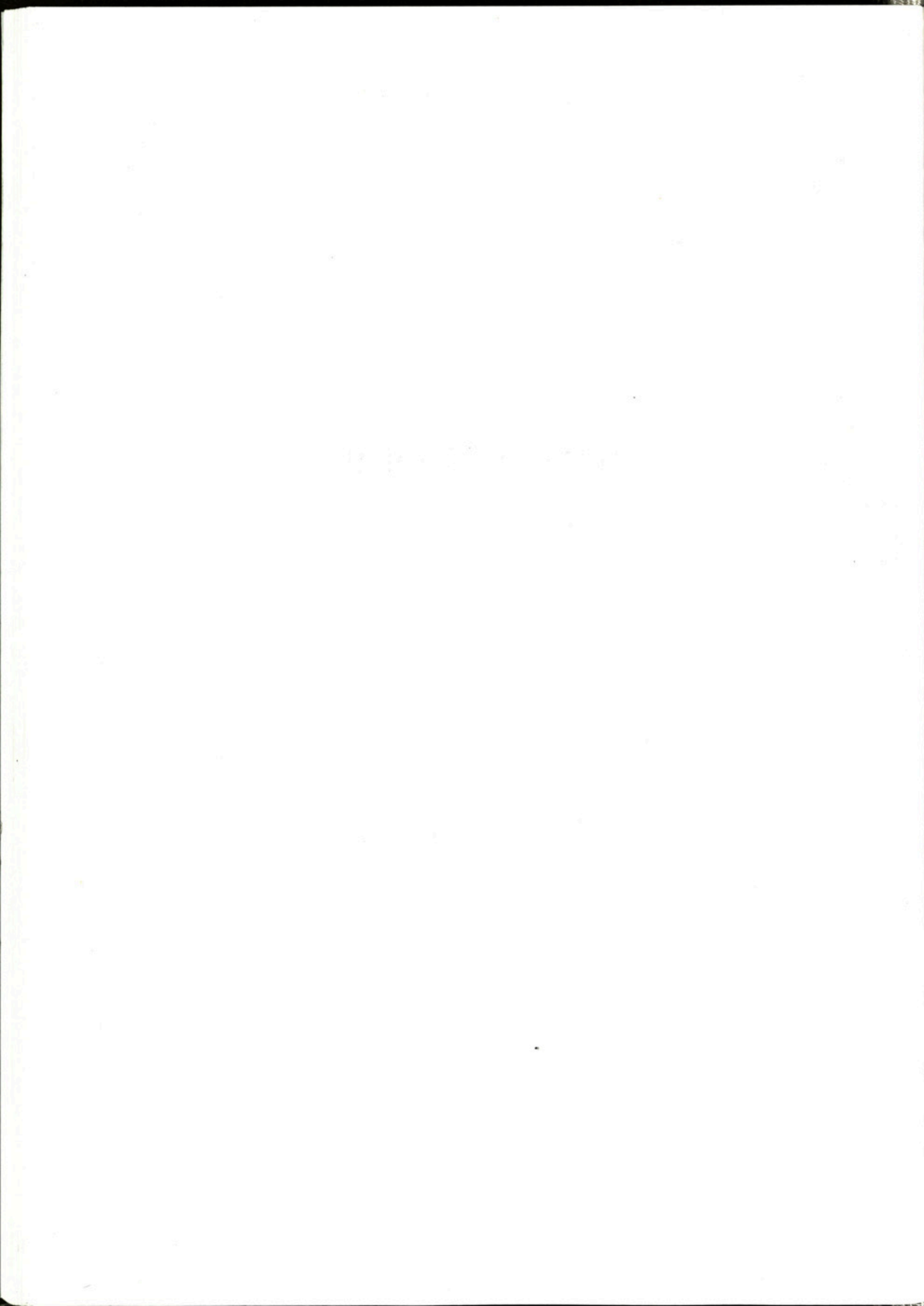
26. Вера Јерковић, *Фонетске и морфолошке црте Стихологије Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 123-148.

27. Јасмина Грковић-Мејџор, *Синтаксичке црте Стихологије Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 149-173.

28. Љупка Васиљев, *Непознати рукописи најпознатијих рачанских писара, Кипријана и Христофора*, Рачански зборник, 2, Бајина Башта, 1997, 47-48.

БОГОРОДИЧНИЦИ

62. PP I 28 (PP 128 - 352 B 16) - 28046

БОГОРОДИЧНИК¹

XVIII век, прва четвртина

Хартија, мастило мрко, светлије и тамније, киновар, 53 л. 147x95 мм, текст 115x65 мм, али на пуно места ширина текста је и знатно ужа. Број редова на прва четири листа је 17, 18, 19 или 22, а даље 21. Сем три странице, све остале су са кустодама. Два писара. Текст писан полууставом на л. 16-46, 6а-486/1-3, 14-17, 496-53а и брзописом на л. 486/4-13, као и запис на л. 49а потиче од исте руке. Брзописни текст на л. 56 исписао је други писар.

У рукопису постоје две врсте хартије, које потичу из прве четвртине XVIII века (1710/20).

I хартија: 1) двоглави орао, врло сл. Сентандреја 13 из 1717/20, сл. Београд, САНУ 296 из 1717, али и са иницијалима F - M.

II хартија: 2) грб са разним животињама, врло сл. Београд, САНУ 148 из 1704; Стони Београд 1, у додатку из почетка XVIII века и Сентандреја 1, уз повез из почетка XVIII века. Према хартији и воденим знацима, рукопис је свакако писан у Сентандреји.

На почетку књиге налази се 5 листова - празни су л. 1а и 5а и већи део л. 46 (на л. 46 исписана су само прва три реда текста). Следе свешчице 1-5 са по осам листова. Свешчице су сигниране. Постоје ћириличка слова у бројној вредности на доњој маргини предње стране 1. и на полеђини 8. листа. Иза ових пет свешчица је једна необележена свешчица са 8 листова, а у њој су л. 4а и 8б празни. Листове сигнираних свешчица и иза њих прва четири листа несигниране свешчице писар је нумерисао. У горњем десном углу црним, једанпут црвеним мастилом су ћириличка слова у бројној вредности. У овом низу нумерација је изостављена на 8. и 23. листу. На горњим маргинама изнад текста су

¹ Ранији назив књиге био је *Васкрсне и друге стихире*.

одговарајуће сигнатуре текста. Нема их само на неколико почетних и завршних листова. На почетку књиге постоји један празан лист, а на крају су још два празна листа.

Књига није рестаурисана. Неколико листова је волантно, а понегде су на ивицама листова мрље од влаге.

Дрвене корице обложене су светломрком кожом, једнако украшеном на предњој и задњој страни. Кожа је углавном истрвена. Хрбат има три ребра.

Писмо *главне руке* је полуустав, а на л. 48б редови 4-13 и запис на л. 49а су брзописом.

Полууставно писмо је исписано, чисто и читко. По варијантским детаљима и крупноћи слова су прилично неуједначена, редови нису увек прави, а неједнако је и растојање између њих, што чини рукопис нескладним, мање правилним и лепим. Размак између слова такође није устаљен. На више места срећу се речи у којима се по неколико слова додирују. Неке речи су исписане ситним словима, а неке крупнијим. Слова неуједначене величине има и у оквиру исте речи. Понегде је рукопис у неколико последњих редова ситнији у односу на остали део текста на страни. Разликују се пуне и танке линије, надвучених и подвучених црта нема, а са украсном цртом је само надредно слово з. Код малих слова, иначе типолошки уједначених, има пуно варијаната. Неустаљени су облици, положај и пуноћа линија којима су изведени стубови, петље, пречке, поднице, па и привесци. Два или три стуба истог слова нису увек исте висине, а ни дужине (нпр. код *и*, троногог *т*, *ш* и *џ*). Понегде су стубови са заобљеним завршетком (*г*, десни стуб *и*, оба или само десни код *п*, неки од три стуба код троногог *т*), односно почетком (леви стуб код *џ* и *џ*). Већа слова су: широко *е*, *о*, *с* и *ѡ*, високо *т*, *џ* и *џ*, издужено *к*. По једанпут или по неколико пута већа од малих су и следећа слова: *в*, *г*, грчко *ε*, брзописно *з*, *м*, *п* и *ч*. Са продуженим елементом (стуб, реп) у блоку, иза зареза је једно *и*, а у последњем реду на страни, такође по једанпут, продужетке имају *р*, *ф*, *х*, *џ* и *џ*. У врсти је на више места написано брзописно *а*, а по једанпут или по двапут и брзописни тип у реду имају: *в*, *в*, *д*, *ж*, *р* и *џ*. Слова над редом су углавном брзописна, једино *в* долази и у брзописном и у полууставном типу.

Брзописом, светлијим мастилом и тањим пером, писан је текст на л. 48б/4-13, којем на истој страни претходи и иза којег следи полууставни текст, а затим запис на л. 49а. Рукопис брзописом је леп. Нека слова су са изразито продуженим и извијеним стубовима у оба или само у један од међупростора (нпр. *г*, *ж*, *и*, *м*, *н*, *к* и *џ*). Словни облици на обе поменуте стране се међусобно у потпуности подударају, а одговарају и облицима слова у брзописној азбуци датој у *Буквару из 1717. године* (рукопис је у Архиву САНУ, бр. 141). Поједина брзописна слова, иначе

ретко употребљавана у врсти у делу рукописа писаном полууставом, донекле се слажу са брзописним облицима на л. 48б/4-13 и л. 49а. Између брзописних слова на поменутих странама и оних која се јављају у насловима књиге сличност је већа.

Књига је врло скромно украшена. Заставице су на л. 6а, 11а, 24б и 26б. Њихова величина одговара тексту и формату књиге, па су углавном сведене на орнаменталне траке. Невешто су исцртане мрким мастилом. Једноставне су и необојене. Само су на једној (л. 11а) неке површине обојене киноваром. Скромни иницијали су нацртани мрким или црвеним мастилом, а и комбиновано. Нека велика слова због декоративних елемената и величине личе на мале иницијале. Наслови су такође црвени, мрки, па и комбиновани. Почињу великим словима, која су негде у везу, а у наставку су мала полууставна слова. Неки наслови су у целости исписани малим словима, полууставним, а и брзописним.

Правопис је ресавски, ненормализован. Постоје *дебело јер*, *танко јер*, *високо јер* и *пајерак*. За групу *ја-* увек је написано *ѡ-*, а за *-ја* углавном стоји *-а*, сасвим ретко *-ѡ*. Иницијално *је* обично је обележено са *ѣ*, док се лигатура *ѣ*, а нарочито *ѣ* срећу у малом броју речи. У означавању *-је* најчешће долази *-ѣ*, ретко *-ѣ* и *-ѣ*, а лигатура *-ѣ* се на испитиваним листовима не потврђује. Спојеви *ља*, *ња*, *ље*, *ње* увек су писани с лигатуром, само је у једној речи *лѣ* за *ље* (2а/16). Слово *ї* није увек написано у складу са ресавским правописом. Слово *ѕ* је употребљено и на етимолошком месту и уместо *з*. Акценти и спирити постоје, а од интерпункцијских знакова коришћени су: тачка, зарез, две тачке, углавном комбиноване са цртом, а срећу се и три тачке.

Језик је српскословенски, а на л. 47а/8-21-48б/1-2, 14-17 и на л. 49б/2-10 текст је на грчком, у транскрипцији. У српскословенском тексту примера са *а* место *јера* има пуно. Уместо *ѡ* понегде стоји *ѣ*, док је *ѡ* уместо *ѣ* још ређе. Према српскословенској норми непромењено је вокално *л*, као и *л* на крају речи и слога. Групе *чр-*, *чѡт-*, *жд* и *ѡ* се чувају, а такође и предлог *въ*, иницијално *въ-*, *въз-/въс-* и заменичко *въс-*.

Од морфолошких особина, које спадају у редакцијску норму, потврђују се и доследно су спроведене следеће: код именица са основом на **ї* и на консонант увек су у И јд., Д и Л мн. наставци са *-ѣ-* (*-ѣмь*, *-ѣхь*), у сложеној придевској промени Д јд. је на *-омоу/-ѣмоу*, у 1. л. мн. презента атематских глагола је *-мы*, супин је замењен инфинитивом, а асигматског аориста нема.

Именице непродуктивних врста и овде имају неке облике по продуктивним основама, а срећу се и старословенске иновације у продуктивним именичким врстама.

Одступања под утицајем народног језика писара су сасвим ретка. Среће се једино -он у Д и Л јд. сложене придевске промене, и то свега три случаја (Д *възбранои* 2а/11, Л по *єv|г|лскон* 2б/1-2, на *стїховнои* 22б/10), а уместо двојине је употребљена множина. Дијалекатских црта нема.

Испитујући орнаменте овог рукописа Љупка Васиљев, археограф саветник у Народној библиотеци Србије, дошла је до закључка да је књигу написао Гаврило Стефановић Венцловић (в. стр. 141-142). Резултати испитивања палеографије, ортографије и језика и полууставног и брзописног писма на л. 48б/4-13 и на л. 49а у рукопису *Богородичник* упоређивани су стога са каталошким описима и фотографским репродукцијама Венцловићевих рукописа у књизи: *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји* (стр. 109-118, 120-121, 251, 253-267, 269-270).²

Према записима, а и на основу палеографско-ортографске анализе и филигранолошке датације показало се да је Венцловић полууставним писмом писао у целости или неке делове књига које су у збирци Српске православне епархије будимске у Сентандреји. Његов потпис имају рукописи *Минеј за март и април* (СА 13) и *Минеј за август* (СА 16), а пажљивом и детаљном анализом палеографије, ортографије, језика, филигранна и записа Венцловићу су атрибуирани *Минеј за новембар* (СА 9), *Минеј за децембар* (СА 10), *Минеј за јануар* (СА 11), *Минеј за фебруар* (СА 12) и *Минеј за мај* (СА 14). Сви рукописи су из прве четвртине XVIII века. У свима њима на страници је исписано 27 редова текста. *Матичин рукопис* је из истог периода, а број редова је неуједначен.

Наслови у сентандрејским рукописима, а и у *Матичином рукопису* исписивани су и полууставним и брзописним словима, па и комбиновано. Велика сличност је и између заставице у *Матичином рукопису* на л. 26б и заставице из сентандрејског рукописа са сигнатуром СА 11. *Матичин рукопис* има кустоде, а оне се налазе и у неким сентандрејским рукописима. Китњасто украшена сигнатура *а* у првој свешчици *Матичиног рукописа* слична је шари која уоквирује сигнатуру *а* у рукописима СА 13, СА 14.

У описима писма Венцловићевих рукописа из сентандрејске збирке приказани су неки облици слова карактеристични за његово писмо, а за поређење са стањем у *Матичином рукопису* узимана су у обзир она слова која су се могла добро видети на одабраним илустрацијама. Са неких илустрација због слабе видљивости анализа појединачних слова није била могућа, па су оцене о сличностима или разликама дате према општем утиску.

² Аутори књиге су Надежда Р. Синдик, Мирослава Гроздановић-Пајић и Катарина Мано-Зиси. Књига је издата 1991. године.

У погледу величине слова у *Матичином рукопису* има више неуједначености, која се знатно појачава при крају појединих страница, па се оне завршавају ситнијим рукописом. Утисак да су слова на завршетку страница ситнија одаје само Венцловићев рукопис са сигнатуром СА 9. На основу посредног упоређивања *Матичиног* и наведених рукописа из сентандрејске збирке може се рећи да се стубови слова и обликом и положајем у приличној мери слажу. И у *Матичином рукопису* и у сентандрејским рукописима има их и правих и извијених и на десно и на лево, вертикалних и косих, нагнутих и надесно и налево. Стубови у *Матичином рукопису* понегде имају савијутак улево на почетку, нарочито код лигатуре га, а удесно при завршетку (г, т, ч). Тако је и у сентандрејским рукописима.

У сентандрејским рукописима стубови у међупросторе залазе дубље него у *Матичином рукопису*. Водоравне поднице или усмерене навише могу се наћи и у *Матичином* и у осталим рукописима. Место пресека кракова у односу на словни низ врло је различито у свим рукописима. Реп слова р и ножице код д који су у *Матичином рукопису* исписани у последњем реду немају у доњој маргини украсне завијутке, док у сентандрејским текстовима овај манир постоји.

У *Матичином рукопису* присутне су неке палеографске особине Венцловићевог писма: лигатура тр са високим једностраним т изведена је на његов начин; ножице д усмерене су једна другој, десна је најчешће краћа; финално веће грчко ε има издужене и извијене продужетке и на горњем и на доњем делу слова, па и у средини; једноного т често је са стубом извијеним улево и савијутком удесно при дну, с дужим левим привеском; ѡ је са унутрашњом цртом до висине бочних страна; наредно в је квадратно; д у наредној позицији понегде има десни стуб савијен надоле; пречка наредног з је доста продужена у односу на тело слова, увек је на њој украсна црта; типично наредно го, увек је употребљено у финалној позицији; наредно троного т увек је у комбинацији са ѡ.

По неким палеографским особинама *Матичин рукопис* се од сентандрејских разликује. У сентандрејским текстовима карактеристично је полууставно полиморфно з „са репићем повијеним на доњој линији, у облику тројке, и на разне начине повијено, змијолико”.³ Слова з у облику тројке у *Матичином рукопису* нема, а испупчена линија полууставног з овде је са већом дубином него у сентандрејским рукописима. Слово х у сентандрејским рукописима „има и варијанту са јако издуженим и скоро хоризонтално положеним доњим делом левог стабла”.⁴ Овакав облик у *Матичином рукопису* се не налази.

³ Опис слова з из рукописа са сигнатуром СА 13 (в. *Опис рукописа*, стр. 115).

⁴ Опис слова х из рукописа са сигнатуром СА 16 (в. *Опис рукописа*, стр. 120).

Ортографски *Матичин рукопис* и сентандрејски се не разликују. С обзиром на сасвим ретко написано њ у *Матичином рукопису*, као што је и у сентандрејским, може се рећи да је Венцловићев правопис једнојеров. За иницијалну групу *ја* сви сентандрејски и *Матичин рукопис* имају *ѡ*, а иза вокала за *-ја*, *-је* лигатуре су сасвим ретке. И у обележавању групе *је-* са *ѣ-*, ређе са *ѣ-* и *ѡ-* рукописи се подударују. Спојеви *ља*, *ња*, *ље*, *ње* се пишу на исти начин с лигатурама и у *Матичином* и у сентандрејским рукописима. У *Матичином*, као и у сентандрејским рукописима, раширена је употреба слова *ї*, а *ѣ* се налази и на неетимолошким местима. Титла је врло слично изведена у свим рукописима - кратка је, таласаста, понегде у виду три тачке, полукружна или скоро равна. Од знакова интерпункције у свим рукописима заступљени су тачка, зарез, две, па и три тачке са цртом или без ње. У сентандрејским рукописима са сигнатуром СА 13 и СА 16, које је баш Венцловић, потписао, „иницијално *в* је увек срцолико (бубрежасто)”,⁵ а за *Матичин рукопис* то не важи, има и слова са размакнутих петљама.

Језик у *Матичином рукопису*, као и у свим сентандрејским је српскословенски (у *Матичином* има и кратак текст на грчком). Многобројни су примери са *а* место *јера*, а *ѣ* и *ѣ* се узајамно замењују.

Венцловићев начин исписивања записа и нарочито стилизовање шара на крају записа врло је специфично. Велика сличност између записа из *Матичиног рукописа* са л. 49а и записа у рукописима СА 11, СА 12, СА 13 је очигледна.

После детаљне, мада посредне анализе палеографије, ортографије и језика паралела између свих рукописа постоји и претпоставка да је *Богородичник* из Библиотеке Матице српске написао Гаврило Стефановић Венцловић може да буде прихватљива. Наравно да би поређење са оригиналима дало прецизнији одговор.

Други писар исписао је на л. 5б текст типика за литургију св. Василија Великог, лепим, складним и читким брзописом, светлијим мрким мастилом. Редови нису прави, јер нису извлачене хоризонталне линије. Словни облици у складу су са брзописом писаном азбуком у *Буквару из 1717. године* (*Буквар* се налази у Архиву САНУ, бр. 141). У вредности *ћ* двапут је употребљено слово *ѣ*. У кратком тексту овог писара (девет редова) на основу присутних језичких и правописних црта може се рећи да је правопис ресавски, а језик српскословенски.

⁵ Опис слова преузет из рукописа СА 13 (в. *Опис рукописа*, стр. 115).

Садржај

1б-3а/1-12: *Кондаци на Богородичне празнике*: ко(н)|д|(акъ), покровѸ
бѣы гла|с|(а) г̄.; на в|в|ѣ(деніе) бѣы. ко(н)|д|(акъ), гла|с|(а) д̄.; на Ѹспѣніе бѣы,
ко(н)|д|(акъ), гла|с|(а) в̄:

3а/13-4б/1-3: *ипакон гласо|м| ре|д| все* (гласа 1-8)

5а: Страна је празна.

5б: *Типик за литургију Св. Василија Великог*

6а-11а/6: *б̄городичны въскрни(!) на ѱ, гласѡвъ*

11а/7-24а : *бо|г|(о)родичнѣ о|с|мигласѡ|в|, поемеє ег|д|а к|с|(тъ) слава
с̄т̄омѸ въ минеи*

24б-26б/5: *ѰпѸстителныє. въскр|с|ны, ѱ. гласѡвъ. бо|г|(о)родичны*

26б/6-43б/10: *б̄городи|ч|(ни), ѰпѸстителныє, по тропапарехъ(!) с̄ты|х|
поемеє, въ все лѣто*

43б/11-46а: *си б̄го(родични) г̄л̄к|м|, ег|д|а к|с|(тъ) сла|в|(а) въ минѣи на
веч|е|рни*

46б-47а/6: *припѣла григоріа синанта пѣваемеє по все н|д|ли по тр|о|чнѣ
въ мѣсто доино(!) к|с|(тъ)*

47а/6-48б/2: *по грчаски х̄с̄ъ въскр|с|е; дост|(о)ино к|с|(тъ), гр|ч|ь(ски);
с(ве)тъ. с(ве)|т|, по грча|с|ко|м|; теѡѣ поемѣ; ѡ теѡѣ ра|д|ѹет' се ѡбра|д|(ова-
наа); вечери твоє таи|н|(и); вѸди име г|с|н̄е по грчки (текст литургијских
песама је на грчком, у транскрипцији)*

48б/2-12: *по преж|д|е с̄ценнѣи антѸ|р|г̄и (молитва пред причешће)*

48б/12-17: *за м̄таѡвъ по грчки (отпусна молитва на грчком, у
транскрипцији)*

49а: Страна је празна.

49б/1-10: *х̄крѸѡика грчаск̄и (на грчком, у транскрипцији)*

49б/11-19: *на преж|д|е с̄ценнѣи слѸ|ж|(ѡѣ), х̄крѸ|в|(ика)*

50а-51б: *начело полїелеа*

52а-53а: *на антѸр̄г̄и. антифони по въсе дни*

Записи

На полеђини предње корице, мешовитим писмом (курзив, брзопис)
мрким мастилом: *из' Сен[ѡ]ѡ Андреа.*

Испод тога, другом руком, тамнијим мастилом, полууставом: *с̄ја
книга с̄т̄го лѸке / писа попѣ [].* Име којим се завршава овај запис није
рашчитано, јер је прецртано неколико пута.

На л. 1а, мрким мастилом исписан је број (сигнатура сентандрејске епархијске библиотеке): № 122.

Испод тога, другом руком, црним мастилом, курзивом: **Стихири** **воскр|с|нїя.**

На л. 49а налази се запис, исписан брзописом, светломрким мастилом: **црѣ же вѣко|м|, не|тлѣ|н|номѣ, не|вид|им|омѣ / є|д|н|н|омѣ пр|е|м|ѣ|д|ро|мѣ**
бгѣ ч|с|ть и / слава вѣ / вѣки вѣкомѣ / а|ми|нь / за|ч|(є|ло) д|и|мо|ден с|п|(н|са).

Историјат књиге

У Библиотеци Матице српске књига је инвентарисана 1. марта 1933. године, без података о начину прибављања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванка Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске: послератни период (1948-1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад, 1979, 44.

63. РР II 138 - 611484

БОГОРОДИЧНИК¹

XVII век, трећа или четврта деценија

Хартија, мастило црно, мрко и киновар, 262 л. 205x144 мм, текст 150x90-100 мм, 19 редова на пуној страни, сем л. 35а-38б са 18 редова. Понегде испод последњег реда уз унутрашњу маргину на верзо страни, одн. уз спољашњу маргину на ректо страни писан је део речи или цела реч. На неким местима последња реч у реду није завршена, јер у следећем реду почиње нови стих великим словом. Један писар.

Према воденим знацима, рукопис је из 1630/40: 1) арбалет у кругу са контрамарком G-3-3, врло сл. Загреб ЈАЗУ, GI IV-33 из 1623; 2) котва у кругу са тролистом и контрамарка 3-3-P, врло сл. Београд, МСПЦ, Грујић 8 из 1630/40. и Љубљана, УНБ, 15/IV око 1630. Хартија са којом је крпљен рукопис има следећи водени знак: 3) цвет, врло сл. Београд, НБС из 1685/95.

Садржи 33 свешчице. Свешчице су углавном сигниране, постоје ћириличка слова у бројној вредности и на првом и на последњем листу свешчица. Сигнатура није стављена само на 1. л. у св. 3, а изостаје и у св. 1 која је непотпуна. Свешчице имају по 8 листова, осим св. 1 у којој недостају л. 1-2 и горња половина л. 3. У овој свешчици 8. л. је отцепљен. У св. 26 полеђина л. 2 је празна. Листови 235 и 236, тј. л. 6 и 7 у св. 30 погрешно су увезани (...236, 235...). На листовима има мрља од влаге и плесни. Књига је обрезивана. Искрзане спољашње ивице, и то у доњој половини свих листова су сечене, па крпљене. На неким местима због ове интервенције недостају делови слова или речи, а на двадесетак последњих листова у доњим угловима нема и по неколико речи текста. Поједини листови крпљени су и при хрпту. Неки делови

¹ Књига је раније вођена у каталогу Библиотеке Матице српске под насловом *Каноник*. С обзиром на то да садржи каноне посвећене Богородици, прихватили смо сугестију мр Светлане Томин да се промени наслов (в. наведени рад у одељку о литератури).

хартије којом је књига крпљена су из другог рукописа, јер су на њима неколика слова, исписана или киноваром или мрким мастилом.

Корице су дашчице закошених рубова према унутрашњој страни. Задња дашчица је пукнута по дужини. Дашчице су обложене тамномрком кожом, са утиснутим орнаментима на предњој страни. На угловима кожа је испуцана, а на више места има рупа од црвоточине. Кожа на хрпту са три ребра је испуцана и делимично оштећена. Видљиви су трагови двеју копчи.

Писмо је полууставно, врло лепо и уредно. Нема почетних, надвучених и подвучених црта. Разликују се пуне и танке линије. Уочавају се међу неким деловима текста разлике у крупноћи слова и пуноћи линија којима су слова исписана и то наводи на недоумицу о броју писара. Палеографска анализа је показала уједначено обликовање слова у целом рукопису и тиме отклонила претпоставку о више руку. Украсну црту писар је често стављао на ѣ, ретко на з. У врсти типолошки варирају следећа мала слова: а, в (петља је из једног или из два потеза), е (полууставно и грчко), ѣ (чешће је са пресеком кракова, ређе је са одвојеном птичицом), ѿ (са средњом цртом или су бочне стране спојене танком подницом), ѿ (продужетак у међупростор писан је одвојено или изједна са стубом). Није примећено слово љ. У једној речи употребљено је ж. Од већих слова срећу се: в (ређе бубњевито, чешће са размакнутих петљама), широко е, о, с, ѿ, високо т, ђ, ѣ, издужено и (једанпут иза тачке) и к. Понегде веће је и в, з (полууставно и брзописно) и слово *јер*. Уочено је у два случаја и слово а са стубом продуженим у доњи међупростор. Код неколико примера слова а у извођењу се огледа утицај брзописа, благо извијен стуб залази у оба међупростора. Право брзописно а и у врсти и у лигатури ѿа написано је на неколико места. У реду, по једанпут или по неколико пута, употребљено је и брзописно в, в, ж (тропотезно и у облику положене осмице) и р, а брзописног д има доста. Над редом и брзописни облик имају: в, в, ж (тропотезно и у облику положене осмице), з, к, м, т. Надредно слово ђ је брзописно.

Заставица, а ни иницијала нема. За наслове је употребљен киновар. Прве речи су исписане великим словима, у низу или у везу, а даље следе мала слова. Ретко су све речи наслова који захвата ширину текста изведене великим словима.

Правопис је ресавски, ненормализован. Постоји *танко јер*, *дебело јер*, *високо јер* и *пајерак*. Почетно *ја* увек је означено лигатуром ѿа, а иза вокала за *ја* стоји много чешће а него ѿа. Иницијално *је* углавном је писано са е, па и е, а лигатура к се налази ретко. Група *-је* највише пута се реализује са -е, ређе са -е и -к. Спојеви *ља*, *ња*, *ље*, *ње* бележени су лигатурама, свега је неколико речи са *ла*, *на* у вредности *ља* и *ња*. Писање *ї* није доследно према правилима ресавске школе. Слово *ѕ* ван бројне вредности налази се на етимолошком месту или је замењено са

з. Од јусова једанпут је написано ж, и то на етимолошком месту (враж|д|жюцек 116б/10). Акценти и спирити су стављани. Писар од интерпункцијских знакова употребљава: тачку, зарез, тачку са зарезом, две тачке које се комбинују с цртом.

Језик је српскословенски. Замена *јера* словом *а* су многобројне, а написано *ь* место *а* виђено је једанпут (тѣнн'ства 46б/18). У пуно речи потврђује се несигурност употребе *ѣ* и *є*. Књижевна норма у погледу *л* на крају речи и слога, вокалног *л*, група *чр-*, *чѣт-*, *жд* и *ци*, заменичког *вѣс-*, затим предлога *въ* и иницијалног *въ-*, *въз-/вѣс-* није нарушена. Једном је написано *в|а|ѣсє|х|* 19б/16 (слово *а* над редом је киноварно, остала су црна, и дописала га је друга рука).

Морфолошки облици углавном одговарају норми књижевног језика. Облици А јд. м. рода за биће изједначени су са Г. Именице м. и ж. рода на **ѣ* и именице сва три рода на консонант у И јд. и Д мн. имају наставак *-ємь*, а у Л мн. наставак *-єхь*. У сложеној придевској промени у Д јд. је *-омоу*. Једном се у Г мн. среће прости придевски облик (*ѡ лють* 112а/13), иначе и у Г, Д, И и Л мн. уопштени су облици сложене придевске промене. Презент атематских глагола у 1. л. мн. има *-мы*. Асигматског аориста нема. Супин је увек замењен инфинитивом.

Старословенске иновације постоје у продуктивним именичким врстама, а спорадично се срећу и старе дублетне форме у непродуктивним.

Малобројне иновације у именичкој промени су општештокавског карактера. Једна именица м. рода и једна ср. рода **о/јо* промене у Г мн. има наставак *-а* (*вѣсє|х| цѣа* 93б/6, *сѣхь ѡзловкнѣа* 92а/10). Наставак *-он* у Д јд. ж. рода сложене придевске промене је редак, а у Л јд. још ређи. Неколико партиципа не конгруира правилно. Облици двојине нису уочени.

Наставци тврдох заменичких основа у сложеној придевској промени, *-ѣмь* у И јд., *-ѣхь* у Г мн. и *-ѣми* у И мн., запажени у десетак примера, црте су локалног карактера и једино они указују на косовско-ресавски тип писаревог народног говора.

Садржај

1а-262а: *Молабни канони Пресветој Богородици за свих осам гласова и за све дане у недељи*. Недостаје почетак књиге све до славе 5. песме канона гласа 1. у суботу вече, тј. до речи: *Облага[] / []ѣпкою ти млѣвою. како рож|д|ьши*. Текст се прекида на крају књиге код славе 6. песме канона 8. гласа у уторак вече код речи: *[]шамь съврѣшеное сѣсені[] / []ан'ство въ скрѣвє|х| отрѡ|к|[] / []ти пр|с|но ра|д|оує.м се, ѡ[]*.

Записи

На доњој маргини л. 1б, курзивом, црним мастилом: **Слава шцѸ.**

Истом руком на доњој маргини л. 7б, курзивом, црним мастилом:
Сія книга.

На левој маргини л. 57б, полуустановом, мрким мастилом, писарева напомена: з|д|є / про.мени|х| / н̄ню на / славѸ / а славѸ / на н̄ню / ч'ти є|ж|(є) / хоцоши(!).

На доњој маргини л. 129б је још једна напомена писара: **зде оуквари|х| мастило нѣ простите ме.**

Историјат књиге

Рукопис је инвентарисан 3. октобра 1986. године, с напоменом да је затечен у Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

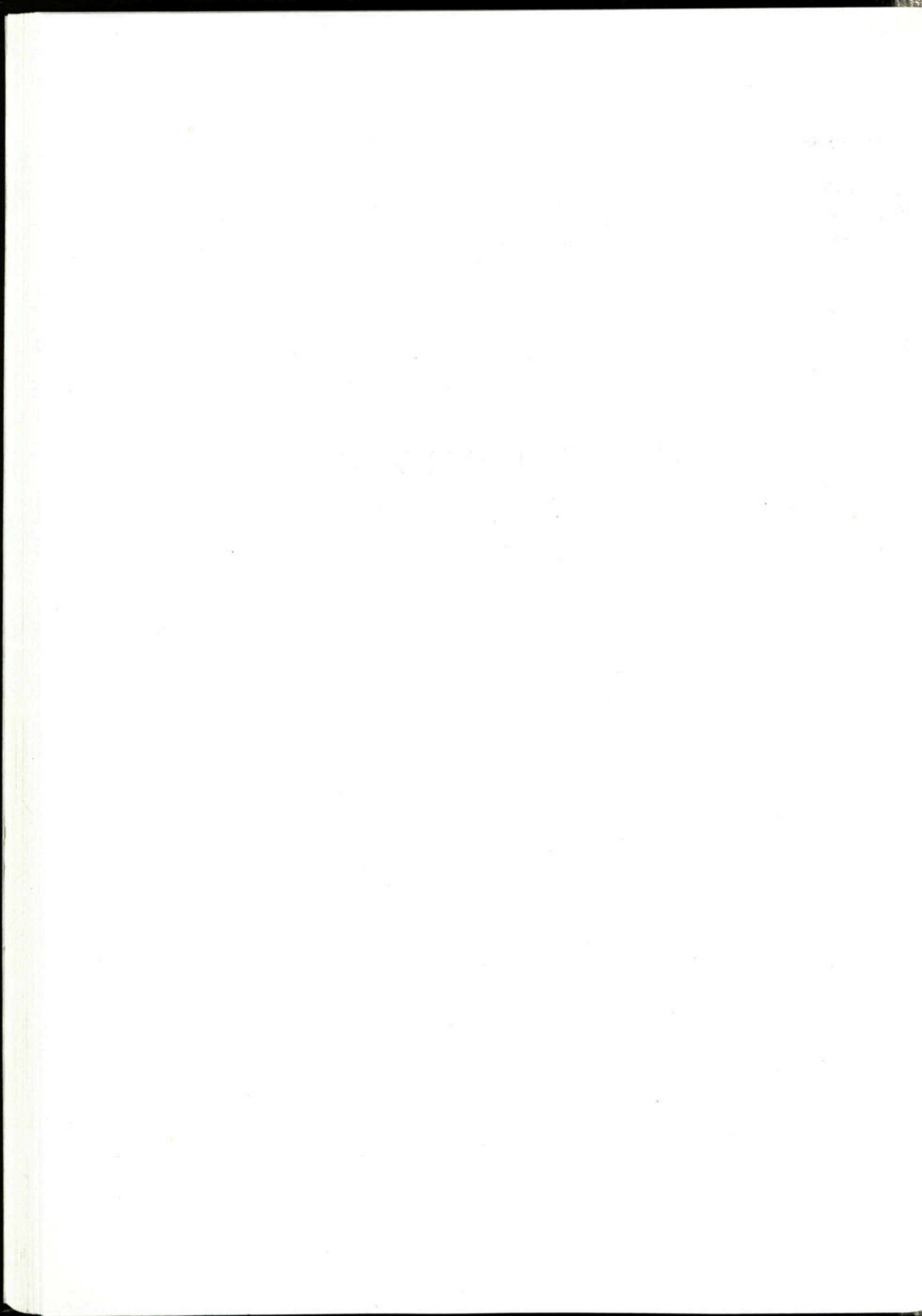
1. Светлана Томин, *Богородичник из збирке рукописа Библиотеке Матице српске*, Народна библиотека Србије, Археографски прилози, 14, Београд 1992, 135-142.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА КОЈЕ СУ КОРИШЋЕНЕ У ОПИСУ ВОДЕНИХ ЗНАКОВА

Ајнедер	G. Eineder, <i>The ancient paper-mills of former Austro-Hungarian Empire and their Watermarks</i> , Hilversum, 1959.
Београд, МСПЦ	Музеј Српске православне цркве, збирка рукописа
Београд, МСПЦ, Грујић	Музеј Српске православне цркве, Грујићева збирка рукописа
Београд, НБС	Љ. Штавланин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, <i>Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије</i> , Београд, 1986.
Београд, САНУ	Архив Српске академије наука и уметности, збирка ћирилских рукописа
Брике-
Дечани	Ch. M. Briquet, <i>Les filigranes</i> , I-IV, Geneve, 1907.
М. Гроздановић-Пајић, Р. Станковић, <i>Рукописне књиге манастира Високи Дечани</i> , књ. II, <i>Водени знаци и датирање</i> , Београд, 1995.
Дубровник	Национални Архив у Дубровнику
Загреб, ЈАЗУ	V. Mošin, <i>Ćirilski rukopisi Jugoslavenske Akademije</i> , Zagreb, 1955 (IIIa12; IIIb8; IVd20)
Загреб, ЈАЗУ, GL	Југославенска академија знаности и умјетности, Архив, акта глагољска
Загреб, ЈАЗУ, С.	Југославенска академија знаности и умјетности, Архив, акта ћирилска
Љубљана, УНБ	Универзитетска и народна библиотека, збирка рукописа
Мареш	Al. Mareş, <i>Filigranele hîrtiei întrebuintate în Române în secolul al XVI- lea</i> , Bukureşti, 1987.
Мошин	V. Mošin, <i>Anchor Watermarks</i> , Amsterdam, 1973.
Мошин-Гроздановић-Пајић	V. Mošin, M. Grozdanović-Pajić, <i>Agneau pascal</i> , Belgrade, 1967.
Николајев	V. Nikolaev, <i>Watermarks of the mediaeval Ottoman documents in Bulgarian libraries</i> , I, Sofia, 1954.
Пећ	М. Гроздановић-Пајић, Р. Станковић, <i>Датирање и водени знаци српских ћирилских рукописних књига Пећке патријаршије</i> , Археографски прилози, бр. 13, Београд, 1991.
Праг, НМ	М. Гроздановић-Пајић, <i>Ново датирање ћирилских рукописа Шафарикове збирке у Прагу</i> , Библиотекар, бр. 5, Београд, 1968.

- Савина
Сентандреја
Стони Београд
Цетиње
- Манастир Савина, збирка рукописа
Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске епархије будимске у Сентандреји*, Београд-Нови Сад, 1991.
Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске епархије будимске у Сентандреји*, Београд-Нови Сад, 1991.
П. Момировић, Љ. Васиљев, *Ћириличке рукописне књиге Цетињског манастира, XIV-XVIII век*, Цетиње, 1991.

НАУЧНИ ПРИЛОЗИ

Љуїка Васиљев

О ПИСАРИМА, ИЛУМИНАЦИЈИ И ПОВЕЗУ РУКОПИСНИХ
АКАТИСТА, СТИХОЛОГИЈА И БОГОРОДИЧНИКА ИЗ ЗБИРКЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Рукопис РР. I 9 писала је једна рука, тамнијом и густом сепијом, врло лепим ситним полууставом, тањим пером. Почетна слова и важнија места у тексту писана су црвеним мастилом.

Од орнаментике заступљене су заставице, веће и мање. Изведене су прецизном и сигурном руком. На више места на крају текста нацртани су стилизовани геометријскобиљни орнаменти. Мали је број геометријских иницијала.

На л. 1 насликана је квадратна заставица (75x45(65) мм) геометријскофлоралног стила. Компонована је од једночланог преплета и стилизованих цветних орнамената. Преплет обликује четири елипсе које су украшене цветовима, а по средини је решеткаста површина. Двоструки оквир украшен плетеницом затвара ову композицију. Из горњих углова и доњег десног израстају велике стилизоване гране са цветовима, листовима и пупољцима. Плетеница и оквир са горње стране формирају чвор који се завршава тролисним цветом. Цртеж је изведен сепијом и тањим пером. Боје су префињене. Испод цветова површине су модроплаве и љубичасте, а цветови су у зеленом и љубичастом тону. Остале површине су у зеленој, љубичастој и окер боји. Листови, пупољци и цветови су у тамноплавим, зеленим, љубичастим и црвеним тоновима. Преплет је небојен, украшен је танком златном линијом. Испод заставице је стилизовани наслов циноберцрвен и плав.

На истом листу је иницијал **Б** компонован од једночланог преплета и разуђених линија у листове и пупољке. Петља је четворолисна. Преплет је оживљен златном линијом, пупољци су црвени и плави, а фон петље зелен. Цртан је тамнијом сепијом и дебљим пером.

На л. 13 је правоугаона заставица (93x43 мм) геометријског стила са флоралним украсима на угловима. Једночлани преплет гради елипсасте површине, чворове, осмице и троуглове. Цртано је тамнијом

сепијом и дебљим пером. Преплет је небојен, а фон заставице је у тамноплавом, окержутом и љубичастом тону. Флорални украси су оживљени зеленим, плавим и црвеним бобицама. Боје су густе и интензивне. По стилу, цртежу и колориту ова се заставица разликује од заставице на л. 1. Стиче се утисак да је рад другог цртача. Испод заставице је наслов у љубичастој и плавој боји.

Манир писара рукописа РР I 9 је да уоквирује наслов. Са леве стране су три вертикално постављене тачке превучене танким цртицама, а са десне на маргини је геометријски украс, компонован од четири плаве линије и пет љубичастих тачака (л. 1 и 13).

На л. 71 је насликана заставица (90x60 мм) флоралнога стила, компонована од раскошних цветних грана које заузимају скоро половину листа. Заставица има неправилан облик без оквира, цветне гране боко-расто се шире у полулуку. Цртеж је прецизан изведен тамном густом сепијом, дебљим пером. Преплет је небојен, оживљен је цртицама. Пупољци су у зеленом, плавом, окержутом и црвеном колориту. Фон централног дела заставице је у тамноплавим, окержутом, тиркизним и тамноцрвеним тоновима. Боје су густе и интензивне. Испод заставице је стилизовани наслов, исписан љубичастом и тамноплавом бојом. Шест редова текста писано је цинобером а један црним мастилом.

На л. 6 је нацртана уска заставица (80x10(40) мм) геометријскобиљног стила, компонована од преплета. Троструки преплет преломљених и полулучних линија гради дуплу плетеницу. Крајеви преплета завршавају се раскошним цветним гранама. У централном делу је рељефно постоље са доминантним цветом. Цртеж је прецизан, изведен сепијом, и пером средње дебљине. Преплет је небојен, површине у оквиру преплета су у зеленим и плавим тоновима. Цветови су украшени зеленим, црвеним и жутиим бобицама. Наслов је као и код претходне заставице.

На л. 47 је уска заставица (80x20 мм) геометријскога стила. Вишеструки преплет гради плетеницу стилизованих форми. Централни део заставице, као и крајеви, имају орнаментиране цветне мотиве. Преплет је оживљен тананом љубичастом линијом. Бобице су црвене, а пупољци у зеленим и љубичастим тоновима. Цртеж је прецизан, рађен тамном сепијом и дебљим пером.

На л. 206 нацртана је заставица (75x20 мм) геометријскога стила, компонована од пет кругова који су уоквирени полулучним и флоралним орнаментима. Цртеж је груб и непрецизан, рађен густом, тамном сепијом и дебљим пером. Средином кругова иде танка љубичаста нит, а у међупросторима је тиркизна и тамноплава боја. Са десне стране поред наслова је геометријски орнамент обликован од четири плаве линије и пет љубичастих гранулица.

Маргинални украси флоралногеометријског стила налазе се на л. 3', 9, 23', 25', 29', 38' и 57'. Различитог су облика и формата. Изведени су сигурном и прецизном руком, сепијом и тањим пером, а боје су љубичаста, зелена, тамноплава и црвена.

Иницијала има мало. Геометријског су стила, цртеж је прецизан, циноберни. Украшени су једноставним, скромним детаљима: бобицама и цртицама (л. 3, 6, 7', 29' и 37). Делимично су укомпоновани у блоковну површину и заузимају простор величине четири реда.

Повез чине танке даске пресвучене светлоцрвеном орнаментираном кожом. Орнамент је позлаћен, али временом позлата је оштећена. Сачувана је само једна копча. На хрпту су ребра а капитална врпца је у зеленожутој боји.

Предња корица има велики позлаћени барокни картуш са Христовим попрсјем. Христос десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље. Углови и оквир украшени су барокним цветним мотивима.

Задња корица у централном медаљону има седећу фигуру цара Давида који пише псалме. Остали украсни елементи су као и на предњој корици (155x105 мм). Повез је лепо очуван и највероватније је из XVIII века.

Рукопис РР I 13 састављен је од неколико различитих делова,¹ спојених у време повезивања, односно преповезивања у XIX веку. Формат рукописа био је већи, маргине су сечене, нарочито доња, што се види по ознакама свешчица.

Прва рука (л. 1-38' и 43-403') пише неуједначеним, развученим полууставом, блиским епиграфском писму, тамнијом сепијом и дебелим пером. Наслови, важнија места у тексту и сва почетна слова писана су циноберцрвеним мастилом.

Друга рука (л. 39-42 и 190-191') пише бледом сепијом и тањим пером, полууставом. Наслови, важнија места и почетна слова исписана су црвеним мастилом. На л. 40' иницијали **В** и **Х** су изведени врло прецизно, тањим пером и црвеним мастилом. Стабла имају неједнаке површине, украшена су бобицама и филигранским украсним детаљима. Делимично су укомпоновани у блоковну површину и заузимају простор висине три реда. Иницијали у склопу са текстом изведени су филигрански.

Трећа рука исписала је л. 104-104' врло лепим уједначеним полууставом, црним мастилом. Важнија места и почетна слова су црвена, а поједина слова имају седефасто црни тон.

¹ В. у овој књизи опис бр. 50.

Четврта рука (л. 105-124') текст исписује полууставом. Наслови, почетна слова и текст који треба да се нагласи писан је црвеним мастилом. Основни део текста исписан је тамнијом сепијом.

Пета рука појављује се на л. 125-130'. Писмо је ситно, мешовито (полуустав, брзопис). Наслови и иницијална слова писани су тамнозагаситим црвеним мастилом.

Шеста рука (л. 131-156') пише неуједначено, полууставом са више брзописних елемената, црним мастилом. Наслови, наглашена места у тексту и почетна слова писана су загаситоцинобер. Има неколико циноберних иницијала геометријског стила. Украшени су полулучним проширењима по средини вертикала које имају неједнаке површине. Линије које повезују стабло са петљама нагло се сужавају. Поједини иницијали имају благо повијена стабла и линије. Укомпоновани су у блоковну површину текста и висине су од два до три реда.

Седма рука исписује текст на л. 157-189'. Писмо је полууставно, средње величине, са брзописним и доста карактеристичним извођењем појединих слова и лигатура. Текст је на почетку писан сепијом, а касније црним мастилом. Иницијали и одређени делови текста исписани су црвеним мастилом. На л. 187' иницијал има знатно богатије украсне детаље: гранчицу са листовима и пупољцима као завршни део стабла.

Повез чине картонске корице (123x95 мм), пресвучене тамномрком кожом. У средишњем делу правоугаоника су крст, срце и ленгер на таласима, западни мотив симбола. Уоквирен је позлаћеном лозицом. Обе корице су идентичне, а временски припадају XIX веку.

Рукопис РР I 14 сложен је у XVIII веку од неколико временски различитих фрагмената писаних у XVI и XVII веку. Идентификовано је на основу дуктуса седам писара.²

Први писар пише на л. 1-20' бледом сепијом, врло лепим полууставним писмом. Наслове, важнија места у тексту и на маргини, као и сва иницијална слова написао је црвеним мастилом.

Иницијали имају једноставне облике, а поједини благо повијена стабла. Изведени су црвеним мастилом у блоковној површини и висине су од два до три реда текста. Иницијал **В** на л. 2' има наглашено широке линије геометријскога стила, са скромним украсним детаљима: бобицама и цртицама.

Други писар појављује се само на л. 22. Писмо је брзописно. Служио се бледоцрним мастилом и тањим пером.

² В. у овој књизи опис бр. 51.

Трећи писар исписује текст на л. 21-21', 22'-26' црним мастилом. Писмо је ситно и брзописно. Наслови, одређена места у тексту и почетна слова писана су тамноцрвеним мастилом.

Четврти писар пише од л. 27-34' врло исписаним, лепим, ситним брзописом. Мастило је бледоцрне боје, а перо танко. Цинобером су изведени наслови и иницијална слова. Брзопис овог анонимног писара врло је близак брзопису Кипријана Рачанина.

Пети писар исписао је л. 35-46' светлом и густом сепијом. Његово писмо је калиграфски полуустав лапидарног изгледа. На л. 40 и 43 црвени акценти су иницијали **П** и **Т** и неке речи.

Шестом писару припада најстарији и највећи фрагмент од л. 47-56 (првих шест редова), 59-115', 116'-155', 159-168' што чини основни део рукописне књиге.

Писар овог дела рукописа у току писања мења мастило од тамно мрког до светлијег. Промена се осећа и у обликовању појединих слова, тако да се стиче утисак да се појављује друга рука. Писмо је у појединим деловима крупно, карактеристичног потеза, са по којим брзописним елементом. Исписане површине имају лепоту и разиграност. Наслови, почетна иницијална слова и одређени текстуални блокови писани су црвеним мастилом.

Седмом писару припада текст од л. 56 (задњих седам редова) до л. 58'. Писмо је ситнији полуустав, писан сепијом и тањим пером. Црвеним мастилом су исписани наслови, почетна слова и важнија места.

Повез је из XVIII века, из времена састављања рукописне књиге. Корице су дрвене. Горњи и доњи рубови су са жљебовима, а бочни су закошени. Капитална врпца је у тамноцрвеној и жућкастој боји, са ребрима на хрпту. Даске су пресвучене тамномрком орнаментираним кожом. Орнамент је доста оштећен, непрепознатљив, а кожа и даске (126x80 мм) су црвоточни.

Рукопис РР I 15 састављен је из неколико различитих временских целина из XVI и XVII века спојених у XVIII, у време повезивања рукописа. Идентификацијом дуктуса издвојено је шест писара.

Први писар пише на л. 5-5', 13-13' и на л. 15-18' и текстове на крпљеним деловима листова друге руке. Писмо је лепо, слова су средње величине, полууставна, исписана бледом сепијом. Наслови и почетна иницијална слова писана су тамнијим цинобером у коме има гвожђа.

На л. 5 нацртана је заставица (70x10 мм) геометријскобиљног стила. Цртеж је непрецизан, изведен невештом руком, бледом сепијом и дебљим пером. Три траке обликују дуплу плетеницу, а крајеви преплета завршавају се гранама са пупољцима и листовима. Преплет је небојен, обојени су поједини делови заставице црвеном и тамножутом густом бојом.

Други писар исписује текст на л. 6-12', 14, 19-35 и 186-198'. Писмо је крупни, исписани и разиграни калиграфски полуустав, изведен густим црним мастилом. Наслови и почетна иницијална слова су циноберцрвени.

Трећи писар је исписао л. 36-38' полууставним писмом средње величине, црним мастилом и дебљим пером. Наслови и почетна слова писана су цинобером.

Четвртом писару припада текст на л. 39-62' и л. 78 (последња три реда)-160'. Писао је лепим брзописним и полууставним словима, која се јављају ситнија и крупнија. Поједина слова имају наглашене и издужене линије, што текстуалној површини даје живост и динамичност. Писано је тамнијом сепијом, а наглашене су танке и дебље линије. Маргине су увек оживљене црвеним текстуалним површинама (акцентима). Наслови, маргинална белешке, иницијална слова као и словне цифре које обележавају свешчице, исписани су црвеним мастилом.

Иницијали су такође црвени, исцртани неколико милиметара удаљено од текстуалне површине, али понеки иницијал је укомпонован и у блок текста. Имају висину од два до три реда.

Пети писар пише на л. 63-78 (првих деветнаест редова) и 161-185' неуредначеним полууставом средње величине, црним мастилом. Цинобером исписује наслове и почетна иницијална слова.

Шестом писару припада текст само на л. 199 писан крупним полууставним писмом, црним мастилом.

Повез је из XVIII века, сачуване су само доње корице и хрбат. Даска има косе рубове према унутрашњим странама и ребра на хрпту. Пресвучене су тамномрком орнаментираном кожом. Орнамент чине стилизоване барокне гране које испуњавају правоугаону површину у виду трака или оквира.

У рукопису РР I 16 појављују се три писара и то: први пише на л. 1-76', 83-98'; други на л. 77-82' и трећи на л. 99-106'.

Први писар по дуктусу и обликовању појединих слова и надредних знакова могао би припадати школи Рачана, а по илуминацији близак је писару-калиграфу и илуминатору грешном Димитрију из Ораховице (МСПЦ Грујић 69 и 84) и то нарочито по цртању иницијала изведених од једночланог преплета.

Писмо је врло лепи полуустав средње величине, са наглашеном разликом танких и дебљих линија. Писано је тањим пером и црним густим мастилом. Писар овога дела рукописа је врло маштовит, има сигурну и прецизну руку при извођењу великог броја разноврсних, раскошних иницијалних слова. Таленат и маштовитост изражена при компоновању иницијала нису се испољили при сликању заставица, које су стереотипне, са честим понављањем мотива. Људске фигуре су урађене доста наивно. Стиче се утисак да је заставице радила друга рука.

На л. 4 је насликана заставица-минијатура (80x60 мм). У мандорли је фигура старије особе са нимбом која највероватније представља Христа (не постоје инсигније). Фигура је дата у положају као да седи (не види се наслон и јастук), тело је непропорционално, глава велика, лик неодређен, ноге босе, а руке нацртане неприродно. Уоквирено је стилизованом лозицом која обликује заставицу правоугаоног облика. Доњи углови као и врх мандорле украшени су гранама са цветовима, листовима и пупољцима, а испред фигуре је цвет односно дрво. Хаљина је у бледојутом, окер, браон и зеленом колориту. Заставица је у зеленим, љубичастим и бледоокер тоновима. Боје су са појединих места отпале, али од колористичког интензитета нису изгубиле.

На л. 18 је уска заставица (62x3 мм) геометријског стила, компонована од двочланог преплета који обликује плетеницу. Цртеж је изведен циноберним мастилом и тањим пером.

На л. 27 је правоугаона заставица (80x48 мм) са Христовим попрсјем без инсигнија. Дата је само у циноберном цртежу, а изведено је дебљим пером. Заставица је запрљана мастилом.

На л. 43 је правоугаона заставица (66x25 мм) компонована од једночланог преплета геометријскобиљног стила, неуоквирена. Преплет обликује осмице, елипсе, квадрате и петље. Небојен је, а обојене су само бобице окерјутом бојом.

На л. 61 је заставица (66x15(28) мм) геометријскобиљног стила. Два укрштена струка лозице израњају из стилизоване посуде која чини централни део заставице. Купасти преплет доминира заставицом која је дата само у циноберном цртежу рађеном дебљим пером.

На л. 83 је правоугаона заставица (67x48 мм) геометријскога стила. Цртана је бледом сепијом и тањим пером. Местимично је обојена зеленом, љубичастом и бледоокер бојом. Боје су скоро отпале и избледеле.

Маштовитост писара у цртању раскошних и разноврсних иницијала, по једног а често и по два скоро на сваком листу, намећу потребу њихове систематизације у неколико група.

Прва група је једноставна, геометријска, без украсних детаља. Иницијали су нацртани цинобером уз блоковну ивицу текста и заузимају висину од два до три реда (л. 5, 5', 6', 10, 15, 63, 73').

Друга група има исту структуру стабала геометријског стила. Вертикале су украшене полулучним проширењима из којих израстају танане нити са бобицама. Нарочито су декоративни и раскошни биљни украси. Стилизоване повијене гране са листовима и цветовима дају посебну лепоту иницијалу и текстуалном блоку. Изведени су прецизно, сигурном руком, са пуно знања и укуса. Цртеж је циноберни, рађен танким пером. Нацртани су уз текстуалну површину и висине су од пет до осам

редова. Рукопис је смањен сечењем маргиналних површина, што у многоме умањује лепоту и раскош иницијала. Иницијал **В** на л. 72' заузима скоро 12 редова текста. То је танак, префињени цртеж стилизованих линија, изведен црвеним мастилом и танким пером (л. 5', 14, 15', 56', 57', 58', 60', 61, 66, 70', 71, 71', 72', 73, 90', 91, 92', 93', 94', 95, 96, 96', 97, 98).

Трећа група иницијала је компонована од једночланог преплета разуђених линија геометријскобиљног стила. Цртани су бледом сепијом и тањим пером, тонирани местимично бледожућкастом и зеленкастом бојом (л. 4, 6', 10', 16, 32, 46', 49, 52, а на л. 33, 35 и 43 цртеж је црвен). Укомпоновани су у текст и висине су од пет, шест до девет редова. Поједини иницијали из ове групе имају и зооморфне и тератолошке детаље: рибе, змијске главе и људске руке (л. 8, 9'). На л. 16 иницијал **Г** је изведен од двочланог преплета и висок је десет редова. Исцртан је врло прецизно бледом сепијом и тањим пером. Међупростори су обојени танким слојем окержуге и зеленкасте боје.

Четврта група иницијала има стилизоване људске главе, старијих и млађих особа, са брадом и без ње, које представљају слова *o*. Цртани су црвеним мастилом и тањим пером и скоро су укомпоновани у блоковну површину. Висине су пет редова (л. 6, 27', 46, 63'). Неки од ових иницијала имају птице на глави или су им косе стилизовани преплети. Они немају лепоту као иницијали друге групе.

У пету групу иницијала (л. 11, 44') спада слово **В** обликовано стилизованим цветним мотивима са пупољцима који стварају петље. Цртеж је танан - црвена нит симетрично се разуђује обликујући листове, пупољке и цветове. Иницијал је у бледожутим, маслинастозеленом и црвеном колориту. Укомпонован је у блок текста и висине је шест редова. Прецизност, маштовитост и лепота односно уметничке вредности су присутни.

На л. 67 су два врло лепа иницијала тератолошкога стила нацртана цинобером и танким пером. Укомпоноване су стилизоване птице са крунама, повијеним крилима и испреплетеним гранама.

Друга рука исписала је текст на л. 77-82'. Писмо је полуустав средње величине писан црним мастилом и дебљим пером. Почетна слова и важнија места су црвена.

На л. 77', 78, 79, 81, 81' и 82 нацртани су иницијали геометријскога стила. Слово **В** има стилизоване повијене облике. Украшено је тачкицама и тананим нитима са бобицама. Из петљи излазе украсни мотиви и таласасто уоквирују иницијал. Цртеж је филигрански, рађен црвеним мастилом и танким пером. Уклапа се у блоковну површину и висине је два реда.

Трећи писар појављује се на л. 99-106'. Његово писмо је брзопис с краја XVII века. Писао је бледим мастилом и дебљим пером.

На л. 104' између текста а на крају листа нацртана је уска заставица (70x5 мм) геометријскога стила. Двочлани преплет гради тордирану плетеницу, чији се крајеви завршавају змијским главама разјапљених чељусти. Цртеж је невешт и блед, без уметничке вредности, асоцира на заставице X-XI века.

Повез је највероватније из краја XVII века. Знатно је оштећен и једноставно компонован. Дрвене корице косих рубова према унутрашњим странама пресвучене су тамномрком орнаментираном кожом. Хрбат је одвојен од рукописног блока, капитална врпца је покидана. Орнамент је једноставан - уска трака стилизоване таласасте лозице. Задња корица је подељена дуплим линијама на више квадратних закошених поља.

Рукопис РР I 27 састављен је из три различите временске целине, а писара је шест.³ Први писар пише на л. 1-1', 4-23' и 26-35; други писар је исписао л. 2-3'; трећи л. 37-69', 90-128, 146-153'; четврти л. 70-89', 154-159'; пети л. 128'-129' и шести л. 130-144'.

Писмо првога писара је полуустав средње величине. Писао је црним мастилом и дебљим пером. Наслови, важнија места у тексту и иницијална слова написани су цинобером.

Мали је број циноберних иницијала геометријског стила са тачкицом по средини хоризонталне линије. Укомпоновани су у блоковну површину и висине су од два до три реда текста.

Писмо другог писара је врло лепи ситни полуустав писан сепијом и танким пером. Наслов, текст који се наглашава и почетна слова исписани су цинобером.

На почетку л. 2 нацртана је заставица (80x25 мм) геометријскобилног стила. Преплет разуђених линија обликује дуплу плетеницу, чворове, решеткасте и елипсасте површине. Са горње стране је стилизовани цвет, а углови су украшени великим повијеним гранама са листовима и цветовима. Цртеж је изведен тањим пером, сепијом и не нарочито прецизном руком. Дат је само у цртежу.

Писмо трећег писара на почетку је ситнији полуустав писан тамнијом сепијом и тањим пером, са дужим растојањем између редова. Од л. 38 писмо је крупније, мастило црно а перо дебље. Размак између редова је краћи. Наслови, почетна слова и важнија места писани су цинобером.

На л. 37 је заставица (60x30 мм) геометријскобилног стила. Израђена је тамнијом сепијом и тањим пером. Једночлани преплет обликује решетке и чворове. Углови су украшени повијеним гранама, а над средином је цвет, неповезан са заставицом. Заставица није прецизно нацртана као иницијали, а нема ни њихову лепоту.

³ В. у овој књизи опис бр. 54.

Иницијали су геометријског стила и имају издужена стабла неједнаке ширине. Украшени су гранулицама, запетама, танким нитима и стилизованим гранчицама које излазе из доњег дела стабла. Цртеж је изведен цинобером и тањим пером. Делимично су укомпоновани у блоковну површину и заузимају висину и до шест редова (л. 42, 56', 60, 61, 62', 64, 68, 90', 95', 97', 121).

Мање декоративни иницијали геометријског стила, изведени цинобером висине од два до три реда текста, налазе се на л. 43, 44, 53', 54', 55', 57', 59, 98', 104'.

На л. 67 нацртан је иницијал **Б** врло прецизном и вештом руком, тањим пером и цинобером. Вертикала слова је врло танка, украшена је гранулицама, танким хоризонталним спојницама и полулучним линијама. Посебну декоративност и лепоту иницијалу даје стилизована грана, таласасто повијена са листовима, пупољцима и цветовима. Висина иницијала је девет редова и скоро у целости је укомпонован у блок текста.

Писмо четвртог писара је крупни полуустав, писан црним мастилом и дебљим пером. Наслови, почетна слова и наглашена места у тексту исписани су густим црвеним мастилом.

Иницијали су геометријског стила, једноставних линија без украса, са стаблима здепастог облика, без лепоте и елеганције. Поједини иницијали имају гранчице или таласасто повијене линије, које га уоквирују. Изведени су уз сам блоковни текст и заузимају висину од два реда до пет редова (л. 70, 71, 73, 74, 76', 77', 81, 82').

Писмо петог писара је брзописно, неуједначено, писано сепијом и дебљим пером.

Писмо шестог писара је врло лепи брзопис са наглашеним танким, повијеним стаблима код појединих слова, што општем изгледу писма даје неку нарочиту лепоту.

Иницијали на л. 135 и 141 изведени су по узору на штампане иницијале. Цртеж је непрецизан, рука невешта. Иконографске композиције иницијала **М** и **Х** дате су врло наивно, без уметничке вредности. Иницијали нарушавају лепоту писма исписаног црним мастилом и тањим пером, највероватније другом руком од оне која је извела иницијале.

На л. 130 је нацртана врло лепа геометријскобиљна заставица (73x33 мм). Цртеж је прецизан, рука сигурна. Рађено је бледом сепијом и тањим пером. Заставица је обликована од преплета који гради три решеткасте површине и две дупле осмице, елипсе, купасте облике. Линије преплета су разуђене симетрично. Заставица је необичног облика и није уоквирена. Углови су украшени цветовима, а средишњи део крстом који је исечен када и маргина, приликом преповезивања рукописа. Делимично је заставица обојена црвеном и љубичастом бојом.

На л. 142 између текста нацртана је заставица (62x30 мм) геометријскога стила. Преплет обликује дупле осмице, веће и мање, у облику крста. У већим хоризонталним петљама нацртани су Серафими вишек-рили. Цртеж је непрецизан, а мастило црно, разводњено.

Повез је из XVIII века. Корице су дрвене, косих рубова према унутрашњим странама, пресвучене светлоцрвеном орнаментираном кожом. Капитална врпца је у сивој боји, хрбат има ребра. Сачуване су кожне пречаге са пафтама и металним копчама. Предња корица има правоугаони простор и велики картуш са Арханђелом.

Методом атрибуције односно идентификацијом писаревог дуктуса, помоћу палеографске анализе словних облика, илуминације и других битних елемената и детаља који чине саставни део сваког кодекса, дошла сам до закључка да рукопис РР I 28 припада Гаврилу Стефановићу Венцловићу.

Његов дуктус је препознатљив, врло променљив, неуједначен, слова се нагињу лево и десно. Писмо је неуредни полуустав средње величине, а на л. 48' редови 4-13 и запис на л. 49 исписани су брзописом. Писано је црним мастилом и дебљим пером. Наслови, важнија места у тексту и почетна иницијална слова рађена су цинобером. Од л. 6 листови су нумерисани словно у горњем десном углу и присутне су кустоде, што су одлике овог писара.

На л. 6 је нацртана заставица (70x30(20) мм) геометријскобиљног стила. Једночлани преплет разуђених линија обликује петље, решетке и чворове. Заставица има увучени средњи део за наслов. Изведена је само у цртежу, доста невешто, црним мастилом и дебљим пером.

На истом месту је иницијал **В**. Обликују га преплет и глава мушкарца средњих година. Иницијал је укомпонован у блок текста и заузима висину пет редова. Цртано је црним мастилом и дебљим пером.

На л. 11 је правоугаона заставица (60x20 мм) геометријскобиљног стила. Преплет израња из посуде која чини централни део заставице и таласасто се шири простором. Углови су украшени листовима, а централни део срцоликим орнаментом. Настала је сепијом и дебљим пером, местимично је обојена црвеном бојом.

На истом листу је и иницијал **Н** у стилу и колориту као и заставица.

Заставице на л. 24' и 27 су геометријскобиљног стила, правоугаоног облика, изведене само у цртежу црним мастилом и дебљим пером (70x10 мм).

На л. 48' и 49 маргинални украси су стилизоване цветне гране, осмолисни цвет и знак у облику чвора. Писар се служио сепијом и тањим пером.

Орнаментика, украсни детаљи и испреплетени линијски знакови на крају текста су у стилу карактеристичном и препознатљивом за Венцловићеве рукописе.

Повез су танке даске пресвучене орнаментираном светлоцрвеном кожом. Капитална врпца је у мркосивој боји. На хрпту су три ребра. Повез је врло добро очуван и обе корице су компоноване идентично. Правоугаони простор у централном делу украшен је цветним орнаментом - две стилизоване гране са цветним завршецима полулучно су укрштене. Доњи углови имају полулучне орнаменте, а горњи цветове. Изнад њих је стилизовани ромбоидни украс. Широки барокни оквир чини стилизована грана која затвара правоугаони простор. Повез је из времена настанка рукописа у XVIII веку.

Рукопис РР I 32 пише једна рука. Писмо је брзописно, неуједначено, са наглашеним издуженим линијама појединих слова, писано црним мастилом и дебљим пером. Неке странице исписане су на грчком језику, ћирилицом. Може се претпоставити да је писар ове рукописне књиге припадао кругу писара Сентандрејске рачанске школе.

Наслови, важнија места и иницијална слова су истакнути црвеним мастилом. Поједина слова су првобитно била црна, па је касније преко црне нанета црвена боја.

На л. 1, 4, 4', 19', 28, 34, 46', 47, 47', 48', 68', 69, 134' нацртани су иницијали доста невештом руком, црвеним или црним мастилом и дебљим пером. Стабла су им изломљена и украшена гранчицама са листовима и пупољцима. Делимично су смештена у блоку текста заузимајући висину до два реда.

На л. 47' и 112 нацртане су црвеним линијама које се преплићу обликујући украс, канцовке као монограми.

На л. 136 испод текста на маргини је стилизовани цветни украс, израђен црвеним мастилом и дебљим пером.

Повез чине картонске корице пресвучене тамноцрвенкастом орнаментираном кожом. Капитална врпца је у сивој боји. На хрпту су четири ребра. На корицама су трагови некадашњих копчи.

Предња корица у централном правоугаоном простору има картуш, украшен стилизованим линијама барокног орнамента. У угловима мањег правоугаоника су ромбоидни мотиви. Цела површина линијама је подељена на више ромбова и троуглова. Задња корица је линијама издељена и украшена. Повез је врло лепо очуван и највероватније је из времена настанка рукописа.⁴

⁴ В. у овој књизи опис бр. 59.

Рукопис РР I 71 свакако је настао у провинцијском скрипторију можда на приморју, у Црној Гори или Босни.

Писмо је мешовито (полуустав претеже над брзописом). Слова су ситна и неуједначена по величини и нагнутости. Нека су врло архаична. Линеје редова нису повучене, те слова као да висе у ваздуху. Писар се служио тамнијом сепијом и дебљим пером. Наслови и почетна слова су црвени.

Иницијала има мало, а изведени су врло невешто. Вертикала слова уоквирена је изломљеном линијом, без уметничке вредности (л. 25, 54, 67, 155'). На л. 52 налази се геометријски иницијал - танко издужено стабло укомпоновано у блоковни текст и његова висина је три реда.

На л. 102 је уска заставица (65x10 мм) примитивног народног стила. Изведена је двома линијама, црном и црвеном које обликују углату плетеницу. Средишњи делови украшени су кружићима. Основа је тамноцрвена а оквир бео. Заставица је без уметничке вредности.

Скоро идентична је у интензивно црвеном колориту заставица на листу 143'. Нацртана је између текста.

Повез има картонске корице пресвучене тамномрком орнаментираним кожом. Сачувана је једна метална копча на предњој корици. Кожа на хрпту је подерана, капитална врпца је изгубљена.

У централном делу предње корице види се крст који је вероватно из композиције Распећа. Углови су украшени барокним цветним мотивима.

Задња корица у централном делу има композицију Богородица са малим Христом на рукама. Остали мотиви су исти као на предњој корици, али су слабо видљиви. Повез је из времена настанка рукописа, односно из друге четвртине XVIII века.

Рукопис РР I 72 по општем изгледу је врло близак рукописној књизи РР I 71 исте збирке. Постоји вероватноћа да је рад истог анонимног провинцијског писара.

Основни део текста писан је сепијом, писмо ситно и мешовито (полуустав претеже над брзописом), доста архаично, подсећа на лапидарно босанско писмо, слова као да висе у ваздуху. Наслови, истакнута места у тексту, сва почетна иницијална слова исписани су цинобером. Поједине странице имају више циноберне, него црне текстуалне површине.

Иницијали на л. 30', 38, 91' цртани су цинобером а уоквирени црним или црвеним тачкицама или цик-цак линијама. Изведени су невештом руком, неинвентивно, без уметничке вредности су.

На л. 42' је уска правоугаона заставица (62x8 мм) компонована од непрецизних цик-цак линија и тачкица. Заставица је примитивног народног стила, цртана црвеним и црним мастилом.

На л. 88' нацртана је цинобером таласасто повијена линија уоквирена тачкицама.

На л. 96' је заставица (60x10 мм) необичних облика, компонована од десет црвених и црних купастих површина са viseћим повијеним продужецима, уоквиреним црним и црвеним тачкицама. Истог типа је заставица, црни цртеж, на л. 121'.

На л. 104' је смештена између текста црно-црвена заставица у народном стилу, са ресама (67x5 мм).

Црвена иницијална слова **Б** су као дечији цртежи и налазе се на л. 154', 159', 166', 168'.

На л. 195' нацртан је велики крст који обликују црне и црвене цик-цак линије у народном стилу, као тканина. Писар овога рукописа је без маште и смисла за цртеж и композицију.

На л. 342' је таласаста грана нацртана цинобером у барокнопримитивном стилу.

Повез је од картонских корица које су пресвучене тамномрком скоро црном кожом. Корице су волантне. Хрбат има ребра а површине између њих су орнаментиране. Сачувани су трагови несталих копчи. Капитална врпца је у сивожућкастој боји. Обе корице имају у угловима гранчице са петолисним цветом.

Основни део рукописа РР I 83, тј. л. 1-78 пише први писар. Његово писмо је полуустав (л. 1-4' и 6'-78) и брзопис (л. 5-6 и неколико последњих речи у последњем реду на л. 72'). Исписано је светлијом и тамнијом сепијом и тањим пером. Наслови, одређена места у тексту, као и сва почетна иницијална слова су црвени. Поједини наслови као на л. 26, 26', 27 писани су црвеним и црним мастилом.

На празним листовима 78' и 79 други писар исписује текст брзописом, карактеристичнога потеза. Поједина надредна слова подсећају на рачанске писаре. Писано је бледим мастилом и дебљим пером.

На л. 79'-80 трећи писар неуједначеним брзописним писмом попуњује празне листове бледосмеђим мастилом и дебљим пером.

На предњим корицама са унутрашње стране залепљен је мали одерак рукописног фрагмента, са више редова сачуваног текста. Писан је врло лепим ситним калиграфским полууставом, црним мастилом. Почетна слова су цинобер.

Повез чине дрвене корице косих рубова према унутрашњим странама, пресвучене тамноцрвеном орнаментираном кожом. Сачувани су трагови металних копчи на предњим корицама и кожних на задњим. Хрбат има ребра, а у горњем делу књиге је оштећен.

Предња корица садржи у централном делу правоугаоног простора цветни орнамент неправилног облика, а фрагменти овог орнаmenta су утиснути у угловима.

Задња корица је украшена цртицама и цик-цак линијама у правоугаоном простору. Широка орнаментирана трака уоквирује простор.

Рукопис РР II 3 првобитно је био већег формата. Вероватно су у време преповезивања маргине обрезане и знатно смањене, нарочито вертикалне. Текст је оштећен на маргинама, а рукопис је без почетка и краја. Писала га је једна рука калиграфским полуустановом средње величине. Поједина слова имају стабла нагнута удесно или продужена и таласасто повијена. Исписан је тамнијом сепијом и тањим пером. Наслови, важнија места и почетна слова изведени су црвеним мастилом. Текст наслова је веома декоративно исписан, са мноштвом биљних детаља, тананих нити са бобицама и листићима који најчешће излазе из средине проширеног дела стабла. Цртеж није прецизан, а стабла немају једнаку ширину дужином вертикала. Стиче се утисак да је наслове и иницијале изводила друга рука (л. 11, 19, 27', 36', 46).

Иницијали на листовима 63', 64' имају завршни украсни детаљ који излази из доњег дела стабла. Те декоративне гранчице, које се пружају поред текста, продужују вертикалу слова.

Према општем утиску дуктуса, а нарочито због изгледа појединих слова (Б, Ж, А, М, С, Ђ) мишљења сам да је писар овог рукописа Христофор Рачанин.

Првобитни повез није сачуван, рукопис има картонске тамномрке корице.

Рукописна књига РР II 8 детаљно је описана у студији *Стихологија Кипријана Рачанина*, која се појавила као 6. књига у серији: *Ђирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске*.⁵

Рукопис РР II 138 писала је једна рука, која мења мастило и перо, употребивши светлију сепију, тамнију сепију и црно мастило. Писмо је на почетку врло леп полуустанов средње величине, а већи део рукописа писан је крупним калиграфским полуустановом.

Наслови су изведени цинобером. Прве речи из наслова писане су великим словима, у низу или у везу, а у наставку су мала слова.

Иницијална слова писана су цинобером и у склопу текстуалног блока, а њихова висина захвата два реда.

Повез има дрвене корице косих рубова према унутрашњим странама. Пресвучене су тамномрком кожом, са ребрима на хрпту. Кожа у горњем и доњем делу хрпта је оштећена. Сачувани су трагови металних копчи. Капитална врпца је у црвеносивој боји.

Предња корица од украсних детаља има по средини правоугаоног простора орнаментирани картуш са Распећем, које је оштећено. Повез је из времена настанка рукописа, из друге половине XVII века.

⁵ Љупка Васиљев, *Орнаментика и повез у Стихологији Кипријана Рачанина*, Ђирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, *Стихологија Кипријана Рачанина*, Нови Сад 1996, 89-93.

Душица Грбић

ПАЛЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ РУКОПИСНЕ КАТАВАСИЈЕ ИЗ 1710/20. ГОДИНЕ

Рукописна *Катавасија* Библиотеке Матице српске, са сигнатуром РР I 32, није датирана, нити садржи запис о писару и месту настанка. Водени знаци и структура хартије упућују на то да је преписана у Сентандреји 1710/20. године.¹ Потиче, дакле, из касног раздобља српскословенске писмености, а исписана је стилизованим брзописом послересавске варијанте, који је у то време доживљавао последњу фазу употребе, јер га је убрзо са снажним рускословенским утицајем потиснула грађанска ћирилица.²

Рукопис садржи 136 листова исписаних црним мастилом и киноваром. Величина исписаног текста варира (130-135x75-80 мм), а ни број редова на пуној страни није устаљен (креће се од 13 до 17, а најчешће је 15). Висина словног низа је око 2 мм, а размак између редова 6-8 мм. Заставица нема, среће се само вињета на л. 136а. Иницијали су велика црвена слова, понегде мало украшена.³ Наслови су најчешће изведени великим црвеним полууставним словима у везу. У њима долазе и само брзописна слова (велика, већа и мала), или се ова два писма (полууставно и брзописно) мешају.

Дуктус писара је исписан, али није нарочито уједначен и леп. Слова, као и њихови поједини делови, нису увек једнако искошени, а и величина им је променљива (негде су у висини словног низа и ситнија, а негде више или мање прелазе једну или обе линије низа и крупнија су).

¹ Водене знаке је идентификовала и описала Мирослава Гроздановић-Пајић (в. опис бр. 59).

² Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 126.

³ О орнаментици овог рукописа в. у овој књизи: Љупка Васиљев, *О писарима, илуминацији и повезу рукописних акатиста, стихологија и богородичника Библиотеке Матице српске*.

У рукопису се разликују пуне и танке линије, подвучене и надвучене црте по правилу не долазе (стубови су већином са савијуцима на крајевима), а украсне црте су ретке (срећу се у неким примерима слова ψ , ρ у лигатури $\tau+\rho$, код већег и надредног z).

Са циљем да се потврде и обогате палеографска знања о брзопису ресавске варијанте у овом раду ће се представити мала и већа слова рукописне *Катавасије* Библиотеке Матице српске, преписане 1710/20. године у Сентандреји, у значајном духовном, политичком и трговачком центру Срба тога доба, где је тада снажно деловао чувени рачански скрипторијум.

Инвентар употребљених слова и њихови основни нацрти поредиће се с брзописном азбуком у српскословенском *Буквару* из 1717. године из збирке Архива САНУ (бр. 141), познатом у науци као *Буквар* Кипријана Рачанина, који одскора Љупка Васиљев приписује Гаврилу Стефановићу Венцловићу.⁴ Као и у палеографским испитивањима *Стихологије* Кипријана Рачанина из 1706. или 1711. године,⁵ овај *Буквар* ће се и овде у извесном смислу сматрати тадашњом нормом, с обзиром на то да се брзописом никада ништа није штампало, а он је први и једини српскословенски *Буквар*, који поред полууставне азбуке доноси и брзописну.⁶ Упоредо са *Букваром* неки облици ће се поредити и са стањем брзописа у *Стихологији*, која је приближно из истог времена, и такође је настала у Сентандреји.

Слово **а** потврђује се у два облика, која се налазе и у брзописној азбуци у *Буквару* из 1717. године. Први, чешћи облик је као прво **а** у *Буквару*, а типолошки одговара и слову **а** у *Стихологији* Кипријана Рачанина.⁷ Пунији стуб је вертикалан или мало улево искошен и обично мало улево угнут. Петља је троугласта, а писана је чешће из три, а ређе из два потеза. Двопотезна петља обликована је тако што се испод врха стуба надоле спушта јаче удесно искошена права и мало надоле угнута линија. На линији реда она се чешће ломи, а ређе савија нагоре, прелазећи у благо удесно искошену и праву или благо лучну (нагоре) страну, чији завршетак већином не допире до горње ивице низа (мало је испод ње). Овако образован оштар угао или лук горе затвара права, улево искошена црта, писана посебно. Та црта ређе спаја саме крајеве

⁴ Љупка Васиљев, *Буквар из 1717. године - дело Гаврила Стефановића Венцловића*, Археографски прилози, 19, Београд 1997, 217-224; Иста, *Непознати рукописи најпознатијих рачанских писара, Кипријана и Христофора*, Рачански зборник, 2, Бајина Башта 1997, 48.

⁵ Душица Грбић, *Палеографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске, књ. 6, Стихологија Кипријана Рачанина, Нови Сад 1996, 79-87.

⁶ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 126.

⁷ Д. Грбић, *Палеографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, 79.

угла, односно лука, а чешће је повучена мало испод њих, или полази од једног краја угла, односно лука и допире мало испод другог.

Код тропотезног извођења петља је истог облика, као код дво-потезног, само су линије угла или лука писане посебно.

Други облик је као друго **а** у *Буквару*. Он се у *Стихологији* Кипријана Рачанина не потврђује.⁸ Пунији, улево искошени и прави или благо удесно улегнути стуб допирући до половине доњег међупростора, а често и више од тога, на крају се савија улево навише. Петља је двопотезна. Нешто испод врха стуба, додирујући га или мало улево одмакнуто од њега, полази лева лучна линија петље, која се искошено спушта до линије реда. Новим потезом изведена је десна бочна линија, која се среће искошена и права или мало испупчена (улево или удесно), а спаја завршетак леве линије и стуб, додирујући га око његове горње трећине или нешто више или ниже од тога. Линије петље обично су танке или је једна (лева) пунија од друге, а понегде су делом своје дужине тање, а делом пуније.

Писар употребљава и веће **а**, које по облику варира. Потврђује се **а** са вертикалним или благо улево искошеним и испупченим стубом чији су крајеви извијени (код улево испупченог стуба горњи крај је савијен удесно, а доњи улево, а код удесно испупченог стуба је обрнуто). Он залази у оба међупростора, допирући до њихове половине или нешто даље од тога. Петља је као код првог облика малог **а**.

Среће се и **а** са стубом удесно искошеним и правим или мало улево улегнутим. Он обично само мало прелази горњу ивицу низа, док надоле залази различито (до четвртине, трећине или половине међупростора). Доњи крај стуба савија се удесно нагоре и, протањујући се, искошено допире до доње ивице низа, или је незнатно премашује. Петља је тропотезна. Једним потезом изведена је њена горња страна - искошена и права црта, која полазећи од стуба (мало изнад његове половине) иде улево нагоре. Мало испод њеног почетка од стуба улево надоле, или понегде паралелно са њом, повучена је црта, која образује доњу страну петље. Бочну страну петље чини вертикална или удесно искошена и обично испупчена (улево или удесно), а ређе права црта, која спаја крајеве горње и доње стране петље, или их у неким случајевима незнатно премашује.

У неким примерима, обично на крају реда, стуб **а** се на линији реда, или мало испод ње, удесно два-три пута различито савија, а петља је као код претходног облика, или јој се почеци горње и доње стране састају на стубу.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* веће **а** није дато.

⁸ Исто.

Слово *в* потврђује се и у брзописном и у полууставном типу, али овај други облик долази само понегде. Брзописно *в* слаже се по облику са *в* у брзописној азбуци *Буквара*. Део *в* чини облик као слово *о*, писано из два или три потеза. Код двопотезног *о* најчешће лева линија, која је танка, удесно искошена и благо улево улегнута или права, на линији реда или нешто изнад ње се савија удесно или ломи, прелазећи у подницу. Подница је пунија, хоризонтална или мало навише усмерена и благо надоле испупчена или права. Новим потезом повучена је десна бочна линија, која спаја почетак леве линије и завршетак поднице. Пунија је од десне и јавља се искошена улево или ређе вертикална и права или мало удесно испупчена. Срећу се и случајеви двопотезног *о*, где су десна бочна страна и подница писане изједна, док је лева страна писана посебно. Тропотезно *о* је као двопотезно, само што су му све три стране писане посебно. Од места где се бочне линије на врху састају, или нешто испод почетка десне линије, удесно навише или хоризонтално и благо испупчено навише (ређе право) повучена је линија, која се на крају савија надоле, спуштајући се вертикално и право или мало таласасто до линије реда, где се завршава кратким савијутком удесно.

Стуб полууставног *в*, које се налази понегде, пун је, благо искошен удесно и прав или удесно улегнут. Танка, хоризонтална или мало навише усмерена пречка среће се права или мало испупчена навише. Са леве стране она скоро увек незнатно премашује ивицу стуба, а са десне ширину петље. На њеном десном крају налази се четвртасти или троугласти привезак. Линија која обликује петљу полази мало испод половине стуба. Идући удесно хоризонтално или мало навише усмерено и право, или благо испупчено навише, на крају се савија и вертикално или мало улево искошено и право или лучно (удесно) спушта се до линије реда. Подница је хоризонтална и права или благо таласаста линија, која по правилу прелази ивицу стуба и крај бочне линије петље. Величина слова варира: ређе је писано између линија низа, а више пута мало залази у међупросторе.

Слово *в* потврђује се у три типа, од којих два, четвртасто и бубрежасто *в*, улазе и у састав брзописне азбуке у *Буквару*, а налазе се и у *Стихологији* Кипријана Рачанина,⁹ док је трећи облик полууставни. Брзописно четвртасто *в* знатно се чешће користи од друга два облика, која се јављају спорадично. Састоји се од две праве црте, које су обично мало искошене једна према другој, и то углавном лева јаче према десној, па је слово горе нешто уже него доле. Десна црта је чешће пунија од леве. Њихове врхове и крајеве спајају пуније хоризонталне и праве или благо испупчене (навише или наниже) спојнице, премашујући их обично са обе стране. Понегде, на почетку реда, среће се и варијанта код које

⁹ Исто.

је пречка знатније улево продужена, а на крају савијена надоле, па удесно.

Бубрежаста тип **в** чини једнопотезна, улево улегнута линија, на почетку и на крају мало тања него на средини. Лучне петље, приближно једнаке величине (или је доња нешто пунија од горње) образују линије писане посебно. Оне се састају на средини стуба, или су им ређе завршеци на стубу незнатно одмакнути један од другог. Величина слова варира, негде је писано између линија низа, негде само мало залази у оба међупростора или само у један, обично у доњи. У случајевима већег **в** овог типа слово јаче залази у међупросторе, допирући и до њихове половине.

Писар употребљава и веће бубњевито **в**, које обликује једнопотезна, улево испупчена бочна линија, чије крајеве са десне стране спаја такође једнопотезна линија у виду броја 3. Овај облик слова **в** у брзописној азбуци *Буквара* не долази.

Полууставно **в** ређе се јавља и готово увек је мало крупније од осталих слова у врсти. Стуб је вертикалан или незнатно удесно искошен и улегнут. Бочне стране петљи писане су посебно, а чине их удесно испупчене линије, од којих горња својим доњим крајем додирује стуб мало испод његове половине, а доња се везује за горњу нешто пре њеног завршетка. Хоризонталне и мало навише испупчене спојнице по правилу прелазе ивицу стуба са леве стране, а понегде премашују и почетак, односно крај линија петљи.

Слово **г** долази само у полууставном типу, који је у брзописној азбуци у *Буквару* равноправно наведен са два брзописна облика **г**. У *Стихологији* Кипријана Рачанина **г**, поред полууставног, има и један брзописни тип (први од два из *Буквара*).¹⁰ Стуб слова је пун, вертикалан или мало удесно искошен, прав и на завршетку мало повијен удесно. Хоризонтална и права или благо таласаста пречка, скоро увек је дужа од стуба, и по правилу са леве стране премашује ивицу стуба. Она се јавља без привеска, или са њим. У виду је удесно искошене и мало улево угнуте цртице, која је дописана.

На почетку реда, понегде се среће и веће **г**, са скоро двоструко дужом пречком него код малог **г**, на чијем завршетку је троугласти привезак. Стуб не прелази много горњу ивицу низа, а надоле се спушта и до половине међупростора, где се завршава савијутком улево.

Слово **д** образују два крака који се састају на линији низа под оштрим углом. Крак, писан у оквиру висине низа, удесно је искошен и прав. Други крак, који полази од доњег краја првог, у виду је хоризонталне нагоре испупчене линије, чији се десни крај савија надоле

¹⁰ Исто, 80.

(вертикално или мало удесно искошено) у ножицу. У неким случајевима тај савијутак је кратка лучна (удесно) црта, а негде је то талас, који се спушта до горње трећине или половине међупростора. Краке спаја удесно испупчена, улево искошена црта. Полазећи мало испод врха првог крака, она допире до места где се други крак савија надоле или нешто улево од тога.

Среће се и веће брзописно δ , које је по облику као мало δ , само му је крак (писан између линија низа) знатно продужен у горњи међупростор, а на његовом почетку јавља се дужа хоризонтална и мало надоле улегнута црта, чији је леви крај задебљан.

Код полууоставног δ краци, од којих је леви тањи и краћи од десног, усмерени су један према другом. Леви крак, писан између ивица низа, додирује десни нешто изнад његове половине. Десни крак, који је на почетку мало улево повијен, допире до половине горњег међупростора или нешто испод тога. Танка хоризонтална и права подница премашује доње ивице стубова. Мало увучена од њених крајева (или ређе од самих крајева) полазе танке удесно искошене, паралелне и праве ножице, које су исте дужине или је десна нешто дужа од леве. Допиру до половине међупростора или мало ниже или више од тога.

У брзописној азбуци у *Буквару*, као и у *Стихологији* Кипријана Рачанина,¹¹ такође долазе брзописни и полууоставни тип δ . Док се брзописни облик δ у овим књигама слаже с брзописним δ у *Катавасији*, полууоставно δ се од таквог δ у *Катавасији* разликује по месту додира кракова δ , и по правцу и облику ножица. У брзописној азбуци *Буквара* и у *Стихологији* краци δ се састају у врху, а ножице нису удесно искошене, већ су вертикалне и на крајевима мало повијене једна према другој.

Мало ϵ је грчког типа. Обликује га четворокрака цик-цак линија, писана из једног, два, три или четири потеза. По висини горњи део слова је мањи од доњег. Горњи крак горњег дела и оба крака доњег дела слова искошени су удесно, док је доњи крак горњег дела искошен улево, или је понегде хоризонталан. Краци горњег дела приближно су исте дужине, а код доњег дела слова горњи крак је дужи од доњег. Од врха слова надоле је повучен пунији улево искошен и прав или улево угнут привезак.

Писар користи и веће грчко ϵ . Слово образује четворокрака линија као код малог ϵ , само је слово крупније, јер јој почетни и завршни крак, или само почетни, залазе у међупросторе. У неким случајевима од почетка горњег крака надоле је повучена улево искошена и права или благо улегнута (улево) цртица, а у некима од крајева цик-цак линије

¹¹ Исто.

удесно су дописане дуже линије, које су хоризонталне, таласасте и неједнако попуњене током своје дужине.

Други тип већег ϵ је широк. Лучна линија слова и доњи савијутак писани су једним потезом, док је горњи савијутак изведен посебно. Таласести језичац најчешће полази од средине лучне линије, или понегде испод или изнад тога положаја, а срећу се и случајеви где бочна линија слова полази испод горње ивице низа (негде и од половине словног низа), па је језичац повучен од њеног врха. Величина слова варира: његов горњи и доњи део залазе у међупросторе подједнако или различито, и то највише до њихове половине. Потврђују се и примери већег ϵ , где је бочна линија слова, која је изједна писана са доњим савијутком, права а не лучна, а врх слова чини дужа хоризонтална и права линија, чији леви крај мало премашује бочну линију, а десни знатније прелази ширину доњег савијутка. Паралелно са овом линијом, од почетка горње четвртине стуба или нешто ниже удесно, повучен је право језичац, нешто краћи од линије на врху слова.

Преглед брзописних слова у *Буквару* садржи само мало грчко ϵ и широко ϵ . У *Стихологији* Кипријана Рачанина срећу се мало и веће грчко ϵ и широко ϵ .¹²

Слово ж јавља се чешће са једном (десном) петљом, него са две петље (са обе стране стуба по једна). Та два облика дата су и у прегледу брзописних слова у *Буквару*. Оваква дистрибуција брзописног ж не одговара сасвим тврдњи проф. Петра Ђорђића да је облик овог слова са једном (десном) петљом „био у општој употреби”, за разлику од облика са две петље који је „изузетак”,¹³ јер ж са две петље у овом рукопису није нарочита реткост. Ова тврдња је, међутим, у потпуној супротности са стањем у брзописном тексту *Стихологије* Кипријана Рачанина, где се, изузев два сумњива случаја са једном петљом, доследно потврђује ж са две петље.¹⁴

Код оба типа ж стуб је пунији, прав и на почетку скоро увек савијен улево, док се на његовом завршетку недоследно јавља савијутак удесно. У неким случајевима он само мало залази у оба међупростора, а у неким допире и до њихове половине. Код облика са једном петљом линија која је обликује јесте један потез. Полазећи са леве стране стуба (с почетком савијеним надоле), она се наниже спушта до стуба, пресецајући га око његове половине или мало испод тог положаја. Наставивши још мало ток надоле са његове десне стране, линија се савија нагоре, па улево надоле. Прелазећи стуб на месту где га је већ пресекла

¹² Исто, 80-81.

¹³ П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, 128.

¹⁴ Д. Грбић, *Палеографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, 81.

идући слева на десно, она се у неким случајевима незнатно спушта у доњи међупростор, а негде допире и до његове половине, па и више од тога.

Код ж са две петље оне су писане из два или три потеза. Код двопотезног извођења потез је исти као код претходног типа ж (са једном петљом). Посебан потез од почетка горњег крака полази надоле и савија се или ломи завршавајући се код места пресека и затварајући леву петљу. У неким примерима доња страна леве петље је краћа, па ова петља одоздо са десне стране није затворена.

Код тропотезног извођења са обе стране стуба посебним потезима образоване су две петље, које се јављају обично троугласте, а негде је једна троугласта а друга лучна. Новим потезом са леве стране стуба, од места где га петље додирују или мало испод тога, надоле је повучена удесно искошена и права или мало улево испупчена црта. Та црта залази у доњи међупростор, негде сасвим мало, а негде допире и до његове половине.

Писар користи и веће ж, како са једном тако и са две петље, који се од малих облика разликује по томе што су им стубови или крајеви петљи знатније продужени и два-три пута различито савијени.

Слово ѕ је увек веће, јер својим врхом и дном залази мало у оба међупростора, или само у један од њих. Горњи лук је по висини краћи од доњег, а његов испупчени део, који је мало надоле усмерен, оштрији је од тог дела доњег лука. На почетку горњег лука посебно је писан привезак - кратка улево искошена и права или мало надоле испупчена црта. Испупчена страна доњег лука углавном је вертикална и обично је наспрам почетка слова, или је у неким случајевима удесно од тога. Она се савија у хоризонталну доњу страну и завршава се кратким савијутком надоле. Њен крај је ређе наспрам угиба горњег лука, а чешће га улево премашује. Слово је ређе једнопотезно, а чешће двопотезно или тропотезно. Код двопотезног извођења негде су оба лука писана посебно, а негде је једним потезом обликована горња страна првог лука, а остали део слова другим. Горњи лук код тропотезног ѕ изводи се као код двопотезног. Заједничка бочна страна обликована је једним потезом, док је доњи савијутак додат посебно.

У брзописној азбуци у *Буквару* постоји слово ѕ и оно се типолошки слаже са ѕ у *Катавасији*.

Слово з, које по облику одговара првом од три з у прегледу брзописних слова у *Буквару*, има посебним потезом писану танку хоризонталну и обично праву (ређе мало навише испупчену) пречку, на чијем се крају налази привезак - пунија улево искошена и права црта. Привезак навише често незнатно премашује ивицу пречке, а својим завршетком допире до стуба, додирујући га око његове горње трећине, четвртине, а понегде и половине. Удесно искошен и благо испупчен

(такође удесно) стуб полази од горње ивице низа, а надоле мало прелази линију реда. Његов завршетак нигде није наспрам почетка пречке, већ је увек удесно од тога. Новим потезом од завршетка стуба полази удесно искошена и благо лучна (скоро права) линија, која са стубом гради оштар угао. Она већином прелази половину међупростора, приближавајући се понегде и горњој ивици наредног низа. Њен крај нигде није у вертикали с њеним почетком, већ је повучен прилично удесно.

Други тип з залази у оба међупростора, а по облику слаже се с трећим з у брзописној азбуци у *Буквару*. Тањи, удесно искошен и прави или благо улево улегнут стуб полази од половине горњег међупростора или изнад тога положаја (негде се приближава и линији реда претходног низа). Близу доње ивице низа он се савија удесно и спушта до половине међупростора, образујући плитак лук. На свом доњем крају има кратак савијутак улево, који је у неким случајевима у вертикали с испупченим делом слова, а у неким је мало удесно од тога. Посебним потезом писана је пречка, која је хоризонтална, мало нагоре испупчена и благо таласаста. Почетак пречке, који је незнатно савијен надоле, налази се обично наспрам испупченог дела слова, а њен завршетак чешће мало удесно прелази ивицу стуба.

У рукопису понегде се среће и веће (широко) з у виду два удесно испупчена лука, које образује једнопотезна линија неједнаке дебљине. На прелазу горњег лука у доњи угиб је плитак, а унутар слова јавља се елипсаста петља, која улево допире до средине ширине слова или нешто више од тога. Слово је мало више од висине словног низа (залази у оба међупростора по мало), а ширина му је већа од висине, и то често и двоструко. Горња лучна линија савијена је на издуженом почетку мало надоле, а такође дужи крај доњег лука негде се савија улево, негде удесно, а понегде и вертикално надоле. На његовом завршетку ређе је украсна црта.

Овај тип з у прегледу брзописних слова у *Буквару* не долази, а сем прва два описана облика, у *Буквару* је дато и брзописно з са високом главом, које се у анализираном рукопису не потврђује.

Слово *ї* чини вертикалан или мало удесно искошен стуб, пунији, или на почетку пунији а при дну тањи, без савијутака на крајевима. Над словом су углавном две тачке, тј. две пуније вертикалне или мало улево искошене црте, које се јављају праве или мало улево улегнуте, а среће се и *і* без тачака.

У брзописној азбуци у *Буквару* дато је само *ї*, док се *і* (без тачака) не јавља.

Стубови *н* су обично пуни и удесно искошени (леви мање од десног) и прави или благо угнути (леви удесно а десни улево). Почетак левог и крај десног стуба по правилу су извијени (леви улево а десни

удесно). Танка искошена пречка полази од краја левог стуба и допире до десног нешто испод његовог врха.

Писар употребљава и веће *n*, које по облику варира. Среће се као мало, само му је у неким случајевима леви стуб продужен навише (до половине међупростора или мало изнад или испод тога), а почетак тог стуба јаче је савијен улево, надоле. У другим случајевима десни стуб залази приближно до половине доњег међупростора, где се завршава савијутком удесно навише.

Има и примера који се у односу на претходно и разликују само по положају стубова: они су вертикални, или је један вертикалан а други према њему искошен.

Постоји и веће издужено *n*, са неједнако попуњеним стубовима у виду развученог латиничког слова *s*, и са танком хоризонталном пречком која спаја њихове средине, премашујући при томе ивицу левог стуба и завршавајући се савијутком надоле.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* дато је само мало *n*, док већих облика тог слова нема.

Слово *k* обликују два размакнута вертикална или мало удесно искошена и улево улегнута стуба, чији почечи су савијени улево, а крајеви удесно. Стубови су пуни, само су почечи и крајеви протањени.

Понегде писар користи и *k*, које је по облику блиско курзивном. Оно је скоро увек крупније од малих слова, јер у неким случајевима мало прелази обе линије низа, а у неким само доњу. Стуб је пун, незнатно удесно искошен и у исту страну улегнут, а почетак му је савијен улево. Краци, који се јављају таласести или је горњи лучан (улево) а доњи таласаст, састају се на стубу (око његове доње трећине, ређе половине) или нешто удесно од њега. На почетку горњег крака, који је углавном тањи од доњег налази се четвртасти или троугласти привезак. Слово је обично у свом горњем делу уже него у доњем, јер крај доњег крака није у вертикали с почетком горњег, већ је нешто удесно од њега.

У рукопису се јавља и веће, тј. издужено *k*. На почетку пунији, а при крају тањи стуб мало је удесно искошен и улегнут. У неким случајевима он је на почетку савијен улево а негде је без савијутка. Навише залази до половине међупростора или више од тога, док наниже допире до линије реда или је мало прелази. Горњи крак бочне стране је танак, искошен удесно и прав и чешће без савијутка на почетку. Везује се за крај стуба или нешто изнад тога. Доњи таласести крак (на почетку је испупчен навише, а при дну наниже) полази од места где горњи крак додирује стуб, а само понегде нешто изнад завршетка горњег крака. Слово је при дну шире него при врху.

У брзописној азбуци у *Буквару* дата су два облика к, мало и издужено, која користи и Кипријан Рачанин у брзописном тексту своје *Стихологије*.¹⁵

Стубови л, од којих је леви тањи од десног, састају се у врху или леви додирује десни мало испод његовог почетка. Јављају се обично мало угнути један према другоме (десни обично јаче од левог), понегде је леви стуб прав, а десни је улево улегнут, а ређе су оба права. Крајеви им се у неким случајевима извијају напоље, а негде су без савијутака, или је извијен само крај десног.

Често се среће и веће л, које је по облику као мало, само што му десни стуб залази у горњи међупростор, допирући до његове половине или нешто изнад или испод тога, где се савија улево. Тај део десног стуба који се налази у горњем међупростору понегде је изведен посебним потезом.

Преглед брзописних слова у *Буквару* садржи само мало л.

Слово м је четворопотезно (сва четири крака писана су посебно). Леви стуб и десна унутрашња линија су танки и удесно искошени, а десни стуб и лева унутрашња линија су пуни и улево искошени. Сва четири крака срећу се права или мало угнута (леви стуб и десна унутрашња линија обично удесно, а десни стуб и лева унутрашња линија улево).

Јавља се и веће м, које је изведено као мало, само што се испред левог стуба налази улево луласто савијена, а потом вертикална или мало улево искошена права или испупчена линија. Она полази из горњег међупростора (око његове половине и више од тога) и спушта се до линије реда где се ломи и прелази у леви стуб слова, или се од њеног завршетка стуб формира новим потезом. На почетку савијутка дописан је привезак - пунија удесно искошена и лучна (удесно) цртица, усмерена надоле.

У брзописној азбуци *Буквара* дато је само мало брзописно м.

Леви стуб слова н почиње кратким савијутком с леве стране, мало је искошен удесно, прав или улево улегнут. Десни стуб је вертикалан или незнатно улево искошен (слово је горе мало уже него доле), прав или такође улево улегнут. Оба стуба су пуна, или је понегде леви стуб тањи од десног. Танка и права пречка најчешће спаја њихове средине, или полази од половине левог и допире мало испод половине десног стуба.

Потврђује се и веће издужено н, чији стубови, по облику као код малог н, залазе приближно до половине оба међупростора. Хоризонтална

¹⁵ Исто, 82.

и таласаста пречка, која се на почетку савија надоле па удесно, полази из горњег међупростора (близу линије претходног низа). Идући надоле, додирује врх левог стуба, а везује се за десни око његове горње трећине.

У брзописној азбуци *Буквара* наведено је само мало *п*.

Слово *о* је по облику и начину извођења као *о* код слова *в*.

Писар употребљава и веће *о*, које има облик троугла, а писано је из три потеза. Бочне линије слова, од којих је лева тања од десне, јављају се искошене и чешће праве, а ређе благо лучне. Почечи им се састају, или једна почиње мало испод врха друге. Њихове крајеве спаја танка или пуна хоризонтална или удесно искошена и права или надоле улегнута подница. Својим горњим и доњим делом слово мало залази у међупросторе, негде подједнако у оба, а негде различито.

У брзописној азбуци *Буквара* постоји само мало *о*, а описани тип већег *о* јавља се у прегледу полууставних слова.

Стубови *п*, од којих је леви обично тањи од десног, удесно су искошени (леви јаче од десног) и мало су улево испупчени. Крајеви су им по правилу удесно извијени. Хоризонтална и права или незнатно надоле улегнута пречка прелази ивице стубова, углавном више левог.

Понегде, на почетку реда, јавља се и *п* са улево продуженом пречком као код брзописног *в*.

Потврђује се и веће издужено *п*. Стубови су пуни, вертикални и прави или понегде таласасте, са извијеним крајевима као код малог *п*. Има и примера без савијутака или леви стуб нема савијутак, а крај десног је савијен унутра. Стубови почињу од горње ивице низа, спуштају се до горње трећине или половине међупростора, а у неким случајевима и ниже. Пречка је као код малог *п*.

Преглед брзописних слова у *Буквару* садржи само мало *п*.

Стуб *р* почиње протањеним савијутком (удесно). Надоле се спушта вертикална или мало удесно искошена, права или удесно улегнута линија, која допире близу горње ивице наредног словног низа. У неким случајевима се на крају протањује и савија улево, а негде је без савијутка. Главаца је обликована тако што се од почетка стуба надоле спушта пунија вертикална или мало улево искошена и права или благо удесно испупчена линија, која се на линији реда савија или ломи и хоризонтално и право долази до стуба.

Овај облик *р* типолошки се слаже са *р* у *Буквару*.

Слово *с* среће се чешће двопотезно и ређе једнопотезно. Код двопотезног типа бочна лучна линија, при врху тања а при дну дебља, и доњи савијутак, који је на крају протањен, писани су изједна. Од врха бочне линије удесно надоле повучена је искошена и права или благо улево угнута пунија црта. Слово је ређе исте ширене у свом горњем и доњем делу. Код једнопотезног извођења горњи савијутак писан је

изједна с бочном линијом и доњим савијутком, а постоје и случајеви где тај савијутак изостаје.

Веће широко с је по начину извођења као мало двопотезно. У поређењу са малим оно је више, јер својим горњим и доњим делом залази у међупросторе (приближно до доње четвртине горњег, односно горње четвртине доњег међупростора, а негде и више од тога). Дубље је, пошто је бочна линија јаче лучна. Срећу се и примери где се лучна линија око средине свог тока ломи, а потом искошено и лучно спушта надоле.

Сем широког, писар употребљава и издужено с, које је по висини као широко, само му је бочна линија плића. Врх ове линије са десне стране савијен је надоле (савијутак допире до половине словног низа или ниже од тога), док јој се крај извија нагоре, тако да је слово у свом доњем делу шире, али плиће него у горњем. У неким случајевима горњи савијутак је дописан.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* дата су два облика с, мало и широко, која користи и Кипријан Рачанин у *Стихологији*.¹⁶

Слово т у овом рукопису јавља се троного, високо и једноного. Троного т је знатно чешће од високог, а поготову од једноногог, које је ретко. Стубови и пречка су му као код п.

На почетку реда понегде се среће троного т са улево продуженом пречком као код в, п.

Високо т је најчешће као седмица. Пуни, искошени (удесно) и прави или благо угнути (улево) стуб полази приближно од горње четвртине међупростора (понегде и више или ниже од тога) и допирући до линије реда на крају се мало савија удесно и протањује. Таласаста пречка (по дужини негде једнака стубу, а негде дужа или краћа од њега) на почетку је савијена надоле. Током њене дужине дебљина јој варира: на крајевима је тања него у средини. У неким случајевима пречка незнатно премашује стуб са десне стране. Украсна црта на пречки присутна је понегде.

Полууставно једноного т, које се јавља мало и веће, не долази често. Стуб му је вертикалан или незнатно удесно искошен, прав или улево улегнут. На доњем крају је подвучен или благо удесно савијен. Хоризонтална и права или таласаста пречка, која је тања и обично краћа од стуба, на крајевима има троугласте привеске.

Случајеви већег једноногог т по облику су као мало слово, само што је стуб дужи и залази у доњи међупростор (ређе и у горњи).

¹⁶ Исто, 83.

Брзописна азбука у *Буквару* садржи троного и високо т, који се налазе и у *Стихологији* Кипријана Рачанина.¹⁷

У диграму оу слово о одговара облику малог о. Леви стуб од у је пуна, улево искошена и права или мало улево улегнута црта, која својим доњим крајем обично не допире до десног стуба, већ је између њих мала празнина. У случајевима где допире до десног стуба, додирује га на линији реда. Десни, тањи, вертикалан или удесно искошен и благо удесно испупчен стуб, без савијутка или привеска на почетку, спушта се у међупростор, и то негде до његове половине, а негде и више, допирући и близу ивице наредног низа. Његов крај савија се улево, навише.

Слово љ чине два супротно искошена и при врху широко размакнута крака, од којих је леви пунији од десног. У горњи међупростор леви крак залази нешто преко горње ивице низа, док десни допире приближно до његове половине. Пресек кракова је на горњој линији низа или мало испод тога. Петља је најчешће у виду удесно искошеног и издуженог слова о. Њена десна бочна страна писана је изједна с левим краком, који се у њу савија око половине висине словног низа. Доњи део десног крака (до места пресецања са левим краком) чини леву бочну страну петље. У случајевима где је троугласта, леви крак се спушта близу доње линије реда, или до саме линије, а потом се хоризонтално или благо удесно искошено савија улево, образујући тако подницу. Код тропотезног љ подница је писана посебно.

Потврђује се и веће љ, чији краци још дубље залазе у горњи међупростор. Десни крак се на врху савија улево, па удесно надоле, образујући са своје леве стране малу петљу, и завршавајући се са своје десне стране савијутком улево.

У брзописној азбуци *Буквара* наведени су оу и љ, а љ је писано као упрошћени облик љ, налик на в, само му је десни крак продужен у горњи међупростор. Такав облик се у брзописним текстовима од 17. века употребљава алтернативно са љ.¹⁸

У брзописном тексту *Стихологије* Кипријана Рачанина љ је најчешће писано као у брзописној азбуци у *Буквару*, а потврђују се понегде и примери о са *птичицом*, као и један случај полууставног љ.¹⁹

Слово љ обликују две лучне, неједнако попуњене линије, које се при врху или при дну понегде угибају. Почечи им се обично састају, док им се крајеви у неким примерима додирују, а у неким је крај једне изнад завршетка друге линије. Слово нагоре и надоле залази приближно

¹⁷ Исто.

¹⁸ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице*, 128.

¹⁹ Д. Грбић, *Палеографске одлике Стихологије Кипријана Рачанина*, 84.

до половине међупростора или нешто испод тога положаја, и у свом горњем делу је обично шире него у доњем. Пречка је хоризонтална права или таласаста, а смештена је око половине висине слова. На њеним крајевима налазе се троугласти или четвртасти привесци. Потврђују се и случајеви где пречка има само десни привезак.

Описани облик φ типолошки одговара слову φ у брзописној азбуци *Буквара*.

Слово χ образују два искошена, благо таласаста крака, од којих је леви пунији од десног. Они полазе од горње ивице низа, а надоле редовно прелазе линију реда, допирући до половине међупростора или нешто изнад или испод ње. На почетку левог крака скоро увек се јавља савијутак улево, док се десни крак у неким случајевима на почетку мало савија удесно, а у неким је без савијутка. Крајеви кракова су обично извијени напоље, или је леви извијен унутра а десни напоље. Пресек кракова је на линији реда или нешто изнад (ређе испод) ње.

Дати облик χ у брзописној азбуци у *Буквару* слаже се типолошки са χ у *Катавасији*.

Стуб ψ је удесно искошен, прав или удесно угнут. Има почетну црту, писану изједна са њим. По положају је хоризонтална или нешто надоле усмерена, а по облику права или мало испупчена. На њеном почетку понегде долази савијутак нагоре. Бочну страну петље образује благо, удесно испупчена или права црта, пунија од стуба, која полази од његове половине или нешто испод ње. Посебним потезом писана је хоризонтална и права или мало таласаста подница, чији крајеви обично не премашују ивицу стуба и завршетак бочне стране петље.

Стуб *високог јера*, који је искошен, прав или мало удесно угнут, допире до половине међупростора или више од тога. Хоризонтална и таласаста пречка (на почетку надоле улегнута а при крају нагоре испупчена), којом почиње стуб, писана је изједна са њим. Петља је као код малог ψ , само што се њена бочна страна везује за стуб око његове доње трећине или четвртине, а у неким случајевима она и не допире до стуба (између њих је мала празнина).

У прегледу брзописних слова у *Буквару* дато је само ψ .

Слово ω чине најчешће два посебно изведена лука, чији крајеви се састају мало испод горње ивице низа или ређе на њој самој, па је угиб дубок. У неким примерима бочна спољашња линија се једанпут ломи (место прелома варира). Срећу се и случајеви где је једна од бочних страна писана одвојено од своје унутрашње линије (слово је тропотезно), а сасвим ретко обе бочне и обе унутрашње стране изведене су посебним потезима (слово је четворопотезно). Косина и угиб бочних и унутрашњих линија варирају, па и ω чешће није симетрична.

Код ω слово ω је као када стоји самостално, а τ је углавном као седмица, ређе је троного. У првом случају стуб τ је искошен удесно и прав или удесно улегнут, а крај му је мало савијен удесно. Навише испупчена пречка на почетку је кратко савијена унутра, а на прелазу у стуб обликује се прави савијутак. Код троногог τ стуб је удесно искошен и прав. Својим доњим крајем обично додирује место где се састају унутрашње линије ω . Пречка је хоризонтална и права или мало надоле улегнута. На њеним крајевима или нешто одмакнуто унутра налазе се троугласти или четвртасти привесци.

У брзописној азбуци у *Буквару* наведена су слова ω и ω . Угибни угао ω је плитак, а τ код ω је као седмица. Такви облици обих слова налазе се и у Кипријановој *Стихологији*.²⁰

Стуб ϕ је таласаст, на почетку је испупчен улево, а при дну удесно. Врх му је са десне стране задебљан или има четвртасти привезак. Залази до половине горњег и доњег међупростора, а понегде и више од тога. Тело слова чине најчешће две троугласте петље (са обе стране стуба по једна), писане посебно. Њихове бочне стране, које се јављају праве или лучне (лева улево а десна удесно) полазе од ивица стуба, и то од места где он сече горњу линију низа. Наниже допиру до линије реда, где се ломе градећи оштар угао. Потом се хоризонтално или мало навише усмерено и право везују за стуб на истом месту, или је завршетак једне петље мало издигнут. Постоје и примери где је једна петља троугласта, а друга четвртаста.

Описани облик петље типолошки се слаже са α у брзописној азбуци *Буквара*.

Слово ψ има танак вертикалан и прав или мало улево угнут стуб. Он навише допире чак и више од половине међупростора, а наниже незнатно прелази линију реда. У неким случајевима дописан је продужетак испод линије реда. Стуб је на почетку удесно савијен и има привезак као ϕ . На стубу се понегде налазе две или три украсне црте, и то обично на његовом продужетку. Супротно искошени лучни краци, од којих је леви пунији од десног, додирују стуб на линији реда, или се један наслања на стуб нешто изнад тог положаја. Потврђују се и случајеви где десни крак више залази у доњи међупростор од стуба (допире приближно до половине међупростора), а као и код стуба, тај његов продужетак је негде дописан.

Слово ψ из брзописне азбуке у *Буквару* слаже се са оним обликом ψ из *Катавасије*, чији се стуб спушта у доњи међупростор, а краци га додирују на линији реда.

²⁰ Исто, 85.

Стубови **ц** су као код **п**. Хоризонтална и права подница редовно прелази ивице оба стуба, и то скоро дупло више десног него левог. На свом десном крају она се ломи (ређе савија) и прелази у вертикалан или нешто удесно искошен и обично таласаст (на почетку улево угнут а при крају удесно) или понегде благо удесно улегнут реп, који се, допирући до половине међупростора, а у неким случајевима и близу наредног словног низа, на крају савија улево па навише.

У последњем реду на страни често се среће **ц** са знатније продуженим репом, који се неколико пута наизменично угиба улево и удесно.

Облик **ц** у брзописној азбуци *Буквара* одговара малом **ц** у *Катавасији*.

Стуб **ч** је искошен удесно, прав и без савијутака на крајевима. Чашицу обликује искошена лучна црта, која се за стуб везује мало испод његовог врха.

Слово **ч** у брзописној азбуци у *Буквару* типолошки се слаже са **ч** у *Катавасији*.

Стубови **ш** и **џ** су као код **ц**. Танка, хоризонтална, таласаста или права подница или прелази ивице оба спољашња стуба, или негде само једног од њих, док их у неким примерима уопште не премашује. Код **џ** средњи стуб јавља се изједна писан са репом слова или посебно. Дужина репа варира: среће се сасвим кратак (само мало испод линије реда) или дужи, када допире до половине међупростора па и даље. Он је вертикалан или мало удесно усмерен, прав или мало улегнут. У више случајева на крају се савија у већу петљу са леве стране. Потврђује се и више пута спирално савијен.

Слово **ш** у брзописној азбуци у *Буквару* је као описано **ш**, а **џ** се слаже са оним обликом **џ** у *Катавасији*, који нема знатније продужен реп.

Слово **џ** је високо. Тањи вертикалан или мало удесно искошен и прав или незнатно удесно улегнут стуб допире до половине међупростора, а често и више. Хоризонтална, таласаста или навише испупчена, а понегде и права пречка, која је на левом крају већином мало савијена надоле па удесно, сече стуб око његове горње трећине. Понегде, најчешће у првом реду стране или на крају реда, од левог краја пречке повучена је надоле па удесно лучна (надоле или нагоре) линија која сече стуб (око његове половине) и мало удесно од њега завршава се савијутком надоле, док је од врха стуба до десног краја пречке повучена лучна (удесно) црта. Веома ретко пречка је права и са четвртастим привесцима на крајевима, као код полууоставног **џ**. Бочна страна петље је лучна као код *високог јера*, а у неким примерима она се пре спуштања до поднице једанпут ломи. За стуб се везује око његове доње четвртине (ређе трећине). Подница је као код *високог јера*.

Слово **ѣ** у брзописној азбуци у *Буквару* типолошки одговара брзописном **ѣ** у *Катавасији*.

Стуб лигатуре **ѣ**, пунији или тањи, удесно је искошен и најчешће улегнут у ту страну, а ређе је прав. Слово **а** типолошки варира као и када стоји самостално. Танка пречка полази од горње трећине, четвртине, а понегде и од половине стуба и допире до почетка леве бочне линије или мало ниже (понегде и до њене половине). Јавља се хоризонтална или мало улево искошена.

Писар користи и веће **ѣ**, чији стуб различито прелази обе линије низа, допирући највише до половине међупростора. Слово **а** одговара другом облику **а** када стоји самостално, само му је стуб дужи (надоле допире и до горње ивице наредног низа). Пречка је као код малог **а**.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* наведена су два облика **ѣ**: мало, где стуб не залази у доњи међупростор и **а** са стубом преко доње линије реда.

Стуб **ю** је као код **ѣ**, а слово **о** је као када стоји самостално. Танка пречка најчешће је хоризонтална и спаја средину стуба и леве бочне линије **о**. Јавља се и удесно искошена, када полази од доњег краја стуба и допире до половине **о**, или нешто испод тог положаја.

Слово **ю** у брзописној азбуци у *Буквару* слаже се са обликом **ю** у *Катавасији*, где је пречка искошена.

Стуб **ѣ** је као код **ѣ**, **ю**. Слово **ѣ** је ређе грчког типа, тј. у облику као када се налази самостално, а у већини случајева чини га лучна линија, која се на доњем крају савија удесно нагоре, док јој је врх негде повијен (удесно), а негде је без тог савијутка. Пречка и језичац писани су изједна у виду хоризонталне, праве црте, која полази од средине стуба или нешто изнад њега, сече бочну линију **ѣ** око њене средине или мало више. У неким примерима премашује ширину доњег савијутка слова, а у неким не (језичац је ту краћи од доње ширине **ѣ**).

У брзописној азбуци у *Буквару*, а такође и у *Стихологији* Кипријана Рачанина²¹ јавља се **ѣ** где је **ѣ** грчког типа.

Слово **ѣ** чине два изједна писана и различито попуњена лука, приближно једнаке величине, која су удесно окренута и мало нагоре усмерена. Горњи лук полази мало испод горње ивице низа, а завршава се мало испод линије реда, где се савија у доњи лук, чији завршетак је око половине међупростора или нешто изнад или испод тога. Од краја доњег лука посебним потезом обликован је реп слова у виду хоризонталне или мало надоле усмерене таласасте црте, на почетку тање, а при завршетку пуније. Круница слова је као мало **ч**, чији се доњи крај стуба

²¹ Исто, 86.

већином савија удесно и прелази у горњу линију горњег лука ξ , или је понегде та линија писана новим потезом.

По типу слово одговара облику ξ у брзописној азбуци у *Буквару*.

Код слова \mathfrak{y} *јер* је као када стоји самостално, а десни стуб је пун, вертикалан или улево искошен, прав или мало у ту страну улегнут.

Слово \mathfrak{y} у брзописној азбуци у *Буквару* има леви стуб виши од десног, јер тај стуб мало залази у горњи међупростор, и само по томе се овај облик \mathfrak{y} разликује од \mathfrak{y} у *Катавасији*.

Слово \mathfrak{v} образују супротно искошени и обично мало један према другоме улегнути краци, од којих је леви пунији од десног. Њихови почеци су мало повијени напоље, а на горњем крају десног крака је четвртасти или троугласти привезак. Над словом су две тачке или акценатски знак, а потврђују се и примери без надредних знакова.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* дато је \mathfrak{v} са две тачке.

Закључак. Палеографска испитивања рукописне *Катавасије* Библиотеке Матице српске из 1710/20. године, која је писана у Сентандреји не тако лепим брзописом, показује да су, сем \mathfrak{h} и \mathfrak{z} , у њој употребљена сва слова дата у брзописној азбуци у рукописном *Буквару* из 1717. године, али и да се не потврђују сви облици, које поједина слова у овој азбуци имају.

У прегледу брзописних слова у *Буквару* из 1717. године више од једног облика имају: слово \mathfrak{a} (са стубом који не залази у доњи међупростор и са стубом који се спушта испод доње линије реда и на крају савија улево), \mathfrak{b} (бубрежасто и четвртасто), \mathfrak{g} (два брзописна облика и један полууоставни), \mathfrak{d} (облик са стубовима као код полууоставног \mathfrak{d} и са дужим вертикалним ножицама, које су на крајевима мало унутра савијене, као и брзописни тип), \mathfrak{e} (мало грчко ϵ и широко ϵ), \mathfrak{z} (брзописно са две петље и брзописно са једном, десном петљом), \mathfrak{z} (три брзописна облика), \mathfrak{k} (мало и издужено), \mathfrak{s} (мало и широко), \mathfrak{t} (троного и високо), \mathfrak{ta} (мало брзописно \mathfrak{ta} , где стуб \mathfrak{a} не залази у доњи међупростор и веће \mathfrak{ta} , са стубом \mathfrak{a} продуженим испод линије реда).

Према овој азбуци у анализираној *Катавасији* не долази ниједан од брзописних облика \mathfrak{r} (јавља се само полууоставно \mathfrak{r}) и нема \mathfrak{z} са високом главом.

Иако се облици слова у *Катавасији* и *Буквару* слажу у основном нацрту, међу њима постоје и извесна неслагања, која су углавном варијантског карактера, и на њих у овом раду није обрађена пажња. Само код полууоставног \mathfrak{d} , лигатурног $\mathfrak{8}$ и \mathfrak{w} разлике у нацрту су упадљивије, што је у њиховом опису показано. Код слова \mathfrak{d} стубови се не састају у врху, већ леви полази испод врха десног, а ножице нису вертикалне и са савијуцима унутра, већ су удесно искошене (паралелне) и без савијутака. Слово $\mathfrak{8}$ није као \mathfrak{v} , већ је полууоставног облика, који

равноправно одликује и полуустав и брзопис, а код *w* угиб је дубљи. Од полууставних слова, која не карактеришу брзопис, срећу се *в*, *в* и једноного *т*. Та слова су обично мало већа од малих. Утицај полуустава запажен је и код *Ѡ*, где је понегде *т* троного, а не као седмица, па и код *ѡ*, које у ретким примерима има праву пречку са четвртастим привесцима.

Поред широког *є*, *с*, издуженог *к*, високог *т*, већег *ѡ*, наведених у брзописној азбуци у *Буквару* из 1717, писар *Катавасије* користи и нека друга већа слова: широко *о*, издужено *и*, *н*, *п*, *с*, високо *ѡ*, бубњевито *в*, затим слова са знатније продуженим неким деловима (стуб, пречка, крак, реп итд.) у међупросторе (*а*, *в*, *г*, *д*, *є*, *ж*, *з*, *и*, *л*, *м*, *т*, *ѡ*, *ц*, *џ*, *ѡ*), као и већ поменуто веће полууставно *в*, *в*, *т*.

Палеографска истраживања *Стихологије* Кипријана Рачанина, чији брзопис је много лепши, уједначенији и китњастији од брзописа описане *Катавасије*, показала су да се и у њој не јављају сви облици неких слова, која у брзописној азбуци у *Буквару* из 1717. имају дублете или триплете. Тако, *Стихологија* нема *а* са стубом спуштеним испод линије реда и *ж* са једном петљом (ако се изузму два сумњива случаја), које писар *Катавасије* користи, као ни брзописно *г* са хоризонталном и таласастом пречком, које се не потврђује ни у *Катавасији*.²²

У погледу нацрта полууставног *д*, слова *ѡ* писаног као *v*, *w* која је са плићим угибом и лигатуре *к* у којој је *є* увек грчког типа, *Стихологија* се више слаже са *Букваром* од *Катавасије*, што указује на различите писарске праксе.

У брзописном тексту *Стихологије* Кипријан Рачанин не употребљава слова која одликују само полуустав, као што то чини, мада ређе, писар *Катавасије*, те је брзопис *Стихологије* „чистији” и уређенији од брзописа *Катавасије*.

Према томе, *Стихологија* и *Катавасија* су примери, како су се у неким брзописним текстовима могли користити или сви облици неког слова који су тада били у употреби, или су се у једнима користили само једни, а у другима само други облици. Неједнакост може да буде последица различитих писарских навика, односно различитог односа писара према типу писма, а у вези је можда и са нивоом образовања писара.

На основу резултата палеографске анализе рукописне *Катавасије* из 1710/20. године, може се закључити да инвентар и облици слова одговарају времену настанка ове књиге, и у великој мери се подударају са стањем у другим брзописним књигама тога доба.

²² Исто, 87.

Душица Грбић

НЕКИ РУСКОСЛОВЕНСКИ ЕЛЕМЕНТИ У РУКОПИСУ АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ

У рукопису *Акатист Пресветој Богородици и други богослужбени садржаји* Библиотеке Матице српске (РР I 27), састављеном од различитих садржајних и временских целина, насталих претежно у првој четвртини 17. века, а мањим делом крајем 16. или почетком 17. века и у 18. веку, у чијем преписивању је учествовало шест писара, присуством рускословенских елемената пажњу ми је привукао рукопис шестог писара, како је наведен у каталожном опису ове књиге.¹

Тај рукопис јавља се на л. 130а-144б и чине га два текста: *Чинь погрѣвенїѡ мл|д|нчска|го|* (л. 130а-142а/4) и *Сказанїе въ кратце ѿ лѣтопис|ца ѿ сѣтворенїе (!) свѣта* (л. 142а/5-144б).

Непознати писар није оставио податке о томе када су и где су ти текстови преписани. Према структури хартије са уским понтизоима и ситним вержерима, они потичу из 18. века, а њихово ближе датирање на основу воденог знака није било могуће, јер се водени знак није могао идентификовати.²

Сачувани запис на л. 159б сведочи да је августа 1701. године овај „молитвеник”, како је књига названа у том запису, припадала попу Јовану Вујиновићу. Да ли је она већ тада била овако комплетирана, тј. да ли је у то време она већ садржала и рукопис о којем се у овом раду говори, тешко је рећи. Но, ако се узме у обзир запис попа Јована Вујиновића, остављен на унутрашњој страни предње корице, у којем се казује да се овај „требник” „оправи” 1725. године, што може да се схвати да је књига тада овако и увезана, са свим својим деловима, укључујући и поменути рукопис, као и додате јој празне листове (6 на почетку и 6 на крају књиге), који датирају такође из 18. века, намеће

¹ Каталогски опис књиге дат је под бр. 54.

² На опису хартије и идентификацији водених знакова радила је Мирослава Гроздановић-Пајић.

се закључак да је рукопис морао настати у првој четвртини 18. столећа, и то најкасније 1725. године. Оваквом закључку одговарају и резултати палеографске, ортографске, фонетске и морфолошке анализе.

Текстови о којима је реч писани су лепим и исписаним брзописним словима. Упадљиву одлику писаревог дуктуса представља знатније продужавање (улево) неких елемената слова на почетку или близу почетка реда и њихово савијање надоле на левој бочној маргини. Овакво извођење тиче се најчешће пречке слова ѣ и поднице надредног д, а присутно је и у писању левог стуба већег почетног и, левог крака већег почетног ѣ у оѣ, пречке високог т и пречке т у ѡ.

Послересавски, ненормализован правопис и српскословенски језик са ређим наносима из српског народног језика анализираног рукописа нарушени су у неким случајевима и цртама рускословенске редакције, које су чешће на ортографско-фонетском, него на морфолошком плану, а последица су утицаја руског предлошка. У прилог претпоставци о руском предлошку сведочи и један податак из текста *Сказанија летописца* где се у хронолошком казивању неких збивања од стварања света помиње и покрштавање Руса 987. године (л. 144б/1-4): РѸси кр|с|тили |с|(ε) пре|з| вла|д|и.мира / ѡ греко|в| лѣта ѡ сѣзданіа / свѣта сѣчє (=6495). ѡ рож|д|аства / х|с|ва лѣта цп̄з (=987).

У испитивању рускословенских елемената рукописа о којем је реч узете су у обзир само оне ортографске, фонетске и морфолошке карактеристике које су битне за разликовање рускословенског и српскословенског језика, као и неке морфолошке које одликују, како рускословенски, тако и српски народни језик.

Слово ѡ. Слово ѡ, карактеристично за рускословенску писменост, из којег се у новој реформисаној грађанској ћирилици Петра I развио брзописни потомак ја,³ у овом рукопису јавља се 39 пута. Оно је употребљено у складу са новијом рускословенском правописном нормом у средини и на крају речи, док се у иницијалном положају, како по рускословенским, тако и по српскословенским начелима, редовно налази лигатура ѡа.⁴

а) У вредности ја иза самогласника, у позицији на месту старословенског ѡа, графема ѡ је написана 35 пута. Ресавка пракса тј. слово -а, у означавању -ја потврђује се 25 пута, а рашка начела, са лигатуром -ѡа, испоштована су у 20 случајева. Ради илустрације писања -а за -ја наводе

³ Павел Яковлевич Черных, *Историческая грамматика русского языка*, Москва 1962, 99 (скраћено: П. Я. Черных, *Историческая грамматика*); Н. М. Дылевский, *Очерк исторической грамматики русского языка*, София 1965, 132-135 (скраћено: Н. М. Дылевский, *Очерк исторической грамматики*).

⁴ Евтимий Федорович Карский, *Славянская кирилловская палеография*. Факсимильное издание, Москва 1979, 206.

се следећи примери: погрѣвенїа 130а/1, всачаскаа 132б/3, раа 133а/1, не|с|наа 133а/20, достоїнаа 133б/4, вѣпїаа 134а/10, покааїа 137б/17, твора 141а/5 итд.

б) Иза сугласника на месту старословенског вокала а, који се у српскословенском рефлектовао у е, а у рускословенском у 'а, слово а се јавља два пута: паматъ 141а/5, памат' 141а/8.

в) Слово а потврђује се у једном примеру и на месту старословенског ја у наставку А мн. именице ж. рода са основом на *ја - ѕмаа 140а/17.

г) Графема а среће се једанпут и у обележавању секвенце ња (старословенско ња): г|с|наа 141б/16. Иначе, у писању група ља, ња, сем овог изузетка, свуда је поштована ресавска пракса.

Слово њ. Слово њ (и са прозодијским знаком за краткоћу) улази у састав графичког система новијег рускословенског језика, а употребљавано је за означавање гласа ј, односно неслоговног и. Од 1735. године оно улази у састав и руске грађанске ћирилице.⁵ У функцији обележавања ј на крају речи и слога, графема њ у овом рукопису скоро се редовно користи: живый 130а/4, бѣговолывый 130б/2-3, сын 130б/7, пресѣвршенїй 131а/3, оумршїй 133б/7, мой 133б/20, поїдемъ 134б/20, поїдеши 138а/20, ѕмїй 140а/14 итд.

Спојеве ле, не. Док групе ља, ња редовно долазе с лигатуром га иза л, н (ла, на), секвенце ље, ње, које су по млађем рашком и ресавском правопису писане са ле, не у овом рукопису доследно су означене са ле, не, при чему је понегде употребљено веће грчко ε: ље - преставленно|м| 132а/9, волею 137а/12, глеть 141а/9, глє 141б/15, вѣселеннаа 141б/17 итд.; ње - премѣненїа 137а/11, къ немѣ 139а/6, ѿ него 139а/19, плененїа 142б/2, плененїа 142б/4 итд. Овакво писање одговара рускословенској правописној норми и у складу је с руским фонетизмом. У српској писмености оно представља одлику старије рашке традиције, а среће се и у делима ресавског периода, посебно када су писана посрбљеним правописом, који се употребљава од 17. века у рукописима црквене садржине.⁶

Спојеве ки, ги, хи. У испитиваном рукопису старословенске групе кы, гы, хы, сем случаја бѣгы|х| 132б/21, редовно су писане са ки, ги, хи: мирски|х| 131а/10, мїрски|х| 133а/18, житѣйски|х| 140а/3; блги|х| 130б/13, 131а/12, 139а/3; вѣсхищенна 131а/11, дѣхи 137б/2. Писање ки, ги, хи слаже се с рускословенским фонетизмом, пошто су групе кы, гы, хы у развоју рускословенског и руског језика омекшале. До омекшавања је дошло у 12. веку, и то најпре на југу, а затим, од 13. века, и на североистоку

⁵ Петар Ђорђић, *Старословенски језик*, Нови Сад 1975, 23 (скраћено: П. Ђорђић, *Старословенски језик*).

⁶ Исто, 223, 226.

Русије, тако да је у московским повељама и документима из 14. века завладало само писање ки, ги, хи.⁷ Употреба и иза к, г, х одговара и норми новоцрквенословенског језика.⁸

Спој цы. На месту старословенског ци, поред чешћег ци, среће се и цы (Н мн. пѣвцы 130а/3, мл|д|нцы 132б/15, отроцы 135б/11), што овде може да буде последица утицаја руског предлошка. Глас ц је у развоју руског језика отврдноу, а најраније потврде за то потичу из 14. века.⁹ Група ци од старословенског цы одликује и новоцрквенословенски језик.¹⁰

Рефлекс -ст-. Група -сц- < -ск- испред ѣ и и (<оѣ, аѣ) у овом рукопису не долази, а уместо ње потврђује се -ст-: еврейсти 135б/11. Појава упрошћавања -сц- у -ст- карактеристична је за руску редакцију.¹¹ Иначе, позната је још из времена канона, али није раширена у српским споменицима.

Рефлекс ь од њ. Поред многобројних примера са словом а на месту јера, у позицији где је могло доћи до његове вокализације, и то скоро увек у положају ван предлога и префикса, потврђује се и рефлекс ь од њ, што је одлика рускословенског језика: бє|з|конечнаѡ 134б/15, ходатай-ственно 136а/4-5, рож|д|єства 142б/14, 144б/12.

Рефлекс -ер-. Вокално л и р овде се чувају и обично су означени без знака јер, ређе с пајерком, а само у једном случају среће се рускословенски рефлекс -ер-: из мєртвы|х| 140б/16.

*Г јд. именице ж. рода *ја основе на -и.* У једном случају, уместо српскословенског -к, у Г јд. именице ж. рода са основом на *ја потврђује се наставак -и, карактеристичан за рускословенски језик: ѿ зємли 133а/2.¹²

*Г јд. именице ср. рода *јо основе на -є.* У рукопису је у једном примеру Г јд. именице ср. рода *јо основе присутан наставак -є (ѿ сѣтворєнїє 142а/5-6), који се може објаснити писаревом омашком, или утицајем руског предлошка. У предлошку је овде по правилу стајало слово -ѡ (вредност -ја) на месту старословенског -ѡ. Рефлекс назала ȝ

⁷ Алексей Иванович Соболевский, *Лекции по истории русского языка*, 'S - Gravenhage 1962, 130-131 (скраћено: А. Иванович Соболевский, *Лекции*); П. Я. Черных, *Историческая грамматика*, 144; Н. М. Дылевский, *Очерк исторической грамматики*, 241-245.

⁸ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 53.

⁹ А. И. Соболевский, *Лекции*, 138; Н. М. Дылевский, *Очерк исторической грамматики*, 245-250; П. Я. Черных, *Историческая грамматика*, 144-146.

¹⁰ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 53.

¹¹ А. И. Соболевский, *Лекции*, 30; Аврам Мразовић, *Рѣководство къ славенстѣмъ грамматѣцѣ*, Будим 1800, 79 (скраћено: А. Мразовић, *Руководство*).

¹² Мелетиј Смотрички, *Грамматика*, Римник 1755, 39а (скраћено: М. Смотрички, *Грамматика*); А. Мразовић, *Руководство*, 54.

у српскословенском је *e*, те је писар механички заменио *-а* са *-е* уместо са *-а(-га)*.

Л јд. придева м. и ср. рода на -омъ. У овом невеликом рукопису чак у 16 случајева *Л јд. придева м. и ср. рода* потврђује се наставак *-омъ*, који је по рускословенској и новоцрквенословенској норми дублетни наставак са *-ѣмъ*,¹³ а такође одликује и српски народни језик. Како у рукопису има и народних и рускословенских црта, ови примери се могу двојако тумачити, те се као такви наводе и у овом раду: *вѣ непорочно|м| жити* 132а/2-3, при *ѡѡ|до|сїи маломъ* 143б/8, при *їостїнниане вѣликомъ* 144а/2-3, при *костантине бра|д|(а)томъ* 144а/10-11, при ... *папе римско|м|* 144а/6, при ... *григорїи констатинполско|м|* 144а/14-15 итд.

Императив са основом на -и-, а не на -ѣ-, и на -е-(=је), а не на -и-. У примеру 2. л. мн. императива *приндите* 139б/18 јавља се основа на *-и-* а не на *-ѣ-*, што је црта како рускословенског тако и српског народног језика.¹⁴ Такође, у једном случају глагол презентске основе на *-је-* у 1. л. мн. императива уместо са основом на *-и-* потврђује се са *-е-* (*цѣлѡе|м|* 139б/20), што је карактеристично за рускословенски, односно новоцрквенословенски језик,¹⁵ а одлика је и призренско-тимочког говорног типа.¹⁶

Преглед рускословенских црта у датом српскословенском рукопису, за који се може претпоставити да потиче из прве четвртине 18. века, тј. из касног раздобља српскословенске писмености, а који улази у састав рукописне књиге Библиотеке Матице српске *РР I 27*, указују на то да се ради о препису, чији је предложак био руски. Присуство рускословенских елемената у овом препису још једно је неизбрисиво сведочанство о вековним културноисторијским везама и међусобним утицајима Срба и Руса, који су посебно обележили ново доба у развоју српске културе и писмености, када рускословенски језик смењује српскословенски.

¹³ А. И. Соболевский, *Лекции*, 295; М. Смотрички, *Грамматика*, 706, 716; А. Мразовић, *Руководство*, 72.

¹⁴ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 160.

¹⁵ *Исто*.

¹⁶ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 113.

Душица Грбић

НЕКА ЗАПАЖАЊА О РУКОПИСИМА РР I 71 И РР I 72 БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ И ЗБОРНИКУ ИЗ 1727. ГОДИНЕ У ЗБИРЦИ РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА

Две ћириличке рукописне књиге Библиотеке Матице српске, *Дневна последовања са Акатистима Пресветој Богородици и Господу Исусу Христу* из 1735/45. године (РР I 71) и *Акатисти Господу Исусу Христу и Пресветој Богородици и други богослужбени садржаји* из прве трећине 18. века (РР I 72), блиске како по времену, тако и по многим другим особеностима (писму, правопису, језику, садржају итд.), занимљиве су за разна истраживања, а посебно за међусобна поређења. Главне карактеристике тих рукописа дате су у каталошким описима под бр. 55 и 56, а циљ овог прилога је да донесе још нека запажања о њима и да открије блискост тих књига са рукописним *Зборником* из 1727. године из заоставштине проф. др. Радослава Грујића (1878-1955) у Музеју Српске православне цркве у Београду (под бр. 7).

Рукописи РР I 71 и РР I 72 не садрже записе о писару и месту преписивања, а ни година њиховог настанка није забележена, те су датирани према воденим знацима хартије.¹ Истина, у књизи РР I 71, на празној полеђини последњег, тј. 256. листа постоји белешка писца *сига кни/га на ѱ.м.с (=746, тј. 1746) / 8 веронџ писца / сава*, која би могла да значи да је књига преписана дате 1746. године, што је блиско и њеном датирању на основу водених знакова хартије (1735/45). Међутим, тај запис није аутентично сведочанство, јер, судећи по палеографским разликама између рукописа записа и рукописа књиге, писар записа Сава није и писар књиге. Према наведеној белешци, сигурно је само да је књига била у Верони 1746. године, што је интересантан податак за њену историју и кретање.

За датирање рукописа РР I 71 и РР I 72 важна је и чињеница да у њима постоје пасхалне таблице са почетном 1727. годином. Почетна

¹ Рукописе је према воденим знацима датирала Мирослава Гроздановић-Пајић, археограф-саветник.

година у пасхалијама у археографији се често узима као критеријум за датирање рукописа, поготову, ако су они без воденог знака или је знак нејасан, а пример за то је и *Зборник* из 1727. године, о којем ће овде бити речи.

У случају рукописа РР I 71 година 1727. може доћи у обзир, иако се она не поклапа сасвим с временом водених знакова (1735/45). Када се ради о рукопису РР I 72, та година апсолутно одговара воденим знацима (прва трећина 18. века), међутим оспорава је један историјски детаљ из текста. Заправо, на л. 346 те књиге у молитвама се помиње Ана Ивановна, руска царица која је владала од 1730. до 1740, што наводи на закључак да је препис настао са рускословенског предлошка не раније од 1730. године. У вези са тим треба имати у виду да се књига састоји од различитих садржајних целина, те да је писар у њеном обликовању могао користити више предложака, и тако пренети помен руске царице из једног, а пасхалне таблице из другог предлошка.

Писмо рукописа РР I 71 и РР I 72 је истог типа. Оно је мешовито (полууостав претеже над брзописом), са одликама ћирилице која се јавља у босанским и приморским рукописима. Слова су писана углавном између линија низа, а залажење репова, ножица или стубова у међупросторе је незнатно.² Сем ѿ, лигатуре се у рукопису РР I 72 не употребљавају, а у рукопису РР I 71 ретко се среће само још т+в.³ Потврђују се неки архаични словни облици, који карактеришу ћириличке рукописе у босанским књишким рукописима 13-15. века: слово а са петљом која виси на стубу, слово е има само један облик, и то шири и заобљен, а крај језичца је често задебљан и савијен надоле, код слова з доњи део се нигде не завршава вертикално, док слова о, р, ѳ нигде немају оштар врх.⁴

Ове, као и неке друге сличности на први поглед стварају утисак о истом писару тих књига. Међутим, извесне разлике у дуктусу и облицима слова (нпр. д, ѕ, ѝ, џ, ц, џ, џ, џ итд.), као и присуство неких облика у једном рукопису, а њихово одсуство у другом, оспоравају ту тезу.

Правопис је ресавски, ненормализован. Сем одлика рашке традиције, у обе књиге ресавску праксу нарушавају и неке црте карактеристичне за споменике западног и приморског подручја (нпр. писање ар на месту вокалног р, изостајање акцената, а стављање само спирита и

² *Два дубровачка језична споменика из XVI вијека*. За штампу приредио М. Решетар и Ђ. Банели, Београд 1938, XIV-XV.

³ По овој особини рукописи РР I 71 и РР I 72 слажу се и са неким дубровачким рукописима /в. Милан Решетар, *Дубровачки зборник од год. 1520*, СКА, Посебна издања, књ. С, Философски и филолошки списи, књ. 24, Београд 1933, 124.

⁴ Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 138.

др.), а прилично је заступљен и рускословенски правопис, као последица утицаја предлошка.

Занимљиву ортографску карактеристику ових рукописа чини често писање *ал* на месту вокалног *л*, вероватно аналогно са *ар*, мада је писар *ал* могао чути и у неким чакавским говорима.⁵ Рукописи РР I 71 и РР I 72 слични су и по маниру стављања *јера* иза вокалног слова или на крају реда, одвојено од речи која му претходи, да би се тако попунио ред. Они се подударују и по томе што се у доста случајева слово *л* из предлошка на месту етимолошког *-ја* или у групама *ља*, *ња* механички замењује са *е* (нпр. *Ѡ запреѣниѣ; наставлеѣуѣи; го|с|п(о)дне* (Н јд. ж.р.)). У оба рукописа срећу се и многобројне словне грешке, пермутирање слова и слогова, испуштање делова речи и разне друге омашке, које су одраз писарева непажње у преписивању, али и његове необразованости.

Језик рукописа РР I 71 и РР I 72 је српскословенски. Од књижевне норме одступају народне општештокавске и посебне дијалекатске црте, које су у обе књиге скоро идентичне и долазе углавном у тексту *Десет божијих заповести* и *Како се ваља Богу молити* (у даљем тексту *Десет божијих заповести*). Такође су присутни и неки рускословенски елементи, пренети из предлошка.

На основу ових црта сасвим је сигурно да су књиге преписане са рускословенског предлошка на ијекавској територији штокавског наречја, на подручју зетско-сјеничког говорног типа. Полазећи од те говорне базе писара, а узимајући у обзир и поменуте одлике писма и правописа, рукописе је могуће и ближе лоцирати на југ, тј. на приморје Црне Горе, у Боку. Ту тезу донекле поткрепљују и сачувани записи, који казују да су се они још у 18. веку налазили у Будви. Тако у рукопису РР I 71 постоји белешка датирана у Будви 15. јуна 1791, са податком да је књигу купио Ристо Стевановић, док рукопис РР I 72 садржи недатиране записе, временски блиске књизи, у којима се помињу Будва, море, Италија.⁶

У прилог трајању и коришћењу ових књига на приморју Црне Горе, у Боки, сведоче и сазнања да су оне тамо биле и пре доласка у Нови Сад 1973. године. Рукописи РР I 71 и РР I 72 инвентарисани су у Библиотеци Матице српске 23. децембра 1973, са напоменом да су купљени у Антикварници Матице српске у Новом Саду. По сећањима господина Лазара Чурчића, пензионисаног библиотекара Библиотеке Матице српске, у Антикварницу Матице српске доспели су из Котора, а прибавио их је господин Милан Давидовић, Матичин антиквар. Посведочивши ми ове наводе, господин Давидовић ми је љубазно

⁵ В. нпр. *Два дубровачка језична споменика*, LXIII-LXIV.

⁶ Записи су наведени у каталожним описима књига под бр. 55 и 56.

открио још неке детаље о њима. Према његовим казивањима књиге су припадале једном православном свештенику у Котору. Године 1973, десетак година после смрти тог свештеника, његова супруга, живећи у сиромаштву, била је принуђена да распродаје библиотеку свог мужа, и тада је господин Давидовић за Антикварницу Матице српске купио од ње више књига, међу којима и ове две рукописне.⁷

Рукописи РР I 71 и РР I 72 већим делом се подударају и по садржају. Исте садржајне целине у њима (*Акатист Пресветој Богородици, Акатист Исусу Христу, Молитва Фаресова, Вечерње, Полуноћница, Јутрење, Молитвено правило пред спавање*, где су и *Десет божјих заповести, Месецослов, Пасхалне таблице* и др.) пружају могућност и за њихова међусобна текстолошка поређења и откривање предлошка. Интересантно је, на пример, да обе књиге у тексту *Полуноћнице* садрже помене руских светитеља Антонија и Теодосија Печерских (л. 39б у РР I 71 и л. 218б у РР I 72), што упућује на исти предлошак тих преписа, или, пак, на то да је један од тих текстова преписан са другог.

Међутим, помени ових руских светитеља јављају се и у другим деловима књиге РР I 72 (*Акатист Исусу Христу*, л. 40а, *Акатист Пресветој Богородици*, л. 88а, *Молитве свим светим*, л. 312а), што није случај и са рукописом РР I 71.

Као што је напред истакнуто, у књизи РР I 72 налази се и руска царица Ана Ивановна, чијег помена нема у рукопису РР I 71, а такође су присутни и неки други руски празници и светитељи, који не долазе у рукопису РР I 71. Тако се у молитвама свим светим у књизи РР I 72 помињу руски чудотворци Николај, Спиридон, Петар, Алексије и Јона (л. 311б) и Роман и Давид (л. 312а), а у месецослову те књиге јављају се: *Пренос моштију светих мученика кнезова руских Бориса и Глеба* (2. мај), *Успеније Преподобног Теодосија Печерског* (4. мај) и *Успеније Преподобног Антонија Печерског* (10. јули). Преподобни Теодосије Печерски овде је вероватно омашком дат 4. маја, или је тако пренет из предлошка, јер он долази 3. маја.⁸

Наведене разлике између рукописа РР I 71 и РР I 72 у погледу присуства руских светитеља и празника могу да буду последица различитих предложака или другачијег односа писара у преписивању. Њихово чешће јављање у књизи РР I 72 чини овај рукопис ближим предлошку и указује на директнији препис.

⁷ И овом приликом срдечно се захваљујем господину Лазару Чурчићу и господину Милану Давидовићу на откривању ових чињеница.

⁸ *Житија светих*, Београд 1961, 335.

Обе књиге садрже пасхалне таблице са идентичним годинама, од 1727. до 1786. Иза ових таблица по годинама у рукопису РР I 71 долазе таблице празника са кључним словима, којих у рукопису РР I 72 нема.

Иначе, у досадашњој литератури помиње се само рукопис РР I 72,⁹ док се рукопис РР I 71 не јавља. Такође у литератури до сада није било речи о блискости тих књига Библиотеке Матице српске са рукописним *Зборником* из 1727. у збирци Радослава Грујића, те ће се нека запажања у вези са тим овде изнети.

Зборник из 1727. године у збирци Радослава Грујића, у коме се налази *Часловац са месецословом и пасхалијама* (стр. 1-198) и *Житије кнеза Лазара* (стр. 205-272), описао је и према почетној години у пасхалним таблицама датирао проф. др Владимир Мошин (1894-1987). Испитујући *Житије кнеза Лазара* овог *Зборника* као једну од тридесет и три варијанте чувене *Приче о Боју косовском*, проф. др Јелка Ређећеп у својој студији помиње *Зборник* и на основу описа Владимира Мошина доноси неке податке о њему.¹⁰

Извесна подударана између *Зборника* и рукописа РР I 71 и РР I 72 у погледу правописа и језика (нпр. писање *ар*, *ал* за *р* и *л* вокално,¹¹ одсуство акцената, а стављање само спирита, ијекавски рефлекс *јата* итд.), која сам уочила на основу описа *Зборника* и датих примера и констатација у ширем тексту поменуте студије, а посебно његово лоцирање на југ, у Црну гору, у Боку Которску,¹² подстакли су ме да се више заинтересујем за ту књигу.

Посматрајући *Зборник* на микрофилму,¹³ одмах сам приметила његову сличност у погледу писма и дуктуса са рукописима РР I 71 и РР I 72 Библиотеке Матице српске. Први део *Зборника*, у којем је *Часловац са месецословом и пасхалијама*, палеографски скоро апсолутно одговара рукопису РР I 72, док је његов други део, где је исписано *Житије кнеза Лазара*, веома близак рукопису РР I 71 (извесне разлике јављају се код слова *ц*: у *Житију* реп тог слова ређе се на доњем крају улево савија,

⁹ Светлана Томин, *Шест акатистара из Библиотеке Матице српске: прилог познавању Зборника канона и других песама*, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XXXIX/1, Нови Сад 1991, 119, 122-125, 127-128; Светлана Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, *Зборник Матице српске за славистику*, 42, Нови Сад 1992, 127, 138-139, 141-142.

¹⁰ Јелка Ређећеп, *Прича о Боју косовском*, Зрењанин, 1976, 17.

¹¹ Ова појава присутна је и у *Крфском зборнику* из средине 18. века из Архива ЈАЗУ (сигн. Ia 22), за који се претпоставља да је преписан са *Зборника* из 1727. године у збирци Радослава Грујића / в. Ј. Ређећеп, *Прича о Боју косовском*, 19, 272.

¹² Ј. Ређећеп, *Прича о Боју косовском*, 272, 284.

¹³ Захваљујем се колегиници Љупки Васиљев, чијим посредством сам дошла до микрофилма.

чинећи талас, а већином је без тог савијутка, док у рукопису РР I 71 ц скоро увек долази са тако савијеним репом).

Детаљнијим испитивањима *Зборника* нисам се бавила, али сам на основу летимичног прегледа те књиге запазила још доста сличности између ње и рукописа РР I 71 и РР I 72: акцената нема, постоје само спирити, слово *јер* се често среће иза вокалског слова или на крају реда, одвојено од речи која му претходи, у групама *-ја, ља, ња* уместо *а (ѡ)* потврђује се *ѣ*, као последица механичког замењивања слова *ѡ* из предлошка, скоро идентичне општештокавске и дијалекатске црте долазе углавном у тексту *Десет божјих заповести* итд. Посебно је занимљиво што се и у *Зборнику* налазе неке садржајне целине, које постоје у рукописима РР I 71 и РР I 72 (*Молитва Фаресова, Вечерње, Канон молабни Пресветој Богородици, Молитвено правило пред спавање, где су и Десет божјих заповести, Месеџослов, Пасхалне таблице* и др.), те се текстови могу међусобно поредити.

Месеџослов у *Зборнику*, који се палеографски слаже са рукописом РР I 72, тече од месеца септембра до месеца августа, као и у књигама РР I 71 и РР I 72. Интересантно је, међутим, да он не само палеографски, већ и по присуству руских празника *Преноса моштију Светих мученика кнезова руских Бориса и Глеба* (2. мај) и *Успенија Преподобног Теодосија Печерског* (4. мај) више одговара рукопису РР I 72 него рукопису РР I 71, где тих помена нема. И у *Зборнику*, као и у рукопису РР I 72, *Преподобни Теодосије Печерски* дат је 4, а не 3. маја, што указује на исти предлошак, или на то да је један од ових месеџослова преписан са другог. У месеџослову рукописа РР I 72 налази се и руски празник *Успеније Преподобног Атанасија Печерског* (10. јули). Део текста, где је овај датум, у месеџослову *Зборника* недостаје услед његове некомплетности, па је тешко рећи да ли је поменути руски празник ту био дат.

Не само палеографско, већ и ово текстолошко подударанје између Месеџослова у *Зборнику* и Месеџослова у рукопису РР I 72 иде у прилог тези о истом писару поменутог дела *Зборника* и рукописа РР I 72, односно закључку да рукописе РР I 71 и РР I 72 није исписало исто лице.

После Месеџослова у *Зборнику* следе таблице, и то најпре по годинама које су као и у рукописима РР I 71 и РР I 72 (од 1727. до 1786), а потом и по празницима са кључним словима. По дуктусу и палеографским одликама таблице одговарају рукопису РР I 72, а по садржају, тј. по присуству не само таблица по годинама већ и оних по празницима, оне се слажу са рукописом РР I 71.

На стр. 199 *Зборника*, иза странице са последњом таблицом, руком писара који је исписао и претходни текст, наведени су дани у недељи, почев од недеље до суботе, и то и речима и ћириличким бројевима (нпр. *недела ѿ понеџионѣкъ ѿ* итд.). Исти текст садржи и књига РР I 71, само се он овде налази иза Месеџослова (л. 256а), док га рукопис РР I 72 нема.

У првом делу *Зборника* где је *Часловац са месецословом и пасхалијама* постоје две заставице, неуко рађене, као и у рукописима РР I 71 и РР I 72.¹⁴

По мотивима и стилском обликовању заставица на стр. 61 овог *Зборника* подсећа на заставицу са л. 1а рукописа РР I 72, док она на стр. 95 слична је заставицама на л. 84б и 102а у књизи РР I 71, што такође ствара колебање у разрешавању писара.

Рукописни *Зборник* из збирке Радослава Грујућа близак је са рукописима РР I 71 и РР I 72 и по томе што се и он у 18. веку налазио у Будви, о чему сведочи сачувани запис из 1781. године (стр. 13).

На основу изнетих запажања са сигурношћу се може закључити да су рукописи РР 71 и РР I 72 Библиотеке Матице српске и рукописни *Зборник* из збирке Радослава Грујућа у Музеју Српске православне цркве временски веома блиски и да потичу из истог скрипторијума на подручју зетско-сјеничког дијалекта. Тај скрипторијум се највероватније налазио на приморју Црне Горе, и то могуће у Боки Которској. Није спорно да све три књиге припадају истој писарској школи, али је дилема, с обзиром на разликовање два дуктуса и нека међусобна преплитања ових књига, да ли се ради о два писара или је све три књиге преписало исто лице. Један од та два дуктуса јавља се у рукопису РР I 72 и делу *Зборника* у којем је *Часловац са месецословом и таблицама*, а други је у рукопису РР I 71 и делу *Зборника* где је *Житије кнеза Лазара*. Сем по дуктусу, месецослов *Зборника* слаже се са месецословом рукописа РР I 72 и по присуству руских светитеља, којих у месецослову рукописа РР I 71 нема. Таблице, пак, у *Зборнику*, које потичу од исте руке као и месецослов те књиге, по садржају, тј. по постојању таблица и по годинама, и по празницима, одговарају таблицама у рукопису РР I 71. У књизи РР I 72 дате су само таблице по годинама. Аргументата има како за једну тврдњу, да је све три књиге исписало исто лице, тако и за другу, да су у питању два писара, од којих је један исписао књигу РР I 72 и део *Зборника* где је *Часловац са месецословом и таблицама*, а други књигу РР I 71 и *Житије кнеза Лазара* у *Зборнику*. Ипак, чини ми се сигурнијим закључак да су то два писара са истом писарском праксом и манирима. Радећи у истом писарском центру, они су се могли угледати један на другог и користити исте предлошке.

¹⁴ О заставицама у рукописима РР I 71 и РР I 72 в. у овој књизи: Љупка Васиљев, *О писарима, илуминацији и повезу рукописних акатиста, стихологија и богородичника Библиотеке Матице српске*.

Јасмина Грковић-Мејџор

О ПРИСТУПУ ИСПИТИВАЊУ СЛОЖЕНИЦА У
СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ
(на грађи рукописа РР I 28)

Оформљујући се као књижевни језик међу Словенима младе хришћанске културе, старословенски је у области синтаксе и лексике претрпео снажан утицај грчког језика. Један од основних начина лексичког богаћења били су творбено разноврсни калкови према грчким моделима. Међу њима посебно место заузимају сложенице, које су још у прасловенском језику постале ограничен и маргиналан лексички слој. Уколико се изузму лична имена, која продужују стари индоевропски модел композита, словенски језици из прасловенског наслеђују, колико нам је данас познато, тек ретке изворно словенске сложенице.¹ Већ на нивоу старословенског, међутим, оне функционишу као просте, тј. несложене речи (чловѣкъ, глаголъ итд.).²

Током старословенског периода сложенице постају продуктиван творбени модел, многе просте лексеме уступају место сложенима, с истим значењем, долази до срастања синтагми у композите, а нове тенденције се виде не само у умножавању калкова, већ и у слободнијем приступу њиховом стварању, те се као еквивалент једне грчке речи јавља и више словенских сложених, грчка синтагма се преводи сложеницом итд.³

¹ Меје 1934, 374-378. Овде се под термином *изворне* подразумевају оне речи које су као део прасловенског лексичког фонда ушле у књижевни језик, без обзира на чињеницу што је велики део ових лексема настао као калк према готском (В. Цејтлин 1973, 428). Ново светло на питање изворно словенских сложеница, међутим, баца савремена бугарска дијалекатска грађа (Кочев 1988). Како показују руске повеље XI-XIV века, сложенице нису биле туђе живом говору (Вјалкина 1966, 155).

² Цејтлин 1973, 427. Овде је битно, дакле, да су ове речи у *синхроном* пресеку просте, без обзира на чињеницу што су, *дијахроно* гледано, сложенице (уп. Белић 1959, 116-117).

³ В. Јагић 1898, 537-550; Цејтлин 1977, 186-193; 1986, 287-288; Љвов 1976, 77; Граматика 1991, 529. Однос према грчком изворнику, тј. степен слободе у преводу, зависио је и од приступа превођењу (В. Томсон 1988).

Овај процес ће се наставити и у редакцијским језицима, где ће првенствени извор нових лексема овога типа бити превођење нових текстова са грчког.⁴ Преводиоци се, међутим, не држе увек слепо страног лексичког обрасца, често слободно творећи нове речи.⁵ Иако одређени број овако *ad hoc* скованих лексема припада групи *hарах legomena* и нема континуитет у каснијој црквенословенској писмености,⁶ оне су важне јер сведоче о слободи редакцијских језика у стварању нових сложеница. Уз то, грчки узор је могао подстаћи и оживети неке творбене моделе и принципе дубоке словенске старине.⁷

Лексички слој сложеница у српскословенском језику до сада је само делимично проучен. Богата Цетова студија, која пружа обиље материјала, ограничена је на номиналне композите, а ограничења је наметнула и сама грађа, иако жанровски разнородна.⁸ Потоња истраживања текстова који нису укључени у ову студију откривају нове сложенице у нашим старим текстовима, оригиналним, преводним, али и онима који припадају фонду општецрквенословенске литературе.⁹ У циљу добијања потпуније слике о овом слоју српскословенског речника, неопходно је проучити далеко већи број споменика, а истраживањем обухватити и остале врсте речи, пре свега глаголе.¹⁰

У овом раду ће се на грађи једне релативно кратке књиге из фонда Библиотеке Матице српске: *Богородичник* (РР I 28, у даљем тексту Б), настале пред крај српскословенске епохе (XVII/XVIII в.), указати, између осталог, на неке теоријске и методолошке проблеме код испитивања композита.

У Б је нађено 66 сложеница:

⁴ В. Христова 1994; Тихова 1994.

⁵ В. Колар 1966; Вјалкина 1966. Занимљиво је, на пример, да се у споменицима чешке редакције чак срећу хибридне латинско-грчке сложенице (Мареш 1963, 441).

⁶ Пацлова 1971, 283. Уосталом, и цели низ старословенских сложеница, али и изведеница, имао је исту судбину, што је било условљено како жанром споменика, тако и његовом провенијенцијом (Цејтлин 1973, 415-418).

⁷ Ову појаву је уочила И. Грицкат (Грицкат 1986, 128-130). Испитивање превода с грчког у овом смислу може пружити увид у словенске творбене принципе грађења сложеница.

⁸ Цет 1970. Осим тога, будући да се грађа често црпла из издања текстова, а не оригинала, догађа се да се, не ауторовом кривицом, изостави одређени број лексема (в. Трифуновић 1976, 152).

⁹ В. Грицкат 1969, 21; Трифуновић 1971, 99-100; 1976, 174-176; Рајнхарт 1985, 73; Родић 1985, 83; Стефановић 1991; Шкорић - Недељков 1997. У свом семинарском раду (Одсек за српски језик Филозофског факултета у Н. Саду) о сложеницама у *Посланици кир Исаји Д. Кантакузина Т. Пушкар* је такође пронашла сложенице које нису потврђене у Цетовој студији.

¹⁰ У овом погледу је занимљив пример новог превода *Дијалектике* Јована Дамаскина из XIV века. Е. Вајхер је, проучавајући филозофску терминологију у овом делу, приметио нормирање у преводу грчких композита, посебно глаголских (Вајхер 1972, 155).

БЛАГОВѢСТВОВАТИ
БЛАГОВѢЩЕННИК
БЛАГОДАРИТИ
БЛАГОДА(/Ѣ)ТЪНЬ
БЛАГОДѢТЬ
БЛАГОЛѢПНИК
БЛАГОМИЛОСТИВЪНЬ
БЛАГОПРѢМѢНЪНЬ
БЛАГОПРИКЪТЪНЬ
БЛАГОРОДИК
БЛАГОСЛОВЕНЬ
БЛАГОУТИШЬНО
БЛАГОУТРОБИК
БЛАГОУТРОБЪНЬ
БЛАГОЧЪСТЬНО
БОГОВАГОДѢТЪНЬ
БОГОВАЖЕНЬ
БОГОЛѢПНО
БОГОМОУЖЪНЬ
БОГОНЕВѢСТА
БОГООТРОКОВИЦА
БОГОРАДОВАНЬ
БОГОРОДИЦА
БОГОРОДИТЕЛЬНИЦА
ВЛЪКОУЩЪНЬ
ВСЕБЛАЖЕНЬ(НЬ)
ВСЕЗЛАТЬ
ВСЕМИРЪНЬ
ВСЕНЕПОРОЧЪНЬ
ВСЕПѢТЬ
ВСЕСВЕТЬ
ВСЕСВѢТЪЛЬ
ВСЕСЛОВЕСЪНЬ
ВСЕТѢЛЕСЪНЬ
ВСЕЧИСТЬ
ВСЕЧЪСТЪНЬ

ДАРОНОСИТИ
ДЪЛГОТРЪПѢНИК
ЖИВОТВОРЪНЬ
ЖИЗНОДАВЪЦЬ
ЗЕМЪНОРОДЪНЬ
МАТЕРОПОДОБЪНѢ
МЪНОГОМИЛОСТИВЪ
МЪНОГОЦѢНЪНЬ
М҃РОНОСИЦА
НЕНСКОУСОВРАЧЪНЬ
ОГНЕЗРАЧЪНЬ
ПЛОДНОСИТИ
ПРАВОСЛАВЬНО
ПРАВОСЛАВЪНЬ
ПРИСНОДѢВА
ПРИСНОСОУЩЪНЬ
ПРЪВОЗЪДАНЬ
РАВЪНОЧЪСТЪНЬ
СВЕТОПРЪВОЧИСТЬ
СЛАВОСЛОВИТИ
СЛАВОСЛОВНИК
ТРИДНЕВЬНО
ТРИСЪСТАВЪНЬ
ЦѢЛОМОУДРИК
ЧИНОНАЧЕЛИК
ЧЛОВѢКОЛЮБИВЬ
ЧЛОВѢКОЛЮБИК
ЧЛОВѢКОЛЮБЪЦЬ
ЧЛОВѢКОУБИЦИЦА
КДИНОРОДЪНЬ

Прво питање, однос потврђених лексема према старословенском и црквенословенском наслеђу, наметнуло је низ проблема. Поређење са лексиком канонских споменика¹¹ показало је да у њима не постоји више од половине наведених речи (37). То, наравно, с обзиром на ограниченост сачуваних старословенских текстова, не мора значити да оне нису постојале у периоду канона, посебно у случајевима када је потврђен творбени модел сложенице у другој морфолошкој категорији. Тако је основа *благолѣп-* посведочена у старословенском придеву *благолѣпнѣ*, али не и у именици *благолѣпникѣ*, нађеној у Б. Поређење са канонском грађом, наиме, не даје потпун одговор на питање да ли су одређена лексема или творбени модел постојали у периоду старословенског канона, будући да ваља правити јасну разлику између појмова *речник старословенских споменика* и *речник старословенског језика*, о којем споменици само делимично сведоче. На пример, од 37 лексема у Б којих нема у речнику старословенског језика, 26 је нађено у тексту српскословенског октоиха.¹² Ако се има на уму да старословенски октоих, за који се сматра да је преведен у Методијево време,¹³ није сачуван, онда се мора претпоставити да је барем део ових лексема постојао већ у првобитном, несачуваном преводу осмогласника. У том смислу су српскословенски и, уопште, црквенословенски текстови посредно сведочанство о лексици старословенског језика.¹⁴ На то да је главнина ових сложеница могла заиста бити лексички фонд октоиха, указује и поређење са речником библијских текстова (јеванђеља, апостола, псалтира, паримејника) македонске редакције,¹⁵ у којем нема 23 од поменутих 26 лексема. Тако лексичка грађа сведочи да је у језичком погледу октоих био узор у стварању богослужбених поетских текстова, као што је био узор у појању српске средњовековне литургијске поезије.¹⁶

Од 66 композита у Б у Цетовом речнику сложеница није нађено 19. Од тога је пет глагола и шест прилога, који у студији нису ни обрађивани. Међутим, скоро сви они имају одговарајући творбени тип основе у именицама или придевима. Једино одступање је прилог *матероподобнѣ*. Од преосталих осам речи којих код Цета нема, четири су

¹¹ Речник 1994. Од постојећих старословенских речника, ово је једини који је ограничен искључиво на грађу канонских споменика (X-XI век), без укључивања редакцијског лексичког материјала.

¹² Поређење је урађено према Цетовој студији, чија је грађа, као што је напоменуто, ограничена, те можда и већи број речи потиче из текста октоиха.

¹³ В. Станислав 1978, 205.

¹⁴ Претпоставку да ће се у црквенословенском потврдити цео низ древних речи које нису нађене у старословенским споменицима изнео је још 1966. године В.Ф. Мареш (Мареш 1966, 86).

¹⁵ Индекс 1985.

¹⁶ Стефановић 1970, 131.

потврђене у старословенским споменицима: **благовѣщенник**, **благословенъ**, **дльготръпѣник**, **пръвозъданъ**. У Даничићевом речнику,¹⁷ који укључује и српскословенски материјал, нису забележене лексеме: **благомилостивънъ**, **богородованъ**, **въсепѣтъ**, **въсесловесънъ**. Код Миклошића се, међутим, јавља **благомилостивънъ** (без навођења извора) и **въсепѣтъ** (споменик бугарске редакције).¹⁸ Док код Срезњевског нема ни једне од ове четири речи,¹⁹ у речнику староруског језика постоји **богородованъ**.²⁰ Тако од првобитно великог броја речи које се не срећу у старословенским споменицима, као и оних које нису потврђене у Цетовој грађи, остају само две до сада непознате: **въсесловесънъ** и **матероподовънѣ**, које су у текст Б могле ући и из неког до сада непроученог извора. Лексема **въсесловесънъ** би одговарала грчком **πατριάρχης**.²¹ Друга реч, **матероподовънѣ**, представља превод грчког **μητροπρεπής**, и лексички је дублет потврђеног **матеролѣпно**.²² Верујем да изложено барем донекле указује на сложеност проучавања лексике српскословенских споменика, упућујући на крајњи опрез приликом одређивања онога што је српскословенско у односу на старословенски или друге редакцијске језике. Када је реч о лексички општецрквенословенског књижевног фонда, она се мора посматрати у својој свеукупности,²³ где ће се, верујем, наћи мало онога што је специфичност одређене редакције.²⁴ Разлике се, пре свега, тичу текстолошких варијанти, које су прихватане на целом простору *Slavia Orthodoxa*. Праву слику о евентуалним српскословенским специфичностима пружа лексичко испитивање оригиналних, чак и први пут или поново превођених текстова.

Испитивање сложеница требало би да обухвати анализу њихове морфолошке структуре, синтаксичко-семантичких односа њихових саставних делова, однос сложенице као целине према њеним саставним деловима и однос према грчком моделу.

Поделу сложеница према граматичким категоријама њихових саставних делова дао је Цет, разделивши их у две основне категорије: I *nomen + verbum / verbum + nomen*, II *nomen + nomen* (без суфикса или

¹⁷ Даничић 1863-64.

¹⁸ Миклошић 1862-65.

¹⁹ Срезњевски 1955-56.

²⁰ Речник 1988.

²¹ Речник 1985. У старословенском се грчко **λογικός** преводи и као **словесънѣ** и као **сѣмъислѣнѣ**. Будући да је **сѣмъислѣ** превод, између осталог, и грчког **φρήν**, **φρόνημα**, **πατριάρχης** лако постаје **въсесловесънъ**.

²² Петковић 1935.

²³ Уп. размишљања Мошинског о стварању речника редакцијских језика (Мошински 1966, 84).

²⁴ На примеру српскословенских јеванђеља, Г. Јовановић је показала да јеванђеоска лексика није редакцијски обележена (Јовановић 1985, 63-64).

са суфиксима).²⁵ У Б су потврђени следећи типови двокоренских композита: I глаголска + именичка основа (једини пример *нѣнскоуѡсвѣрачѣнь*), именичка + глаголска основа (*богородица*), придевска + глаголска основа (*благодѣтъ*), прилошка + глаголска основа (*присѣносоуѡщѣнь*), заменичка + глаголска основа (*вѣсепѣтъ*), бројна + глаголска основа (*прѣвоздѣань*); II именичка + именичка основа (*богонѣвѣста*), именичка + придевска основа (*боголѣпно*), придевска + именичка основа (*благооутробиѣ*), придевска + придевска основа (*боголѣпник*), заменичка + именичка основа (*вѣсемирѣнь*), заменичка + придевска основа (*вѣсезлатъ*), бројна + именичка основа (*тридѣневѣно*).

Од наведених типова једини непродуктиван је сложеница с глаголском основом у првом делу.²⁶ У тексту су нађене само две лексеме са три основе: *богоблагодѣтънь*, *светопрѣвочистъ*. Будући да су скоро све сложенице у Б део црквенословенског лексичког наслеђа, овом приликом се неће посебно анализирати њихов однос према изворним грчким моделима.

Најчешћи спојни вокал је *о* (*бог-о-родица*, *жизн-о-давѣць*, *матѣр-о-подобѣнѣ* итд.), који се иза некадашњих меких консонаната јавља у преглашеној варијанти *е* (*вѣс-е-свѣтъ*, *огн-к-зрачѣнь* итд.). Везивни вокал је очигледно још у старословенској епоси, из које је већина датих лексема наслеђена, био само творбено средство.²⁷ Само у сложеницама са бројем *три* (*тридѣневѣно*) јавља се *и*, али је овде реч о простом срастању.

Проблему синтаксичко-семантичких односа у нашим старим сложеницама до сада се није посвећивало довољно пажње.²⁸ Прво питање које се намеће јесте приступ анализи сложенице, наиме, да ли треба посматрати однос делова сложене основе или сложене речи, укључујући и евентуални суфикс. Погледајмо три лексеме из Б, где се у анализу укључује и суфикс:

Чловѣколюбивѣ - „који воли човека”

Чловѣколюбець - „онај који воли човека”

Чловѣколюбник - „љубав према човеку”

²⁵ Цет 1970, 58-91.

²⁶ О тежњи да глаголска основа буде у другом делу сложенице в. примере у: Цет 1970, 117-118.

²⁷ Ово је очигледно у случајевима типа *жизн-о-давѣць*, где је у првом делу именица старе **ѣ* основе. О пореклу овог спојног вокала в. Белић 1931, 22.

²⁸ Мада се врло рано сложенице деле и по овим критеријумима. Тако их Миклошић (1863) дели на четири основна типа: *beiordnende Composita*, *determinative Composita*, *abhängigkeits-Composita*, *possessive Composita*. Сличне поделе (на материјалу стандардног језика) јављају се и касније; таква је, на пример, и Маретићева из 1899. (Матерић 1963), с тим што се као посебна врста дају и *компаративне сложенице* (393). Белић их дели на *копулативне*, *детерминативне* и *сложенице са рекцијом* (Белић 1931, 17).

У прва два случаја јасно је да се ради о сложеници објекатског типа. У трећем случају, међутим, суфикс за грађење *nimina abstracta* доводи до номинализације у површинској трансформацији, те приступ овога типа неминовно одваја последњи пример у посебну групу сложеница дативног типа.²⁹ Додатно је питање да ли су други делови поменутих сложеница постојали као независне речи. Старословенски речник потврђује једино *любивъ*, али искључиво у примерима декомпоновања грчких сложеница,³⁰ те се може с правом сумњати у самосталност ове лексеме у вокабулару. Када су у питању овакви случајеви, на првом месту би требало пратити синтаксичко-семантички однос, однос два (или три) дела сложене основе, који и формира основно значење, док се суфиксом експлицира конкретно значење дате лексеме. У том погледу би требало детаљније проучити однос словенских суфиксалних творби према грчким оригиналима, пратећи однос формалне и синтаксичке структуре сложенице.³¹ С друге стране, тумачење сложеница попут *БОГОВАЖЕНЬ* изискује анализу односа *БОГО-* и *-БЛАЖЕНЬ* (дакле, целе форме, не само основе, тј. корена), будући да се тек на тај начин открива агентивна синтаксичка структура композите. Поред тога, код свих случајева овога типа, други део је потврђен у црквенословенском као самостална лексема.³²

Морфолошка структура композите (припадност њених делова одређеним граматичким категоријама) не открива увек семантички однос њених делова. Док је *БОГОМОУЖЬНЬ* „богочовечији, који има одлике и Бога и човека”³³ сложеница копулативног типа, њој паралелна творба *БОГОНЕВЪСТА* „Богу невеста, Божија невеста” је одредбеног, посесивног карактера, а разлика се успоставља на основу ванјезичких критеријума (у оквиру хришћанске теологије). С друге стране, код сложеница типа *БОГОРАДОВАНЬ* „Богом обрадован”, облик пасивног партиципа открива агентивни тип сложенице.

У погледу синтаксичко-семантичких односа у сложеној основи сложенице у Б се могу поделити на три типа: копулативне, одредбене и допунске.³⁴

²⁹ Уп. Бабић 1986, 321-322.

³⁰ Речник 1994, 315.

³¹ Овај однос прати се у занимљивом раду: Черемисинов 1983.

³² Овим сам желела, пре свега, указати, на проблеме у приступу испитивању структуре сложеница. Питање захтева пажљиву анализу, на далеко већем корпусу. Приликом одређивања да ли је реч постојала као самостална лексема или не, морају се имати на уму и ограничења која сама грађа намеће.

³³ Значења су проверавана у: Петковић 1935, Речник 1994.

³⁴ Сличну поделу дао је Блумфилд. Он их уопштено дели на две категорије: *copulative compounds* и *determinative (attributive or subordinative) compounds* (Блумфилд 1961, 235). Поменута Белићева класификација из 1931. донекле одговара овде датој, с тим што Белић у категорију сложеница са реакцијом ставља, поред допунских, и неке типове одредбених композита (стр. 26).

1. *копулативне*, где су два дела сложенице у координативном односу: *богомоуџьнь* „који има одлике и Бога и човека”.

2. *одредбене*: а) атрибушке, где је први део атрибушка одредба у односу на други; у првом делу је придев, прилог, заменица или број: *благодѣть* „доброчинство”³⁵, *благородик*, *благооутробиик*, *дльготръпѣник*, *православьнь*, *присьнодѣва*, *всьезлатъ*, *всьетѣлесьнь*, *цѣломоудрик*, *трисъставьнь* итд. У *богоневѣста*, *богоотроковица*, с именицом у првом делу, детерминација је посесивног типа „Божија невеста”. Мислим да се у ову подгрупу може укључити и *огнезрачьнь* „који има лице као огањ” б) адвербијалне - одредба за место: *земьнородьнь* „на земљи рођен”; одредба за начин: *благоприкѣтьнь* „који добро прима, удобан, пријатан”, *благопрѣменьнь* „који се мења на добро” итд.

3. *допунске*, с различитим подтипovima: а) први део сложене основе је објекатска допуна директног типа: *дароносити* „дар носити”, *животворьнь*, *жизнодавѣць*, *мѣроносица*, *плодоносити*, *чловѣколюбѣць*, *чловѣкоуѣбинаца* итд., или индиректног типа: *чиноначелик* „управљање чиновима”. Објекатска допуна је по правилу у првом делу сложене основе, изузев *неискоусобрачьнь*, где се такође следи грчки модел (*σπαιρбуαμος*), б) први део је допуна придева у другом делу: *боголѣпно* „Бога достојно”, *матероподобьнѣ*. Посебан тип су сложенице у којима је првим делом исказан *агенс* пасивне конструкције: *богородовань* „који је богом обрадован, којег је Бог обрадовао”, *богоблагодѣтьнь*, *богоблажень*, *влькоуѣцьнь* итд.

И, на крају, поставља се питање односа сложенице као целине према њеним саставним деловима. Уобичајена је подела на *есоцентричне* (*ендоцентричне*) и *егзоцентричне* композите.³⁶ Проблеми код класификације овога типа извиру из нашег недовољног познавања тачног значења лексикона једног мртвог језика, што неминовно доводи до семантичке (ре)интерпретације. Такав је случај, рецимо с теолошким термином *благодѣть*. Обично сврстана у групу сложеница са *благо-*, насталих према грчком моделу, ова лексема припада старим словенским сложеницама предписменог периода,³⁷ а њено зближавање са композитним моделом *благо-* је секундарног карактера. Она је превод грч. *χάρις*, тј. лат. *gratia*,

³⁵ В. Ђорђић 1958, 120-122.

³⁶ Термине *есоцентрични* и *ексоцентрични* налазимо код Белића, с тим што се првим упућује на сложенице чији је центар значења у самом изразу, а другим на оне код којих је центар значења изван самог израза (Белић 1931, 15). Термине *ендоцентрични* и *егзоцентрични* налазимо код Блумфилда. Основни критеријум класификације је и овде исти, с тим што Блумфилд узима у обзир и однос граматичке функције сложеница према граматичкој функцији речи од којих се оне граде. Тако је енгл. *bittersweet* ендоцентрична сложеница ако је придев, али је егзоцентричног карактера ако је именица, тј назив биљке (Блумфилд 1961, 235).

³⁷ Цејтлин 1973, 428.

а лексички јој је дублет *милость*.³⁸ Да ли је у црквенословенском ова реч чувала старо словенско значење (екзоцентрични тип) или је, губећи се у живом говору, у књижевном језику секундарно семантички декомпонована према одговарајућим калкираним образовањима (ендоцентрични тип), тешко је просудити. Иста реч је могла да се семантички реализује на оба начина, на пример, *благовѣщенник*: а) *добра вест* (енд.), б) *јеванђеље* (егз.), *земљнородњь*: а) *који је на земљи рођен* (енд.), б) *човек* (егз.), *пръвозьдань*: а) *који је први створен* (енд.), б) *Адам* (егз.) итд. Посебну пажњу привлаче лексеме код којих је долазило до семантичких промена. Такав је случај, рецимо, с речју *православьнь*, првобитно *правоверан*,³⁹ касније и *који припада православној вери*.

Истраживању значења сложенице као целине према њеним саставним деловима неопходно је, дакле, приступити имајући у виду вишевековно трајање црквенословенског језика, током којег је долазило и до значењских промена лексичких јединица - од ендоцентричног ка егзоцентричном. До каквих је промена долазило у редакцијским језицима биће могуће утврдити тек када се у овом погледу истражи грађа канонских, старословенских споменика.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 1986	Stjepan Babić, <i>Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku</i> , Zagreb.
Белић 1931	А. Белић, <i>Српски језик (образовање речи - сложенице и суфикси)</i> , Београд.
Белић 1959	А. Белић, <i>О језичкој природи и језичком развоју</i> , књ. II, Београд.
Блумфилд 1961	Leonard Bloomfield, <i>Language</i> , Holt, Rinehart and Winston, New York.
Вајхер 1972	Eckhard Weiher, <i>Zur sprachlichen Rezeption der griechischen philosophischen Terminologie im Kirchlavischen - Anzeiger für slavische Philologie</i> , VI, Wiesbaden, 138-159.
Вјалкина 1966	Л.В. Вјалкина, <i>Греческие параллели сложных слов в древнерусском языке XI-XIV вв.</i> Лексикология и словообразование древнерусского языка, Москва, 154-188.
Грамматика 1991	<i>Грамматика на старобългарския език. Фонетика. Морфология. Синтаксис</i> . София.
Грицкат 1969	Ирена Грицкат, <i>Језик књижевности и књижевни језик - на основу српског писаног наслеђа из старијих епоха</i> . - Јужнословенски филолог, XXVIII/1-2, Београд, 1-35.

³⁸ Ђорђевић 1958, 122-123.

³⁹ У канонским споменицима је за грчко *ὀρθόδοξος* потврђено *правовѣрьнь* и *правословьць*, такође у значењу *правоверац* (в. Речник 1994).

- Грицкат 1986 Ирена Грицкат, *О адвербима у Похвали кнезу Лазару Антонија Рафаила Епактита*. - Pontes slavici. Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag, Graz, 123-130.
- Даничић 1863-64 Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских, I-III*, Београд (reprint).
- Ђорђић 1958 Петар Ђорђић, *Културни дуализам и старословенска лексика*. - Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, III, 117-125.
- Индекс 1985 *Индекс кон речником на македонските библиски ракописи*, Скопје.
- Јагић 1898 V. Jagić, *Die slavischen Composita in ihrem sprachgeschichtlichen Auftreten*. - Archiv für slavische Philologie, XX, Berlin, 519-556.
- Кочев 1988 Иван Кочев, Емилия Кочева, Лиљана Домусчиева, *О народной основе словообразовательных моделей сложных существительных в староболгарском языке*, у: X меѓународен конгрес на славистите: резюмета на докладите, Софија, 36.
- Јовановић 1985 Гордана Јовановић, *Да ли је јеванђељска лексика редакцијски обележена?*. - Научни састанак слависта у Вукове дане, 14/1, Београд, 59-65.
- Колар 1966 Дезидер Коллар, *К истории развития словарного состава русского языка*. - Československá rusistika, XI/4, Praha, 193-200.
- Љвов 1976 А.С. Љвов, *Праславянский слой старославянской лексики*. - Вопросы языкознания, 2, Москва, 71-85.
- Маретић 1963 Т. Маретић, *Граматика хрватскога или српскога књижевног језика*, Загреб.
- Мареш 1963 František Václav Mareš, *Česká redakce církevní slovanštiny v svetle Besed Řehoře Velikého (Dvojeslova)*. - Slavia, XXXII/3, Praha, 417-451.
- Мареш 1966 Ф.В. Мареш, *Проект подготовки словаря церковнославянского языка*, Вопросы языкознания, XV/5, Москва, 86-99.
- Меје 1934 A. Meillet, *Le slave commun*, Paris.
- Миклошић 1862-65 Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindbona.
- Миклошић 1863 Fr. Miklosich, *Nominale Zusammensetzung im Serbischen*, Wien.
- Мошински 1966 Л. Мошински, *Отношение словаря церковнославянского языка к словарям отдельных славянских языков*. - Вопросы языкознания, XV/5, Москва, 81-85.
- Пацлова 1971 Илона Рáцловá, *K otázce lexikálních grécismů v staroslověnských ramátkách s latinskou předlohou*. - Studia palaeoslovenica, Praha, 277-284.
- Петковић 1935 Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Сремски Карловци.
- Рајнхарт 1985 Johannes Reinhart, *Leksički slojevi u svetosavskoj krmčiji*. - Naučni saстанak slavista u Vukove dane, 14/1, Beograd, 67-78.
- Речник 1988 *Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.), I* (ред. Р.И. Аванесов), Москва.
- Речник 1994 *Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков)*, (ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова), Москва.
- Родић 1985 Никола Родић, *Крмчија као извор нове лексике*. - Научни састанак слависта у Вукове дане, 14/1, Београд, 79-85.

- Срезњевски 1955-56 И.И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка по письменнымъ памятникамъ*, I-III, Graz (reprint).
- Станислав 1978 Ján Stanislav, *Starosloviensky jazyk, I*, Bratislava.
- Стефановић 1970 Димитрије Стефановић, *Појање старе српске црквене поезије*, у: О Србљаку, Београд, 129-140.
- Стефановић 1991 Милеса Стефановић, *Сложенице у Хиландарском типичу*. - Археографски прилози, 13, Београд, 151-261.
- Тихова 1994 Мария Тихова, *Към преводите на търновска книжовна школа*. - Търновска книжовна школа, 5, Велико Търново, 391-400.
- Томсон 1988 Francis J. Thomson, *Sensus or Proprietas Verborum: Mediaeval Theories of Translation as Exemplified by Translations from Greek into Latin and Slavonic*, у: Symposium Methodianum, Neuried, 675-691.
- Трифунковић 1971 Борђе Трифунковић, *Тумачење „Песме над песмама“ од Теодорита Кирског у преводу Константина Филозофа*. - Зборник за славистику, 2, Нови Сад, 86-103.
- Трифунковић 1976 Борђе Трифунковић, *Слово о светом кнезу Лазару Андонија Рафаила*. - Зборник историје књижевности, 10: Стара српска књижевност, Београд, 147-179.
- Христова 1994 Бояна Христова, *Към въпроса за преводаческото изкуство на Търновската книжовна школа*. - Търновска книжовна школа, 5, Велико Търново, 253-258.
- Цейтлин 1973 Р.М. Цейтлин, *Характеристика лексических и словообразовательных средств старославянского языка*. - Славянское языкознание: VII международный съезд славистов, доклады советской делегации, Москва, 414-434.
- Цейтлин 1977 Р.М. Цейтлин, *Лексика старославянского языка*, Москва.
- Цейтлин 1986 Р.М. Цейтлин, *Лексика древнеболгарских рукописей*, София.
- Цет 1970 Robert Zett, *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen. Die alteserbische Periode*, Böhlau Verlag, Köln-Wien.
- Черемисинов 1983 Katia Tchérémissinoff, *Les mots composés dans les traductions médiévales du grec (Structure formelle et structure syntaxique)*. - Revue des études slaves, LV/1, Paris, 35-42.
- Шкорић-Недельков 1997 Катица Шкорић - Љильана Недельков, *Прилог проучавању сложености у српскословенском језику*. Зборник за филологију и лингвистику, 40/2, Нови Сад (у штампи).

Наџаша Драџин

ФОНЕТСКЕ И МОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ СЕДМИЧНОГ ОКТОИХА С АКАТИСТОМ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ ИЗ XVII ВЕКА

Рукопис *Седмичног октоиха с Акатистом пресветој Богородици* до овог каталошког описа био је насловљен као *Служба и Акатист светој Богородици*. Чува се у збирци рукописних књига Библиотеке Матице српске под сигнатуром РР II 3 (стара сигнатура РР 159). Садржи 78 листова: од 1а-63а је *Седмични октоих*, а од 63б-78б *Акатист пресветој Богородици*. Писан је српскословенским језиком, а водени знаци на хартији, датирани у трећу четвртину XVII века,¹ показују да су оба дела рукописа настала у истом временском периоду. Не зна се да ли су преписани са истог или из различитих извора, будући да о томе подаци не постоје. Писао их је један писар, а писмо је полууставног типа.

У овом прилогу текст рукописа анализираће се као јединствена целина, али се при том неће занемаривати ни однос између његових делова да би се видело има ли значајнијих разлика које би могле указати на другачије предлошке. Задатак рада је да испита у коликој мери се норма књижевног језика поштовала у једном споменику позне фазе српскословенске писмености. Поред особина које чине дати узус на фонолошком и морфолошком плану, посебна пажња посветиће се на носима из народног говора, да би се, уколико буде могуће, установила дијалекатска припадност писара.

Фонетика

1. *Гласовна вредност јера*. а) Потврде за рефлекс *полугласника* у *а* налазе се углавном у *Октоиху*, а наводим их независно од категорије у којој се јављају: *зе.мѣѣнан'* 3а/15, *на* 4а/6, *аган'че* 8б/1, *есамъ* 12б/21,

¹ Опис водених знакова, као и остали подаци о рукопису детаљно су изложени у *Каталогу* на стр. 80-83.

13б/12, 28а/8, 46а/9, прошадъ 16а/11, къзан'ми 17а/5, вѣз|д|ах'ни 23б/14, казан'ми 28а/16, не закасни 29б/1, болѣзанно 30б/18, наравъи 32а/5, истре- салъ 40а/16, васъ 40б/2 (заменица вѣсъ), вѣ|с|часкын|х| 42а/9, санъ 59б/18; једини пример из *Акатиста* је рекалъ 63б/16.

Срећу се и три лексеме у којима је етимолошко *a* написано полугласничким знаком: истѣемю 33б/10, ж. род тѣ 35а/13, оутрѣнкв'лъ 42б/17.

Постоји и случај са *a* на месту *јера*, које у датој речи није имало гласовну, већ само правописну вредност (обележава *p* вокално): зрацала 15б/3.

Прва сведочанства о вокализацији *полугласника* у једном делу што- кавских говора срећу се, као што је познато, у документима с краја XIV века.² Тада почиње и снажан продор овог изговора у српскословенске текстове,³ мада питање гласовне вредности *јера* у крајевима чији су народни говори задржали *полугласник* у вокалском систему остаје још увек отворено.⁴ У овом споменику сви наведени примери јасно показују „да *јер* треба читати и транскрибовати као *a*“.⁵

б) У предлозима вѣ, кѣ, сѣ *јер* је писано доследно. На пример: вѣ име 9а/20, вѣ пецѣ 17а/2, вѣ...вѣкы 76а/20, вѣ жена|х| 77а/13; кѣ мнѣ 2а/1, кѣ нѣмѣ 39а/16, кѣ сен 78а/19, кѣ нѣн 78б/13; сѣ плѣтѣю 4б/5, сѣ веселѣмѣ 15б/4, сѣ землѣнѣми 69б/19, сѣ нѣм 77б/10. Одступају само: к тѣвѣ 20б/11, 28б/3, 38б/14, 40б/17, 42а/20, 46а/17, 49б/4, 50а/20, 73а/14, 78а/11, 78б/4,5, с тобою 47б/4, 63б/12, 78а/4. Без полугласничког знака наведени примери срећу се и у другим редакцијским споменици- ма.⁶

Префикси вѣ- и вѣз- увек су са ѣ: вѣложивѣ 1а/10, вѣстаѣтѣ 5б/8, вѣселити се 63б/17, вѣплѣцѣша се 68а/3; вѣзноситѣ 1а/18, вѣзлюбн|х| 11а/11, вѣзглашашѣ 65а/2, вѣсписѣю 67б/18..., што показује да се у овим књишким категоријама такође чувала гласовна вредност *јера*.

Правопис префикса сѣ-, међутим, није доследан. Известан број лексема увек је написан без ѣ (наводим по један пример сваке): смѣрак се 1а/19, смѣренѣ 72а/3; сп|с|ѣнѣ 3а/11, сп|с|ѣ 4а/10, сп|с|ѣтѣ 4б/6, сп|с|нѣю

² Павле Ивић и Милица Грковић, *О почецима замене полугласа са а у ћирилским споменицима*. - Зборник за филологију и лингвистику, XIV/1, Нови Сад 1971, 58.

³ Александар Младеновић, *Напомене о српскословенском језику*. - Зборник за филологију и лингвистику, XX/2, Нови Сад 1977, 11.

⁴ Вера Јерковић, *Српска Александрида. Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, ортографска и језичка испитивања*, Београд 1983, 101; Јасмина Грковић-Мејџор, *Језик „Псалтира“ из штампарије Црнојевића*, Подгорица 1993, 50-51.

⁵ Вера Јерковић, *О транскрипцији српскословенских текстова*. - Научни састанак слависта у Вукове дане, 25/2, Београд 1996, 7.

⁶ Вера Јерковић, *исто*, 8.

96/10, сп|с|ово 106/8, сп|с|ти се 146/1, сп|с|акмън|х| 26а/13, сп|с|ающю 406/18; стѣжахомъ 4а/16, стѣжи 226/11; скончаніа 96/1, скон'чаваю 116/2, скончав'ше 616/9; скровище 106/7; свѣзнъ 22а/13; сказати 60а/1; спо|д|ови 626/13.

У знатно већем броју речи полугласнички знак је присутан. То упућује на закључак да се префикс съ- теоријски читао са-. Због мноштва примера износим по једну потврду: съкроуши 1а/3, съз|д|ав' 1а/5, съвѣскресивъ 1а/11, съвѣди 16/15, сънити 16/21, съста|в|нъ 2а/4, съхран'шъ 26/4, съблюде 26/14, съвѣми 3а/8, съврѣшененшю 3а/21, съдѣтелъ 36/4, съедини се 36/9, сътворена 36/16, съвѣкѣпише се 46/15, съгрѣшеніемъ 5а/12, съкри се 6а/10, съмрѣче се 6а/10, съчетаніа 8а/1, съвѣщав'ше 8а/18, съпрѣбивати 106/18, съдѣа|х| 11а/14, събесѣдова|в|ши 12а/9, съграж|д|ене 126/9, съдѣвак 14а/19, сълѣтевъ 156/8, съдрѣжимаа 17а/11, съпоспѣшъствующе 17а/16, съшъ|д|шаго 176/14, съпротив'наго 19а/7, 16, съхож|д|енію 20а/16, съблаз'нен 20а/18, съвѣстнік 216/1, съвери 27а/19, сън'мъ 30а/16, съврѣг'лъ 316/13, съпо|д|вигни 33а/7, съпосов'ницъ 35а/11, съвѣти 356/16, съчиннік 38а/20, съгараше се 386/8, съг|с|но 396/16, съдѣлан 43а/14, съгнившю 44а/12, съзлодѣи 456/19, съсѣдѣ 47а/17, съпр|с|носѣнок 476/9, събысть 486/13, съсѣче 496/16, съвѣзвращеніа 516/9, съсловік 586/9, съвлеко|х| 596/17, съраствореніа 64а/13, сътѣршіи 656/20, сънисхож|д|еніе 72а/7, съпрегшіи 72а/19, състезателие 726/19, съпростирати 736/13.

Са двојаким писањем нађене су три основе. Потврде са *јером* су: съмотреніе 96/18, 146/9, съмотренік 36а/10, съмотреніемъ 38а/16, съмотреніа 58а/8, сълѣже 256/8, сълѣжещъ 42а/17, съмѣцактъ 206/13, съмѣцаю се 28а/11, съмѣщенік 526/2, а потврде без знака: оүсмотривъ 26/16, слѣжъ 156/15, смѣти се 696/5. Иако су примери без *јера* усамљени, јасно је да код ових речи постоји несигурност у изговору. Да ли се ради само о поштовању етимолошког правописа или *јер* има и гласовну вредност остаје нејасно и у следећем низу примера, који су потврђени само са њ: съмвреник 4а/8, съмврениа 266/8, съмиреник 526/4, съмирение 786/18, съл'гав' се 56/8, сълга се 64а/17.

У 304 случаја корен въс- написан је са полугласничким знаком. Примера ради наводим: въсеми 26/4, въсакъ 46/20, в'се 7а/20, въсесѣаа 64а/8, въсѣ|х| 706/8. Ређе, међутим, ознака је изостављена. Сви такви примери су из *Акатиста*: всенепорочнаа 666/15, вседивнаа 67а/15, всѣ|х| 74а/21, 746/13, 77а/17, все 76а/14, 20, 766/11. Спорадични случајеви без *јера* посведочени су и у другим анализираним текстовима.⁷ У вѣтор- знак изостаје само једанпут: вѣторок 18а/1. Остале потврде имају *пајерак*: вѣторю 18а/15, вѣто|к| 21а/4, 216/21, вѣтор'ни|к| 276/18, вѣтори 38а/16. Полугласнички знак редовно је присутан и у корену именице дѣци

⁷ Вера Јерковић, *исто*, 8.

36/15, 476/2, а јавља се доследно и у речима са (-)чѣт-: неиз'чѣтѣнїи 2а/3, чѣтѣщїи|х| 23а/3, чѣтѣща 236/13, чѣтоуцек 256/15, почѣтѣши 33а/19, чѣтѣщїим' 43а/15, чѣтѣцек 496/1.

Група -ѣств- у позицији иза ч, ж, ш и група щ и жд у већини примера има *јер*: соуцѣства 16/15, рож|д|ѣстве 26/3,14, рож|д|ѣства (7х) 5а/20, рож|д|ѣствѣ (2х) 56/18, величѣствомъ 9а/3, вѣжѣ|с|тв'наа 12а/13, сѣщѣства 136/17, сѣпоспѣшѣствѣюще 17а/16, сѣщѣствїа 176/1,11, пришѣствїе 18а/11, рож|д|ѣством' 206/3, множѣствѣ 256/8, множѣствомъ 30а/9, шѣствовавъ 31а/4, рож|д|ѣством 316/4, шѣз'чѣствовати 33а/17, шѣзѣствов'шаго 33а/18, множѣства 366/16, множѣство 366/19, ерѣтичѣствѣюще|х| 426/14, множѣство (4х) 46а/3, члѣчѣство (2х) 51а/18, рож|д|ѣство (7х) 606/10, постничѣствомъ 616/17, трѣжѣствѣк 646/20, рож|д|ѣ|с|твом 656/20, пришѣствїе 696/10, пр|о|р|о|чѣство 706/12, множѣствѣ 736/14, трѣжѣствѣкт 766/14, трѣжѣство 766/16, сѣшѣствїе 786/2. При писању основе вожѣств - слово с је скоро редовно (105х) дизано над ред, те полугласнички знак тада изостаје: вж|с|тв' нимъ 1а/10, вж|с|твна 6а/11, вж|с|тво 76/18 итд., али и у вѣствнїи|м| 336/9. Није забележен ни у пришѣствїа 4а/1.

У позицији иза *сонанта* правопис групе -ѣств- није доследан. Потврде са полугласничким знаком јесу: сѣлѣствомъ 2а/19, дѣѣства (4х) 26/12, тани'ство (6х) 36/18, ковар'ства 4а/19, дѣвѣл'ствѣ 56/4, воин'ства (2х) 6а/4, дар'ствѣк 86/15, чюв'ство 116/4, дѣѣство (2х) 18а/19, чювѣствїемъ 246/18, лѣкав'ствїа 33а/11, лѣкавѣствїа 35а/3, лоукав'ствїа 426/6, младиен'ства 426/18, чюв'ствїа 44а/21, тани'ствѣ 606/13, праз|д|нѣство 67а/18; потврде без знака: воинств|а| 14а/19, цр|с|твѣюще|а| 16а/13, вѣзчѣ|д|ствовати 296/18, влѣженство 36а/9, цр|с|тво 416/12, танинство (6х) 48а/1, прѣдстатѣлство 53а/14, цр|с|твїа (3х) 54а/11, рѣкодѣлство|м| 59а/1, чювствїа 66а/11, танинства 72а/11, танинствѣ 726/12. Иза сугласника *т јер* се чешће пише (богатѣство (5х) 4а/18), него што изостаје: естѣствѣ 56/3, богатѣство 116/19. Остале потврде основе естѣств- иначе редовно су скраћиване: е|с|ствомъ 1а/20, е|с|ства (3х) 7а/20, к|с|ствѣ (2х) 136/20, к|с|ства (5х) 14а/2, к|с|ствѣ|м| 14а/18, к|с|ство (4х) 16а/8. У једином примеру реч ликѣствѣетѣ 64а/21 такође има ѣ. Судаћи према правопису, вокалска вредност *јера* у групи -ѣств- неоспорна је иза ч, ж, ш, щ и жд. Може се претпоставити и у вези са сугласником *т*, као и у речи ликѣствѣетѣ. У позицији иза *сонанта* она је изостала, што показују колебања у писању, присутна и у другим српскословенским текстовима.⁸

Група -ѣск- увек се пише са ѣ, када су испред полугласничког знака сугласници ч и ж (за ш нема потврда). Списак примера наводим у целини: члѣвчѣскаго 16/15, пр|о|р|о|чѣскѣмъ 26/7, езѣчѣска 26/8, пр|о|р|о|чѣскѣ 26/11, 66/21, вѣсачѣскаа 46/8, 29а/7, члѣвчѣскаа 46/14, члѣвчѣскѣ

⁸ Вера Јерковић, *исто*, 9.

46/21, 256/18, 55a/21, члчѣскаго 5a/1, члвчѣскомѸ 56/2, вѣсачѣска 6a/3, мѸжѣска 8a/1, пророчѣскаго 9a/7, ѿчѣскаго 9a/8, ѿчѣскѣи|х| 96/3, вѣсачѣскѣи|х| 20a/18, трончѣскою 206/21, вѣсачѣскѣи|м| 24a/12, вѣсачѣскѣи|мѸ 276/12, члчѣскѣи 316/6, члчѣскомѸ 38a/17, 48a/7, пророчѣскѣи 406/20, вѣсачѣскѣи|м| 41a/12, езычѣскѣи 43a/8, пр|о|р|о|чѣско 486/13, вѣсачѣскѣи|х| 586/13, мѸжѣскѣи 616/8, вѣсачѣскаа 666/9, члчѣскѣи 68a/9, моужѣскѣи 75a/11. Једном је посведочен и вокализовани полугласник: вѣ|с|часкѣи|х| 42a/9. Уколико је испред полугласничког знака неки други консонант, у правопису је присутно колебање, с изузетком основе плѣтѣск- где је писање ѣ доследно (плѣтѣскоѸ 3a/15, 11a/10, плѣтѣскою 4a/21, плѣтѣскѣи|х| 24a/20, плѣтѣскаа 336/12, плѣтѣска 34a/13, плѣтѣскоѸ 34a/20, плѣтѣскѣи 59a/11). Остале потврде са знаком јесу: восорѣска 3a/14, дв|д|ѣска 9a/7, аѣггѣсѣи 14a/1, 166/15, 476/13, аѣггѣскоѸ 20a/12, ндолѣскоѸ 216/9, мѣрѣскѣи 30a/14, перѣсѣѣи 336/16, мѣчителѣска 36a/16, ндолѣскѣю 39a/7, хр|с|т|ѣанѣска 396/10, аѣггѣскоѸ 416/4, ап|с|лѣскѣи 426/11, ндолѣскаа 426/14, вѣсовѣскаа 516/9, ндолѣска 55a/20, ндолѣскѣи 616/6; примери без знака: ааронскѣи 76/20, херѸвѣмскѣи 86/19, егѸп|т|скѣи 136/7, вѣсовскѣи|мѸ 16a/19, ѷалѸ|м|скѣи 286/10, мирскоѸ 29a/2, авраамсѣи 336/15, бесовскѣи 446/21, мѣрскѣи 476/21, мѣрскѣи 48a/15, аѣггѣскѣи|ма 68a/10, аѣггѣскоѸ 716/8, аѣггѣс|скоѸ 726/3, рѣварскѣи 73a/1. Вокалска вредност полугласничког знака несумњива је зато само иза ч и ж, а због доследног писања *јера* може се претпоставити и у комбинацији са т.⁹

У неколико примера и правописом је назначен прелазак етимолошког вѣ између два сугласника у српскословенском у ѡв односно ав: бѣгодарѣстѣвнѣю 1a/21, гавѣстѣвно 5a/2, невѣщестѣвнѣ 56/1, невещестѣвнѣи|х| 12a/11, невещестѣвнѣю 136/19, човстѣвнѣю 136/20, невещестѣвнѣи 236/21, мѣтѣвнице 386/6, мрѣтѣвнѣ 40a/2, вѣжѣстѣвнѣ 526/3, сѣщѣстѣвна 55a/18, бѣгодарѣстѣвнаа 676/17, невѣщестѣвнѣ 74a/1, гавѣстѣвнѣише 76a/11.

Књишки изговор са секундарним полугласником у облицима активног партиципа претерита, грађеним на старији начин, потврђен је *пајерком* у групама *вѣ*, *пѣ* и *бѣ*: ѡновѣлѣши 1a/4, ѡновѣлѣ 3a/20, гавѣлѣшомѸ 36/8, ѿстѸпѣлѣ 56/12, 96/3, прѣстѸпѣлѣ 11a/8, вѣзлюбѣлѣше 126/8, оѸдивѣлѣ 18a/19, ѡставѣлѣ 58a/7, али већи број примера (15) нема такве ознаке: спо|д|ѡвѣлѣше 126/9, наставѣлѣшомѸ 136/6, гавѣлѣшаго сѣ 226/7, 236/10, гавѣлѣши сѣ 246/5, 55a/1, сѣставѣлѣше 44a/4, ѡставѣлѣ 61a/13, гавѣлѣше 63a/20, избавѣлѣ 676/12, оѸставѣлѣши 706/5, гавѣлѣ сѣ 71a/21, ѿстѸпѣлѣ 72a/6, гавѣлѣшѸ сѣ 736/21, погѸвѣлѣше 786/1.

У јединој потврди речи *корабѣлѣ пајерак* је присутан: *корабѣлѣ* 126/17. Има га и група *цвѣт-* у: *процѣвѣтши* 75a/21. Преостала два случаја су

⁹ Вера Јерковић, *исто*, 9.

без *јера*: процвѣте 45б/16, цвѣтѣщи 46б/19. У основу -числ- секундарни полугласник се не умеће: без'числѣнн|х| 11б/4, безчислѣна 35а/10, бесчислѣннхъ 36б/17, бесчислѣннѣ 37а/1, равночислѣные 73б/15.

в) Поред наведених, праћене су и категорије у којима се секундарни полугласник могао јавити под утицајем народног говора. У помоћном глаголу на његовом месту углавном стоји *а*: есамъ 12б/21, 13б/12, 28а/8, 46а/9. Једанпут је *а* изостало: есмъ 64а/3, док примера са *јером* нема.

У облицима једине мушког рода партиципа перфекта глагола коренске инфинитивне врсте *пајерак* се јавља у: ѿврѣз'лъ 10а/8, възнес'лъ 31б/13, съврѣг'лъ 31б/13, почрѣп'лъ 54а/7. Два пута се среће *а*: истресалъ 40а/16, рекалъ 63б/16. Знак изостаје у: вѣскрслъ 3б/2, сп|с|лъ 16б/6, въз'неслъ се 34а/3, истрѣглъ 54а/4.

У основи болѣзн- једанпут је потврђено *а*: болѣзанно 30б/18, а једанпут *пајерак*: болѣз'нѣннѣ 15б/20.

У *жизнѣ* знак четири пута изостаје: *жизнѣ*ми 1б/3, *жизнѣ*ми 50а/6, *жизнѣ* 75б/2, 77а/15. Иначе се бележи (8 пута): *жиз'нѣ* 7а/14, 8б/16, 9б/13, 30а/17, 35а/18, 48а/3, 56б/18, 57б/9.

Реч *жѣзлъ* у јединој потврди нема секундарни полугласник: *жѣзлъ* 7б/21.

У *земл-* секундарни полугласник се не умеће: *землѣ*нан' 3а/15, *землѣ*нок 10б/12, *землѣ*но 12а/3, 20а/8, 47б/20, *землѣ*ннѣ 12б/7, 44б/15, *землѣ*ннѣ 20б/5, *землѣ*наго 26а/7, *землѣ*ннѣ 27а/4, *землѣ*н'нѣ 56а/21, *землѣ*ное 66а/16, *землѣ*нѣми 69б/19, *землѣ*наа 69б/20, *землѣ*норо|д|нѣи 76б/13.

У *кѣзн* - на месту секундарног полугласника увек стоји *а*: *кѣзан'ми* 17а/15, *казан'ми* 28а/16.

Речи са (-)*мысл* - само три пута имају означен секундарни полугласник *мыс'лъ* 4б/21, *съмыс'лъ* 51б/7, *помис'лъ* 61а/18. У већини примера (17) није написан: *мыслѣ*нен 3б/10, *мыслѣ*нѣю 6а/6, 6б/20, *мыслѣ*но 20а/6, 44б/13, *съмыслѣ*нн 22б/15, *мыслѣ*нѣю 26а/2, *мыслѣ*нѣю 26а/5, *помыслѣ*ми 27б/19, *мыслѣ*нок 37б/16, *мыслѣ*на 38а/5, *мыслѣ*номъ 59б/2, *помыслѣ* 67б/12, *съмыслѣ* 68б/19, *мыслѣ*наго 71а/4, 73а/20, 74а/5.

У основи *моудр* - посведочен је само једанпут: *муд'ръ* 37а/4. У преостала три случаја изостаје: *мудрѣ*но 18а/21, *мудрѣ*нѣи 69б/4, *бгомоудрѣ*нн 75а/10.

Придев *мрѣтвѣ* има га у свим употребљеним примерима: *мрѣт'вѣ* 2а/7, 50б/4, 52а/8, *мрѣтѣ*вѣ 33а/20.

Основа *нрав* - потврђена је у свим случајевима са секундарним полугласником: *нравѣ*и 32а/5, *нравномъ* 32а/19, *нравѣ* 37а/8.

У *огн-* знак је уметнут у следећим примерима: *ог'нѣ* 2а/13, *ог'нѣ*нн 12а/7, *ог'нѣ*нѣю 17а/2, *ог'нѣ* 60б/11, *ог'нѣ*ни 63а/20, *ог'нѣ*нѣи 65а/8,

шгнънъи 77а/14. Остали случајеви га немају: шгн'нѣю 34б/2, шгнънъи 71а/6, шгнъ 74а/2, шгнъное 75а/11.

Јер не постоји ни у групи -гн- именице агнъць: агн'цѣ 20а/17, агн'ца 26а/10, агнъца 58б/5, 65б/11, 69б/12,14, изузев у аган'че 8б/1.

У лексеми пѣснъ секундарни полугласник потврђен је у два случаја: пѣсн'ми 20б/10, пѣс'нъ 61б/21. У преосталим примерима није написан: пѣ|с|нъ 20б/9, 40а/17, пѣсн'ми 25б/18, пѣ|с|н'ми 39а/5, пѣснъми 39б/4, 69а/8, пѣснъ 56б/4.

У јединој потврди броја седемъ он је забележен: сеД'мъ 38а/21.

У генитиву множине јавља се у: гад'рѣ 5б/12, неД'рѣ 9б/3, реВ'рѣ 33а/15. Преостала три примера немају знака: реВрѣ 32б/17, 34а/13, мѣтвѣ 33б/14.

Није присутан ни у сугласничким групама следећих речи: оуглънѣи 35а/15, вѣноуѣрѣ 69б/3.

Једини пример међу страним речима је са секундарним полугласником: егуп'т|ске 13б/7.

Преглед је показао да се секундарни полугласник пише у групи *опструент+сонант* у великом броју речи, а потврде се срећу у оба дела рукописа. У неким примерима на његовом месту стоји а, те полугласнички знак тако треба читати и у другим наведеним случајевима. У основе зѣма - и числ - није уметан, па приликом транскрипције „примере без *јера* не треба дирати”.¹⁰ Немају га ни усамљене потврде лексема жѣзлѣ, оуглънѣи и вѣноуѣрѣ. Будући да је изостављање *јера* у позицијама у којима се по норми очекује потврђено и у другим споменицима,¹¹ у свим примерима овог типа може се претпоставити изговор секундарног полугласника, без обзира што правописно није назначен.

У овом рукопису полугласнички знак у јаком положају изостаје релативно ретко, те списак потврда износим у целини. У корену речи то су: причстнѣкы 60а/15, сѣлга се 64а/17, вѣ т.мѣ 71а/8; у суфиксу -ѣць: плѣтоносѣ 43а/1, чѣлкоубѣ 46б/14, 50б/8, вѣнѣ 66б/6, творѣ 68а/17, 71б/1, 73а/15, овѣ 69б/16, мѣд|нѣ 71а/17; у суфиксу -ѣнѣ: сѣста|внѣ 2а/4, нестрѣстнѣ 5б/1, неВѣщѣст'внѣ 5б/1, силнѣ 6а/5, 64а/12, неРаз'лѣчнѣ 9б/20, вѣгоуѣтробнѣ 19а/15, 20б/17, свѣзнѣ 22а/13, вѣгодарнѣ 64б/13, вж|с|твнѣ 65б/4, неРазоуѣмнѣ 68б/3, неВѣщѣстѣвнѣ 74а/1, сѣстав|нѣ 76а/21.

г) У књизи је присутан и одређен број речи које су улазећи у српскословенски језик задржале резултате старословенске вокализације

¹⁰ Вера Јерковић, *исто*, 9.

¹¹ Јасмина Грковић-Мејџор, *исто*, 53; Александар Младеновић, *Белешке о графичкој и језичкој у „Житију Стефана Дечанског” Григорија Цамблака*.- Зборник за филологију и лингвистику, XXIV/1, Нови Сад 1981, 34; Вера Јерковић, *Српска Александрида...*, 43-44.

полугласника (ѣ > о, ѣ > е).¹² Међу тим лексикализованим македонизмима потврђени су следећи случајеви: црковъ (3х) 3б/4, црков'на (2х) ба/11, црѣковнѣи 44а/10, врѣтопъ 32б/10, любовъ (2х) 37а/7, любовію (7х) 39а/10, дверь (6х) 2б/2, двѣрь 13б/12, дверен 18а/2, двери (6х) 38б/5, дверы 61а/14, двери (3х) 65б/18, дверемъ 69б/17, правед'никъ ба/13, неправед'ника 8а/19, правед'ника 8а/20, правѣднок 10а/21, праведнѣимъ 24а/13, праведнѣихъ 62б/4, праведнаго 71б/16, праведникъ 77а/19.

Прилози који су у старословенском били са дублетним ѣ/о сређу се само са о: тогда (5х) 10а/4, иног'да 13а/7.

Доследна вокализација ѣ > е јавља се и у примерима придева неѣщест'внѣ 5б/1, неѣщест'в'нынѣхъ 12а/11, неѣщест'в'нѣю 13б/19, неѣщест'в'ними 23б/21, неѣщест'внѣ 74а/1.

2. *Гласовна вредност јага*. Поред правилног писања *јага* на етимолошком месту, у тексту је присутан и велики број међусобних замена ѣ и е. Сва та одступања од правописне норме показују да је ѣ у књижевном језику читано као е и да је дијалекатска основица писаревог говора вероватно била екавска, будући да другачији рефлексии нису потврђени.

а) Слово е на месту етимолошког ѣ најчешће се јавља у заједничком корену следећих облика: вѣспѣваю 1а/20, вѣспѣваюцихъ 24а/7, вѣспѣваѣм 27б/26, вѣспѣваѣмъ 40а/8, вѣспѣваюциим 32б/14, вѣспѣвающе 60б/2, прѣпѣтаа 3б/8, вѣсѣпѣта 3б/20, вѣсѣпѣтаа 58б/12.

Екавизам је у већем броју примера потврђен и код именице тѣло и придева од ње изведеног: телѣсе 3б/4, телѣсни 11а/11, 17а/10, телѣси 33б/12, 40а/2, телѣсна 35а/2, телѣсними 42а/16, телѣсѣхъ 45б/15.

Списак осталих потврда везаних за корен речи износим у целини: бѣгодѣти 2б/15, неѣлѣннѣи 3б/5, бѣгодѣтелю 4а/15, добродѣтел'ми 34а/15, добродѣтелки 44б/14, чревѣ 6а/18, чрева 16а/11, недрѣъ 9б/3, недрѣхъ 13б/3, небреженѣимъ 11б/2, небреженѣи 17а/7, небрегостѣ 59а/11, седалище 11б/18, вѣзвѣщенѣе 12а/18, завѣщанѣе 50б/10, прѣменителю 13б/13, прѣментѣк 51а/15, прѣмен'нѣ 56а/13, оукрепи 15а/12, раздрѣши 17а/10, раздрѣшенѣе 51а/7, проповѣд'ничѣ 20а/15, проповѣдалъ 26а/10, проповѣдасте 45а/21, заповѣди 46а/11, срѣдовѣд'чѣ 46а/14, исповѣданѣа 57а/16, прѣтекаюѣаго 21б/13, прѣрекаюциимъ 23а/21, секира 26б/13, щѣщенѣе 28б/3, 46а/4, нероукосѣчен'нѣк 35а/14, ѣсѣчѣ се 35а/15, повѣшенна 35а/18, вѣчнѣимъ 36б/14, нелицемернѣ 37а/7, поѣт'реби 37б/7, ресни 41б/10, извѣгнѣ 44б/1, прѣвѣжище 54а/14, оутѣшитѣлкѣвѣ 44б/2, бесовскѣми 44б/21, свѣщѣ 45а/15, пожретѣ 48б/3, меднѣю 51б/1, прѣгрѣшенѣа 54б/2, вѣметѣк'ми 57б/14,

¹² Ст. М. Кулбакин, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, Сремски Карловци 1925, 25.

приметакъмъ 59б/7,12, съвлеко|х| се 59б/17, невреж|д|енїи 61а/8, бледива 70б/14.

Замена ѣ са є присутна је и у основи речи: именска основа - тръпенїе 11а/15, тръпенїю 29а/19, тръпенїкѣмъ 30б/7, длъготръпенїю 36б/2, длъготръпенїкѣ 37а/8, длъготръпелїве 49а/13, члвекѣлюб'че 14а/14, прѣзренїкѣ 21а/13, вѣспитенїе 23а/9, свѣтен'ми 29а/1, свѣтенїе 74а/6, погыбелъ 31а/13, похотенїа 51б/8, повеленїи 58б/18, тїменїа 70б/3, кѣпелї 74а/13; основа заменице вѣсѣ- Г (22х) вѣсѣ|х| 4б/10, 8а/6, 14б/17..., Д (13х) вѣсѣмъ 7б/17, 9а/13, 10б/2 ..., И вѣсѣми 2б/4, 22б/7, 24а/1, 25а/10; инфинитивна основа и корен глагола -сѣвѣскресивъ 1а/11, вѣскресїи 1б/2, сѣвѣскресилъ 6а/18, вѣскресивъ 9б/15, вѣскресилъ 10а/8, разѣмектѣ 6б/21, простреше се 7б/6, прѣтръпевъ 9б/11, прѣтръпе 9б/21, 33а/18, прѣтръпеше 13а/19, прѣтръпев'ше 39а/12, прѣтръпелъ 52а/15, 54а/1, вѣзненавидети 15а/14, сѣлѣтевъ 15б/8, вѣж|д|елелъ 52б/21, виде 63б/10; императивна основа - прїидете 7б/4, вѣжеземъ 22а/8; основа компаратива- сѣврѣшененшю 3а/21, любѣзненши 29б/18, любѣзненшек 36б/4, зарненшек 43б/16, сѣцен'неншїи|х| 62б/3, древненша 77б/16.

Екавска замена ѣ потврђена је и у наставцима Л јд. и мн. *о промене: на кр|с|те 1а/6, 6а/12, 6б/12, по рож|д|ѣстве 2б/3, 14, на дрѣве 3а/1, вѣ аде 4а/7, вѣ вратѣ|х| 7а/17, вѣ г|с|подстве 7б/16, на мѣсте 48б/14, ѡ мире 52а/1, вѣ селехъ 56а/9, вѣ начет'цехъ 57а/12, вѣ падрехъ 58а/4; у одговарајућим падежима *а промене: Д јд. чистоте 12а/16, топлоте 33а/6, Л јд. вѣ стране 56а/9, по срѣде 63а/2, А дв. роуце 1а/5; у одговарајућим падежима сложене придевске промене: Д-Л јд. ж. рода мѣслѣнен 3б/10, ѡдѣшевкн'нен 3б/10, вѣ дѣшевнен 34б/20, не|с|нен 35б/14, не|т|ѣнен 37а/18, истин'нен 60а/11,16, вѣселкн'нен 63а/6, Л јд. м. рода о златемъ 16а/14, о без'божнемъ 16а/16, вѣ народ'немъ 21б/4, на недвижимемъ 41а/6, 57а/15, на вѣж|с|твнемъ 44б/18, на лѣбнемъ 50б/4, Н дв. ж. рода прѣч|с|тен 7б/5, И мн. змыквемїи 31б/19.

б) Из групе до сада поменутих примера издвајам случајеве старословенских дублета са ѣ / є, ѡ, будући да такве лексеме не могу представљати поуздано сведочанство о екавској замени *jama*:¹³

дрѣво (дрѣвлѣ) - већина примера има ѣ. На пример: дрѣво 3а/8, дрѣвомъ 4а/6, кѣ дрѣвѣ 49б/19, дрѣва 53б/16, на дрѣвѣ 54б/12, дрѣвлѣ 60а/21. Одступају само: дрѣвѣ 8а/20, дрѣва 11а/7, дрѣвлѣ 64а/17.

дрѣвнын - са ѣ су написана три примера: дрѣв'нїи 3б/7, дрѣвнїю 26б/14, дрѣвнїкѣ 51а/17. Два пута се среће є: дрѣвнѣ|м| 74а/21, древненша 77б/16.

Корен *greb-/grěb- једанпут је посведочен са ѣ: погрѣвенїю 51а/11, а једном са є : погрѣвенїкѣ 59б/11.

¹³ Ст. М. Кульбакин, *исто*, 97-100.

житѣискѣи - чешће је присутно ϵ : житѣискѣи|х| 37а/13, 73а/6, житѣискѣи|х| 43а/17, житѣискѣими 43б/14. Са ѣ су два примера: житѣисѣѣи 33б/5, житѣискѣи|х| 59б/5.

колѣсница- у два случаја има ϵ : колеснице 67а/3, 72а/14, а једном ѣ: колѣснице 23б/20.

младѣнѣство - посведочено једанпут, са ϵ : младѣнѣства 42б/18.

надѣжда - два случаја имају ϵ : надеж|д| ϵ ю 5б/8, надеж|д| ϵ 72б/1, а један ѣ : надѣж|д|и 57б/21.

ѡдѣжда - обе потврде су са ѣ : одѣж|д| ϵ ю 25а/18, ѡдѣж|д| ϵ 71б/18.

Основа багѣрѣ-/багѣра- јавља се само са ϵ : багрениѣе 47а/1, багрениѣѣ 66а/19.

Међу прилозима с дублетним формама на ѣ или ϵ посведочени су следећи примери:

къдѣ - два случаја су са ѣ : гдѣ 10б/4,5; један има ϵ : гд ϵ 10б/6.

вѣкѣпѣ - у јединој потврди има ѣ : вѣкѣпѣ 22а/10.

идѣже - већина примера је са ѣ : идѣже 37а/18, 19, 48б/14, 55а/10. Само једанпут је присутно ϵ : идѣже 64а/4.

гавѣ - увек је са ѣ : гавѣ 2а/12, 24а/19, 65б/5, 67а/10.

понѣ - потврђен је једанпут, са ϵ : пон ϵ 26а/20.

колѣ - јавља се двапут, са ѣ : до колѣ 21а/11,12.

лютѣ - једном је са ѣ : лютѣ 5а/13, а једном са ϵ : лут ϵ 53а/18.

Стране речи на -ѣи / - ϵ и имају приближно једнак број примера са ѣ и ϵ (однос 5:6) : юѣдѣи(с)ѣи 6б/8, юѣдѣѡмѣ 7б/10, юѣдѣик 10б/9, 30а/6, халдѣисѣи 70а/13; юѣденк 4а/5, галѣенскѣю 9а/7, ϵ врѣнскѣи 10б/3, 52а/11, ϵ врѣнскѣимѣ 17а/3, аѣненскѣи 72б/21.

в) У корену речи замена ϵ са ѣ најчешће се јавља код глагола вѣсти и лежати/лешти : сѣвѣдѣи 1б/15, прѣд|вѣвѣсти 2а/12, вѣзвѣдшомѣ 2а/18, привѣдѣи 6а/4, 19а/19, вѣзвѣдѣ 11а/12, вѣзвѣдѣи 20б/16, лѣжеѣе 20б/2, лѣжѣ 24б/14, сѣлѣже 25б/8, низлѣжѣ 28а/2, прѣд|лѣжеѣи|х| 31а/21, сѣлѣжеѣѣ 42а/17, лѣжеѣен 45а/1.

По бројности следе примери вѣликаго 2а/18, 4а/5, вѣликое 3б/8, вѣличаѣмѣ 8а/21, вѣличакѣмѣ 8б/4,21, вѣлѣю 10а/14, вѣличаюѣи|х| 53б/14, а затим стѣжа 8б/5, прѣтѣжа|х| 13а/15, стѣжи 22б/11, стѣжа|х| 41а/16.

Слово ѣ на месту етимолошког ϵ или ϵ у корену речи среће се и у следећем низу случајева: вѣселѣмѣ 1б/4, п'лѣщѣ 1б/4, вѣсплѣщѣтѣ 6б/10, вѣлѣнѣе 3а/6, повѣлѣни 15а/8, невѣщѣст'внѣ 5б/4, вѣщ'нѣк 60б/12, пѣщѣ 6а/6, свѣрѣпѣюѣи 8а/15, двѣрѣ 13б/12, сѣлѣтевѣ 15б/8, плѣтѣни|х| 20а/19, грѣдѣѣаго 21а/13, свѣзнѣ 22а/13, вѣзати 59а/14, прозѣбати 22а/18, прозѣбанѣа 37б/21, прозѣвы 46б/17, трѣпѣщѣ 26а/2, трѣпѣѣе 48б/4, ѡврѣщѣтѣ 26б/12, ѡврѣщѣ 32а/3, 36б/18, 49б/11, вѣтѣомѣ 27а/14,

плѣци 32а/17, прилѣжно 39б/6,12, 55а/13, клѣтвѣ 40а/10, 51а/17, напрѣгъ 40б/1, тѣплѣншю 51а/5.

Ова замена уочена је и у основи речи: именска основа - телѣсе 3б/4, телѣси 33б/12, 40а/2, тѣлѣси 44б/18, телѣсѣхъ 45б/15, телѣсни 11а/11, 17а/10, телѣсна 35а/2, тѣлѣснѣмъ 36б/12, телѣснѣми 42а/16, оудобрѣнѣа 5а/1, оудобрѣнѣе 77а/20, дѣбѣл'ствѣ 5б/4, корѣнк 9а/7, корѣнѣ 37б/20, 46б/16, корѣне 46б/20, правѣднок 10а/21, правѣднаго 32а/9, падѣни 32б/7; основа партиципа -веселѣциѣ се 22б/12, болѣциѣмъ 23б/4, 48а/20, горѣцек 26а/15, видѣциѣ 49а/5, 68а/18, висѣца 49а/6, приводѣциѣ 53б/1.

Потврде се срећу и у наставцима именске промене: В јд. прѣстолѣ 8а/8, 47а/12, родѣ 10б/3, сѣсѣдѣ 28б/13, 47а/17, длѣготрѣпѣ 36б/15, прѣмѣдрѣ 41б/1, разѣмѣ 47а/8, дѣвицѣ 53а/20, градѣ 57б/3, цвѣтѣ 65а/9, зарѣ 70а/20, Н мн. оумовѣ 14б/20, сѣаюциѣ 15а/19, врачевѣ 21б/8, Г мн. стрѣтѣни 10а/16, страстѣни 31б/20, 35б/5, скрѣбѣни 23б/18, 26б/1, 67б/9, Д мн. мѣслѣмъ 39б/13, А мн. конѣцѣ 4а/2, Л мн. вѣ трѣхъ 7б/15, на неѣрѣхъ 58б/11; у заменичкој промени: Г јд. менѣ 1а/8, 16б/2, 26а/4, тебѣ (23х) 2б/17, 3а/10, 3б/11..., себѣ 34а/8, А јд. тебѣ (22х) 6а/6, 6б/20, 7а/14..., себѣ 54а/8, 68а/19; у конјугацији: 3. л. јд. прѣидѣ 56б/5, вѣнидѣ 61а/12, изидѣ 61а/12, 3. л. мн. веселѣт се 4б/13, 5а/16, хѣлѣт' 30а/21.

Анализа сакупљене грађе потврдила је присуство екавске замене *јата* у оба дела рукописа, што је иначе једна од главних одлика српскословенског језика.¹⁴

3. *Вокално л*. Познато је да *вокално л* у већини народних говора еволуира дајући различите рефлексе.¹⁵ Анализирани споменици на књижевном језику, међутим, показују да се овај глас доследно чува у српскословенском фонолошком систему све до краја редакцијске писмености.¹⁶

У испитиваном тексту није присутно ни једно одступање од норме књижевног језика. Наводим по један пример сваке речи са *вокалним л*: длѣгъ 3б/7, мѣнѣ 7а/20, вѣни 12б/16, испѣни 16а/11, немлѣч'нѣи 16б/13, хѣми 25б/17, слѣзѣ 28а/6, вѣкѣ 31а/12, стѣпи 44а/10, жѣчи 47б/19, гѣбино 63б/7, сѣнце 68а/14, плѣти 69б/10.

4. *Л на крају речи (слога)*. До преласка сугласника *л* у *о* на крају речи (слога) у неким народним говорима дошло је још крајем XIV столећа, да би се на већем делу штокавске територије тај процес окончао

¹⁴ Вера Јерковић, *Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему*. - Југословенски семинар за стране слависте, 33-34, Задар 1984, 59.

¹⁵ Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика I, Фонетика*, Београд 1969, 76-78.

¹⁶ Вера Јерковић, *исто*, 57.

до друге половине XV века.¹⁷ Српскословенски језик, упркос томе, задржава -л(-) као део свог узуса.¹⁸

У овом рукопису наноси из дијалекатске базе нису присутни. Од посведочених примера као илустрацију износим следеће: оуцѣд'рилѣ 1б/21, раз|д|рѣшилѣ 2а/6, шновилѣ 3б/5, прѣстолѣ 6б/1, жѣзлѣ 7б/21, калѣ 14б/11, дѣглѣ 24а/18, оуглѣни 35а/15, ѿгналѣ 70б/17, далѣ 73б/18.

5. Предлог вѣ и иницијално вѣ-. Иако се промена вѣ(-) > у(-) десила у свим штокавским говорима већ у епоси пре писаних споменика,¹⁹ српскословенска писменост ће од самих почетака чувати вѣ(-), доцније ва(-), као норму.²⁰ Проучени текстови, кад је у питању ова особина, указују на висок степен нормираности књижевног језика.²¹

Наш рукопис сведочи о доследном поштовању језичког узуса. Пошто су одговарајући примери изнети (в. стр. 190), овде их не наводим.

6. Заменице са вѣс-. Ова група, која у народним говорима током XIII и XIV века прелази у св-,²² чува се у књижевном језику до краја српскословенске писмености. Разлика у односу на говорну базу бива чак и појачана, јер некадашњи слаби полугласник у корену добија одговарајућу вокалску вредност (вѣс-, доцније вас-).²³

У овом тексту норма је доследно поштована (в. одговарајуће примере на страни 191).

7. Групе шт и жд. Једна од одлика српскословенског језика јесте и доследно чување група шт и жд.²⁴

У овом рукопису наноса из дијалекатске базе нема. Због многобројности примера као илустрацију износим само неколико: вѣспомоц'нѣ ба/4, пѣци 8а/4, хоциѣ 11б/4, прѣ|д|стокѣ 14а/21, свѣциѣ 17б/21, прѣповаж|д|аю 11б/2, оутврѣж|д|ѣнїе 11б/14, сѣграж|д|ѣне 12б/9, також|д|ѣ 16б/7, насаж|д|ѣнноѣ 37б/15, вѣпїоциѣх 77б/17, тѣж|д|ѣе 78а/2.

8. Група чр-. Познато је да групи чр- у штокавским говорима одговара цр-.²⁵ Ова разлика, међутим, не утиче на српскословенску норму.

¹⁷ Александар Белић, *исто*, 78.

¹⁸ Вера Јерковић, *исто*, 61.

¹⁹ Александар Младеновић, *Прилог тумачењу измене иницијалног в- са slabим полугласником у једном делу српскохрватског језика*. - Зборник за филологију и лингвистику, XX/2, Нови Сад 1979, 13.

²⁰ Вера Јерковић, *исто*, 61.

²¹ Вера Јерковић, *О транскрипцији...*, 8.

²² Александар Младеновић, *исто*, 14.

²³ Петар Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1987, 208.

²⁴ Вера Јерковић, *Српскословенска норма...*, 57.

²⁵ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 26.

У овом споменику она је доследно поштована. Пошто је списак релативно кратак, наводим све случајеве: *wчрѣв'лѣнїе* 26/21, 3а/13, *wчрѣв'лѣно* 3а/16, *чрѣвѣ* 6а/8, *wчрѣв'вшн* 6б/4, *чрѣтогѣ* 8а/5, 8б/19, 22а/10, 59а/21, 63а/19, *чрѣтога* 10а/1, 51а/12, *чрѣво* 14а/8, *чрѣва* 16а/11, *чрѣмнога* 31а/3, *чрѣмноѣ* 40а/14, *чрѣвѣ* 44б/9, 53б/11, 69б/13, 78а/6, *почрѣп'лѣ* 54а/7, *чрѣтогѣ* 59а/2, *чрѣв'лѣнице* 66а/18, *чрѣтоже* 66б/21, 67а/21, 73б/7,11, *чрѣплющїи* 74а/16. Посебно издвајам форму *чрѣва* 58а/15, у којој је група *чр-* раздвојена вокалом *e*, због присутног полногласија у речи *чрѣво*. Могуће је да је реч о облику из предлошка, који би упућивао на руско говорно подручје, где се среће *черѣво*.²⁶

9. *Група чѣт-*. Иако је у народним говорима *шт-*,²⁷ група *чѣт-* ће до краја редакцијске писмености остати део књижевне норме.

У целом рукопису није посведочено ниједно одступање од српско-словенског узуса. Износим све одговарајуће примере: *неиз'чѣтенїи* 2а/2, *что* 10б/8, 17б/18, 22б/16, 29б/15x2, 30а/19, 30б/19, 47б/21, 54б/18, *чѣтѣщїи|x|* 23а/3, *чѣтѣща* 23б/13, *чѣтоуцѣк* 25б/14, 49б/1, *почѣтѣши* 33а/19, *чѣтѣщїиm'* 43а/15, *ничто* 73б/17.

10. *Адаптација страних речи*. Ради утврђивања фонетске адаптације несловенских речи одговарајуће потврде су поређене са грчким изворником, без даљих осврта на њихову етимологију.

Лексеме на *Е-* (Ϡεδεμ, Ἑβραῖος, Εὔρα, Ἑμμανουήλ, Ἑλισάβετ) и *αι-* (αἴρεσις, Αἴγυπτος) посведочене су као: *едема* 5а/17, *едемѣ* 31б/16, *евренскѣ* 10б/3, *ев'ва* 11а/1, *емманѣла* 44б/10, *елисавети* 69а/6; *ереси* 60а/10, *егѣптѣ* 70б/16. Правопис, дакле, само у једном случају сведочи о изговору са *je-*. Остаје неизвесно да ли су се и друге наведене речи тако читале. Старословенска традиција, када су у питању стране лексеме, налагала је изговор *je-* и онда када је та група означена са *ε-*.²⁸

Речи са иницијалним *Ἰα-* (Ἰακώβ), *Ἰε-* (Ἰεσσαί), *Ἰω-* (Ἰωάννης, Ἰωνᾶς, Ἰωσήφ) и *Ἰου-* (Ἰουδαῖος) задржале су у адаптацији почетно *Ија-*, *Ије-*, *Ијо-*, *Ију-*: *иаковѣ* 6б/21, *иесеѣва* 46б/20, *иѣан'не* 26а/11, *иѣна* 59б/8, *иѣсѣфѣ* 64б/17, *иѣдѣѣмѣ* 7б/10.

Именице *κῆτος*, *κύριος* и *κυβωτός* јављају се као: *кѣта* 5а/19, *кѣтовѣхѣ* 51а/9, *кѣр* 13б/4, *кѣвоте* 28б/4. Намеће се питање да ли су се ови примери изговарали са *к-* или *ћ-*. Речници старословенског језика упућују на читање са *ћи-* (*ћит*, *ћир*, *ћивот*),²⁹ мада постојање правописне

²⁶ Рад. Кошутѣћ, *Граматика руског језика I, Гласови*, Београд 1969, 144; насупрот томе, у рускословенском се чува *чрѣво* < *чрѣво* (в. Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Сремски Карловци 1935, 316).

²⁷ Павле Ивић, *исто*, 26.

²⁸ В. одговарајућу грађу у: *Старославјанский словарь (по рукописям X - XI веков)*, Москва 1994.

²⁹ *Исто*, 284, 303.

варијанте са кѣ- указује да је могућ и изговор ки-, који уосталом и данас имају речи *кит*, *кир*, али не и *ћивот*.

Исти проблем (*ge-* или *he-*) присутан је у: гкени 61а/1, гедешнѣ 676/6. У првом случају лигатура сведочи о читању *he-*, док у другом треба претпоставити изговор у обе варијанте (*Геден/Беден*), као што је и у савременом језику.³⁰

У главнини примера грчко *υ* адаптира се са вокалском вредношћу *и*³¹ (из списка који садржи по једну потврду сваке речи изузимамо већ помињане са кѣ): егѣп'т/скыѣ 136/7 (Αἴγυπτος), мѣро 29а/6 (μύρον), сѣмѣω|н| 476/14 (Συμεών), вавѣлонѣ 706/11 (Βαβυλών); једино у мѣрсею 2а/11, 61а/7, мѣрсеѣѡма 31а/5, мѣрсеѣ 51а/21, мѣрсеи 76а/9 присутна је и гласовна вредност *ј*.³²

Преузимањем именице ψαλμός усвојена је и сугласничка група *пс*: ψαλω|м|скѣ 286/10, док је грчко аспирировано θ (у речима ἄκάθιστος и Ἀθῆναι) адаптирано као *т*: акаѣст|ѣ| 636/1, акаѣста 786/21, аѣненскыѣ 726/21, у складу са старословенском традицијом.

Морфологија

У анализи морфолошких црта испитиван је, с једне стране, однос писара према српскословенском узусу, а с друге, има ли у тексту наноса из народног говора који су ван статуса норме, те могу сведочити о ужој провенијенцији рукописа/предлошка или самог преписивача.

1. *Деклинација именица*. а) У тексту се јављају следеће лексеме са променом на **й*: сѣнѣ, домѣ, мѣдѣ. Најчешћа је именица сѣнѣ.

Једина потврда Г јд. има наставак **о* промене: сѣа 9а/21.

У Д јд. увек је присутна форма сѣѣ 4а/14, 186/19, 49а/1, 52а/5, 686/5.

Акузатив јд. доследно је са наставком *-а*: сѣа 17а/18, 176/7, 23а/14, 256/11, 346/21 итд.

У В јд. преовлађује новији облик сѣѣ 186/3, 24а/6, 42а/3, 48а/15, 486/6, а три пута је посведочено и старије сѣѣ 296/15, 30а/15, 546/19.

У једином примеру А мн. нема иновација: сѣи 42а/3.

Усамљена потврда И мн. јавља се са наставком **о* промене: сѣѣ 42а/5.

³⁰ Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд 1977, 63; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971-1974, 558.

³¹ Уп. Јасмина Грковић-Мејѡор, *исто*, 42-43; Вера Јерковић, *Српска Александрида...*, 117 и даље.

³² Јасмина Грковић-Мејѡор, *исто*, 42.

Именица *домъ* посведочена је само четири пута. У оба примера В јд. присутан је новији наставак *-ε*: *домε* 20б/1, 37б/11.

У два случаја Л јд. чува се стари завршетак: *въ домъ* 26б/5, 77а/11.

Лексема *медъ* потврђена је само једанпут, у Н јд., где иновације и не очекујемо.

б) У рукопису су присутне следеће именице мушког рода с основом на **ī*: *господъ*, *гвоздъ*, *звѣрь*, *людіе*, *огнь*, *поутъ*, *печать*.

Са највећим бројем потврда је реч *господъ*, која у А јд. (Г јд. није посведочен) увек има наставак **o* промене. На пример: *ѣа* 4а/15, 7а/11, 15,19, 7б/2,9,19, 9а/10, 13б/3.

Датив јд. јавља се три пута, увек са завршетком **ī* промене: *гѣ|вы* 21а/14, *гѣ|ви* 40а/5, 73б/8.

У В јд. доследно се чува старо стање: *ѣи* 5а/8, 8б/10, 9б/13, 10а/15, 10б/1 итд.

Једини облик И јд. написан је скраћено, те се не може знати који наставак је у питању: *гѣ|мъ* 19а/3.

Именица *гвоздъ* посведочена је два пута, у И мн., са одговарајућим српскословенским наставком: *гвоз|д|ми* 49а/13, 50б/10.

Реч *звѣрь* је ретка: Г јд. *звѣра* 24б/12, *звѣра* 51а/12, Д јд. *звѣрѣ* 59б/7, 59б/12, Г мн. *звѣрен* 59б/14, 69б/16. Деклинација је, као што се види, мешовита: Г и Д јд. су по **o*, док Г мн. има наставак **ī* промене са македонском вокализацијом полугласника. Већ старословенски споменици XI века бележе спорадичан утицај продуктивне **jo* промене на ову именицу,³³ да би доцније отврдњавање *p'* условило њено потпуно приступање тврдом обрасцу.

Лексема *людіе* у Н и В увек је са *-іе*: Н *людіе* 6б/8, 8а/17, 19а/1, 29б/16; В 3а/3, 7б/4, 13б/5, 53а/4.

У једином примеру Г под утицајем говорног језика дошло је до сажимања групе *-їи*: *люди* 23а/10. Овај процес је, иначе, у народним говорима окончан крајем XV века.³⁴

Датив у два случаја има редакцијски завршетак *-em*: *людε.мъ* 23а/21, 48а/4.

Именица *огнь* у свим нађеним падежима има **jo* промену, без изузетка: Г јд. *ωг'нѣ* 13а/1, 26б/18, 42б/3, 49а/20, *огнѣ* 25б/10, *посрѣ|д| же ωг'нѣ* 16а/16, 17б/10, 76а/12, Д јд. *ог'ню* 12а/8, 26б/15, 61а/5, И јд. *ωгнѣм'* 38б/7, *ωг'нѣмъ* 61а/8.

Реч *поутъ* чува старе наставке: Д јд. *пѣти* 23а/11, А мн. *пѣти* 58б/18.

³³ Г. А. Хабургаев, *Старославянский язык*, Москва 1986, 140.

³⁴ Ђуро Даничић, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*, Биоград 1874, 85.

Лексема *печать* јавља се само у И јд. *печате.мъ* 76/13, са старословенском вокализацијом полугласника.

в) Код именица женског рода основе на **ŷ* падежи једнине, као и Н,А,В множине остају ван овог прегледа, пошто иновације очекујемо у осталим облицима.

У Г мн. јављају се две врсте наставака. Примери са -*и* су малобројни: *заповѣди* 19а/18, *скрѣви* 43а/18, *сласти* 52б/2. Три пута је присутно сажимање: *заповѣды* 48а/11, *ереси* 60а/10, *чести* 62б/1. Много већи број случајева (43) је са старословенском вокализацијом полугласника. Наводим по једну потврду сваке речи: *напастен* 8а/15, *дверен* 18а/2, *заповѣден* 19б/7, *сѣблазнен* 20а/18, *сѣтен* 21б/18, *добродѣтелки* 22а/17, *страстен* 22б/21, *ересен* 38б/3, *скрѣвен* 43а/3, *сластен* 52б/6.

У Д мн. доследно се среће -*ем*: *сласте.мъ* 11а/10, *страсте.м* 13б/12, 36б/11, *дѣте.мъ* 17а/3, *моще.мъ* 39б/8, *мѣслѣ.мъ* 39б/13, *напасте.мъ* 41б/8, *двере.мъ* 69б/17.

Инструментал мн. чува редакцијски завршетак. Ради илустрације износим: *пѣсн.ми* 25б/18, *помысль.ми* 27б/19, *страст.ми* 31а/18, *напаст.ми* 31б/19, *добродѣтел.ми* 34а/14, *сласт.ми* 34а/16, *скрѣв.ми* 39б/17, *твар.ми* 63а/11.

Облици двојине су ретки и не одступају од књижевне норме: Н *длані* 7б/6, А *очи* 15а/10, И *очима* 2б/17, 25а/19, 41б/8, 68а/11.

Од множинских падежа није посведочен једино Л, а у осталим облицима, као што се види, утицаја народног говора није било.

г) Са *променом* на **и* потврђене су следеће речи: *црѣкѣ*, *любѣ*, **крѣ*.

Најфреквентнија је именица *црѣкѣ*. У Н јд. присутна је само форма *црѣкѣ* 12б/13, 31б/9, 32а/8, 33а/13, 56а/5.

Једина потврда Д јд. има наставак по норми: *црѣкѣ* 74б/16.

Акузатив јд. доследно се јавља са вокализованим полугласником на старословенски начин: *црѣковѣ* 3б/4, 18б/4, 41а/7.

Вокатив јд. идентичан је са номинативом: *црѣкѣ* 1б/18, 12б/11, 37б/4.

Локатив јд. у једином примеру је са завршетком -*и*: *въ црѣкѣ* 33б/19. Ова појава спорадично се јавља већ у класичном старословенском језику,³⁵ док редакцијски текстови указују на њено уопштавање.³⁶

Датив мн. има српскословенски наставак **и* основа: *црѣкѣ.м* 8б/7.

Друга по броју примера у тексту је лексема *любѣ*. Посведочена је само у падежима једнине, увек у складу с нормом: Г *любѣ* 12а/14, *любѣ* 33а/7, Д *любви* 71б/19, А *любѣ* 37а/7, 51а/5, И *любѣю* 33б/17, 39а/10, 40б/11, 48б/4, 53б/14, 54б/2, 57а/10, 75б/8.

³⁵ Петар Ђорђевић, *Старословенски језик*, Нови Сад 1975, 99.

³⁶ Јасмина Грковић, *Софијска служба светом Сави. Палеографска, ортографска и језичка испитивања*, Нови Сад 1986, 57; Иста, *Језик „Псалтира“...*, 70; Вера Јерковић, *Морфолошки систем у „Житију св. Симеона“ од св. Саве.- Јужнословенски филолог*, XXXVII, Београд 1981, 198; Иста, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад 1975, 139.

Реч *кръ у потврђеним облицима једине и множине никада не одступа од књижевног узуса: Г јд. *кръвъ* 33а/14 (по **ī*), али и *кръве* 34б/14 (по **ī*), И јд. *кръвию* 3а/20, 4а/21, 6б/4,6, 8б/6, 30а/2, 33а/16, Г мн. *кръви* 9б/6, 56а/11; са извршеним сажимањем је: *ѿ* *кръвъ* *своихъ* 66а/20.

д) По консонантској промени међу именицама мушког рода јављају се: *днь*, *камень*, *корень*, *пламень*.

Лексема *днь* је изузетно ретка. Од падежа релевантних за анализу потврђен је само Г јд. *днѣ* 70а/19.

Лексема *камень* има свега неколико потврда. Једини случај Г јд. је по **n* промени: *ис камене* 23а/20.

Вокатив јд. има наставак **o* деklinације: *камене* 71а/5.

У Л јд. среће се само -*и*: *на камени* 41а/6, 52а/20, 57а/15, наставак који је српскословенски језик уопштио.

Реч *корень* посведочена је у једини, где од обрасца консонантске промене одступају примери вокатива: Г јд. *ис коренѣ* 9а/7, *ѿ корѣне* 46б/20, В јд. *корѣнѣ* 37б/20, 46б/16. Ради се о утицају продуктивне **jo* промене.

Именица *пламень* чува редакцијске наставке: Г јд. *пламене* 26а/15, 49а/20, *ѿ пламене* 52а/7, И јд. (са старословенском вокализацијом полугласника) *пламене.мъ* 33б/17; А мн. има завршетак *ε* - : *пламене* 70б/5, што је иновација позната још у најстаријим сачуваним српскословенским споменицима.³⁷

Код именица на -*инѣ*, -*тель*, -*арѣ* у падежима множине присутно је следеће стање:

Лексеме са суфиксом -*инѣ* заступљене су малим бројем примера. У Н по консонантској промени је *гражданѣ* 60а/8, а Д доследно је по **o* деklinацији: *ѿслѣтеномъ* 1а/3, *хрѣтѣанѣ* 28б/11, *хрѣтѣаномъ* 47а/14.

Речи на -*тель* у Н редовно имају завршетак **ī* обрасца: *рачителѣ* 34б/4, *сѣльѣ* 57а/3, *сѣлѣ* 57б/18, 58б/6, 60а/11, 61б/10, *прѣдстателѣ* 58б/7, *слѣжителѣ* 62б/6, *сѣстезателѣ* 72б/19.

Генитив је једанпут потврђен са старим наставком: *мѣчителѣ* 39а/12, а у другом случају има **ī* промену са старословенском вокализацијом полугласника: *мѣчителѣ* 27б/10.

Једини пример датива јесте *слѣжителѣ.мъ* 62б/9, а акузатива *жителѣ* 59а/21.

³⁷ Александар Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. I: *Речи са деklinацијом*, Београд 1965, 15.

У И се увек јавља наставак *jo промене: слџжителн 24а/1, сѣителн 27а/15, сѣли 56а/18.

У тексту је присутно и име веліаръ 586/20, посведочено такође у А мн.: веліаре 406/4.³⁸

Присутне су у рукопису и обе именице женског рода основа на *r. Лексема дѣци јавља се свега двапут, у облику Н и В јд., где иновације и не очекујемо.

Реч мати у свим примерима доследно чува српскословенску парадигму: Г мѣре 336/6, 51а/2, 59а/9, 766/16, матерє 616/2, Д мѣри 16/11, 46/18, 646/19, 67а/19, А мѣръ 46/10, 55а/12.

Посведочене су и следеће именице *s основе: слово, тѣло, чоѣдо, небо, дрѣво, дѣло, око, оѣхо (последње две само у А јд.).

Реч слово у Г јд. поред старе форме словесе 56/9, 396/3, 60а/1, 67а/21, има и образовања по *o деklinацији: слова 236/10, 476/8, 55а/3, 67а/3,13, 746/10.

Датив јд. једанпут је без иновација: словеси 236/12, а једанпут прелази у *o промену: словѣ 62а/2.

Вокатив јд. само два пута је једнак номинативу: слово 186/2, 26а/18. У главнини примера, када се под словом подразумева Логос Божији (Христос), присутан је завршетак *o парадигме: словє 156/3, 17а/16, 19а/12, 24а/5, 246/19, 31а/12, 44а/6, 46а/12, 466/12, 506/2, 57а/7, 58а/18. Семантика у овом случају односи превагу над морфологијом.

Инструментал јд. увек има нов облик: словомъ 476/17, 57а/13, слово|м| 78а/15.

Именица тѣло у Г и Д јд. има облике по *s и *o промени: Г телѣсе 36/4, тѣлесе 746/21, али: тѣла 116/6, 50а/12, Д телѣси 336/12 и тѣлѣ 176/8.

Једини случај И јд. је по *o обрасцу: тѣломъ 36а/14.

Локатив јд. има наставак -н : вѣ телѣси 40а/2, на тѣлѣси 446/18, што је особина коју је српскословенски језик уопштио.

Од множинских падежа јавља се само Л, са наставком *s промене: на телѣсѣхъ 456/15 (замена е са ѣ).

Лексема чоѣдо има потврде по норми: Г мн. чо|д|сѣ 9а/11, чоде сѣ 686/10, А мн. чо|д|са 5а/3, 22а/2, 476/8, чоде са 646/21.

Реч небо доследно чува *s промену: Г јд. нѣ|с|є 68а/1, 78а/3, Д јд. нѣ|с|и 86/12, 686/13, Н-А мн. нѣ|с|а 106/17, 25а/5, 39а/14, 57а/12, 646/9; 256/16, 446/13, 546/14, Д мн. нѣ|с|є.мъ 256/16, 636/8, Л мн. нѣесе|х|

³⁸ У питању је страна реч Веліар, која се овде доживљава као апелатив.

186/20, на нѣ|ѣхъ 586/11 (замена е са ѣ). Новији је само Д јд. нѣѣ 73а/15.

Именица дрѣво у целини приступа *о промени: Г јд. ѿ дрѣва 11а/7, дрѣва 536/16, 606/4, Д јд. дрѣвѣ 466/19, И јд. дрѣвомъ 2а/15, 4а/6, 14а/5, Л јд. на дрѣве 3а/1, на дрѣвѣ 8а/20, на дрѣвк 10а/4, на дрѣвѣ 336/20, 356/3, 496/20, 546/12, 20, 606/5.

Исто стање одликује и именицу дѣло : Д јд. дѣлѣ 726/4, Н-А мн. дѣла 216/2, 7а/11, 14, 19, 17а/5, 25а/16, 346/10, 16, 44а/5, 76а/8, 766/10, Г мн. дѣлѣ 26а/17, 706/4.

Међу именицама средњег рода с основом на *н јављају се име у А јд., врѣме и брѣме у Н и А јд., а сѣме увек у Г јд: без сѣмене 26/2, 7а/20, 276/15, 306/15, 536/11.

Малобројни су и примери именица средњег рода с основом на *г: ждрѣве, отроче, овѣче. Од тога је ждрѣве у Н јд., а отроче у А јд. Реч овѣче поред А, В јд. и Н мн. јавља се једанпут и у Г јд.: овѣчете 66/17.

У целини посматрано, деклинација именица средњег рода с основом на сугласник одликује се појавом морфолошког превирања. Напоре до јављање облика по консонантском обрасцу и оних без проширења основе са наставком *о основа карактеристично је већ за споменике канона.

ђ) Иновација уочена још у старословенским списима да именице мушког рода *о/јо основе које значе лична имена, титуле, звања или апстрактне појмове добијају у Д јд. наставак *й промене,³⁹ присутна је и у овом рукопису. Пошто је примера много, навешћу по једну потврду сваке речи с поменутиим наставком: мирови 1а/15, х|ѣ|вѣ 12а/9, бѣи 20а/7, мытарѣви 186/8, петрови 27а/20. Напоре до се јавља и мирѣ 56/4, х|ѣ|ѣ 136/5, бѣ 21а/8, мытарѣ 27а/21.

У А јд. констатујем без изузетка спроведену српскословенску норму једначења са Г јд. уколико је реч о бићу: родила еси ... х|а 46/9, дв|д|а ...прославила еси 9а/8, ч|ка вѣскресивѣ 96/15, рож|д|ѣшїи сѣз|д|ателга 196/16, родила еси ц|ра 21а/3 итд. Неколико пута, међутим, то једначење је примењено, иако није у питању категорија „живо”: едема вѣсприемше тобою 5а/17, да сп|ѣ|ши мира 10а/2, сп|ѣ|ти хоте мира 73а/8, разсѣпаннаго ми оума сѣвери 27а/19, па|д|шаго ми оума ... покажи вѣша 316/19. У два случаја оно се може објаснити персонификацијом (Христа): рож|д|ѣшю бѣисера многоцѣннаго х|ѣ|а вѣспомѣ 7а/21, видѣ|в|ши ... на кр|ѣ|тѣ с|н|ца правѣднаго 32а/9.

У В јд. повода за напомене даје једино страно име николаи, које редовно добија наставак *о промене: николаѣ 406/15, 416/4, 9, 42а/10, 12,

³⁹ Петар Ђорђић, *исто*, 94.

426/15, 43а/15, 18, 436/13, 44а/21, 45а/6,12. Наведена особина обична је у нашим старим рукописима.⁴⁰

У Л јд. именица средњег рода на *-ије* сажимање је забележено само једном: *въ оуниин* 176/19. Ова особина позната је још у класичном старословенском језику.⁴¹ У осталим потврдама написано је *-ин* које, према правопису, може обележавати и дуго *и*: *ѡ ...велѣниин* 16а/16, *въ небреженѣин* 17а/7, *въ испитаниин* 316/21, *въ житѣин* 436/19, *въ въскре[с]ниин* 456/16, *въ ...разлѣченѣин* 50а/12, *въ страданѣин* 60а/7.

У једном примеру Н мн. је по **й* промени: *оумовѣ* 146/20. Иста појава запажена је већ у старословенским текстовима.⁴²

У Г мн. проширење *-ов-* јавља се у нешто већем броју речи: *грѣховѣ* 246/7, 26а/13, *вѣтровѣ* 246/10, *доухов'* 33а/10, *трѣдовѣ* 41а/21, *длѣговѣ* 51а/7, *оумовѣ* 766/15.

Једанпут је проширена основа уочена и у А мн. : *родове* 286/6. Будући да потврде за ову форму у старословенском језику граматике не наводе,⁴³ може се претпоставити да је настала под утицајем говорне базе.

Известан број именица **јо* промене у Н мн. има наставак *-ије*, што је иначе појава канона. Примере наводим у целини: *юуденик* 4а/5, *юудѣник* 106/9, 30а/6, *црѣник* 19а/1, *рачителѣк* 346/4, *сѣлык* 57а/3, *стлѣк* 576/18, 586/6, 60а/11, 616/10, *прѣд|стателѣк* 586/7, *слѣжителѣк* 626/6, *пастирѣк* 696/9, *сѣстезателѣк* 726/19.

Утицај **й* промене присутан је и у следећим потврдама Г мн.: *свѣ(дѣ)телѣки* 21а/21, *црѣи* 276/10, *мѣчителѣки* 276/10.

У Г мн. именица средњег рода на *-ије* мањи број потврда је такође са вокализованим полугласником на старословенски начин: *безаконѣи* 206/14, *дѣганѣи* 256/9, *прѣгрѣшенѣи* 346/6, *сѣгрѣшенѣи* 46а/9. Главнина примера (29) има *-ин*, које је три пута посведочено као *-и* : *сѣгрѣшени* 11а/19, *повѣлѣни* 15а/8, *падѣни* 326/7.

У И мн. мушког рода једанпут је у **о* промену унет наставак *-ми* : *дарми* 70а/16. Ова појава ретко се среће и у старословенским рукописима.⁴⁴ Код именица средњег рода на *-ије*, међутим, овај завршетак је скоро доследан: *сѣгрѣшеними* 126/19, *влистан'ми* 16а/4, 58а/15, *сѣан'ми* 16а/4, *сѣан'ми* 286/20, *полишлѣкими* 226/5, *свѣтен'ми* 29а/1, *ѡбѣстоганми* 406/16, *дарован'ми* 41а/11, *оучен'ми* 42а/2, *познан'ми* 58а/13, *влистан'ми* 58а/15. Изузетак је само *пѣни* 396/5, са извршеним сажимањем.

⁴⁰ Буро Даничић, *исто*, 31.

⁴¹ Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, Београд 1930, 80.

⁴² Ст. М. Куљбакин, *исто*, 73.

⁴³ Н. Ван-Вейк, *История старославянского языка*, Москва 1957, 244-245; W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, Berlin 1900, 154.

⁴⁴ Петар Ђорђић, *исто*, 94.

У једном примеру Л мн. средњег рода на *-ије* јавља се такође сажимање: *вѣ сѣгрѣшени|х|* 21а/12.

Ретки облици двојине у складу су с нормом: Г м. род- *из вокѣ* 68б/5; ср. род- *крилѣ* 33а/10, Л м. род- *ш ... грѣхѣ* 13а/12, А ср. род- *колѣнѣ* 75б/14. У једном случају И по **јо* промени присутан је облик множине уместо двојине: *сѣс'ци* 29а/9.

е) У Д јд. **а* промене два примера су са *-и*: *дѣви* 28б/9, *вокводи* 75а/8, што је особина потврђена у српским споменицима од XIV века.⁴⁵ У изразу *ѣѣ славе* 13б/3 падеж се не може поуздано установити (гени- тив/датив).

У В јд. страно име *исаѣа* има облик номинатива: *исаѣа* 44б/9.

Двојински падежи не одступају од норме: Н *носѣ* 7б/5, 48б/15, Г *рѣкѣ* 46б/1, А *роуце* 1а/5, *рѣцѣ* 34б/1, 46а/16, 49б/20, 50а/8, 51а/5, И *роукама* 1а/4, *рѣкама* 31а/6, Л *на ... рамѣ* 2а/14, *на рѣкѣ* 15а/5, 19б/20, *на роуцѣ* 70а/13. Само једанпут употребљен је облик множине: *роуками* 1б/4.

2. *Деклинација заменица*. У парадигми личних заменица нема одступања од српскословенске норме. Двојина није засведочена, док се једини пример Н мн. заменице 2. лица јавља као *вѣн* 3а/4, где би граfiјско удвајање могло бити показатељ дужине гласа *и*.

Правило о присуству иницијалног *њ*- иза предлога није кршено ни код релативне, ни код личне заменице за 3. лице.

Обе ове заменице имају облике по норми, изузимајући свега два примера сажимања у Г јд. женског рода личне заменице: *из не* 37б/18, *ѡ не* 63а/15. У осталим случајевима оно је изостало: *ѡ не* 19б/10, 67а/20, *из не* 36б/2, 78б/17, *не* 56б/16.

У А јд. личне заменице једанпут се среће стара форма: *на нѣ* 48а/4, док је два пута присутно једначење са Г: *его* 25б/18, 69б/12. У А јд. релативне заменице, међутим, форма Г је доследна: *егоже* 7б/11, 8а/21, 9а/10 итд. Присутна је двапут и код категорије „неживо” у А јд. мушког рода: *едема вѣпрнем'ше товою егоже прѣстѣпкнѣмѣ погѣвише* 5а/18, *чѣстнѣи крѣстѣ на врагы кѣ повѣда егоже далѣ еси на|м|* 32б/19.

Повратна заменица у Д потврђена је само као *си* : *си* 4а/12, 13б/14, 20б/3 итд., док се у А поред усамљене форме *на се* 77б/1, три пута јавља и *себѣ* 22а/6, 50а/20, 54а/8.

Поред облика Н упитних заменица *кѣто* и *чѣто*, посведочен је и једини случај Л и то са аналошким проширењем, познатим већ у канону:⁴⁶ *ни на чесом же* 41а/4.

⁴⁵ Александар Белић, *исто*, 39.

⁴⁶ Ст. М. Кульбакин, *исто*, 105.

Код придевских заменица у Г јд. женског рода доследно се срећу примери *твоке* 9а/4, *вѣсек* 22а/7,11, *моке* 23б/2, *своке* 50б/6, *наше* 69а/13 итд., иако је контракција присутна већ у нашим најстаријим рукописима.⁴⁷

У А јд. мушког рода, када су у питању бића, редовно је једначење са Г: *сего* 13б/2, *того* 20а/17, *свогго* 23а/13, *нашего* 27б/13, *твогго* 35а/5, *иного* 36а/2, *вѣсего* 58б/21 итд. Оно се јавља и у свим потврдама А мн. заменице *вѣсъ*, када је реч о живом: *вѣсѣ|х|* 66а/13,15, 73а/17, 74б/9, 75а/5, као и у усамљеним потврдама А мн. заменица *съ* и *тъ* : *сѣнхъ* 45а/6, 58а/2, *тѣхъ* 60а/15.

Четири пута присутна је дублетна форма у виду наставка сложене придевске промене, позната већ у канону: И јд. м. род *вѣсакѣмъ* 35б/8, А јд. ж. род *самю* 40б/6, 57б/9, Г мн. *вѣсакѣ|х|* 67б/20.

Засебно њу се задржати и на осталим облицима већ помињане заменице *съ*, *се*, *си*. Познато је да се она у народном језику временом изгубила, те представља чисто књишку категорију. Сва одступања од опште заменичке парадигме уочена у тексту позната су и канонским споменицима: Н јд. м. род *сѣи* 2б/19, 3а/12, *сѣи* 16/20, 4а/17, 4б/2, 5б/1, 6а/2, 33а/17, 59а/18, 62б/15, Н јд. ж. род *сѣа* 4б/19, ср. род *сѣ* 30а/15, А јд. м. род *сѣи* 22б/19, ср. род *сѣ* 18б/15, 75б/6, А мн. ср. род *сѣа* 4а/14, 51а/6, 72а/10.

Код осталих заменица нема потврда које захтевају коментар. Лексема *мъногъ*, -о, -а, која је могла имати три типа промене, засведочена је без одступања по именичкој и сложеној придевској промени.

Двојинских примера заменичке парадигме има свега неколико: Н ж. род *твои* 48б/15, Г *твою* 33а/10, *мою* 46б/1, А ж. род *свои* 31а/8, 46а/16.

3. *Деклинација придева и партиципа.* а) У Г јд. м. рода сложене придевске промене уопштава се наставак -аго : *члвчѣскаго* 1б/15, *избављающаго* 5а/4, *неизречѣнаго* 16б/11, *грѣдѣщаго* 21а/13, *лѣкаваго* 28а/14, *распѣтаго* 48а/5, *негасимаго* 49а/21, *тамошнаго* 50а/13, *вѣнчавшаго* 56б/13, *сѣз|д|ав'шаго* 57а/3, *таннаго* 70а/19, *настоещаго* 71а/15 итд. Два пута унет је заменички завршетак: *ѡчѣскаго* 9а/8, *сѣмрѣтоноснаго* 20б/5.

Када се ради о бићу, А јд. м. рода у оба вида изједначен је са Г: *бѣстрасна* 1а/19, *нага* 4а/11, *пр|о|реченаго* 9а/10, *вдѣвајущаго* 13а/17, *раславлѣнаго* 15б/15, *каюца се* 19а/13, *славимаго* 25б/15, *проводена* 30б/16, *всѣж|д|ен'на* 47б/18, *единоро|д|наго* 54а/20, *сѣгрѣшив'ша* 57а/17, *помрачен'наго* 58а/17, *сѣз|д|вшаго* 70а/14, *блѣдива* 70б/14 итд.

⁴⁷ Буро Даничић, *исто*, 161.

Датив јд. м. рода одређеног вида доследно има редакцијски наставак -о.моу/-е.моу. У првом случају наводим по један пример сваке речи: вѣпѣщен'номѣ 2б/2, соуциномѣ 3а/10, новомѣ 3б/8, чѣвчѣскомѣ 5б/2, бж|ѣтвномѣ 5б/3, вл|д|чномѣ 10а/17, непостојан'номѣ 12а/18, вѣсевичномѣ 14б/19, слѣпомѣ 15а/11, лѣкавомѣ 17а/5, златомѣ 17б/8, влѣдномѣ 18б/9, лѣстивомѣ 19а/17, вѣтхомѣ 27а/9, бѣгон'равномѣ 32а/19, бѣгомѣ 35а/12, незаходномѣ 37а/17, щедромѣ 40б/16, оутавлкн'номѣ 41а/17, конѣчномѣ 42а/13, снѣдномѣ 49б/19, оумрѣцвлкн'номѣ 53а/3, истин'номѣ 53б/2, словесномѣ 58б/6, мысл'номѣ 59б/2, водномѣ 59б/12, стран'номѣ 60б/13, езычномѣ 61а/6, гѣгнивомѣ 61а/7, великомѣ 72б/3; са кршењем закона прегласа јесу: вѣсприк'шомѣ 2а/15, вѣзвѣдшомѣ 2а/18, оупасшомѣ 2а/20, гав'л'шомѣ 3б/8, падшомѣ 5б/6, быв'шомѣ 10а/19, раздел'шомѣ 13б/5, наставл'шомѣ 13б/6, вѣпад'шомѣ 15а/18, сѣгрѣшив'шомѣ 25а/3, прошѣ|д|шомѣ 29а/18, поплѣзшомѣ сѣ 32б/18, подаюшомѣ 38б/4, 56а/7, помогшомоу 56б/20, прѣвѣсходошомѣ 64а/1, слоужешомѣ 68б/4. Наставак -е.моу констатован је само три пута: невечернкѣ 10а/21, тамошнкѣ 26б/15, ближнкѣ 26б/17.

У Д јд. ж. рода присутан је завршетак из народног говора у: слѣзлившон 18б/8, вѣзбраннон 67б/16, вѣз'в|р|ан'нон 75а/7. Он је иначе спорадично потврђен већ у нашим најстаријим споменицима.⁴⁸

Вокатив јд. м. рода придева неодређеног вида доследно се среће с наставком -е именичке деклинације. Пошто црта нема општередакцијски карактер, навешћу све примере: бесѣмрѣт'не 1а/2, 33б/20, в'сесил'не 5а/9, 36а/11, сѣврѣшен'не 11а/12, 51б/11, щедре 17а/10, 60а/14, моудре 17б/2, милостиве 18б/10, 59а/8, вѣсеблажен'не 20а/20, безгрѣшне 21а/14, 46б/6, праведне 22б/17, многомилосѣтивне 23а/1, 26а/5, 42б/11, еднород'не 24а/6, бѣженне 24а/18, 40б/17, 44а/19, бѣгоуѣтровне 29б/19, бѣголюбиве 37а/10, бѣже 37а/12, 41а/8, 49б/16, прѣводателне 40а/17, прѣмѣдре 40б/14, прѣпо|д|обне 41а/20, 42б/18, 45а/10, прѣмѣдрѣ 41б/1, прѣвосѣчен'не 41б/8, сѣе 42б/14, бѣгомѣдре 43б/15, длѣготрѣпеливе 49а/13, вл|ѣвен'не 51а/19, прѣпрославкн'не 51а/20.

Инструментал јд. ср. рода засведочен је једанпут с наставком из народног говора: змиинѣмѣ 41а/15. Овај завршетак упућује на источно-херцеговачку, зетску, или пак косовско-ресавску дијалекатску базу.⁴⁹

Због постојеће тенденције губљења неодређеног придевског вида у српскословенским споменицима, у множини су праћени Г, Д, И и Л, да би се утврдило стање у овом рукопису. Сви одговарајући примери неодређеног придевског вида јесу: Г сѣдѣтанн|х| мои|х| лютѣ 18б/16, ѿ скврѣнѣ страстен 24а/10, слѣзѣ еввинѣ 68а/8, И немокрѣнами стопами

⁴⁸ Буро Даничић, *исто*, 151.

⁴⁹ Павле Ивић, *исто*, 101, 135, 162.

31a/3, Л въ прѣсѣ|х| кѣтовѣхъ 51a/9. У поређењу са бројем потврда сложене промене проценат придева неодређеног вида је занемарљиво мали.

У Г мн. једанпут је унет наставак тврде заменичке промене, из дијалекатске основице: хѣ|х| 68б/10. Та црта данас одликује источно-херцеговачке и зетске говоре, као и већи део територије косовско-ресавског дијалекта.⁵⁰

Иста појава присутна је и у И мн. змыквѣми 31б/19, где рефлекс *jata* директно упућује на косовско-ресавску зону. Не може се, међутим, знати да ли је особина унета из предлошка или из самог говора преписивача.

Облици двојине образовани су правилно. Наводим све потврде: Н ж. род прѣч|т|тєи 7б/5, х|ѣ|вѣ 7б/6, вж|т|твнѣи 75б/5, Г-Л из вокъ чистѣ 68б/5, на роукъ дѣчю 70a/13, И прѣчистиѣма 1a/4, прозорлиѣма 2б/16, 41б/17, влѣдѣниѣма 25a/19, моуѣсѣваѣма 31a/5, аѣглскѣма 68a/11.

б) Када је у питању грађење компаратива у тексту се уочавају аналошке иновације познате већ у споменицима канона.⁵¹ Тако је проширена основа присутна у свим облицима Н-В јд. м. и ср. рода: м. род - прѣвѣш'шїи 24б/1, шир'шїи 24б/5, вѣселюбѣзненши 29б/18, сладчаншїи 30a/18, прѣвол'шїи 33a/17, свѣтлѣниши 37б/6, чистѣниши 55a/1, вѣшшїи 66a/16, ширшїи 71a/8; ср. род ч|т|тѣнишеє 55a/4.

Облици А јд. м. и ср. рода такође се јављају са проширењем основе: м. род- вѣшша 31б/21, дрѣвненша 77б/16; ср. род- новѣнишеє 9a/13, сѣнишеє 75a/3. Исто је и у В јд. ср. рода: любѣзненшеє 36б/4, зарненшеє 43б/16. Када се ради о бићу, А јд. м. рода једначи се са Г: лѣчшаго 64a/17.

Номинатив јд. ж. рода четири пута има -и/-їи : чи|с|тѣниши 31a/16, прѣвѣш'шїи 47б/7, лоуѣши 47б/7, вол'шїи 74б/10. Два пута се среће прѣвѣш'шїа 23б/20, шир'шїа 35б/7.

У Н мн. м. рода констатована су два примера, оба са старијим наставком -е : чистѣнише 7a/9, гавѣстѣвнѣнише 76a/11. Он се доследно јавља и код партиципа: глѣуѣ 7a/10, пришѣ|д|шен 10б/4, носѣцен 44a/11, избавлѣше се 70б/20, сѣ|д|цен 76a/17 итд. Млађа, аналошка форма потврђена је само једном: сѣции 52a/13.

Остале потврде компаратива и активних партиципа у складу су са српскословенском нормом.

4. *Деклинација бројева.* У овом рукопису бројеви се најчешће означавају словним цифрама. Овде су издвојени случајеви када је број написан речју.

⁵⁰ Павле Ивић, *исто*, 101, 135, 162.

⁵¹ Петар Ђорђић, *исто*, 124.

а) Форма броја *један* потврђена је само с основом *един* -. Примери имају значење *придева једини*, а облици чувају старословенско стање (наводим по један пример за сваки посведочени падеж): Н јд. м. род *единъ* 3б/11, Н-В ж. род *едина* 7б/21, *единая* 47а/4, Г јд. м. род *единого* 29а/12, Д јд. м. род *единомъ* 4а/15, ж. род *единой* 64б/16, А јд. м. род *единого* 14а/13, ж. род *единъ* 35а/12, ср. род *едино* 38а/20, В јд. м. рода као код *придева* у рукопису доследно гласи *едине* 13б/13, Л јд. ср. род *единомъ* 7б/15.

Број *два* јавља се само једанпут, у Л: *ω двою* 13а/12.

Код броја *три* у Н м. рода двапут је сачувана стара форма: *триѣ* 16а/15, *триѣ* 60б/19; једном се среће *три* 17б/8. Посведочена су и два облика за А: *триѣ* 6а/7, *три* 61а/8. Локатив је потврђен једанпут: *трѣ|х|* 7б/15.

У тексту је присутан и сложен број у Н: *сед'мъ десетъ и два* 38а/21.

б) Све потврде *редних бројева* су по сложеној *придевској* промени (цео списак): Г мн. *прѣвѣи|х|* 12а/10, В јд. м. род *прѣвы* 20а/15, А јд. ср. род *прѣвок* 36а/9, *прѣвоѣ* 64а/12, м. род *прѣваго* 50б/9, ж. род *прѣвѣю* 78б/1; А јд. м. род *в'тори* 38а/16, ж. род *в'торѣю* 18а/15; А јд. м. род *третѣи* 3б/2; Л јд. ж. род *дѣветѣи* 64б/16. Под утицајем народног говора у функцији *редног* броја јавља се и реч *дрѣгын*: Н јд. м. род *дрѣгы* 13б/15, 22а/15, 31а/15, 40б/10, *дрѣгын* 56б/18.

в) Од *збирних бројева* посведочен је само А *ωбок* 27б/8.

5. *Презент*. Сажимање је означено само једном, у 3. лицу једнине: *избавлатъ* 21а/8. У осталим потврдама по *-је-* врсти оно изостаје: *ωбжакт'* 1а/18, *примѣшакт се* 4б/2, 5б/1, *распинает се* 4б/3, *оумираетъ* 4б/3, *проповѣдаемъ* 4б/11, *ωбжаемъ* 5б/9 итд.

Једном је у облик по *-е-* врсти унет тематски вокал *-и-*: *сп|с|иши* 33а/20.

Примера двојине у тексту нема.

Конјугација атематских глагола такође је у складу са српскословенском нормом. Прво лице једнине глагола *ѣсмъ* посведочено је као *ѣсамъ* 12б/21, 13б/12, 28а/8, 46а/9. Без ознаке секундарног полугласника је само *ѣсмъ* 64а/3. Глагол *вѣдѣти* у истом лицу никад не одступа од књижевног узуса: *исповѣм се* 10б/2, *вѣмъ* 11а/14, *не вѣмъ* 22б/17. Наставак *-мы*, који је српскословенски језик уопштио у 1. лицу множине, присутан је у свим одговарајућим потврдама: *сѣвѣми* 3а/8, *проповѣми* 35б/20, *не имамн* 36а/3.

6. *Аорист*. а) У рукопису је уочен само један случај који би се евентуално могао схватити као *асигматски аорист*:⁵² *законъ вѣиѣ ѿврѣгъ не сѣмыслѣнѣи и хоцѣ се ωсѣдити* 22б/15-16. Интерпретација овог стиха, међутим, могућа је и ако се *ѿврѣгъ* тумачи као партицип претерита активни.

⁵² Српскословенска норма подразумевала је његово губљење (Вера Јерковић, *Српскословенска норма...*, 63), тако да током редакцијске писмености он бива заступљен у виду спорадичних остатака (Уп. Александар Белић, *Историја српскохрватског језика, књ. II, св. 2. Речи са конјугацијом*, Београд 1965, 105.).

б) *Старији сигматски аорист*. Анализирани су глаголи који су у старословенском језику могли имати више типова аориста. Посведочен је само глагол рѣци у 3. лицу множине: рѣше 69б/14.

Глаголи који су имали један тип грађења аориста у погледу наставака одражавају канонско стање. Наставак -стѣ у 3. лицу једнине глагола бѣти (прѣбѣти, събѣти се) и прѣдати (за гати нема потврда) доследно се чува. Наводим све одговарајуће потврде: прѣдастѣ 1а/9, прѣбѣстѣ 2а/10, прѣбѣ|с|(т) 49а/16, 55а/6, бѣ|с|т| 3б/16, 4б/19, 5а/14, 6б/4, 10а/6, 10б/6,7, 22б/2, 34а/5, 43а/21, 45а/5, 68а/1, бѣ|с|(т) 49а/15, 50а/6, 51а/9, 54б/11, 58а/5, 60б/15, 63а/16, 72а/8, събѣстѣ 48б/13.

Наставак -тѣ, карактеристичан за 3. лице једнине глагола коренске инфинитивне врсте на -е-, -и-, -рѣ-, јавља се у свим посведоченим примерима: вѣспрѣктѣ 1а/7, прѣетѣ 1а/8, приктѣ 30а/9, 34а/5, 43а/2, 44б/9, 61а/1, 66б/11, клѣт се 16а/10, распѣт се 33б/20, зачет' те 78б/15.

У два идентична случаја 3. лице двојине старијег сигматског аориста једначи се са другим, добијајући наставак -та: стоаста 7б/4, 48б/15. Једанпут је двојина замењена обликом множине: простреше се 7б/6.

Једини пример у којем се могло реализовати старије фонетско стање (с уместо х/ш) потврђен је као подѣкше 42б/4.

в) *Млађи сигматски аорист*. Издвајани су глаголи који су у канону могли имати више могућности за творбу аориста. Будући да списак потврда није дуг, износим их у целини: 1. л. јд. ѿврѣзо|х| 13б/13, подѣпадо|х| 17а/5, ѿблѣко|х| 25а/16, ѿврѣто|х| 27б/5, низведох' се 28а/15, по|д|виго|х| 59а/9, съвлекох 59б/17, достигох 62а/9, 1. л. мн. ѿблѣкох|м| се 70а/5, ѿблѣкох|м| се 76а/16, 2. л. мн. вѣзнесосте 3а/4, не ѿврѣгосте се 39а/10, не брегосте 59а/11, приведосте 60а/12, ѿпроврѣгосте 61б/6, 3. л. мн. нарекоше 7б/12, ѿврѣтоше 10а/11, 53а/17, ѿврѣзоше 16б/17, приведоше се 28б/10, оужасоше 36а/17, не ѿврѣгоше се 48а/10, падоше 70б/19, оуведоше 72б/20.

Преглед показује да, изузев поменутог глагола рѣци (евентуално и ѿврѣци), остали доследно образују новије сигматске форме.

7. *Имперфекат*. У погледу наставака случајеви имперфекта не показују иновације.

Сажимање основе је доследно спроведено: плакаше 13а/13, погахѣ 16а/17, вѣмѣаше 29б/14, вѣмѣахѣ 45б/13, рыдаше 47б/20, помрачаше 49а/12, вѣспѣвахѣ 53а/8, стоаше 68а/4, радоваше се 69а/8, зрѣхѣ 72б/5, радовахѣ се 75а/12 итд.

Посебно је праћена промена глагола бѣти, због двојачке могућности за творбу. Присутно је само 3. лице једнине, увек у краћој форми: бѣ 9б/20, 38б/21, 45б/1, 49а/7, 71б/3, 72а/5.

8. *Перфекат*. Веома је фреквентан у рукопису, а најчешће се јавља у 2. лицу једнине. Пошто је потврда много, као илустрацију наводим:

вѣскрѣслѣ еси 3б/2, показалѣ еси 4а/12, родила еси 4б/8, поревновалѣ еси 20а/12, видѣлѣ еси 24б/1, прорек'ла еси 28б/5, пришѣлѣ еси 32б/12, билѣ еси 33а/20. Ни у 3. лицу једнине нема одступања. Сви примери јесу: ѿгналѣ ꙗ|с|т| 3а/19, ѿгналѣ естѣ 58а/14, избавил ни естѣ 4а/20, ѡновилѣ ꙗ|с|т| 6а/8, почилѣ ꙗ|с|т| 6б/1, направил' ни ꙗ|с|(т) 26б/7, повѣдилѣ ꙗ|с|(т) 31а/7, истресалѣ кстѣ 40а/16, ѡросилѣ ꙗ|с|(т) 43б/4. У множини се среће само: ѡставилн сѣтѣ 51а/14.

Помоћни глагол ниједанпут није изостављен, а у његовим облицима, као и у грађењу партиципа перфекта, нема иновација. Једанпут је уместо етимолошког *а* написан *пајерак*: оутрѣнкв'лѣ еси 42б/7. Случајеви у којима су постојали услови за развој секундарног полугласника размотрени су на страни 194.

9. *Сложени футур*. Међу конструкцијама које се традиционално сматрају футурскимa посведочена је само *хотѣти* + инфинитив: 1. л. јд. прѣити не хоцѣ 11б/4, хоцѣ се ѡсѣдити 22б/16, хоцѣ ѡстѣпити 37а/13, хоцѣ сѣдити се 57а/19; 2. л. јд. хоцѣши дати 18а/6, хоцѣши истѣзати 21б/4, хоцѣши сѣдити 24а/12; 3. л. јд. хоцѣт' ме ꙗѣ ѡсѣдити 32а/1, сѣити ... хоцѣтѣ 53а/15.

Оваква ситуација, у којој везе са *имѣти* и *начети* изостају, може се приписати утицају народног говора.

10. *Императив*. Код императивних облика нема иновација, ни у основи, ни у наставцима. У тексту се јављају 2. лице једнине, 1. и 2. лице множине, а неки од примера јесу: ра|д|(о)ѣи се 1а/12,13, прѣими 9а/5, вѣз|д|вигни 15б/17, рци 68б/6; поклоним се 7б/4, вѣзыдѣмѣ 9а/16; славите 1а/17, поите 7а/11, прѣвѣзносите 7а/11, придѣте 67а/19.

Атематски глаголи заступљени су само глаголом *дати* (као и другим од њега изведеним). Облици 2. лица једнине задржавају канонске форме: даж|д|ѣ 11а/19, 19а/18, 20б/15, 24а/7, 36б/19, 43а/11, 46б/10, подаж|д|ѣ 19б/3, 23а/6, 37а/14, 50б/3, 58б/15, по|д|аждѣ 50б/3, прѣдаж|д|ѣ 42а/14, вѣз|д|аж|д|ѣ 51а/6.

Лексема *видѣти* за исто лице такође има облик по норми: виж|д|ѣ 50а/15x2, 16, 53б/2, не вѣзненавиж|д|ѣ 21б/14.

У рукопису је присутна и употреба 2. лица једнине презента уместо одговарајућег лица императива. Број примера није велик, те их наводим у целини: простиши 11б/8, тѣциши се 29б/17, сѣтвориши 50а/12, рѣшиши 51а/18, избавиши 53б/17.

11. *Инфинитив и супин*. Образовање инфинитива је правилно, док се супин у рукопису не јавља. У конструкцијама које омогућују његову употребу доследно се среће инфинитив: прѣиде бо на те ꙗѣ разорити... и просвѣтити 2б/9, вѣзыдѣмѣ ... видѣти 9а/16, 17, призвати пришѣлѣ еси 13б/9 итд.

12. *Грађење партиципа.* а) *Партицип презента* се углавном образује правилно. Изузетак је Н јд. м. рода *искъ* 14б/8, који је настао контаминацијом корена и партиципског наставка карактеристичног за *-е-* презентску врсту. У облику *прѣвъз'несен* 43б/7 дошло је пак до аналогije према завршетку типичном за *-је* и *-и-* презентску врсту, што је појава запажена још у канону.⁵³ Проширење основе уочено је неколико пута: Н јд. м. род *просвѣцаюцъ* 28б/19, *сѣгаюцъ* 28б/20, *цвѣтѣюции* 46б/19, *въз'брангаюции* 50б/12, *вѣтѣнствѣюции* 75б/3, Н јд. ср. рода *гавлаюции* 18а/3, *не трѣпеции* 35а/19. Иновације овог типа срећу се и у старословенским списима.⁵⁴

Глагол *имѣти* у *партиципу презента* једино у Н јд. има облик по *-је-* презентској врсти: *имѣи* 18б/17, *имѣе* 67а/5, 69б/3, 77б/2. У истом падежу напоредо се јавља и: *ими* 2б/21, 26б/17, *не ими* 28а/17, 51а/3. У осталим облицима основа је као код атематских глагола: Н јд. ж. род *имѣции* 69а/5, А јд. м. род *имѣца* 9а/18, *не имѣцаго* 45а/21, Н мн. м. род *имѣце* 13а/17, А мн. м. род *имѣциихъ* 43а/20, *имѣцеи* 45а/13 итд., што је потпуно у складу са старословенским стањем.⁵⁵

б) Међу *партиципима претерита* праћени су они који су у канону могли имати више типова грађења. Код глагола друге инфинитивне врсте (*-ноу-*) с кореном на сугласник преовлађују краће форме над дужим (однос 12:4). Наводим све одговарајуће случајеве: а) *въз|д|вигноуви* 2а/17, *въз|д|вигнѣви* 15б/16, 26б/4, *ѡринѣв'ше* 27б/10; б) *въскрѣсъ* 2а/7, 7а/17, *по|д|вигше се* 21а/1, 40а/3, *по|д|виг'ше се* 30б/6, 56а/4, *приникъ* 27а/2, *поплѣзшомѣ се* 32б/18, *напрѣгъ* 40б/1, *протегъ* 46а/16, *достигше* 70а/10, *съпрегшии* 72а/19.

Две могућности за творбу активног *партиципа претерита* у старословенском језику имали су и глаголи с инфинитивном основом на *-и-*. У већини канонских докумената знатно је бројнији старији тип образовања.⁵⁶ У овом споменику примера образованих на старији начин има 115, а на новији 76. Пошто су потврде многобројне, ради илустрације наводим: а) *ѡбновѣши* 1а/4, *рож|д|ѣшии* 1а/16, *сѣхран'шѣ* 2б/4, *раздел'шомѣ* 13б/5, *сѣгрѣш'шимъ* 18а/5, *исплѣн се* 37а/11, *оуѣч'ше* 39а/16; б) *ѡкропѣши* 6б/6, *носѣв'ши* 19б/20, *истѣцив'шаго* 32б/1, *оупраз|д|нив'ша* 48б/9, *просвѣтлив'ше* 48б/20, *послѣжив'шеи* 62б/14. Велика заступљеност млађих, аналошких форми може се објаснити утицајем народног говора.⁵⁷

⁵³ Петар Ђорђић, *исто*, 165.

⁵⁴ Петар Ђорђић, *исто*, 124.

⁵⁵ Н. Ван - Вейк, *История...*, 331-332.

⁵⁶ Н. Ван - Вейк, *исто*, 325.

⁵⁷ Александар Белић, *исто*, 120.

Закључак

Анализа фонетских и морфолошких особина рукописа *Седмичног октоиха с Акатистом пресветој Богородици* (датираног према воденим знацима у XVII век) потврдила је досадашња сазнања о српскословенским споменицима из одговарајућег периода.

У оба дела рукописа потврђен је екавски рефлекс *јата*. Честа замена њ са а указује на дату вокалску вредност полугласничког знака. Она је несумњива и у оним књишким категоријама, где је правопис *јера* био доследан: предлог *въ*, префикси *въ-*, *въз-*, корен *въс-* и остали књишки корени, групе *-ъств-*, *-ъск-* у позицији иза ч, ж, ш, ц, жд, исто тако сугласника т, као и у речи *ликъствѣтѣ*. У писању предлога *къ* и *съ* и префикса *съ-* присутно је колебање: известан број основа увек почиње са *са-*, други са *с*, док се предлози *к* и *с* јављају само уз личне заменице 1. и 2. лица. Правопис није доследан ни када се испред група *-ъств-* и *-ъск-* налазио *сонант*, што показује да је и изговор тада био без вокалске вредности полугласничког знака. Остале књишке црте на фонолошком плану доследно су спроведене: *вокално л* и *л* на крају речи (слога) се чувају, а редовно су присутни и предлог *въ*, иницијално *въ-* и *въз-*, *въс-*, као и групе *шт* и *жд*, *чр-* и *чт-*. Адаптација страних речи у потпуности одговара старословенској.

У области морфологије утврђен је такође висок степен нормираности књижевног језика. Редакцијске особине (једначење А са Г јд. м. рода код именица **о/јо* промене које значе биће и код атрибутских речи које уз њих стоје, наставак *-ѣмъ* у И јд., Д мн. и *-ѣхъ* у Л мн. **ѣ* и консонантских основа м. и ср. рода, наставак *-омоу/-ѣмоу* у Д јд. м. рода сложене придевске промене, једначење 2. и 3. л. дв. у наставку *-та*, губљење супина и асигматског аориста, *-мъ* у 1. л. мн. презента атематских глагола и глагола *имѣти*) поштују се без изузетка.

Међу цртама које немају општередакцијски карактер, мада и у другим српскословенским споменицима показују тежњу ка уопштавању, у овом рукопису доследно се срећу: наставак *-и* у Л јд. **ѣ* основа и консонантске врсте именица м. и ср. рода, наставак *-ѣ* у В јд. придева м. рода неодређеног вида и сажимање у имперфекту.

Од канонских иновација, које су се и у старословенским списима јављале спорадично, потврђене су: *-ѣи* у Г мн. **ѣ* и **јо* деклинације именица м. и ср. рода, *-ови/-ѣви* у Д јд. **о/јо* промене код одређених лексема (лична имена, звања, апстрактни појмови), наставак *-ик* у Н мн. именица **јо* парадигме, *-ми* у И мн. **о* промене м. рода и **јо* деклинације ср. рода, форме компаратива (Н, А, В м. и ср. рода) и активног партиципа презента (Н јд. м. и ср. р.) са проширеном основом.

У рукопису је присутно и спорадично губљење непродуктивних именичких врста и њихов прелазак у продуктивне (што се види на примеру именица *сѣинѣ*, *господѣ*, *звѣрь*, *тѣло*, *слово*), проширење *-ов-* у Г и А мн. **о* деклинације, сажимање у Г јд. ж. рода меке заменичке промене.

Живом говору текст је близак и по грађењу сложеног футура само са глаголом *хотѣти*, доследној употреби млађег сигматског аориста, као и по великој заступљености млађих, аналошких форми партиципа претерита активног од глагола с инфинитивном основом на *-и-*.

Посебну групу чине морфолошке црте општештокавског карактера, које се у овом рукопису своде на појединачне случајеве: наставак *-и* у Д јд. **a* промене, *-ε* у А мн. **o* деклинације, *-ε* у В јд. **n* врсте, *-ои* у Д јд. сложене придевске промене ж. рода.

Регионалног порекла су само примери присвојних придева са наставцима тврде заменичке промене: И јд. *змиинѣмъ* 41a/15, Г мн. *хѣѣ|х|* 68б/10, И мн. *змыквѣми* 31б/19 и они упућују на косовско-ресавски дијалекатски тип.

На крају, будући да о предлошку овог споменика подаци не постоје, издвајам оне малобројне особине које би могле указати на непосредни или неки од ранијих предложака. Уколико се могућност погрешке писара искључи, на руско говорно подручје упућују наставак *-ого* у Г јд. придева *ѡчѣскогo* 9a/8, *сѣмрѣтоносногo* 20б/5 и полногласије у речи *черева* 58a/15. Облици *невѣществнѣ* 5б/1, *невѣщестѣвнѣи|х|* 12a/11, *невѣщестѣвнѣю* 13б/19, *невѣщестѣвнѣми* 23б/21, *невѣщестѣвнѣ* 74a/1 (увек са *e < ѡ*) такође су могли бити преузети из неког страног (македонског или руског) предлошка. Нема, међутим, довољно елемената на основу којих би се могло установити да ли су *Седмични октоих* и *Акатист пресветој Богородици* преписани са истог или из различитих извора.

Свейлана Томин

ИЗВОРНИ СРПСКИ АКАТИСТИ

Библиографски преглед

Похвална и свечана песма која се у цркви слуша стојећи, назива се акатист (грч. ακάθιστος - неседалан). Постанак акатиста везује се за историјски догађај опсаде Цариграда 626. године, којег је, како се верује, од непријатеља спасла Богородица, заштитница града.¹ Тада јој је, у знак захвалности и дивљења, испеван Акатист.

У вези са ауторством првог, Богородичиног акатиста, изношене су различите претпоставке, али ово питање до данас није са сигурношћу решено. Најчешће се састављање Акатиста Богородици приписује Роману Мелоду или патријарху Сергију, али исто тако и Георгију Писиди, Јовану Дамаскину, песникињи Касији и патријарху Фотију.²

По узору на овај акатист који је „изузетно свечана химна, један... од врхунаца Богородичиног култа али и византијске црквене песме уопште”,³ настајали су и други акатисти, посвећени различитим свети-

¹ У тренутку када је патријарх Сергије додирнуо Богородичином ризом морску површину, подигла се бура и потопила непријатељске лађе. „Народ је затим са свештенством пробдио целу ноћ стојећи у Влахернском храму и појући песме благодарности пресветој Богородици, а патријарх Сергије је певао акатист пресветој Богородици”. *Акатист пресветој Богородици*, превео и протумачио презвитер др Лазар Мирковић, Сремски Карловци 1918, 7.

² А. Петровскій, *Акатистъ*, у: *Православная богословская энциклопедія или богословскій енциклопедическій словарь*, томъ первый (А-архелая), Петроградъ 1900, 375-379; А. Пападопуло-Керамевс, *Акатистъ Божией Матери*, Оттискъ изъ X тома, № 3 и 4 „Византийскаго Временника” 1903, С. Петербургъ 1904; *Акатист пресветој Богородици*, превео и протумачио презвитер др Лазар Мирковић, Сремски Карловци 1918, 5; Ј. Рајић, *О akathistu и његовој пресв. Богородици*, Загреб 1938, 10-14; С. С. Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд 1982, 207, 256-258, 293; С. Кожухаров, *Акатист*, у: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, том I, (А-З), София 1985, 57-58; С. Р(etrović), *Акатист* у: *Rečnik književnih termina*, Београд 1986, 6; Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1990, 15-18; Е. Pereto, *Akathistos*, у: *Encyclopedia of the Early Church*, Volume I, Cambridge 1992, 5.

³ Предговор Д. Богдановића књизи: Х. Г. Бек, *Путеви византијске књижевности*, Београд 1967, 13-14.

тељима и празницима: Исусу Христу, Јовану Претечи, светим апостолима, светим архангелима, Часном Крсту, Успењу пресвете Богородице...

Композициона схема сваког акатиста, која се поштује без обзира на то коме је акатист написан, подразумева постојање двадесет и четири строфе - дванаест икоса и дванаест кондака, који се наизменично смењују. Сви икоси и сви кондаци у једном акатисту завршавају се истим рефреном, а претходи им уводни кондак, који се налази на почетку акатиста и чини двадесет и пету строфу.

У првој половини акатиста преовлађује историјска, а у другој догматска садржина.⁴ Такође, управо у Акатисту Богородици уочена је појава правилне риме, што представља изузетак када се ради о рановизантијској књижевности.⁵

На богослужењу се акатист поје на јутрењу у суботу пете седмице ускршњег поста, које се јутрење служи у петак уочи те суботе на бденију увече.⁶ Акатист се на овом бденију прочита раздељен на четири дела. Иначе се акатист у целини пева на јутрењу после шесте песме канона.

Богослужбене књиге у којима се најчешће јављају акатисти су псалтир са последовањем, каноник, молитвослов, часловац, као и различити зборници. Такође, акатисти се налазе као главна садржина посебне врсте рукописних књига под називом акатисник, којих, према *Инвентару* Д. Богдановића,⁷ има преко двадесет.

Посредством превода из византијске књижевности, акатист је врло рано постао својина српске средњовековне књижевности. Ипак, изворни српски акатисти нису познати пре XVI века. Истраживачи доводе у везу њихово састављање са обновом Пећке патријаршије 1557. године, која је довела до оживљавања националних култова и књижевног полета.

С тим је повезано и илустровање сцена из Акатиста Богородици по нашим црквама и манастирима, које је нарочито изражено управо у овом периоду. Акатист Богородици почиње да се слика у XIV веку, а од XVI века постао је „нарочито омиљен на Атосу и у Румунији, где се традиција наставља кроз XVII и XVIII век у низу споменика, којима се прикључују и неке цркве у Србији и Македонији”.⁸ Такође, уочено је да су Акатист

⁴ Л. Мирковић, *Православна литургија или наука о богослужењу православне источне цркве*. Први општи део, Београд 1982, 238.

⁵ С. С. Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд 1982, 255.

⁶ *Акатист пресветој Богородици*, превео и протумачио презвитер др Лазар Мирковић, Сремски Карловци 1918, 8.

⁷ Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI - XVII века)*, Београд 1982, 17-18. Видети и: С. Томин, *Акатисник као врста рукописне књиге (према југословенским збиркама ћирилских рукописа)*, Зборник Матице српске за славистику, 42, Нови Сад 1992, 125-142.

⁸ Б. Кнежевић, *Црква светог Петра у Преспи*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 2, Нови Сад 1966, 258-259.

Богородици, Канон на исход душе и Покајни канон Лествице „највећи илустровани циклуси литургијске поезије византијског доба”.⁹

Један од најстаријих циклуса химне Богоридичиног акатиста, датиран око 1340, појављује се у Дечанима¹⁰ и спада „међу најлепше византијске фреске академског правца из средине XIV века”.¹¹ Хронолошки га прате фреске из Марковог манастира, које су највероватније настале пре 1366. године,¹² као и оне из цркве Светог Петра у Преспи, датиране XIV веком.¹³ У литератури је забележено сликање Богоридичиног акатиста у припрати манастира Андреаша на Тресци код Скопља из 1559/60. године,¹⁴ у припрати манастира Грачанице, и то на слоју из 1570. године,¹⁵ затим у црквама Светог Јована и Светог Николе у Великој Хочи код Призрена из осамдесетих година XVI века.¹⁶ У манастиру Бездину у Румунском Банату, чије се сликарство датира 1591/92. годином,¹⁷ у цркви у Ковину,¹⁸ као и у припрати манастира Пиве осликаној 1604-1606. године,¹⁹ такође је илустрован Богоридичин акатист.²⁰

Што се тиче рукописа, треба подсетити да је и чувени Минхенски српски псалтир илустрован сценама из Богоридичиног акатиста.²¹

⁹ Б. Иванић, *Чин бивајем на разлученије души от тела у Светој Софији у Охриду*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 26, Нови Сад 1990, 68.

¹⁰ С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 131-133.

¹¹ Исто, 140.

¹² С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 156. Видети и: А. Grabar, *L'Hodigitria et L'Eléousa*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 10, Нови Сад 1974, 3-14.

¹³ Б. Кнежевић, *Црква светог Петра у Преспи*, Зборник Матице српске за ликовне уметности, 2, Нови Сад 1966, 245-265.

¹⁴ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 161.

¹⁵ Исто, 109, 172.

¹⁶ Исто, 144, 178, 186; П. С. Пајкић, *Цркве у Великој Хочи*, Старине Косова и Метохије, књига II-III, Приштина 1963, 168, 170, 189.

¹⁷ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 187.

¹⁸ Л. Мирковић, *Црквене старине у српским црквама и манастирима Баната, Румуније и Мађарске*, Београд 1950, 19.

¹⁹ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 53, 149, 200.

²⁰ Ширу литературу о илустрацијама циклуса Акатиста доноси М. Харисијадис, *Београдски псалтир*, Годишњак града Београда, књ. XIX, Београд 1972, 250.

²¹ С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 170; М. Харисијадис, *Београдски псалтир*, Годишњак града Београда, књ. XIX, Београд 1972, 238-250. Видети и: Д. Медаковић, *Богородица „Живоносни источник” у српској уметности*, Зборник радова Византолошког института, књ. 5, Београд 1958, 207-208. О једном грчком рукопису који садржи илустрован Акатист Богородици: G. M. Prohоров, *A codicological analysis of the illuminated Akathistos to the Virgin (Moscow, State historical museum, synodal GR. 429)*, *Dumbarton*

Обично се у прегледима српске средњовековне књижевности²² истиче постојање само два изворна акатиста - светом Сави и светом Првомученику Стефану, чије се састављање датира XVI веком. Из истог времена је и недавно откривени Акатист Стефану Дечанском,²³ који такође спада у ред наших оригиналних средњовековних акатиста.

Међутим, у литератури је могућно наћи, мада само узгредно поменуте, још неке изворне српске акатисте. Битно је напоменути да су ови акатисти, према наводима научника који су на њих скренули пажњу, настали у прошлом и у овом веку. Али, иако хронолошки излазе из оквира средњег века, написани су по узору и у традицији већ познатих акатиста. Истовремено, ови новији акатисти нам сведоче о значајној распрострањености и неговању ове песме.

Мада изучавање акатиста и његовог присуства у српској књижевности тек чека своју праву синтезу, овај прилог, са набрајањем у овом тренутку познатих преписа и издања, представља почетни покушај у том правцу.

Акатист светом Сави

Што се тиче Акатиста светом Сави, истраживачи се слажу да је највероватније „састављен у XVI веку, када се и иначе осећа живље занимање за акатисте уопште”.²⁴ Овај акатист, који је сачуван само у једном препису, налази се у Библиотеци Матице српске, под сигнатуром РР II 64. „Са библиотеком Васе Стајића, јуна 1948. године, дошла је рукописна књига на кожи *Памятникъ садржавајући у себи породично родословіе Берића племена. У књизи је и Акатист св. Сави. Родослов је саставио парох Илија Берић у Борчи 1864*”.²⁵

Oaks Papers, number twenty-six, Washington 1972, 239-252; V. D. Lixačeva, *The illumination of the Greek manuscript of the Akathistos Hymn*, (Moscow, State Historical Museum, synodal GR. 429), *Dumbarton Oaks Papers*, number twenty-six, Washington 1972, 255-262.

²² Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 266; Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1990, 16-17 (са литературом о акатисту); исто и: S. P(etrović), *Akathistos*, у: *Rečnik književnih termina*, Београд 1986, 6.

²³ Б. Јовановић-Стипчевић, *Служба акатисту Стефана Дечанског Лонгина Зографа*, Археографски прилози, 12, Београд 1990, 93-127.

²⁴ Ђ. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*, у књизи: *О Србљаку*, Београд 1970, 344.

²⁵ И. Веселинов, *Прилог историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 1977, Нови Сад 1979, 40-41.

Овај Акатист светом Сави објавио је Илија Берић,²⁶ а штампан је и у Србљаку из 1970. године.²⁷

У вези са ауторством Акатиста светом Сави постоје различита мишљења међу проучаваоцима српске средњовековне књижевности. Ђорђе Сп. Радојичић састављача назива Милешевцем, истовремено постанак овог Акатиста смешта у време пре 1594. године, будући да се у њему не помиње спаљивање моштију светог Саве.²⁸ И Леонтије Павловић сматра да је ово дело „оригинални састав вероватно неког Милешевца”.²⁹ У издању Србљака из 1970. године, Акатист светом Сави наводи се као састав Непознатог писца.³⁰ Међутим, претпоставку да би овај Акатист могао бити дело зографа Лонгина, изнео је Димитрије Богдановић: „Лонгин се уопште занимао за акатисте као књижевни род: *Акатист првомученику Стефану* налази се у кодексу који је сав испуњен византијским акатистима и канонима, над чијим се српским текстом Лонгин и сам потрудио, исправљајући оно што му се чинило неуспелим, са упозорењем, у запису, да то управо он чини („Овако ће бити Лонгиново”). Није, зато, искључено да је и један други акатист старе српске књижевности, *Акатист св. Сави*, Лонгиново дело”.³¹

Међутим, поред поменутог, постоји још један Акатист светом Сави, који је објавио Сава Петковић.³² „На данашњи наш језик С. Петковић је превео други један Савин Акатист (1928), који је на црквенословенском језику и који је штампан у Москви (1887). Име писца није истина назначено у наслову тога Акатиста, али се оно казује на корицама, у попису разних акатиста који је издао светогорски манастир Св. Пантелејмона (тако је бар у другом издању, из 1892. год.). Одатле је Петковић могао сазнати да је то дело митрополита *Михаила* (као анонимно дело забележено је и у нацрту библиографије о Св. Сави од *Ст. Станојевића* и *Рад. Петровића*, Браство, 28, 1934, 69)”.³³

²⁶ И. Берић, *Акатистъ светоме Сави*, Летопис Матице српске, књ. 109, Нови Сад 1864, 82-92.

²⁷ Србљак. *Службе, канони, акатисти*, приредио Ђ. Трифуновић, превео Д. Богдановић, књига трећа, Београд 1970, 211-239. Видети и: Ђ. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*. О Србљаку, Београд 1970, 342-344.

²⁸ *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*, izbor, prevodi i objašnjenja Ђ. Сп. Радојичића, Београд 1960, 355. На њега се позива и С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 38.

²⁹ Л. Павловић, *Култови и лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 60.

³⁰ Србљак. *Службе, канони, акатисти*, приредио Ђ. Трифуновић, превео Д. Богдановић, књига трећа, Београд 1970, 211-239.

³¹ Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 266.

³² *Акатист светоме Сави I. архиепископу српскоме*, превео и објаснио Прота Сава Петковић, Срем. Карловци 1928.

³³ Ђорђе Сп. Радојичић, *Ко је писац и када је састављена Служба архиепископу Никодиму?* Јужнословенски филолог, XVIII, књ. 1-4, Београд 1949-50, 199.

Поменута књига у којој се наводи име митрополита Михаила као аутора Акатиста светом Сави, данас се налази у легату Ђорђа Сп. Радојичића.³⁴ Иначе, митрополита Михаила као писца овог другог Акатиста светом Сави помиње и Леонтије Павловић.³⁵

Акатист светом Првомученику Стефану

Налази се у само једном препису, у рукопису под називом акатистик, из ризнице манастира Дечана број 138 (л. 77а-85а). Саставио га је, крајем XVI века, дечански зограф и писац Лонгин. Највећи део овог рукописа писан је Лонгиновом руком, а од њега потиче и један од записа, на листу 19б, у којем је наведена година 1598.³⁶

На акатист светом Првомученику Стефану прва је скренула пажњу Мирјана Теодоровић-Шакота,³⁷ а објављен је и у Србљаку из 1970. године.³⁸ Ауторка је поменула и могућност да је зограф Лонгин, поред Акатиста светом Првомученику Стефану, написао још два акатиста, који се такође налазе у дечанском рукопису број 138 - то су Акатист светим архангелима Михаилу и Гаврилу и Акатист преслатком имену Господа

³⁴ Библиотека Одсека за српску и упоредну књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, под сигнатуром Кз 3241. Иначе, у нама познатој литератури о митрополиту Михаилу нема помена о њему као аутору Акатиста светом Сави. Видети: *Михаило, Архиепископ Биоградски и Митрополит српски. (1826-1898)*, Источник, год. XII, бр. 3, Сарајево, 15. фебруара 1898, 37-38; Н. Дучић, *Књижевни радови*, књига 5, Београд 1898, 315-317; Н. Дучић, *Некролог. Автокефални архиепископ биоградски и митрополит краљевине Србије Михаило (1826-1898)*, Београд 1989; Јов. Д. Илић, *Слово блаженоупокојеном митрополиту Михаилу*, Шабац 1898; Рад. М. Грујић, *Православна српска црква*, Београд 1921, 96; прота Ст. М. Димитријевић, *Митрополит Михаило Архиепископ Биоградски и Митрополит Србије као православни јерарх, Србин, Словен и неимар Југословенства*, Весник српске цркве, година XXXVIII, Београд, фебруар 1933, 63-110; Љ. Дурковић Јакшић, *Митрополит Михаило и Пољаци*, Београд 1948, 15; Павле, епископ рашко-призренски, *Акростих у канонима београдског Србљака*, Гласник. Службени лист Српске православне цркве, св. 6, Београд 1971, 133; Л. Мирковић, *Православна литургија или наука о богослужењу православне источне цркве. Први општи део*, Београд 1982, 160; С. Гавриловић, *Митрополит Михаило Јовановић као научни радник*, Гласник. Службени лист Српске Православне цркве, година LXIV, број 8, Београд, август 1983, 159-161; Еп. Павле, *О новом издању Србљака*, Гласник. Службени лист Српске православне цркве, број 5, Београд, мај 1988, 90; Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, друга књига, Београд 1991, 421.

³⁵ Л. Павловић, *Култови и лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 60. Видети и: D. Gil, *Serbska hymnografia narodowa*, Kraków 1995, 60, 86.

³⁶ М. Шакота, *Акатист Првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије, II-III, Приштина 1963, 207.

³⁷ М. Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, Саопштења Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НР Србије, књига I, Београд 1956, 156-166.

³⁸ Ђ. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*, у књизи: *О Србљаку. Студије*, Београд 1970, 361-366.

Бога и Спаса нашег Исуса Христа.³⁹ Али, ова њена сугестија остала је само у наговештају, уз указивање на потребу подробније анализе стила и садржаја ових акатиста.

У сваком случају, евидентно је Лонгиново живо занимање за акатисте, будући да се већина дечанског акатисника, исписаног његовом руком, састоји управо од акатиста.⁴⁰ Истовремено, ово је један од ретких примера да се сачувао аутограф неког нашег средњовековног писца.

Акатист Стефану Дечанском

На постојање до тада непознатог рукописа са Службом и Акатистом Стефану Дечанском, указала је Биљана Јовановић-Стипчевић.⁴¹ Откривени рукопис са овим текстом датиран је 1573. годином, а ауторство Акатиста Стефану Дечанском, након детаљних истраживања, Биљана Јовановић-Стипчевић је приписала зографу Лонгину.

Треба поменути да и у београдском Србљаку из 1861. године,⁴² на црквенословенском језику, постоји овај Акатист Стефану Дечанском, о којем говори и Леонтије Павловић.⁴³ Истоветни текст штампан је и нешто раније, у Београду 1850. године: Акатистъ и параклисъ свѣтомъ великомъ ченикѣ, иже во царѣхъ сербскихъ стефанъ дечанскомъ, совершаемый на всѣкѣй случай.

Међутим, постоји помен још једног издања Акатиста Стефану Дечанском из 1815. године. Наиме, Ђорђе Сп. Радојичић у писму упућеном Георгију Михаиловићу 26. марта 1953. године каже:

„Поштовани и драги г. Михаиловићу,

У Хиландару сам имао у рукама акатист Стефану Дечанском, чини ми се, из 1815 год. Пропустио сам да испишем потребне податке. Имате ли можда Ви оно старије издање?...”⁴⁴

³⁹ М. Шакота, *Акатист Првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије, II-III, Приштина 1963, 207.

⁴⁰ Лазар Мирковић, *Опис рукописа у манастиру „Високи Дечани”*, Архив САНУ, број 14.517 (I); Мирјана Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, Саопштења Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе Народне републике Србије, књига I, Београд 1956, 154-166; Мирјана Шакота, *Акатист Првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије, II-III, Приштина 1963, 205-207.

⁴¹ Б. Јовановић-Стипчевић, *Средњовековно писано наслеђе у заоставштини Љубомира Ковачевића*, Археографски прилози, 10/11, Београд 1988-1989, 79-80; Б. Јовановић-Стипчевић, *Служба акатисту Стефана Дечанског Лонгина Зографа*, Археографски прилози, 12, Београд 1990, 93-127.

⁴² Акаѿистъ с(ве)томъ великомъ ченикѣ Стефанъ Дечанскомъ (ѿд - ѿS).

⁴³ Л. Павловић, *Култови и лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 102.

⁴⁴ Писмо се чува у рукописном одељењу Матице српске, инвентарни број 40.240.

О Акатисту светом Николи као о оригиналном делу српске средњовековне црквене поезије, једини је, како изгледа, писао Ђорђе Сп. Радојичић у свом чланку за Енциклопедију Југославије: „По неким формалним елементима чини се да је и *Akatist sv. Nikoli* (рукописи XVII в.) оригинално дело старе срп. књижевности”.⁴⁵ Нешто касније, исти аутор поново помиње овај Акатист, али не наводећи при том где се налазе преписи и из ког су времена: „У старој српској књижевности има веома много преведених црквених песама: служби (аколутија), канона, акатиста... Има и неколико оригиналних канона и акатиста (Теодосијеви канони; акатисти: Првомученику Стефану од зографа Лонгина, Сави и св. Николи)”.⁴⁶

Међутим, постоје елементи који не иду у прилог овом мишљењу: наиме, у рукопису број 138 из библиотеке манастира Дечана, Акатист светом Николи је најављен као дело цариградског патријарха Исидора: *ака[-ѡї]ст[ь] о чюд[о]твор'цѣ с(вѣ)томѣ николѣ. твореніе в'ъселкнскога с(вѣ)теншаго патрїар'ха. новаго рима, константина град[а] кѣр(ь) исидѡра.*⁴⁷

Такође, *Православная богословская энциклопедия*⁴⁸ помиње цариградског патријарха Исидора као аутора Акатиста светом Николи. Сем тога, треба истаћи да је управо део дечанског рукописа који садржи Акатист светом Николи преписан руком зографа Лонгина, доброг познаваоца овога жанра и аутора два изворна српска акатиста - светом Првомученику Стефану и Стефану Дечанском.

Познато је да је за Канон светом Николи утврђено да представља оригинално дело старе српске књижевности,⁴⁹ као и то да спада међу ретке текстове настале на српскословенском, који су посвећени једном општехришћанском светитељу.⁵⁰ У овом канону спроведен је следећи

⁴⁵ Ђ. С. Р., *Akatisti*, у: *Enciklopedija Jugoslavije*, I, (А-Воск), Загреб 1955, 45.

⁴⁶ Ђ. Сп. Радојичић, *Стихови у српском рукопису с краја XVI века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књига 24, свеска 1-2, Београд 1958, 279, текст прештампан у: *Књижевна збивања и стварања код Срба у средњем веку и у турско доба*, Нови Сад 1967, 292-294.

⁴⁷ Акатисник из манастира Дечана, број 138, л. 53а.

⁴⁸ А. Петровский, *Акатистъ*, у: *Православная богословская энциклопедия или богословский энциклопедический словарь*, томъ первый (А-архелая), Петроградъ 1900, 380.

⁴⁹ Ђ. Трифуновић, *Белешке о делима у Србљаку*, у: *О Србљаку*, Београд 1970, 359-360; Ђ. Трифуновић, *Канон светом Николи Мирликијском с акростихом „Принашају ти радуј се Николаје”*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 40, св. 3-4, Београд 1974, 202-209; Д. Богдановић, *Српски рукописи у библиотеци епархије арадске*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, 23, св. 1, Нови Сад 1975, 20, 22, 41.

⁵⁰ К. Минчић-Обрадовић, *Канон светом Николи непознатог песника*, у: *Псалтири. Бирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, књига IV, Нови Сад 1993, 149.

акростих: *принашаю ти радоуи се николае*. Што се тиче Акатиста светом Николи, у њему се акростих не јавља.⁵¹

Поређења руског Акатиста светом Николи⁵² који је објављен 1761. године, са српским рукописима, указују да се не ради о истом тексту. У сваком случају, питање изворности Акатиста светом Николи овим не изгледа решено, а коначни одговор добиће се упоређењем са грчким текстом.

Акатист архиепископу Арсенију

Описујући рукописе манастира Свете Тројице код Плеваља, Владимир Мошин сасвим укратко бележи постојање Акатиста архиепископу Арсенију: „Служба петозарним мученицима и акатист с похвалом архиепископу Арсенију, сред. XIX в. папир, 51 лист”.⁵³

Нешто више података о овом рукопису даје Леонтије Павловић: „Акатист (л. 53-71) и Похвала (л. 73-74) Арсенију преписани су вероватно у Пећи средином XIX века крупним уставом, заједно са Службом петозарним мученицима”.⁵⁴

Акатист Стефану Првовенчаном

На постојање овог акатиста у Србљаку из 1861. године указује Ђорђе Сп. Радојичић: „I akatist Stefanu Prvovenčanom je sastav mitropolita Mihaila (štampan u Srbijaku 1861)”.⁵⁵ Исто тврди и Леонтије Павловић: „Међутим, београдски Србљак има нешто другачији и потпунији синаксар на VI песми, а пре њега има акатист, што је дело митрополита Михаила (1861)”.⁵⁶

⁵¹ Прегледани су следећи рукописи српске редакције који садрже Акатист светом Николи: манастир Хиландар, 614, л. 149а-153а (половина XVI века); Национална и свеучилишна библиотека, Загреб, 4075, л. 65а-71б (друга половина XVI века); Библиотека Матице српске, Нови Сад, РР I 15, л. 125а-132б (70-80-те године XVI века); манастир Савина, Херцег Нови, број 11, л. 46б-57а (почетак XVII века); манастир Хиландар 363, л. 102а-111а (1625. година).

⁵² Служба со Акаѿистомъ С(ве)тителю хр(и)стову Николаю, и Житіе съ чѣдесы его, во С(ве)той Кіевопечерской Лаврѣ.

⁵³ В. Мошин, *Ђирлски рукописи манастира Св. Тројице код Плеваља*, Историски записи, св. XIV, Београд 1958, 248 (рукопис број 76).

⁵⁴ Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 74.

⁵⁵ Ђ. S. R., *Akatisti*, у: *Enciklopedija Jugoslavije, I*, (А-Воск), Загреб 1955, 45.

⁵⁶ Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 52. Исто: D. Gil, *Serbska hymnografija narodowa*, Kraków 1995, 41.

Познат је по сведочењу Ђорђа Сп. Радојичића у Енциклопедији Југославије.⁵⁷ Акатист Пећкој икони, по овом историчару књижевности, настао је старањем митрополита Михаила. Леонтије Павловић, међу осталим акатистима за које сматра да им је аутор београдски митрополит Михаило, помиње и Акатист „Богородичиној чудотворној икони у Пећи, где набраја (1894) имена српских светих”.⁵⁸

И у наше време бележи се састављање акатиста, који у потпуности следе композициону схему и сва правила грађења ове песме.

Тако је протопрезвитер Васо Ивошевић написао *Акатист српским светитељима (у славу свештеномученика и мученика наших, пострадале браће и сестара за веру и род свој и спомен златног јубилеја обновљене Патријаршије)*,⁵⁹ а протојереј Мирко Р. Павловић *Акатист свим српским светима*.⁶⁰

Такође, и владика Николај Велимировић се јавља као аутор једног акатиста, којег је посветио Оцу Јустину Поповићу. „Тада је преосвећени Охридски Пустињак и апостолски мисионар тог времена 'сачинио и јеромонаху Јустину посветио' дивни *Акатист Исусу Победитељу смрти*. Акатист је својеручно исписао и на њему се скромно потписао именом 'монах Николај’”.⁶¹

По свему судећи, одломци из овог Акатиста објављени су у часопису Хришћански живот, који је уређивао Јустин Поповић. Наиме, аутор непотписаног чланка *Са уредничког стола*,⁶² говори о значају вере у Васкрсење и при том доноси делове (шести, седми, десети и једанаести икос и девети кондак) поменутог Акатиста: „И трома српска душа, када се оправослави, када потече сва матицом православне црквености, постаје чудесна у красоти својој и радости својој. Предамном је књига једне такве српске душе. У рукопису је. Зове се: *Акатистъ Исусу Победитељу смрти*. У њој је ненадмашно речито и дивно искликтана радост српске православне душе због Спаситељеве победе над смрћу”.⁶³

⁵⁷ Ђ. С. Р., *Akatisti*, у: *Enciklopedija Jugoslavije*, I, (А-Воск), Загреб 1955, 45.

⁵⁸ Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца (Историјско-етнографска расправа)*, Смедерево 1965, 271.

⁵⁹ Гласник. Службени лист Српске православне цркве, св. 1, Београд, јануар 1971, 4-9.

⁶⁰ Београд 1976.

⁶¹ Јеромонах Атанасије, *Животопис оца Јустина*, предговор књизи: Отац Јустин Поповић, *На Богочовечанском путу*, Београд 1980, 60.

⁶² *Са уредничког стола*, Хришћански живот, година IV, број 4, Ср. Карловци, април 1925, 189-192.

⁶³ Исто, 189.

Катица Шкорић

ФОНЕТСКЕ ОДЛИКЕ РУКОПИСНОГ АКАТИСТА ГОСПОДУ ИСУСУ
ХРИСТУ И ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИХ
БОГОСЛУЖБЕНИХ САДРЖАЈА ИЗ ЗБИРКЕ БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

О фонетским одликама рукописног *Акатиста Господу Исусу Христу и Пресветој Богородици и других богослужбених садржаја*, из прве трећине 18. века, који се чува у Библиотеци Матице српске, под сигнатуром РР I 72, инвентарним бројем 398205, досада није писано. Рукопис је каталошки описан у овој књизи, бр. 56. У овом раду изложићу резултате испитивања фонетских особина рукописа. Пратила сам с једне стране у ком степену се потврђује српскословенска норма, а с друге, евентуално присуство утицаја говорног језика преписивача или остатака из предлошка.

С обзиром на то да постоји могућност да се у народном говору писара не потврђује *а* место *ь*, или *е* место *ѣ*, што одговара српско-словенском изговору слова *ь* и *ѣ* обавезних по традиционалном правопису, овом проблему посвећена је посебна пажња. Разлог за детаљну анализу је и предлошак и његови рефлекси који могу указати и на страну редакцију старословенског језика. Примери лексема са вокалним *л* можда ће омогућити да се одреди и судбина овог гласа у говорном језику писара. На мешање слова *ы* и *и* наилази се већ у првим српскословенским споменицима. Употреба знака *ы* у *Акатисту* може бити само ортографски, али не и фонолошки проблем.

У фонетску анализу укључено је и праћење српскословенске норме у погледу чувања група *џ* и *жд*, *чр-* и *чѣт-*, предлога *въ*, иницијалног *въ-*, *въз-/въс-* и *л* на крају речи и слога. Испитивана је и гласовна вредност слова *ѡ*. Сем наведеног, биће речи и о *х*, о епентетском *л*, а и о *ф*.

Фонетском анализом нисам обухватила листове 314б-324а са текстом *Десет божјих заповијести* и *Како се ваља Богу молити*. Текст је овде придодат. Мислим да га писар није ни преписивао, већ га је додао из главе.

Писар није био нарочито вешт у писању. Приличан број грешака на које се у књизи наилази узрокује преписивачева и необразованост и непажња. Могуће је да су неке грешке преузете и из књиге са које се преписивало. Неке су се ситне грешке случајно поткрале. Има пуно речи у којима је испуштен један слог или појединачно слово или слово из диграма, а и оних са погрешно написаним или пермутираним словима. Ове су омашке сигурно случајне и могу се објаснити чињеницом да је текст преписиван брзо или немарно. Има и погрешно употребљених облика, па су неки делови текста нејасни и неразумљиви. Овакве крупније неправилности откривају необразованог писара, његово непознавање језика и неразумевање текста.

Писар није познавао правило писања јерова и пајерка, а ни стављања титле. Може се рећи да је јерове, пајерак и титле писао сасвим произвољно.¹ Код примера које сам издвојила за праћење неке фонетске црте јерове сам из рукописа преузимала, а у навођењу речи из текста одступила сам од оригинала кад је у питању место титле над скраћеном речи. Ради прегледности и јасноће над скраћеницом титлу сам стављала на уобичајено место. У *Акатисту* она је писана без правила или уопште није стављена. Може се срести и пуна реч са две, па и са три титле.²

1. *Вокализација полугласника*. Српскословенска норма захтевала је разликовање писања *а*: *јером* када представља рефлекс полугласа и са *а* када је по пореклу етимолошко *а*.³ У редакцијским текстовима стога се наилази на међусобно мешање слова *ь/ѣ* и *а*.⁴ У овом рукопису постоји не само *а* место *јера* већ се јављају и други рефлекси и то у различитим категоријама: у предлозима, у иницијалном *въ-*, у префиксу *съ-*, у корену и основи речи и у наставцима.

Код *предлога* је појава замењивања слова честа. У целом рукопису у предлогу *въ* је најчешће *јер* замењено словом које одговара његовој гласовној вредности. На првих 37 листова предлог је увек са вокализацијом у *о*, а даље овај страни облик се сасвим ретко налази: **во єдинаго**

¹ Јерови у *Акатисту* нису чести. Најчешће између сугласника нису на правом месту. Каткад су у средини речи испред или иза вокала, а и на крају речи која се завршава вокалом и није на крају реда. Чини се да су писару јерови пре свега служили да изравна десну маргину. Механички је полугласничким знацима попуњавао десни крај редова, па их је неоправдано додавао уз последњу реч у реду. Понегде између последње речи у реду и *јера* постоји ужи или шири размак (испљалнигѣ 116б/6, лицѣа 217/3; на силаѣх 160б/2, сирѣѣч 324б/8; каѣ 122а/4).

² Примери *вѣрѣдичань* 4б/5, *дѣѣо* 28б/3, *снѣа* 28б/5, *вгородичан* 30а/5, *слѣвѣсѣ* 31а/14, *тѣѣе* 32б/11 итд. илуструју писарево незнање везано за употребу титле.

³ П. Ђорђевић, *Историја српске ћирилице. Палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, 208-209 (скраћено: П. Ђорђевић, *Историја*).

⁴ К. Шкорић, *Фонетске и морфолошке одлике једног рукописног Апостола из збирке Библиотеке Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 1993. годину, Нови Сад 1994, 25, нап. 23, 24.

16/14, во адъ 4а/10, во место 4а/10, во глѣбине 6а/4, во страсти 76/12, во делехъ 276/14, во мнѣ 31а/13, во рѣкахъ 33а/10, во веки 39а/8, во време 170а/8 и сл. Од л. 37 најфреквентнији су примери српскословенског изговора: ва век 37а/5, ва молитвѣ 39а/1, ва дни 406/9, ва ноци 406/10, ва ѣме 406/10, ва морѣ 41а/7, ва свѣтихъ 416/10, ва славе 496/7, ва облаце 496/8, ва гласехъ 496/12 и др. Овакву распоређеност српскословенског ва и присутност во углавном на почетку књиге свакако су условили предложак и писарева пажња при писању. У неким позицијама во је стављено аналогно српскословенском ва и не одговара ни предлошку.⁵

Једном је написано и ве ден 18а/6.

У предлозима кѣ и сѣ књишко читање није било тако доследно, јер су у народном језику постојали к и ка, с и са.⁶ И овде се написано о место *јера* чешће среће на првих четрдесетак листова: ко смѣрти 5а/9, ко гдѣ 56/13, ко страсти 96/14, ко штроком 266/3, ко молению 306/3, ко познанію 35а/11, ко покаенію 35а/14, ко спасенію 41а/4; со слезами 76/6, со мною 13а/2, со страхом 13а/5, 296/10, со васѣми 346/13. Потврда к и ка, с и са има више: к тебе 96/3, 286/7, 536/14, 67а/5, 77а/13, к томѣ 34а/8, к црју 54а/3; ка ахристратигѣ 43а/7, ка девѣ 446/12, ка бѣгѣ 526/3, ка слѣжащѣмѣ 566/9, ка зачатію 576/7 итд.; с ним 37а/2, с прѣсвѣтим 37а/3, с нами 856/7; са мною 43а/9, са разствореним 44а/4, са страхом 446/2, са небеснихъ 446/10, са безплотним 556/4 итд.

Примери са *јером* су изузетно ретки: кѣ тебе 26/4, кѣ благоугоденію 1106/1, кѣ тебе 1246/12, кѣ вамѣ 1276/12; сѣ небесе 45а/5, сѣ ними 109а/10, сѣ висоти 1286/5, сѣ небесними 155а/4, сѣ небес 1716/6. С обзиром на то да је рукопис српске редакције, они се изговарају *ка* и *са*.

У два случаја прѣдѣ је са а: прѣда мною 1966/10, 229а/9.

Речи са *иницијалним* вѣ- има веома много и углавном у овој групи ортографија прати читање. Многобројни примери са написаном вокализацијом у а показују писарев изговор и потврђују познату црту наше редакције. Постоје и замене јерова са о и већином се налазе на четрдесетак листова с почетка књиге.⁷ Оне показују стање у предлошку и мању пажњу у писању текста.

⁵ С. Перкучин, *Фонетска и морфолошка анализа вршачког Јеванђеља из збирке Библиотеке Матице српске*, у: *Ђирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, књ. 1, *Јеванђеља*, Нови Сад 1988, 107 (скраћено: С. Перкучин, *Фонетска и морфолошка анализа вршачког Јеванђеља*).

⁶ В. Јерковић, *Српска Александрида, Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, ортографска и језичка истраживања*, САНУ, Београд 1983, 33 (скраћено: В. Јерковић, *Александрида*).

⁷ Облике у којима је место *јера* написано о или ѣ поредила сам са црквенословенским (Прота С. Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Сремски Карловци 1935) и савременим руским језиком (С. И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва 1968).

Неки од примера са српскословенским ва- су: неваведени 40б/9, варекал еси 43а/9-10, васелїти се 43а/10-11, ваместимаго 45а/8, вамещает се 46б/13, вастахом 48а/12, савакѹпалшіе 48б/5, ваходе 49б/5, вапием 49б/13, ванѹтар 59а/2, вадал се 62б/11, вапиет 74б/4, 75а/4-5.

Неколико следећих речи илуструје замену *јера* са *о* у префиксу *въ-*, као у црквенословенском: вопнюца 8б/1, воплотившаго се 27б/8-9, воплощеніе 29б/4, вопїем 39б/11, вовобрази се 45б/7.

Написано *о* у примерима воселих се 4а/10, на воселенских 35а/5-6, водовицѹм 35б/3, вониде 38а/11 и др. не одговара стању у рускословенском језику.

У књишком префиксу *въз-* има вокализације у *а* и у *о*. Од многобројних примера наводим само: вастече 58а/2, вазрадоваше се 60а/12-13, вазвратиша се 61б/3, ваздержаніе 63а/12, вазмогла 65б/13, вазискателе 66а/9;⁸ возведи 3а/5, 10б/9, воздамь 4а/2, невоздаржаніемь 4а/9, возсневшаго 29а/3-4, возраста 34а/1, вознеси 134а/7.

И у заменицама *въс-* и *въсак-* и речима које су сложене са *въс-* резултат вокализације је место *јера* и писан. Илустрације ради износим примере са *вас-*: васи 1б/5, со васемї 34б/13, васех 39а/5, 42а/7, васю 72б/8, васа 89а/10, васем 102б/5, васе 103а/1; васекое 64а/2, на васаком 99а/14, васекнї 134б/12, ѿ васакаго 209а/9, 214б/13, на васако 213а/1, на васак 213а/2; васенепорочнае 47б/14-48а/1, васедержїтелѹ 48а/3, васечаснае 51а/5, васечестное 52б/7-8, васеблаженнае 74б/4-5.

Писар је *јер* замењивао и са *о*. На првих педесетак листова *вос-* је и чешће од *вас-*, али иза те стране примера са оваквом вокализацијом нема: восех 2б/7, 8, 34а/11, восе 5а/14, 33б/10, восего 8б/7, 49а/5, воси 33а/14, пред восемн 34а/10, восен 34б/8, 9; восекомѹ 31б/3-4,⁹ ко восекон 31б/6, восекаго 36а/10; восесилне 2а/7-8, восенепорочнае 3а/1, восецедраго 3а/9, восечїстае 4б/14, восезловни 6а/7. Облици са написаним *о* у групи *въс-* не постоје у рускословенском језику.

У *весь* 35а/1, *вес* 64а/14, *весь* 228а/1 *јер* је замењено у складу са руском редакцијом. Међутим, у *веси* 305а/3, 305б/2 унето је *е* према *васи* српскословенског језика.

Преглед овде изложених примера показује да се у *въс-* и *въсак-* место *јера* срећу *а*, *о* и *е*. Најчешће се у овој категорији место *јера* налази *а*.

Префикс *съ-* је врло фреквентан у тексту. У њему је писање *а* и *о* место *ь* врло често. Опет вокализације у *о* има пре свега на почетку књиге.

⁸ Понегде је *ља* написано са *лє*, вероватно према *лж* у изворнику.

⁹ Овде и у сличним примерима *е* је место *'а*.

Обавезни изговор у књижевном језику Срба писан је на пример у: сатвориуь 3б/14, сагрешени 6б/7, 63б/13-14, сагрешением 39а/4, 54а/6, саздал еси 39б/9, благосатвори 41а/2, садевают се 43б/8-9, саделает 44а/13-14, савакѹпалшиѣ 48б/5, саваршаваѣ 52б/8, сапримчастника 54б/9-10, саздавшего 60б/3-4, сабраваѣ 65а/4-5, саваршаваем 68а/8-9, садаржан 69б/9, сакровеное 76б/7, саздание 77а/7, сашествие 77а/12, сатвори 80а/1, саздателю 86б/8, ѿ саблазан 185а/7, саборѹ 170б/8.

Неки примери са со- су: сопричти 3а/5, сотвориюь 4а/2, сотвори 6б/10-11, 37б/7-8, согреших 8б/13-14, 9а/6, 30б/6, 32б/12, согрешившие 28а/3, сочетавь 28а/14, сошествие 29б/5, сабор 30б/5, сотвориуь 31а/1, 31б/14, содержѹ 31б/2-3, сокрѹшением 32б/13-14, сабрание 33а/7, согрѣ|ша|ю|щим 35б/11-12, соединение 36а/6-7, сапротивное 44б/4-5, саприсносѹщное 45а/14.

Примери сннзшал еси 5а/9, сапсаль еси 8б/7, ѿ смѹщение 37б/5-6, срадѹют се 59б/8, сапрививающа 65б/5, сннди 77а/6, саподоби 252б/7 имају префикс с- који је постојао у народном језику.

Изложени примери показују да се у рукопису место *јера* у префиксу сь- могу наћи и а и о, чак и у истим речима. Писање префикса без вокализације *јера* имало је ослонац у матерњем језику писара. Шаренило у писању са једне стране открива колико је писар био непажљив, а са друге у којој је мери знао за правилан изговор у српскословенском језику. С обзиром на то да су међу примерима најбројније речи код којих је префикс сь- изговаран са- може се закључити да је писару овај изговор сигурно био ближи од страног со-.

Гласовна вредност место слова *јер* писана је и у *корену* и у *основи* речи. И у овим деловима речи среће се *ѣ* из предлошка, али и а према српскословенском.

Вокализацију у а илуструју следећи примери: тамние 22б/10, част 34а/1, пречастномѹ 39б/4, непричастна 43б/3, даци 45а/3, тацанием 46б/9, д|а|нес 46а/6, тажде 65а/4, 193б/13, 196а/3, сардачное 91б/5, лавове 99а/10, 125а/2-3, из тамнице 186а/8-9, саблагчастивѹ 195а/10, ва тамни 199б/13, дан 202а/7, 203б/7, 208а/11, 216б/5, 221б/9, сан 209б/8, мачтання 209б/9-10, штац 215б/4, ва тамницах 220а/2-3, штацѹ 235а/11, маглѹ 276б/4-5, салначни 286б/4, данас 299б/6.

Пуно пута речи у корену и основи имају *ѣ* < ѣ: темнаго 14б/3, ве ден 18а/6, сабдечнае 19б/8, ѿ безчести 31а/5, саблагчестивеишеи 34б/4-5, саблагчестивими 34б/14, саблагчестие 36а/10, на стезѹ 42а/4, 221а/2, д|а|нес 46а/6, саблагчестивѹх 50а/4, 70а/4-5, 72б/3, 120б/1, 128а/10, молебное 55а/3-4, ва денѹ 84а/14, 171а/1, ва безконецие 85а/8, изс(!) тамнице 88б/7, мечем (И јд.) 92б/1, ва ден 169а/14, стези 185б/7, честна 223а/10, безмечтание 302б/4, сабдечни 302б/9, ѿ мечтание и тамнице 304б/1-2.

Уз ове речи са *а* и *е* на месту *јера* у корену и основи сасвим су ретки примери у којима је вокал изостао: пречстниї 12а/13, лжи (лъжь, f.) 61б/12, т.мѣ 181б/5, ва т.маѣ (тъма, f.) 240а/13, ва т.жде 335б/12.

У корену шѣд, шѣл полугласник је означен и са *а*: снишал 5а/9, пришадшаго 27б/5-6, вазшал еси 88б/12, сашад 151б/13, и са *е*: пришел еси 8б/5, 135б/4, снишѣдшаго 26б/4, прошѣд 95а/9, сашел еси 123б/13 итд. Случајеви са *е* < *ь* су ретки. Они потичу из руског предлошка.

Издвојено сам посматрала речи са *ь* пред -ств- уколико су у њима пред *јером* сугласници *ч*, *ж*, *ш* или групе *шт*, *жд*. Према српскословенској норми у овом положају *ь* је имало гласовну вредност.¹⁰ Замена *јера* са *а* у тој позицији су честе: монашаствѣющіх 2б/11, божаст|в|а 5а/12, владичаств|о| 18б/14, величаствиѣ 38б/2-3, торжаствѣѣ 47б/3, рождаством 49б/2-3, 98б/1, пророчаство 61б/5, рѣжаство 64а/6, по множаства 92а/1-2, рождаство 92б/4, рождаства 92б/9, бѣжаствени 107а/11, бѣжаства 110б/3-4, рожаство 123а/3-4, множаство 188б/4, пришаствиѣ 191б/4, немоцаства 278а/8, немоцаствѣѣт 286б/9 итд.

Нађене замене *јера* са *е* у групи -ѣств-, испред које је *ч*, *ж*, *ш* или *жд*, нису у духу српскословенског језика: сошествѣѣ 29б/5, бѣжественаго 30а/8-9, 39а/1, 106а/3, 106б/1, бѣжествени 31а/9, премножеством 32а/3, бѣжествѣѣ 32а/5, множество 33а/5-6, 74б/13, 92а/11, 143б/14, 302а/12-13, величество 33а/12, множества 33б/7, 73б/14, бѣжества 46а/1, 49б/8, прешѣствѣѣ 54а/10, 59а/12, множествоѣ 68а/4-5, бѣжествѣѣномѣ 68б/2-3, 79б/7, рѣжество 69б/5, торжествѣѣт 74а/14, чловечество 75б/7-8, 76а/9, сашѣствѣѣ 77а/12, бѣжѣставнаго 91б/7, вѣ бѣжѣствѣѣ 106а/1 итд., већ рускословенског.

У бѣжѣставнаго 97а/11-12, бѣжѣставним 98а/14, бѣжѣставни 239а/5 прво *јер* је замењено са *о* и не одговара руској редакцији, док је друго замењено са *а* према српској (бѣжѣствѣѣн-).

Преглед показује да постоје исте речи са вокализацијом у *а* и *е*, па и *о*. У замењивању *јера* поменутиим гласовним вредностима нема ни доследности ни система, а колебања су очигледна. Речи са осовом *божѣств-* се у књизи највише понављају што доприноси утиску да је промена у -ѣство- фреквентнија. Ако се потврде са *божѣств-* изузму, онда су примери у којима је рефлекс полугласника *а* присутнији.

Место *јера* пред творбеним наставком -ств- и кад пред *јером* нису *ч*, *ж* или *ш* бележено је *а*: естаство 20а/8, естаствѣѣ 21а/10, 93а/4, богатаство 21б/12, 283а/4-5, естаства 26а/11, 43б/6, 113а/10-11, естаством 92б/14, 206б/6, бѣгатаство 102б/9, бѣгатаствѣѣ 296а/13, а ређе и *е* као у предлошку: естѣства 37а/11, 37б/1, 105б/9, 151а/2, естѣство 37б/1, 44б/1, 110а/1. У примеру бѣгатаѣство 273б/10-11 написано *е* место *јера* пред -ств- није из предлошка.

¹⁰ П. Ђорђевић, *Из историје нашег књижевног језика*, Наш језик IV, Београд 1936, 169-172.

Српскословенски изговор се потврђује и у следећим речима: рож-
дшає 4б/6, 6б/14, 8а/2, 9а/10, рождашаго 52б/11-12, рождашѸ 206а/3.
Туђе је или пре погрешно рождошѸю 34а/13.

Ова лексема се јавља и без *јера*: рождшає 10а/13, 11а/8-9, 26а/10,
51а/12, 58а/14 и још неколико пута.

Полугласник пред групом *-ск-*, када је испред њега био сугласник
ч, ж, такође је имао гласовну вредност. Писање *а* према српскословен-
ском изговору је у следећим случајевима: чловечастем 16а/4,¹¹ восечаскаго
33б/6, васечаскає 51а/5, 131а/6, 182б/4, ѿ чловечаскѸх 103а/4-5, васечаскиѸх
103б/4, васечаскими 104а/5, чловечаскаго 137б/6, чловечаски 224а/8-9, трои-
часкою 281б/1. Налазе се у рукопису и облици чловечанскаго 37а/11-12,
чловечанскомѸ 280б/13-14.

Замене *ь* са *є* у овој категорији постоје у: чловечаскими 55б/13,
чловечаски 93б/8, штеческаго 131а/4, чловечаскомѸ 147а/4; мѸжески 71а/4-5.

И у приличном броју придева који се творе суфиксом *-ьнь* има
замене графеме *ь* са *а*: бѣгородичань 4б/5, богородичан 5б/3, 29а/2,
бѣордичан 30а/5, бѣгородичан 92б/5, 95а/6, васесилан 93б/7, благоштробан
107а/14-107б/1, безгрешан 215б/9, праведан 241б/2, бѸран 253б/6, молбан
(мольвьнь, adj.) 270а/10, али и са *є*: благоштробенъ 1б/3, седален 8а/8,
107б/10, 112а/2, благоштробенъ 28б/1, светїлен 28б/9, должен 34б/3, силен
43а/3, 138а/10, єдиновѣрен 49б/1, светїлен 76а/10, богородичени 91а/9,
бѣгородїчен 106а/11, богородичен 107б/2, бѣрдичен 108а/8, васесилен 135б/9-
-10, 155а/14, несмѸщен 302б/4-5.

Нађен је и облик *седалин* 123а/10-11.

Најбројнији су примери придева *богородичьнь* и он најчешће гласи
богородичен, именује тропар у част Пресвете Богородице, реч је увек
црвеним словима. Уколико се овај придев са вокализацијом полугласа
у *є* издвоји од других примера са истом вокализацијом у суфиксу *-ьнь*,
онда су у рукопису случајеви вокализације у *а* незнатно присутнији.

Појаву замене *јера* словом *а* имају и неке речи у суфиксу *-ьць*:
чловеколюбац 3б/11-12, 4б/2, 8б/3, 40б/1, 12-13, 88а/9-10, аганаць 18а/7,
младанаць (треба: -де-) 58а/3, младенаць 62б/12, венац 138а/14, 223а/9,
чловекољубац 166а/13-14, чловеколѸбац 188а/14, чловеколѸбаць 195а/4,
219б/2, 262а/4.

Вокализација у *є* у суфиксу *-ьць* писана је у: младенец 33б/13, венец
50б/13, творець 67а/6-7, творец 95а/6, певець 108б/11, жизнодавець
147а/1, ва мертвецех 152а/13-14, чловеколѸбец 303б/11-12, чловеколюбець
313а/11.

¹¹ Извршено је упрошћавање групе *сц* у *ст* пред падежним наставком (Ст. М. Куљбакин,
Старословенска граматика, Београд 1930, 60).

Забележено је још и: птенцъ 1256/5.

У примерима водовицъм 356/3 и кънон 1306/6 је етимолошко *a* замењено са њ.

Написано *a* у примеру савета (Г јд.) 103а/7 нема оправдања јер полугласника на том месту није било, именица гласи: свѣтъ, т. Исто је и у: сакаръ (скрѣвъ, f.) 1886/2. Поред облика *wчe* 262а/9 примећена је и форма са неоправданим *a*: *wтачe* 2566/13. И по овоме се види да писар није добро познавао норму српскословенског језика.

Знак за некадашњи секундарни полугласник настао под утицајем народног језика писар је уносио у различитим категоријама и готово је увек написао његов рефлекс *a*.

Помоћни глагол најчешће има написано *a* на месту некадашњег секундарног полугласника: *есам* 346/4, 112а/11, 127а/11, 183а/7, 185а/10, 197а/3, 199а/10 и још петнаестак пута, *несамъ* 80а/12, *есамъ* 185а/10. Секундарни полугласник у категорији помоћног глагола изостао је само неколико пута: *есм* 436/3, 46а/10, 836/2.

Следећи глаголски радни придеви имају рефлекс секундарног полугласника означен са *a*: *спасалъ еси* 86/7, *варекал еси* 43а/9-10, *вазмогалъ* 125а/14, *саваздвигалъ еси* 1516/13-14 и др.

Рефлекс секундарног полугласника је обележен са *a* и у сугласничкој групи када је други сугласник по реду сонант: *песан* 6а/3, 7а/6, 86/4, 276/3, 526/5 итд., *внѣтаръ* 146/8, *петаръ* 146/9, *аганацъ* 18а/7, *песанми* 276/10, 58а/6, *жизан* 41а/5, 416/12-13, *песанословце* 486/3, *ванѣтар* 59а/2, *ага|н|ца* 59а/14, *жизан* 716/6, 736/8, 756/7, 95а/4, 1586/2, 2176/13, 2206/5, *цедар* 108а/1, *мертавъ* 156а/14, *ѡ ѣтарниѡ* 187а/2-3, *болезан* 1886/3, 265а/13, *ѣтарне* 195а/7, *аганче* 2016/12, *бодаръ* 2096/6, *целомѣдар* 2096/6, *wган* 224а/6, 2516/9, *ванѣтъарнеъ* 234а/2, *осам* 247а/7, *седамдесетъ* 265а/9-10, *wsамдесетъ* 265а/11, *жезал* 285а/14, *петар* 289а/14, *на wдар* 308а/16, *wдаръ* 3086/2 и др.

У примеру *песен* 47а/13 *јер* је замењено са *e*.

Изузетно ретко секундарног вокала нема: *песн* 16а/9, 71а/1, *агнца* 49а/4, 596/2, *жизн* 1636/7. Само у *мартъв* 149а/7 некадашњи секундарни полугласник је означен са њ.

Српскословенски изговор са вокалом који потиче од секундарног полугласника се види и код придева са *-ствън-* у групи *-тв-*:¹² *бѣжеставнаго* 916/7, *бѣжоставнаго* 97а/11-12, *бѣжоставним* 98а/14, *бѣставним(!)* 2126/1-2, *благодарставное* 2756/1. Поред ових речи које имају књишки изговор секундарни полугласник је изостао у *бѣжествниѡ* 646/3 и у *благодарственаѡ* 307а/14-15.

¹² П. Ђорђевић, *Историја*, 209.

Присуство рефлекса некадашњег секундарног полугласника потврђено је и у Г множини. По српскословенском изговору су: *молѣтавь твоѣх* 11а/11, *свѣценнѣх молѣтавь* 39б/11, *ѡ саблазан* 185а/7, *молѣтавь* 284б/4-5.

У примерима *савакѣпалшѣ* 48б/5, *избавалшаго* 133б/10, *зѣманородни* 117а/9-10, *зѣмасти* 253б/12-13, 14 (у две последње речи писар је испустио *љ*) група *ал* стављена је место епентетског *л*. Недоследно разбијање група *плъ, влъ, млъ, блъ* секундарним полугласником је књишка црта.

Још у канонским текстовима постојале су замене јаких *ѣ* и *ѡ* са *о* и *ѡ*.¹³ У српскословенским споменицима налазе се речи које су усвојене са старословенском вокализацијом.¹⁴ И у овом рукопису постоје старословенски рефлекси: *ѡ > ѡ* и *ѣ > ѡ*.

Речи са *ѡ* место *ѡ*: *чѣстнѣю* 31а/1-2, *на конец* 38а/3-4, 301б/6, *чѣстнаѡ* 70а/5, *чѣстѣ* 186а/2, *праведан* 241б/2.

Речи са *ѡ* место *ѣ*: *тогда* 5а/10, 72б/5, 128а/4, 187б/13, 198б/2 итд., *с ѡбѡвию* 13б/12-13, *токмо* 31а/12, 14, 37б/2, *царковѣ* 106а/6, 204а/9, *цѣрков* 108б/5, 137а/8, *ѡбѡвию* 109б/9, 282а/12-13, 299а/5 итд.

Преглед замене некадашњих полугласника њиховим рефлексима који су писани одговарајућим словима, а не јеровима указује на два слоја. Први слој чине замене са *а* (*а*) које одговарају српскословенском језику тога времена. Оне се јављају како у књишким категоријама, тако и у онима које одговарају и српском језику. Други слој су примери у којима се налази рефлекс *ѡ* и *ѡ*. Они су преписани или написани под утицајем предлошка и указују на његово руско порекло. Рефлекс *ѡ* се налази у оним примерима у којима је некада био меки полуглас, а срећу се књишке категорије и оне које одговарају народном руском језику. Међутим, код замене *јѡра* са *ѡ* писар није само преписивао, већ је под утицајем српске редакције уносио *ѡ* и тамо где га у рускословенском нема.

Закључујући преглед грађе о рефлексима некадашњих полугласника у *Акатисту* осврнућу се и на ситуацију у анализираним категоријама.

Предлози *вѣ, кѣ* и *сѣ* на првих четрдесетак листова имају углавном руски облик, *во, ко* и *со*, мада рускословенско правило о употреби ових облика у зависности од тога како почиње следећа реч није увек доследно примењивано. У осталом делу рукописа претежу примери српскословенског изговора, *ва, ка, са*. Постоје и облици *к, с*.

У иницијалном *вѣ-*, такође на четрдесетак листова с почетка књиге, писар је замењивао *јѡр* са *ѡ*. Неке речи са иницијалном групом *во-* гласе

¹³ Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, 22-23; П. Ђорђић, *Старословенски језик*, Нови Сад 1975, 100 (скраћено: П. Ђорђић, *Старословенски језик*).

¹⁴ В. Јерковић, *Александрида*, 103.

као у рускословенском и преузете су из предлошка. Има и таквих које не постоје у рускословенском, јер је писар према предлогу во и у њима њ заменио са о иако то не одговара рускословенском. Примери са ва- илуструју српкословенску норму и они иза четрдесетог листа па до краја рукописа преовлађују.

У префиксу *въз-*, *съ-* најчешће је писање према изговору у српском књижевном језику, *ваз-*, *са-*, а ређе према рускословенском, *воз-*, *со-*.

Најчешће је у групи *вѣс-* место *јера* написано *а* и ти примери сведоче српкословенску норму. Рефлекс *о* је унет аналогично. Према *ва*, *вас-*, предлог *во* утиче да писар начини облик *вос-* и тако успостави паралелизам, какав постоји у српској редакцији. Иначе, да је по руској, овде вокала не би било. Замена *јера* са *ѣ* у облику *вѣсѣ* је у складу са руском редакцијом. Треба рећи да је у нађеним примерима њ био у јаком положају.

На месту *јера* у корену и основи речи обично је писано *а* према српкословенском, а облици са *ѣ* су из предлошка и у мањем су броју.

Речи са њ пред *-ств-* углавном у тој позицији место *јера* имају према српкословенском језику *а*, ређе *ѣ* из предлошка. Неколико пута у овој позицији замена *јера* са *о* и једном са *ѣ* не одговара ни руској редакцији.

Полугласник пред групом *-ск-*, када је испред њега сугласник *ч*, *ж*, замењен је са *а* према српкословенском изговору. Постоје у овој категорији и замене њ са *ѣ* као у рускословенском.

Примери који се творе суфиксом *-ѣнь* и *-ѣць* чешће место графеме њ имају *а*. Замена *јера* словом *ѣ* у складу су са руском редакцијом и ове речи преписане су из предлошка.

У различитим категоријама писар је на месту некадашњег секундарног полугласника најчешће стављао његов српкословенски рефлекс, *а*. Знак за некадашњи секундарни полуглас ретко је изостављен. Неколико примера са *ѣ* од секундарног полугласа потиче из руског предлошка.

У *Акатисту*, као и у другим српкословенским споменицима, срећу се речи са старословенском вокализацијом њ>ѣ и ѣ>о.

2. *Гласовна вредност јата*. Слово ѣ се у богослужбеним књигама српске редакције читало као *ѣ*,¹⁵ а према књижевној норми правилно написано је било оно ѣ које се налазило на традиционалном месту као у старословенском. У српкословенским споменицима уз речи са ѣ на етимолошком месту постоје и примери са замењеним *јатом* и они показују његову гласовну вредност у дотичном споменику. Преписивач *Акатиста* слово ѣ је употребио само неколико пута. На етимолошком

¹⁵ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 222.

месту је у вѣрѣю 1б/14, прѣсвѣтѣи вѣѣ 9бб/6, вѣ нѣдѣлю (друго *јат* у речи) 104б/5, а на месту етимолошког *ѣ* је у: вѣчѣрні 9бб/5, вѣ нѣдѣлю (прво *јат* у речи) 104б/5. Углавном је, и то у свим категоријама, у речима ѣ замењено са *ѣ*.

Екавски изговор се потврђује у *корену* и *основи*: човеколѣбче 2б/10, на престоле 4а/1, во место 4а/10-11, прегрешениі 4б/7, во делех 27б/14, согрѣшивше 28а/3, ѿ вери 35а/10, ва век 37а/5, ва чреве 46а/2, мед 62б/5, млеко 62б/6 итд. Само код примера ѡмрнети 292а/2 пише не за ѣ.

У *наставцима* за грађење Л јд. именица м. и ср. рода *о основа је увек *ѣ* место ѣ: на престоле 4а/1, во образе 16а/4, во законе 28а/4, ва чреве 46а/2, ва разѣме 46б/8 и др., такође и у Л мн.: во делех 27б/14; и у облицима Д јд. именица *а/ја основа пише *ѣ*: ко неправде 31б/6-7, ка вѣѣ 58а/7; у Л јд. именица *а основа и придева ж. рода такође: во молитве 36а/11, во бездне грѣховнен 10б/6, во т.ме 22б/5, ва оутробе 51а/8. Личне заменице у Д јд. увек имају *ѣ* од ѣ: к тебе 2б/4, 9б/3, 28б/7, тебе 4а/1, 5б/2 итд.; исто и у Л јд.: во мне 13а/4, 31а/13, о тебе 32б/12; код заменица у падежима множине ѣ је доследно замењено са *ѣ*: Г восех 2б/7, 8, 17а/14 итд., тех 33б/6, васех 39а/5; Д тем 4а/5, васем 102б/5; И со васемі 34б/13, Л вѣ вѣсех 128а/12-13 итд.

Једини пример заменице у Г мн. са не<ѣ је конех 222б/5, а придев у И јд. гласи: са *ѣ*днороднием 301а/9-10.

Одрични облик презента помоћног глагола *къмъ* гласи: несамъ 80а/12, али и: ннеси 259б/3, 266а/1.

И у прилозима постоји *ѣ*: село 1б/1, селне 12б/4.

Код именице *пѣснь* слово ѣ је у песан 6а/3, 9а/13, 27б/3 итд., песен 47а/13 замењено са *ѣ*, а у пѣсан 130а/10 са и.

Једанпут се ѣ среће на месту етимолошког *ѣ*: тѣ (А јд.) 26б/8.

Писање *ѣ* уместо ѣ показује да је текст читан екавски, а употребљено не место ѣ, ннеси (х2), конех, са *ѣ*днороднием и ѡмрнети, открива јекавску дијалекатску основу народног говора преписивача.

3. *Замена предлога вѣ и иницијалног вѣ-* са оу(-). Према књижевној норми српскословенског језика до краја писмености се задржало вѣ, вѣ-, вѣз-/вѣс-,¹⁶ а изговор *јера* после вокализације полугласника у овим категоријама увек је био *а*.¹⁷ У народним говорима штокавског језичког подручја уместо предлога вѣ и префикса вѣ-, вѣз-/вѣс- је у, у-, уз-/ус-.¹⁸

¹⁶ В. Јерковић, *Напомене о проучавању ортографије и језика српских редакцијских споменика*, Археографски прилози, књ. I, Београд 1979, 34-35.

¹⁷ П. Ђорђевић, *Историја*, 207-208.

¹⁸ А. Младеновић, *Елементи историје српскохрватског језика*, Општа енциклопедија Larousse, том I, Београд 1971, 421.

Неки примери предлога *въ* написани су према правописној норми са *ѣ*, а има примера и са *ь*: *въ смѣрти* 16б/4, *въ тишинѣ* 99а/6, *въ ноци* 99а/12, *въ бжестве* 106а/1, *въ познаниѣ* 132а/14, *въ первѣю* 141б/9, *въ рѣках* 15а/7. Предлог без написаног *јера* није уочен. Знатно је већи број случајева где је у *въ* вокализација писана. Облик *ва* условљен је нашом књишком нормом, а присутно *во* је резултат утицаја страног, руског предлошка (в. стр. 230-231.).

Из целе књиге у којој се речи са иницијалним *въ-* и префиксима *въз-/въс-* јављају веома често, запажени примери типични за српскословенску правописну норму (изузима се посрбљени правопис) јесу: *въведе* 4а/3, *въсе.могѣцаѣ* 118б/4, а без *јера*: *вдовицѣ* 12а/4.

4. *Прелазак заменичког въс- у св-*. Књишки изговор српскословенског језика у групи *въс-* био је са гласовном вредношћу *јер*,¹⁹ па се заменичко *въс-* (*вас-*) очувало до краја ове писмености. У народном језику у време писања нашег рукописа заменице *въсь* и *въсак-* имале су *св-*.

У рукопису облици заменица *въсь* сасвим су ретко и са написаним и са испуштеним знаком *јер*: *всѣх сѣих* 40а/14, *въ вѣсѣх* 128а/12-13, *въсю землю* 135а/6, *ва все веки* 154б/2. Углавном постоје замене *јера* са *а*, па и са *о*, а у три случаја је и *ѣ* (в. стр. 232), одн. код ове заменице најчешће је одговарајућа гласовна вредност графеме *ь* и написана.

Примери заменице *въсак-* са написаним или са испуштеним знаком *јер* у рукопису се не налазе. У *въсак-* место *јера* писар је стављао *а* или *о* (в. стр. 232).

5. *Вокално л*. Док је у српскословенском језику вокално *л* остало непромењено,²⁰ у већини српских народних говора оно је замењивано различитим рефлексима.²¹ Присуство вокалног *л* у српскословенским рукописима је скоро доследно и ретко се налази на народне рефлексе у или *лу* добијене од самогласничког *л*.²² У *Акатисту* графема *л* на месту вокалног *л* се ретко види: *сѣнце* 24а/12, *сѣнца* 68б/6, 71а/9, 75а/77.

Речи са прасловенским гласом **l̥* регистроване у тексту имају следећи рефлекс: *долготѣрпивѣ* 2б/12, 6а/12, *до|л|готѣрпивѣ* 7б/3, *исполниѣ* 32а/3-4, *исполнит* 33б/8-9, *должен* 34б/3, *исполни* 36б/4-5, *исполнил* 39б/11, 131а/4-5, *наполне|т се|* 47а/14, *солнца* 49а/9, *молчаниѣ* 57а/2, *не.молчнаѣ* 59б/11, *столпе* 67а/10, 70а/8, *долгов* 69а/12, *наполне.м се* 71б/5, *ст|о|лпе* 75б/5, *не.молчѣм* 87б/13-14, *не.молчними* 136б/4-5, *исполнѣ* 148б/5. Групу *ол* у њима

¹⁹ П. Борђић, *Историја*, 208.

²⁰ А. Младеновић, *Напомене о српскословенском језику*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. XX/2, Нови Сад 1977, 14-15.

²¹ А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика I*, *Фонетика*, Београд 1960, 76-78 (скраћено: А. Белић, *Фонетика*).

²² В. Јерковић, *Александрида*, 109.

преписивач није имао у матерњем језику, већ она потиче из руског предлошка.

У српскословенском језику су и речи са прајезичким *lъ и *lь имале самогласничко л. Овде је оно такође замењено руским рефлексом: воплощ се 8б/7, воплотившаго се 27б/8-9, воплощенне 29б/4, во пл|от 38а/4, плотню 39б/7-8, безплотних 40а/6, 74б/1, безплотни 43б/7, 46б/10, безплотнаго 43б/14, 77б/6, плоть 43б/14, тавлоко 48а/5, бесплотним 55б/3, ваплощаема 55б/5, ваплощенне 56а/6, благоплотнае 57б/8-9, плотское 59а/1, плоти 127а/13, ваплотиті се 137а/4; со слезами 8б/6, слезь (Г мн.) 33а/10, слез 55б/10, 83а/4, слези 163б/5-6.

Најчешће је вокално л написано са ал, аналогно обележавању вокалног р са ар: палт 45б/14, салце 56а/5, 110б/4, 115б/12, 148а/9, 181б/10, 214б/10, валсви 60а/8, далгов 69а/13, испалнила еси 97а/12, из галбини 186б/1, 271а/3, галбинѣ 189б/2, напални се 192б/1-2, вапалтившаго се 203а/14, далготопливе (испуштено је р) 204б/14, палти 209б/2, 227б/4, 228а/5, салзе 295а/10 итд.

Примери во глѣбине ба/4, из глѣбини ббб/1, 89б/1-2 и ва глѣбини 89б/8 или су са рефлексом лу у односу на л вокално нанос од стране писара²³ или је лѣ<лж. У старословенском именица је гласила: глѣбина и глѣбина, f. (βλδος, βυδος). Вокално л писар је заменио са у у примеру: дѣгачки 322а/2-3.

6. Вокално р. Српскословенски и народни језик имали су вокално р. За рѣ и рь у положају између два сугласника у српскословенском се усталила гласовна вредност r.²⁴

Према нашем самогласничком р у руској редакцији се налазе гласовне групе ор, ро, ер и ре.²⁵ У рукопису постоје примери са овим руским рефлексима. Међутим, најбројније су речи у којима је група ар на месту вокалног р. Пронађено је преко 200 речи са ар, а у око 140 случајева измена вокалног р је према руском. Само р за вокално р се ретко пише. С обзиром на овакав однос може се претпоставити да је преписивач примере у којима се налази ор, ро, ер, и ре место р преписао из предлошка, а речи са ар откривају нарочит начин бележења вокалног р, који је прихваћен у ћириличкој писмености на западу, а нарочито у Приморју. Бележење вокалног р са р и са ар створило је разлику само у писању, али не и у изговору.²⁶

²³ П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и штокавско наречје*, Нови Сад 1956, 109 („сврљишко-заплањски има лу, додуше ретко”) (скраћено: П. Ивић, *Дијалектологија*).

²⁴ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 222.

²⁵ Исто, 56.

²⁶ М. Решетар, *Дубровачки зборник од год. 1520*, Београд 1933, 134-135, 185; У млетачком издању једног српског *Молитвеника* који је штампан ћирилицом 1512. године новина је „и то да се за вокално р готово увијек пише ар - по свој прилици у поводу за латиничким споменицима истога и старијега времена” (в. М. Решетар и Ђ. Банели, *Два дубровачка језична споменика из XVI вијека*, Београд 1938, XV, в. и стр. 161).

За вокално *p* пише само *p* у: простра еси 396/1, дрво 636/2, црков 1086/5, 137а/8, васкрсал еси 124а/2, васкрсение 129а/10, 1296/6, смртню 1296/8, вѣскрснию (треба: -сению) 131а/2, (на) крстѣ 138а/4, 157а/4, 10, 1596/14.

Неки примери писања *ap* су: милосардне 16/8, 80а/3, невоздаржанне.мъ 4а/9, сарце 6а/14, ѿварзи 6б/3, ѿтвардив 7а/7-8, карст 34а/5, 396/8, 886/11, 90а/13, прегардаго (прѣгрѣдѣ, adj.) 816/14, парвенац 3226/10, сарвсаго 3326/3 итд.

Међу облицима именице срѣдѣце јавља се и облик срѣдца 72а/10 који илуструје још један начин писања вокалног *p*. На писање *pi* за вокално *p* ретко се наилази у нашим споменицима.²⁷

Неке речи са *ep* место вокалног *p* су: (не) ѿверзи 16/8, 76/14, долготерпливе 26/12, 6а/12, милосерде 36/10-11, 30а/2-3, ѿмерцвленагоъ 46/8, перви 25а/9, сардце 286/14, 29а/5, претерпель 34а/7, державе 346/9, сардечнѣю 36а/11-12, 81а/7, вѣртоградаре 1226/3 и др.

Замена *p* са *pe* извршена је у: воскресель еси (вѣскрѣснѣти, -нж, -неши) 18а/9, воскресением (вѣскрѣсеник) 196/6, дрѣве 636/5, 2906/11, васкрсени 886/5, васкрсение 1346/9-10.

Група *op* присутна је у: исторгни 10а/3, кор.мчи 22а/5, сордце 23а/11, соце (испуштено је *p*) 236/13, ѿ скорви 25а/3, окор.ми 256/11-12, торжествѣю(!) 386/8-9, торжествѣе 476/3, торжествѣет 74а/14, ѿскорвленаго 846/6, ск|орвѣци.м 996/12, скорви 101а/9, 110а/12-13. Сви примери, осим именице сордце, исправни су по руској редакцији.

У кровню 156/9, кров 316/2, крови 34а/10, ѿ кровен 506/3-4 место вокалног *p* је група *po* према руској редакцији.

Погрешно написано варата 147а/14, ѿ варата 297а/12 и софаронна 3336/10 (место сугласника *p* је *ap*), вархотворече 273а/1-2, творече (В јд.) 289а/5-6 (место сугласника *p* је *pe*), гратаних 2136/2 и развразѣт се 252а/14 (место *p* је *pa*) и васкрсение 63а/12 (треба: -ре-), показује да је преписивање било у приличној мери механичко, услед чега је преписивач правио ове и сличне погрешке које су понегде отежавале разумевање текста.

Изложени примери илуструју да се у истим речима срећу различити рефлекси вокалног *p*, рускословенски и српкословенски. У највећем броју случајева писар је вокално *p* означио са *ap*. Могуће је да и примери са написаним *ep* за вокално *p* само представљају још један начин обележавања *p* вокалног, одн. да је преписивач за вокално *p* употребљавао *p* и групе *ap* или *ep*.²⁸ За речи са страним рефлексима *op*, *po* и *pe* мислим да

²⁷ М. Решетар, *Дубровачки зборник од год. 1520*, 135.

²⁸ Код Филипа Лаштрића, који је био најпознатији и најзначајнији босански фрањевац 18. века, у понеким примерима се за вокално *p* налазе групе *ap* или *ep* (в. Н. Купа, *Jezik fra Filipa Laštrića bosanskog franjevsca XVIII vijeka*, Sarajevo 1967, 92-93).

се са оправдањем може рећи да су из руског предлошка. Њима, по свој прилици, треба придружити и оне са *єр*.

7. *Промена -л(-)*. У нашим народним говорима крајем XIV и почетком XV века сугласник *л* на крају речи и слога променио се у *-о/-ја*.²⁹ У књижевном језику који је у то време већ био стабилизован, ова се измена није догодила. Чување *-л(-)* јесте једна од карактеристичних фонетских црта српскословенског језика и њу илуструју ови примери из рукописа: *снизшал єси* 5а/9, *ѡѡмертвилъ* 5а/11, *познал се* 29б/11-12, 62б/13, *соделал* 39а/13, *вадал се (вѣдати сѧ)* 62б/11, *помисал* 301б/14-15, *далъ єси* 303а/11.

8. *Група чр-*. Књижевни језик српске редакције старословенско иницијално *чр-* није изменио усвајањем народног *цр-*.³⁰ У нашем тексту примери су без изузетка по норми: *за чрєвє* 45а/7, 46а/2, 59б/1, 63б/7, *чрєва* 131б/4, *ѡ чрєва* 113б/11, *чарвѣ* 240б/13 итд.

9. *Група чѣт-*. Део српскословенског узуса било је и чување старословенског *чѣт-*. У српскословенским текстовима замене *чт-* са народним *шт-* су врло спорадичне.³¹ Показало се да у погледу ове црте и писар *Акатиста* углавном поступа онако како се према норми и очекује: *что* 136а/4, 163б/8, 226а/13, 301а/10(х2), *почто* 293а/6, *ничтоже* 301б/4-5, *безмечтание* 302б/4, *ѡ мечтание* 304б/1-2 итд. Код примера који одступа од правила књижевног језика писар је место *чѣт-* ставио народно *шт-*: *ца* 12б/4.

10. *Ѣ и ѣ у словенским речима*. Гласовне групе *шт* и *жд*, као резултат прасловенског јотовања *t* и *d*, биле су специфична особина старословенског језика. До краја писмености норма српскословенске редакције захтевала је чување старословенског *ѣ* и *жд*, а у народном језику су присутни гласови *ћ* и *ђ*.³² Продирање ове народне црте у књижевни језик показују малобројни примери у неким споменицима.³³ У *Акатисту* норма српскословенског језика се углавном поштује.

Поштовање књижевне норме у вези са групом *шт* илуструје следећих неколико примера: *помоциница* 4б/10, *немоци* 37б/3, *ва ноци* 40б/10, 90б/12, *свєцѣ* 68а/12, *помоци* 83а/5, 101а/2, *ноци* 320а/12, *ноцѣ* 324б/6-7, *тисѣѣ* 330а/9 итд.

У већини примера група *-жд-* је сачувана: *рождашає* 4б/6, 6б/14, 8а/2, 9а/10, *ѡсѣждение* 7б/2, *даждь* 13б/12, *дажд* 22б/2, *гѣпжде* 75б/2, *ва*

²⁹ А. Белић, *Фонетика*, 78-79.

³⁰ П. Ђорђевић, *Књижевни језик II*, Енциклопедија Југославије, 4, Загреб 1940, 512.

³¹ П. Ивић, *Дијалектологија*, 26.

³² А. Белић, *Фонетика*, 101-105; П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 223; В. Јерковић, *Александрида*, 110-111.

³³ Ђ. Даничић, *Hvalov rukopis*, *Starine JAZU* 3, 57; В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад 1975, 116-117.

оѣтверженіе 160а/8, неѡсѣждена 302б/2-3, даждѣ 304а/13 и сл. Двадесетак пута сугласник *ѣ* у овој групи није стављен: наслаже|н|не 2б/13, подаж 23б/1, 30а/1, даж 21а/5, 30а/1, 209а/5, 215б/5, 220б/3, 297б/14, блѣженне 32а/2, ѣтвеженне (оѣтврѣжденне, омашком је испуштено *р*) 60а/1, гѣпжѣ 79б/10, 87а/5, гѣпже 79б/13, 310а/1, ражеженне (раждеженне) 209а/12-13, ваздежѣ 230а/14, ѡ ражающе 243б/14, гѣже 305б/7, гѣжею 314а/9. У црквенословенском се понегде *жд* среће као *ж*, што је русизам.³⁴

У књизи, ако се изузму поменути листови са текстом *Десет божијих заповијести*, није нађен пример замене старословенских група *шт* и *жд* рефлексом из народног језика.

11. Слово *ѣ*. Српскословенски споменици из времена рашке школе имају слово *ѣ* само као број. У ресавском и послересавском периоду уведено је писање *ѣ* и ван бројне вредности, а употреба је била ограничена на одређене лексеме и на почетак речи.³⁵ Ранији резултати праћења употребе *ѣ* у рукописима ресавске и послересавске писмености нису показивали јасно да ли је грађија *ѣ* била и посебан глас,³⁶ који се среће у косовско-ресавском и призренско-тимочком дијалекту.³⁷

У *Акатисту* прилог *ѣ*ѣло увек је са *ѣ*: *ѣ*ѣло 1б/1, 179б/5, 186а/5.

И речи са *ѣ*ѣ- чешће имају *ѣ* на етимолошком месту: *ѣ*ѣздо 5б/4-5, 60а/7, 75а/5, *ѣ*ѣздѣ 60а/7, *ѣ*ѣзди 60б/9, *ѣ*ѣзда 157б/1. Једини уочен пример *ѣ*ѣзди 253а/8 има *ѣ* место *ѣ*.³⁸

Поред правилно написаног *ѣ*ѣри 180б/6, 181б/7 постоји и *ѣ*ѣроѡ-бразнаго 81б/11-12.

У примерима *ѣ*ѣнеѡи 3а/2, *ѣ*ѣнѣ 4б/11, *ѣ*ѣнѣ 137б/3, 150б/10, ѡ *ѣ*ѣнѣнѣх 147б/11 слово *ѣ* није етимолошки оправдано. Писање са *ѣ* у овим речима у рукопису није регистровано.

Именица *ѣ*ѣза среће се у следећим облицима: *ѣ*ѣз (Г мн.) 83а/4, 94б/3, са *ѣ*ѣзѡи 94а/6, *ѣ*ѣзѣ (Г мн.) 132б/5, *ѣ*ѣѣз (Г мн.) 188б/11, 189а/4, *ѣ*ѣзи (А мн.) 259б/14. У *ѣ*ѣзи 163б/5-6 и *ѣ*ѣѣзѣ (Г мн.) 192а/7-8 писар је место *ѣ* ставио *ѣ*.

Постоје још неке речи које немају етимолошко *ѣ*, али је слово написано: *ѣ*ѣлне 12б/4, *ѣ*ѣздаѡаго 1б/4-5, *ѣ*ѣнѣнѣ 22б/9, *ѣ*ѣнѣнѣ 41а/5, 41б/12-13, *ѣ*ѣѣѡм 145б/13. Потврде у којима стоји *ѣ* су бројније: *ѣ*ѣзда-

³⁴ С. Перкучин, *Фонетска и морфолошка анализа вршачког Јеванђеља*, 114.

³⁵ В. Јерковић, *Српска ћирилица - палеографски и термиолошки проблеми*, Научни састанак слависта у Вукове дане, књ. 18/1, Београд 1990, 114.

³⁶ Иста, *Александрида*, 111.

³⁷ П. Ивић, *Дијалектологија*, 100, 112.

³⁸ Исти, *Два главна правца развоја консонантизма у српско-хрватском језику*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. II, Нови Сад 1957, 162.

телѡ 15а/9, саздавшего 60б/3-4, саздавшаго 71а/3, жизан 71б/6, 73б/8, 95а/4, жїзан 75б/7, саздателя 103б/7-8, жезал 285а/13.

У присутним речима са кореном *зл-* чешће се налази *з*: *зловне* (Г јд.) 10а/9, *злимь* 16а/1, *зле* (adv.) 31б/7, *во сло* 36а/12, *сол* (Г мн.) 36б/13, 99а/4-5, 103б/5, 249а/9, *ѡ зловн* 37а/13-14, *ѡ злих* 55а/9, 100а/12, *вслобленне* 84б/8, *вслобени* (озловити) 103а/5, *зловенства* 116а/10-11, *сло* 119а/5, 223а/2, 231б/12, 308б/9, *злаго* 120б/11-12, *зла* 121а/5, 204а/2, 304а/2, *злочестивих* 143а/7, *свл* (Г мн.) 167б/5, *зловн* 169а/10, *зал* (Г мн.) 205б/1, *сло.м* 231б/12, *злова* 309а/16. Са одговарајућим словом *з* су: *взлобленне* 91б/6, *злих* 108а/4, *ѡ зла* 214б/13, *ва незловн* 266а/14, *зал* (Г мн.) 277а/7.

У падежним облицима уместо традиционалног *з* стављено је *з*: *нозе* 31б/5, 164а/14, *мнози* 63б/7, *врази* 70а/12, 313б/5, *ва книзе* 72а/6, *по бозе* 80б/14, 274б/12, 276а/3, 277а/2-3, *ва бозе* 226б/3-4. Написано *з* пред падежним наставком у примеру *во образе* 16а/4 није етимолошко.

Често мешање *з* и *з* показује да међу сугласницима у језику писара није било фонеме *dz*.

12. *Епентетско л*. У *Акатисту* с обзиром на српскословенске језичке карактеристике и рускословенске преузете из предлошка (в. стр. 230-238), губљење епентетског *л* се не очекује.³⁹ Ипак, у неколико речи и облика оно се не налази: *оѡзвєнь* (оѡтазвити) 27а/9, *земнородни* 74а/12, 141б/1, *вслобени* 103а/5, *ѡѡзвєн* 300б/4, *далготапєнне* (испуштено и вокално *р*) 318а/11-12. Већина примера при јотовању уснених сугласника има уметнуто *л* (*вѡ.мерцвєленагоѡ* (Г јд.) 4б/8, *прєстѡплєнне* 65а/7-8, *кораблю* 6бб/4, *каравлєн* (треба: *кора-*) 82а/7-8, *вслобленне* 84б/8, *взлобленне* 91б/6), одн. може се рећи да се оно у преписивачевом говору није губило, па се наведени облици без епентетског *л* могу узети за грешку.

13. *Глас х*. У *Акатисту* се најчешће слово *х* налази на етимолошком месту. Изузетно ретко оно је изостављено и то у наставку заменица у Г мн., *ѡтѡць наши* 179а/9, *ѡ врагѡ мои* 200б/6, и у наставку придева у Г мн.: *салєз многи моих* 188б/11.

И у примеру *ва кимвалє доброгласних* (Л мн.) 255б/13 недостаје *х*. Важно је рећи да је реч последња у реду.

Испуштање слова *х* у наведеним облицима Г мн. можда је случајно, а могуће је да ове речи показују губљење фонеме *х* у говору писара.

У Г мн. неетимолошко *х* је у: *заповєдєних* 207б/9, 13-14, *ѡ страстєних* 233б/7.

³⁹ П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, 79; Б. Ђирковић, *Грамматика црквенословенског језика за ученике богословије*, Београд 1989, 17-18.

Понегде је уместо групе рх написано хр: ахристратиг 40а/6-7, ахрагели 76б/9, 310б/5, ахраггел 77а/13, ахрїєпископа 329а/8, ахрїєпискѣпа 332б/11-12, а има и: архраггел 47б/7.

У префиксу ис- у примеру нхцели 276б/10 је слово х место с.

14. *Глас ф*. Место групе хв- писар је у следећим речима ставио ф-: фалите 187а/9, 226а/12, 282б/8, пофалите 187а/10, фално 190б/10, фала 191а/11, фалѣ 198а/6, фалим 201б/3-4, васфалѣ 202а/8. Ова појава није редовна и чешће је према књижевној норми група хв- задржана: хвалите 253б/3, 255б/1, 6, 7, 9, 11, 12-13, 14, васхвалете 254а/2-3, хваление 254б/1, хвалитѣ 256а/3 итд.

Уместо слова ф неколико пута је писано хв: хвараонитаское (фараонитѣскѣ, adj.) ба/5, стехвана 328б/10, 330а/7, поред: стѣфана 333б/11, 334а/14.

Мешање слова, па према томе и гласова ф и в среће се у речима: херѣфим 195а/14, 213а/4, 248б/10, 262а/7, херѣфїм 205б/14.

15. *Група ст<сц пред падежним наставком*. У канонским текстовима има примера у којима се група сц пред падежним наставком упростила у ст.⁴⁰ Појава упрошћавања код придева на -ск- овде је извршена у Л јд. м. и ср. рода и у Н мн. м. рода: евренсти 16а/3, чловечастем 16а/4, агглсти 154б/14, при потистем (треба: понт-) 203б/3-4, роснсти 311б/9-10, роснїсти 312а/4.

Неупрошћено сц у овом рукопису није забележено.

16. *Упрошћавање сугласничких група*. Сугласнички систем српско-словенског језика у односу на сугласнички систем старословенског није се битније изменио.⁴¹ Књижевна норма сугласничке иновације из народних говора није прихватала. Док се у народним говорима на губљење сугласника у сугласничким групама наилази често, у књижевном језику ова појава није била раширена. Досадашња испитивања показују да ни лексеме у којима до упрошћавања сугласничких група долази нису разноврсне.⁴² И у *Акатисту* речи са упрошћеним сугласничким групама, и онима које су биле и које нису биле развојене *јером*, нема много. Најчешће је у писању испуштен сугласник *д*. Знатно ређе из сугласничких група изостају други сугласници.

Група -*ждьн*- сасвим је ретко без *д*: *ненадежних* 4б/10, 20б/12, 206б/8-9. У питању је руски утицај из предлошка.

⁴⁰ Ст. М. Куљбакин, *Старословенска граматика*, 60, 64.

⁴¹ В. Јерковић, *Српскословенска норма у гласовном и морфолошком систему*, Југословенски семинар за стране слависте, књ. 33-34, Задар 1984, 57-58.

⁴² В. Јерковић, *Александрида*, 112-114.

Неколико пута *д* је изостављено и из групе *-здън-*: *васебезни* 253б/2, *препразаство* (*прѣдъпраздънство*, *омашком* је испуштено и *н*) 328а/14, *препразанство* 334а/7, 341а/5, 341б/2. У последње две овде наведене речи сугласник *д* је испуштен и из префикса *прѣдъ-*. Примери у којима се *д* чува су обичнији: *во бездне* 10б/6, *безднѣ* 10б/8.

Док су се у народним говорима спојени неког сугласника са групом *-ств-* најчешће упрошћавали, у књижевном језику групе *-дъств-*, *-ждъств-*, *-жъств-*, *-тъств-*, *-чьств-* су се изговарале са гласовном вредношћу за *јер* и то је свакако спречило упрошћавање ових сугласничких група.⁴³

Сугласници пред групом *-ств-* у *Акатисту* обично нису изостављени. У речима *рѣжаство* 64а/6, *рѣжство* 65а/6, *рѣжество* 69б/5, *рожаство* 123б/3-4, *д* је изостало, а тако је и у руском. Примери са сачуваним *жд* пред групом *-ств-* у тексту су присутнији: *рождаством* 49б/2-3, 92б/4, 9 итд.

Група *-жъств-* је редовно неизмењена: *божаст|в|а* 5а/12, *премноже-ством* 32а/3, *бѣжественое* 32а/5, *торжаствѣ* 47б/3, *бѣжеставнаго* 91б/7, *по множаства* 92а/1-2, *множество* 92а/11.

И група састављена од *-тъ-* и *-ств-* није упрошћена: *бѣгатство* 14а/1.

У споју *-чьств-* књижевна норма је доследно сачувана: *владичаств|о|* 18б/14, *величаствие* 38б/2-3, *пророчаство* 61б/5.

У *Акатисту* је према књижевној норми сугласничка група *-чьск-* редовно сачувана: *восечаскаго* 33б/6, *чловечаскаго* 137б/6, *васечаскае* 182б/4.

Реч *мѣжески* 71а/4-5 руске редакције показује чување групе *-жъск-*.

У именици *сръдце*, поред примера са написаним сугласником *д* пред африкатом, *сърдце* 28б/14, 29а/5, *сърдцем* 32б/14 итд., постоји и неколико случајева у којима је *д* испуштено: *сарце* 6а/14, *по сарцѣ* 222а/5, *сарца* 223а/3. Именица се среће и у следећим облицима: *сардоце* 181а/5, *срдоце* 181а/7. У *сарде* 184а/12 писар је испустио *ц*.

И у речи *отъць* могло је *т* пред африкатом изостати. У *Акатисту* случајева без *т* има пуно: *оцевъ* 26а/8, *са оцем* 79б/5, *щца* 202б/12, 203б/10, *ѿ оца* 204а/3, *са щцем* 204а/4, 301а/9-10, *щцѣ* 211а/10, *щци* 217а/3, 220б/6-7, *щцевъ* 247б/5, *щче* 262а/9, 296б/10 итд.

Примери *васечаснае* 51а/5, *пречасное* 301а/8, *часнаго* 340б/15, *часние* 342а/11, *часнаго* 342а/15, показују испуштање *-т-* из групе *-стън-*. Најчешће речи са овом групом имају књижевни облик: *оѣстнами* 20а/13, *пречастномѣ* 39б/4, *васечестное* 52б/7-8, *сапричастника* 54б/9-10, *частни* 70а/3.

⁴³ В. Јерковић, *Александрида*, 113.

Сугласник *в* није писан у следећим сугласничким комбинацијама: *ѡѡзлена* (*оуѡзвити*) 290б/10, *ѡздигни* (*ѡѡздигнижти*) 299а/10, *ѡктомрига* 326а/5, *ноѡмрига* 327а/14. И у речи *чѡстви* 92а/13 *в* није написано.

Слово *з* није стављено у *ѡѡдо* 75а/5.

Неколико пута из споја *-сквр-* изостало је *к*: *несварнаѡ* 7а/14, 78а/9, *ѡсвернени* 7а/4.

Слово *н* у споју са једним, два или три сугласника није написано само у следећим речима: *на салце* (*салънице*) 181б/4, *при потистѡм* (*понътъскъ*) 203б/3-4, *ѡкаѡство* (*окаѡнъство*) 220б/12, *завидостъ* (*Микл.—, именица завидност*) 316а/15.

Из префиксом створене сугласничке групе *-згл-* у писању је изостало *г*: *безлавног* (*безглавнъ*) 290б/11.

Сугласник *д* из префикса није написан у *прѡстоѡцим* 187б/9, *прѡпраѡство* (*прѡдъпраѡднъство*) 328а/14, *прѡпраѡанство* 334а/7, 341а/5, 341б/2. Сугласник *з* такође из префикса није написан у *белѡтног* (*безлѡтънъ*) 51а/9-10 и у *нѡѡвит* (*нѡѡвити*) 302б/12-13.

Неколико пута упрошћавање постоји и у категорији предлог и заменица: *пѡтоѡю* (*р* је испуштено случајно) 196б/12, *прѡтоѡю* 199б/8, 228а/9, 231б/7-8, 233б/10, поред: *прѡд тоѡю* 265а/2.

Закључак

Књига *Акатисти Господу Исусу Христу и Пресветој Богородици и други богослужбени садржаји* из Библиотеке Матице српске писана је у првој трећини 18. века и припада споменицима српске редакције. Већ на први поглед у књизи је видљиво мешање српскословенских и рускословенских особина. Трагови предлошка у неким цртама су врло јаки, чак су одређене фонетске црте скоро подједнако употребљене из српскословенског и рускословенског, а то показује да писар није био вичан српскословенском језику, односно није добро владао његовом нормом. Фонетске особине којих у српскословенском нема, изразите су на првих педесетак листова књиге. Да је писар имао пред собом рускословенски текст доказ су не само неке фонетске црте, већ постоји и јасна и чврста ортографска веза са руским предлошком.

У *Акатисту* најчешће је гласовна вредност полугласничког знака и бележена одговарајућим словом и то у различитим категоријама: у предлозима, у префиксима, у корену и основи, у појединим сугласничким групама и у суфиксима. Замена *јера* са *а/о/ѡ* постоје и у истим речима. Писање рускословенских рефлекса *о* и *ѡ* место *јера* присутно је нарочито на почетку књиге. У највећем броју случајева среће се *а* место *јера*. Појава потврђује значајну фонетску особину српскословенског језика и доказује писарево читање. Место секундарног полугласника

скоро је увек а. Писар је углавном све речи са етимолошким *јатом* писао према читању слова ђ у српскословенском језику са є. Само је неколико пута написао рефлекс *јата* по свом изговору: *конєх* (Г мн.) 222б/5, *ниє си* 259б/3, 266а/1, *Ѹмрїєти* 292а/2 и *са єдинороднїєм* 301а/9-10. Јекавизама на другим местима нема. И овог пута истичем да је текст са *Десет божијих заповијести* и *Како се ваља Богу молити* на листовима 314б-324а остао ван анализе.

Испитивање осталих фонетских особина показало је да се у овом рукопису уз потврде српскословенске норме у приличној мери налазе и примесе рускословенског, преписане из предлошка. Утицаји из народног језика писара су ретки. Замена предлога *въ* и иницијалног *въ-*, *въз-/въс-* са *оу*, *оу-*, *оуз-/оус-* нема. У већини речи са вокалним *р* читање је у духу српскословенског језика (писање углавном са *ар*, ређе са *р*). Има и речи са руским рефлексима *ор*, *ро*, *ер*, *ре*, које су преузете из текста са којег се преписивало. Вокално *л* се чува, сем једанпут: *дѸгачки* 322а/2-3. Писано је са *ал* аналогно обележавању вокалног *р* са *ар*. У малом броју речи су и страни, руски рефлекси *ол*, *ло*, *ле*. Доследно је сачувано *л* на крају речи и слога, а и група *чр-*. Група *чѣт-* једном је измењена у *шт* према народном језику: *ца* 12б/4. Књижевна норма у вези са *џ* и *жд* се поштује. У заменичкој групи *вѣс-*, *вѣсак-* нема метатезе.

У језику писара слово *з* није посебна фонема, већ има вредност *з*. Ово доказују речи са написаним *з* место етимолошког *з*, као и речи са *з* место *з*. Неколико пута у Г мн. изостало је *х*. То можда указује на губљење фонеме *х* у говору писара. Понегде написано *ф-* место *хв-* открива писарев изговор групе *хв-*. Сасвим ретко се нађе слово *ф* и место *в* што значи да је писар ове гласове мешао. Епентетско *л* се у народном говору писара није изгубило. Неколико речи без уметнутог *л* нису према српскословенској норми, а нису ни преписане из руског предлошка. Може се рећи да је у њима епентетско *л* испуштено случајно. Речи које пред падежним наставком имају *ст<сц* налазе се још у канонским текстовима, а овде је та црта доследна.

Упрошћавање сугласничких група у рукопису је ретко. Најчешће изостаје сугласник *д*, углавном из група *-ждѣн-*, *-здѣн-*, *-жд-*, а то је руски утицај из предлошка.

У рукописном *Акатисту Господу Исусу Христу и Пресветој Богородици и другим богослужбеним садржајима*, ако се рускословенске фонетске црте које је писар задржао јер није добро знао књижевну норму оставе по страни, потврђују се најзначајније фонетске особине српскословенског језика. Примери са *є* место *ѣ* потврђују да је књижевни језик екавски, а примери са *иє<ѣ* да је писарев говор био јекавски. Двосложни рефлекс *јата* с једне стране и писање вокалног *р* у највећем броју случајева са *ар* упућује нас на закључак да је *Акатист* преписиван у приморском делу зетско-сјеничког дијалекта са руског предлошка.

Handwritten text at the top of the page, appearing to be a header or introductory section.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of cursive script.

Second main body of handwritten text, continuing the narrative or list.

Final section of handwritten text at the bottom of the page.

вше • оустранимсе мира •
оумъ нанабо прѣло живше •
сего бо раанъ вѣсоиса, низе
мани вѣвсе смѣренъ члвкъ •
хотѣ привѣщати къ вѣсо
иса • глѣ вѣпѣщати емоу • аауи
н •
Съде вѣ вѣни жни нѣ • и вѣ
шныи никакѣже оустоу
гладъ не оуписати оу слово •
сѣхоженіе бо вѣтиво • не
прѣложеніе же мѣсто бѣ •
прожасиво оубди бѣгопріе
пѣніе слышете сіа • рѣнсе
ба не вѣ мѣспимага мѣ
сто • рѣнсе чѣпнаго пани
сѣва дѣвы • рѣнсе не вѣрны
и не нѣ вѣспно сѣвѣщаніе •
рѣнсе вѣрнымъ нѣ вѣспна
похвадо • рѣнсе колѣснице

24
16
прѣспна соущаго нахероу
вѣимѣхъ • рѣнсе сѣвѣніе
прѣславно соущаго на се ра
фѣимѣхъ • рѣнсе пропѣв
маа вѣпоже сѣбравшии • рау
нсе гаже нѣ вѣспно, прожас
пиво сѣ прѣгшон • рѣнсе бѣ
же раанъ рѣрѣшнсе о соуже
нѣ • рѣнсе бѣже раанъ оубра
зесе раанъ • рѣнсе клячю хѣва
чрѣтѣа • рѣнсе на дѣже вѣгъ
вѣчныи • рѣнсе не вѣспно не
не вѣснаа: — ко • лѣ • лѣ
оубсако не спиво а҃гггко оубан
вѣнсе • вѣлкомѣтиво бо
вѣтленія дѣла • не прѣнсе
пѣпнаго бо гако ба зрѣху
всѣмъ прѣспоупна члвка •
сѣна мѣбо прѣвѣвѣюща,

Веще оумершаго брагге.
Събразъ възспрінмемъ
сего послѣдныи та.
Себо прѣходнпъ ꙗко оубы
мъ ѿ земли. ꙗко оубы
процвѣте. ꙗко оубы
пожысе. рѣбын оубы
въемаа. въслѣсрамаа
прѣзрѣвшаа. Сѣдмо
а нмъ въ вѣкъ и да пн
ѿмѣпокон. ПРІН
ДѢТЕ НЕЖЕ ѿ сѣмене
дѣрла мѣа. Внѣднмъ

Грѣбѣу. Гѣнмнмъ
дѣпн въ вѣкъ и сѣмѣпн.
Днѣ соубетпн пѣдѣжа.
н земныи пѣльстѣ. н сѣд
въ оубгасѣ. Любѣ въ бѣра
злѣ оубетпсѣ дѣшн пѣла.
Зрѣа сѣра зѣ оубетпсѣ. по
мрѣа чѣетпсѣ лнцѣ. оубшн
зѣпнклѣ оубетпсѣ. оубстѣа
грѣжѣ оубетпсѣ. н оубѣ оуб
вѣдѣ оубетпсѣ н рѣцѣ грѣбѣ
пѣдѣ оубетпсѣ. въ нспннѣ оуб
соубетпсѣ въ сѣ земноѣ. ѿ

прѣпріятія . нѣкъ хъ зѣщсѣ
боу нѣ дѣланѣн . ѿко капенна
еѣн къ хъ рѣ хъ . нѣланѣ
се нѣкое прѣсїе нѣ къ хъ
У НѢ КѢ ЛОН . ПОСѢЩЕН ТѢАРЬ
СКОЮ . ІЕЛХЖЕ ЯКЛЕННІ СТРѢН
ЛОЕІЕ . ПНЕЛОЩІ ІЕСТЪ БАННО .
НІСРѢКТОСТЬ СХІОСНАТА ННО .
ТѢ СМІА ПІОКРІМЕ СЪЗВЪЕГО .
ЗАНІЕКЕ СІАЕГО КЕРѢКА . НЕС
ШКО НАНЕ СТРѢНО . НІАЛА ПНОХ
НЕМОЩІА . ТѢ ОУКО СЪКЛІА
КЪДѢ НЕЛОЩІ ННОХ . НЖЕ ННОСЕН
НЕХДОБЪСНО БЕСІАА НАНЕГО .
СЪХРАНИМЕ СЪСЛАХІЕНІА ПНОМА
СЪ . ПНОМА СТРѢН . ПНОМА
СЪ ПНОМА СЕІЕ СЪХЖЪА СІАІЕ .
ДАМЕКАКО ККЕТРЕНЕХЪ ЛІОУХЪ .
РАСТАНО БЛАДЕТЪ ІЕВ . ПНОМА ККЕТРЕНЕ

кесїхъ прѣтпкого прѣрѣостїи .
Аліка . ІАМА ЗАРЕШАГО .
І ПНЕЛННІ АЕНЕ ПНОМА
ГВОНЕЛЪ . І ПНЕЛКА
КІАМЕ КК ПНАХЪ АХІА . І П
АЕНЕ СЛОБОЛЬ АЕНЕ ДѢЛОМЪ АЕНЕ
ПНОМА АОНІ ПРОСННАМ . І П
НІЗКАВІАМЕ СЪКЪСАГО НЕКЪДѢ
НІА . ПІЗКАВІА ПНОМА ДІА .
ПНОМА ККЕНЕННАГО НЕ ПНОСНІА .
І П ПІЗКАВІАМЕ СЪКЪСАГО ПНОХ
ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
ДРДНАМ . І П ПНОМА ПНОМА ПНОМА
СЪКЕ ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
НІЕ . ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА
ПНОМА ПНОМА ПНОМА ПНОМА

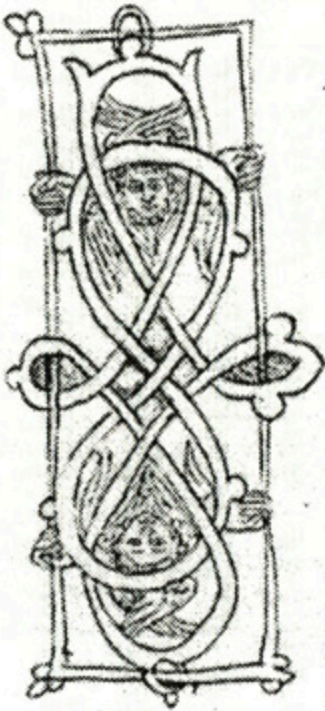
Акатист Пресвetoј Богородици и други богослужбени садржаји XVII век, трећа четвртина, л. 156 и 16а (РР I 16)

Съмирѣ: тѣло рѣсаль Сѣи: ѡ
спѣдѣннѣ Сѣи прѣннѣи Сѣи мѣ,
тѣло рѣсаль Сѣи Сѣи по нѣи ѡ,
тѣло рѣсаль Сѣи Сѣи по нѣи ѡ
Сѣи, Сѣи, и по Сѣи Сѣи.
Сѣи Сѣи: и Сѣи Сѣи Сѣи
нѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи

И Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи, и Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи

нанѣ
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи

Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи
Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи Сѣи

1016

прасвіто Свѣтлѣ

Слѣба члѣтнстѣ пре
свѣтнѣ Бже нч рї вѣз
пчѣ сплѣрї тѣс сї:

Свѣтлѣ прелечнї шлї
це глшрїлз прѣстѣ тѣле
лолїзѣ ивѣцїє рѣбїсе з
земле нечїсїннї рѣбїсе
лїпїно неопїлїмѣ рѣбїсе
лїпїно небаблї лїлїмѣ

сплѣрї Слѣбѣ нѣоу лѣсї рѣ
злѣрѣшїтѣ нїю полїшї нїю
неїмїлз нїноє полїшї рѣз
ше тѣле нї нїноє прѣдѣстѣ
шлїнїцї нїлїлїгїє бтѣшнї
шлїнїцї тѣлїмо тѣле ѡв
дѣтѣ лїпї нїю лѣсїрї
нїшїлїє нїполїлїшї лѣрѣм
нїлїсїонлз лїнїлз лѣстїон
нѣ бстлз нїю лѣрѣсѣ
лѣснѣ нїшїю лѣрѣфїлз
прѣчлѣ лїрїсїтїое прѣспѣ
лѣ тѣрїсїцѣ: ѡче нчлз тѣрѣ
лїпїлїдї нѣс рї лїпїлїдї нѣс

ЕГОЖЕ РОДНА СЕН, БАСЛО
БА. ЗОВОУЩЕ СЛАБА ПЕСЬ
НБНАА ПОЮТЬТЕ СБРАДОВА
ННАА. МПН БЕЗНЕВЕСТНАА.
НМЫН СЛОВО СЛОВНМЪ НЕ СЛЪ
ДОВА ННОЕ ПВДЕРЖЪ СЛЪ.
БЦЕ МЛН СПЕПНЕСА ШАМЪ
ШМЪ: НАСПВНО:
БРХАГГЛОВА ГЛА ВЪ СПРНЕМЪ
ШЕ РЦЕМЪ. РХНСЕ МПН ДВО.
НАЖЕ ПВОРЦА РОЖЪШН ПВАРН:
БЛЦЕ ПРНМН МЛБЫ РАБЪ
СВОИХЪ. И НЗБАВННА СЪ СВЪ
СА СЕ НОУЖДЕ ИСКРЪ БЫНЪ

ИРСЫ БЪСРНЫ ИМА

47
СОВОМЪ. ГЛА. А. ИРМОС.
ТВОЮ ПОВЪДАН ПЕЛМАА ДЕСНИ
ЦА. БГОЛЪПНО ВЪСКРЪПОСТИ
ПРОСЛАВНЕСЕ. ПЪВО БЕСЪМРЪ.
ПНГЪ ИКОВЪ СЕМОГЪЩІА. ПРО
ПНВНЫЕ СЪКРЪШН. И СЛЪГЪ
НЪ ПОУТЬ ВЪ ГЛА БЫНЪ СЪ
БНОВАШН: ПЪ, Г:
БДННЪ СЪВЪДАН ЧЛЪ СКАГО СЪ
ЩЕ ПЪВА НЕ МОЖЕНІЕ. И МЛН
ВНО ВЪННЪ ВЪ СЪБРАЖЕ. ПРЪ
ПОАШН МЕСЪ ВЪШЕ СЛЮЮ.
РЪПН ПН ПН СЪАА ЦРКВЫ СЪДЪШЕ

ВМЕПЛОДЪ ВЕПРОСИАВЪ ВОЛЮЮ
 БЖІЮ. НОУЗЫ РАЗРѢШИ
 ВЪ БЪЗЫКЪ СЪЧЮ. ПОКАЗАЛЪ
 БИ СЛНЦЕ ДЪЗНЫЦЕ СЪЗАРА
 ЮЩА. И ЛЮДЕМЪ ВЪПЪСЫ
 НИ СНАЖИТЕЛА ПРОПОВѢДА
 ЛЬ БИ. А ГИЦА ВЪЗЕМЛЕЩА
 ГО МНХЪ СЪГРѢШЕНІА. И ПРѢ
 МЖЕ КЪ РАВЕНІЮ ЦРЪ СЪ БЛН
 ТНЛ БИ. СЛАВНОЮ ГЛАВЪ
 ТВОЮ СЪСЪЧЕ СЛАВНЕ. ІСЪА
 ННЕ ВЪ СЕ ХВАЛНЕ, МЛНХА БѢ.
 СЪГРѢШЕНІЕМЪ СЪСПАВАНЕ
 МІ СЪДАРОВАТИ. ПРАЗНЮЩИ
 ЛЮБОУЮ СПЪХЮ ПАМЕТВОЮ.

206

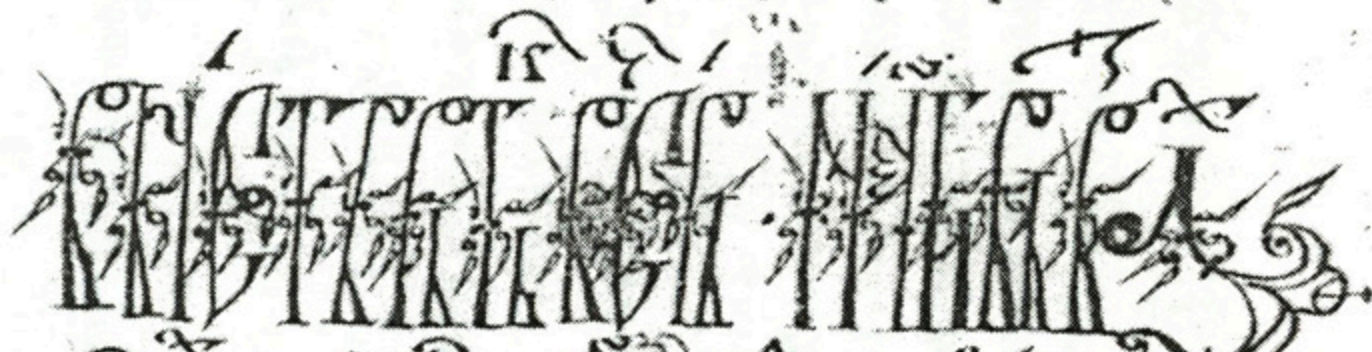
ВЪЗЕМО СЪНБЕЛНЪ. ✠

ПОСТА. НЕЛА НАЖЕ СЪМЫТА
 РИ ФАРНСИ. СЛАВА. ГЛА. И.
ВЪ СЕ ДРЪЖИТЕЛЮ ГИ. ВЪМЪ
 КОЛНОМОГОУТЬ СЛЪЗЫ.
 ЕЗЕ СЮ БО СЪВРАПЪ СЪМРЪ
 ПНЫ ИЗВЪДУШЕ. ГРѢШНЮ
 СЪМНОГОЛЪТНЫИ СЪГРШЕ
 НИ ИЗБАВИШЕ. МЫТАРАЖЕ
 ПАЧЕ ФАРНСЕА СЪПРАВДУШЕ.
 ИМЛЮ СЕ СЪНМЪ. ПРНТЪПНМЕ
 ИПОМЛОУИМЕ. ✠ НАСПЪНО.
 СЛАВА. ГЛАСЬ. Е. ✠

ХИСТЪ ЧИСТИТЪ ЛЕСЕЧЕ ДУШЕ
МЪСЛО МОЖЕ ВО ДИТНЕСТЕ
ИСОМ СЧАВЪНІ ГЛАСЪ
ПОА РАСЕ ВЪЛОЖИЕ
ВОСПЕТ ПРЕНЕЧНІ СВЯТЫЯ
ТЕХЕ СЪТРОНОИЦЕ ГЛАГОЛ
ПРЕБЪСА ТЕХЕ ЛОБЪЧЕ ИЩЕ
ЧЕ РЪХЪСЕ ЗЕМЛЕ ИЕНЧЕ
ИЧЕ РЪХЪСЕ ИХЛИНО МЕОЧА
ІЛЧЕРЯХЪСЕ ГЛАВЪНО НЕВЪ
ОКОЗГІАЧЕ РЪХЪСЕ МОШЕ
ИЧЕНЕСЕМ ПРЕНОВОЕН ІЛЕСИ
ПІЦЕ ВЪСОКЧЕ ЮДЕ ІТІОН

КЪХЕ РЪХЪСЕ КОХЪСШЕНЕ
РЪХО МЧНДІ РЪХЪСЕ РЪХЪС
СМОЕ ОУИДЕШНО УРЪХЪСІС ПЪХЪ
МОЦО ЧЪ ВЪЗНІЧІЕ СТОКОРО
ГЪХЪ А ЗЪХЪ ГЛАСЕЩІАДІЕННО
ЧЛОПЕН ГЛАСЕН НЕПАСЕЧЕ
СЪТРОНОИЦЕ И ЧХЪСТРАЧІ
ІАХЪ ИЧНО ВЕЩЕШІ ГЛАСІ
ПЧЕ ЧЛІНІА СЧМНОЮ ВЪС
ИЛА ЕСІ КЪХЪ КЪНІ ИЧЕСІ
ШЪСЕ ВЪУПСОБЪ МОЮ ІЧНО
КЪХЪС ГЛАГОЛІМІ СЕЛО ПРОС
ПІЧНОЕ ІМЕСТО СЪШЕШІЕ
ХІСХІМІ ПРЕНОВОХОДЕШІТО

46
ФЕЛДОВАННА ИСЛОД АПАИСТВУИ
ПВОИМИ МЛТВАМИ ИИ СПРОСИ ДША
МЪ НАШИМЪ МНОЖЬСТВО ШЕДРОТЪ
ИЩЕЩЕНІЕ МНОГЫМЪ СЪГРѢШЕНІЕМЪ
МЛИМСЕ

СТРЫ : ГАЪ ѿ С. ПО ФУАИНО
А ПРАСТАМИ БЕЗУВѢСТІА ЗАПЕТА БЫ
И СЛАВНОЮ СЪГРѢШЕНІЕМЪ СЪВѢЩЕПЪ ЕСА
МЪ : СКОТОМЪ ОУТРОБИХУСЕ СЪКЛАНИИ
ПРЕСАДША ВЪСЕДЕ ЗАПОВЕДИ ТВОЕ
НЪ ТВОЕ ДОТЪНІЕ СЛОВЕ ПОКАЖИ СЯ
И НА СЛАВНИКА МЕНЗРЕНІЕ ТИ СЛАВІ
ПРЕБЛАГЫ СРЪДО ВЕДУТЕ : НЕ СЪСТАВИ ПО
ЖРѢНХЪ БИТИ ДО КОНЦА : НЪ ОУЩЕДРИ
ВЪ СПИМЕ : РЪЦЕ СВОИ ПРОТЕГЪ ѿ
И СРЦЕ МОЕ СЪМРАЧЕНО У ТЕБѢ ТВО
РЦА : И ВЪ ПІЮТИ ЧЛКА ЛЮБЕТЕ : СЪГРѢШИ

НѢХВАЛНТЕ: ГЛА: А:

ПѢМЪ ПЛЪДОУ ХІ СЛІДІО

СТІТІА • ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ВЪЗІРОСНІА: —

РАДІТОМЪ ПРѢВЪРЪЛЪ ИС

МАТЪ ОУПРАСНІА ИСА

ІРЕЗЪ ИМЪРТАІИ • ОУМІРІА

МАШЪ ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ІНЪ АДА ПЛЪДІА ИСА

ЗАГІРІА ІЗЪ ЗІРІА ІМЪ

САДІМЪ ХІ • ОУПРАСНІА

ПІМЪ СРЪЦІА ПЛЪДІА

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

Домонд

ВЪТО ЛЪТНОСЪ ПЛЪДѢ САМО

ПРѢВЪРЪЛЪ • СЛАДІЦЕ ЗІРІА

МАТІА ХІ • РАІЕ ИСАЯ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ПРѢВЪРЪЛЪ РАДІТОМЪ • ПІМЪ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

ИСАЯ ДІМЪ ПЛЪДѢ

АМ
непостогомаго, и чрьвн. прѣже ко
нца оубо въсе спрѣгнаа душе, оускорн
тепло покаясе, и сльзеши зовн. бже
гъме оушедры: ~ ~ ~ ~ ~
ВЪНЕРВЪ канѣ мабнь прстѣи бѣн,
гль, д, пѣка, ірмѣ. мора трѣмнѣ.
Прїимн еже ѡ душе мленіе, прѣтла влѣце.
Іаже ба рожьшии пльгнѣю, ктѣвѣтъ ко при
ктѣгохъ къ дръжакнѣи помощи данело
грѣшѣ надежоу мою: ~ Прїтаю раболѣ
тно гвѣтъ прѣтла, бгород и гелнше, іако
дрѣзновеніе и моуци много, ѡвѣсакъ
дме скръбен твоеи мапѣами и ѡбавн
къ спосен до дѣтаніа твоуіоци: ~ слава
Мора житѣанскаго влѣнами потаплае,
и патастѣми люгнми ѡдрѣжнмь
къ прїстѣаннїю оустрѣмнѣсе, невлаемо
мѣ покровоу твоемѣ, гтѣмжеме и
ѡбавн бже ѡлюгъ: ~ и ннѣ

САДРЖАЈ

КАТАЛОГ.....	5
Напомене о насловима описаних рукописа.....	7
АКАТИСТИ	
50. АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ XVI век, прва трећина и крај века и XVII век, прва трећина, 1635. година и трећа четвртина.....	11
51. АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ XVI век, прва четвртина, прва или друга четвртина, 70/80-те године, крај века, XVII век, средина века и XVIII век.....	20
52. АКАТИСНИК XVI век, трећа четвртина, XVII век, прва четвртина и XVIII век	33
53. АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ XVII век, трећа четвртина.....	43
54. АКАТИСТ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ XVII век, трећа четвртина, са додацима с краја XVI или с почетка XVII века и из XVIII века.....	50
55. ДНЕВНА ПОСЛЕДОВАЊА СА АКАТИСТИМА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ XVIII век, 1735/45. година.....	61
56. АКАТИСТИ ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ И ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ XVIII век, прва трећина.....	71
57. СЕДМИЧНИ ОКТОИХ СА АКАТИСТОМ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ XVII век, трећа четвртина.....	80
СТИХОЛОГИЈЕ	
58. ИРМОЛОГИЈА XVI век, трећа четвртина.....	87
59. КАТАВАСИЈА XVIII век, 1710/20. година.....	93
60. СТИХОЛОГИЈЕ И КАТАВАСИЈЕ XVII век, 1650/60. година.....	97
61. СТИХОЛОГИЈА КИПРИЈАНА РАЧАНИНА XVIII век, 1706. или 1711. година	104
БОГОРОДИЧНИЦИ	
62. БОГОРОДИЧНИК XVIII век, прва четвртина.....	115
63. БОГОРОДИЧНИК XVII век, трећа или четврта деценија.....	123
СПИСАК СКРАЋЕНИЦА КОЈЕ СУ КОРИШЋЕНЕ У ОПИСУ ВОДЕНИХ ЗНАКОВА.....	127

НАУЧНИ ПРИЛОЗИ	129
<i>Љупка Васиљев</i>	
О ПИСАРИМА, ИЛУМИНАЦИЈИ И ПОВЕЗУ РУКОПИСНИХ АКАТИСТА, СТИХОЛОГИЈА И БОГОРОДИЧНИКА ИЗ ЗБИРКЕ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ	131
<i>Душица Грбић</i>	
ПАЛЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ РУКОПИСНЕ КАТАВАСИЈЕ 1710/20. ГОДИНЕ.....	146
<i>Душица Грбић</i>	
НЕКИ РУСКОСЛОВЕНСКИ ЕЛЕМЕНТИ У РУКОПИСУ АКАТИСТА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИ БОГОСЛУЖБЕНИ САДРЖАЈИ	166
<i>Душица Грбић</i>	
НЕКА ЗАПАЖАЊА О РУКОПИСИМА РР I 71 И РР I 72 БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ И ЗБОРНИКУ ИЗ 1727. ГОДИНЕ У ЗБИРЦИ РАДОСЛАВА ГРУЈИЋА	171
<i>Јасмина Грковић-Мејџор</i>	
О ПРИСТУПУ ИСПИТИВАЊУ СЛОЖЕНИЦА У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ (на грађи рукописа РР I 28)	178
<i>Наташа Драгин</i>	
ФОНЕТСКЕ И МОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ СЕДМИЧНОГ ОКТОИХА С АКАТИСТОМ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ ИЗ XVII ВЕКА.....	189
<i>Светлана Томин</i>	
ИЗВОРНИ СРПСКИ АКАТИСТИ Библиографски преглед.....	219
<i>Катица Шкорић</i>	
ФОНЕТСКЕ ОДЛИКЕ РУКОПИСНОГ АКАТИСТА ГОСПОДУ ИСУСУ ХРИСТУ И ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ И ДРУГИХ БОГОСЛУЖБЕНИХ САДРЖАЈА ИЗ ЗБИРКЕ БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ	229

ЂИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига VII

АКАТИСТИ
СТИХОЛОГИЈЕ
БОГОРОДИЧНИЦИ

Издавач

Библиотека Матице српске
Нови Сад, Матице српске 1

За издавача

Миро Вуксановић

Технички уредник

Реља Дражић

Штампање ове књиге омогућило је
Министарство за културу Републике Србије

Коректура

Аутори

Тираж

500 примерака

Штампа

Футура публикације

Нови Сад, Стевана Мусића 24

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

091:027.54(497.113 Novi Sad)

017.1:091(497.113 Novi Sad)

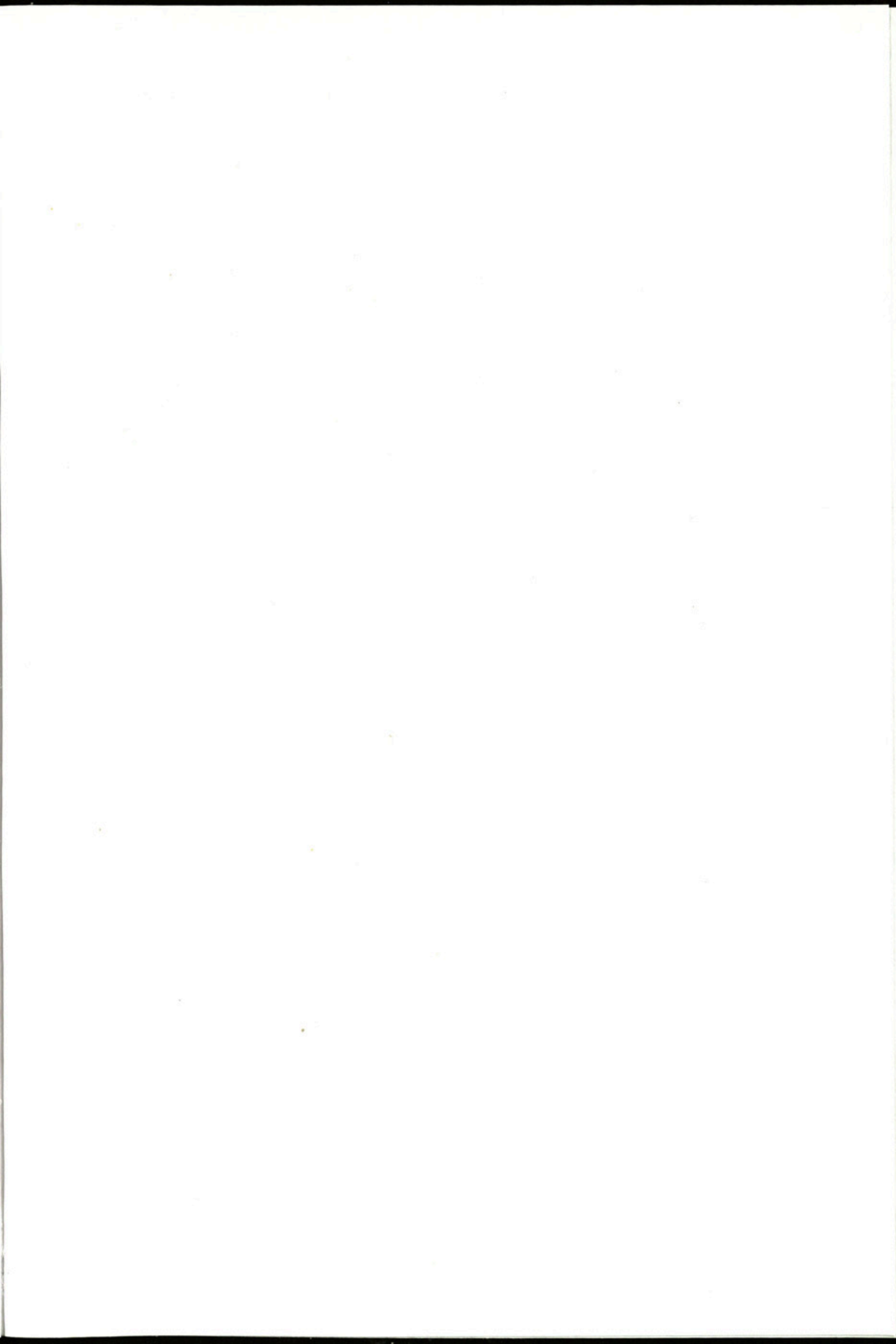
ЂИРИЛСКЕ рукописне књиге Библиотеке Матице српске. Књ. 7, Акатисти. Стихологије. Богородичници / аутори каталога Душица Грбић... [и др.] ; аутори прилога Љупка Васиљев... [и др.] ; редактор Вера Јерковић. - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 1999 (Нови Сад : Футура публикације). - 249 стр., [15] стр. с таблама (факс.) ; 25 cm. - (Рукописне књиге Библиотеке Матице српске ; књ. 7)

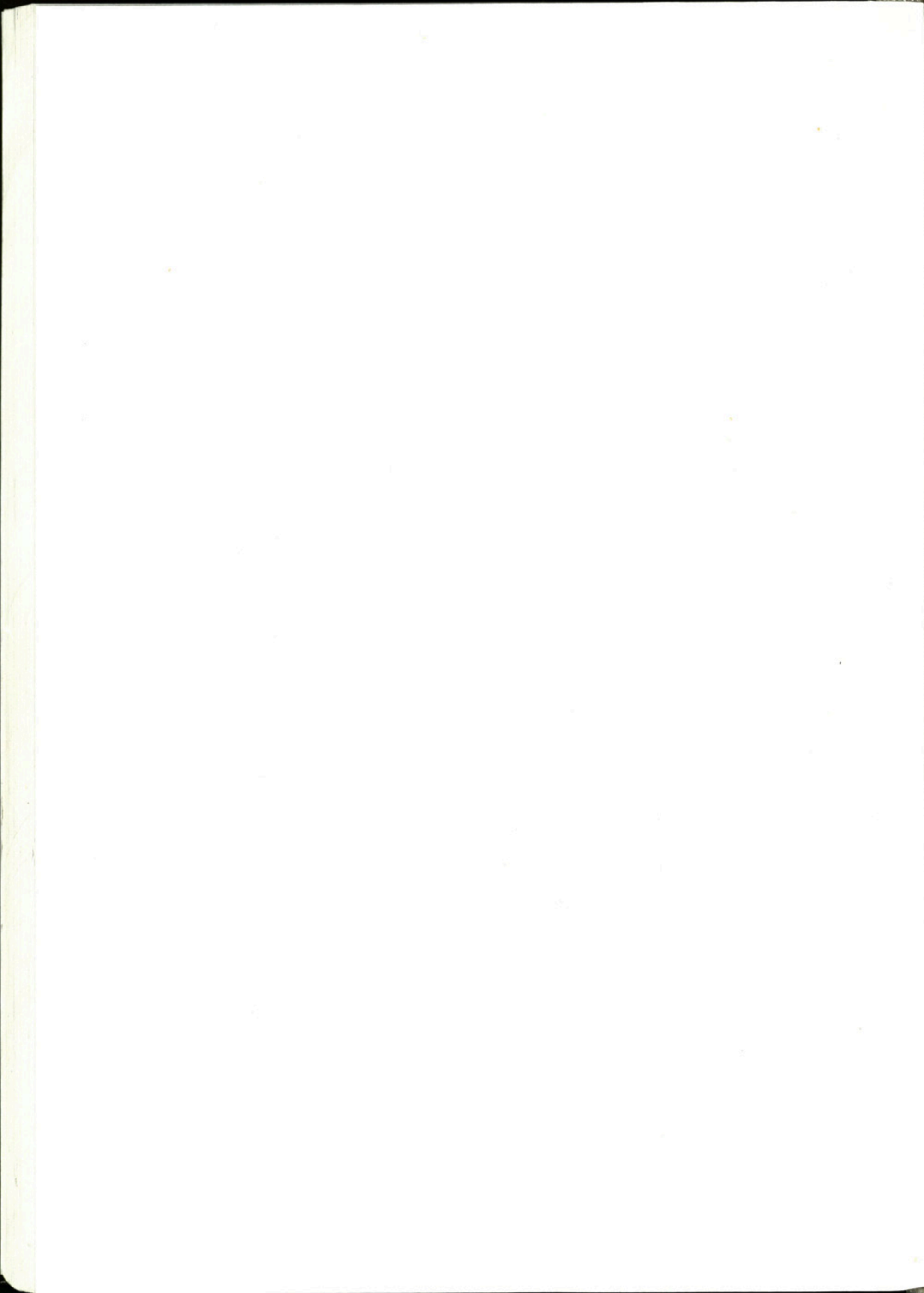
Тираж 500.

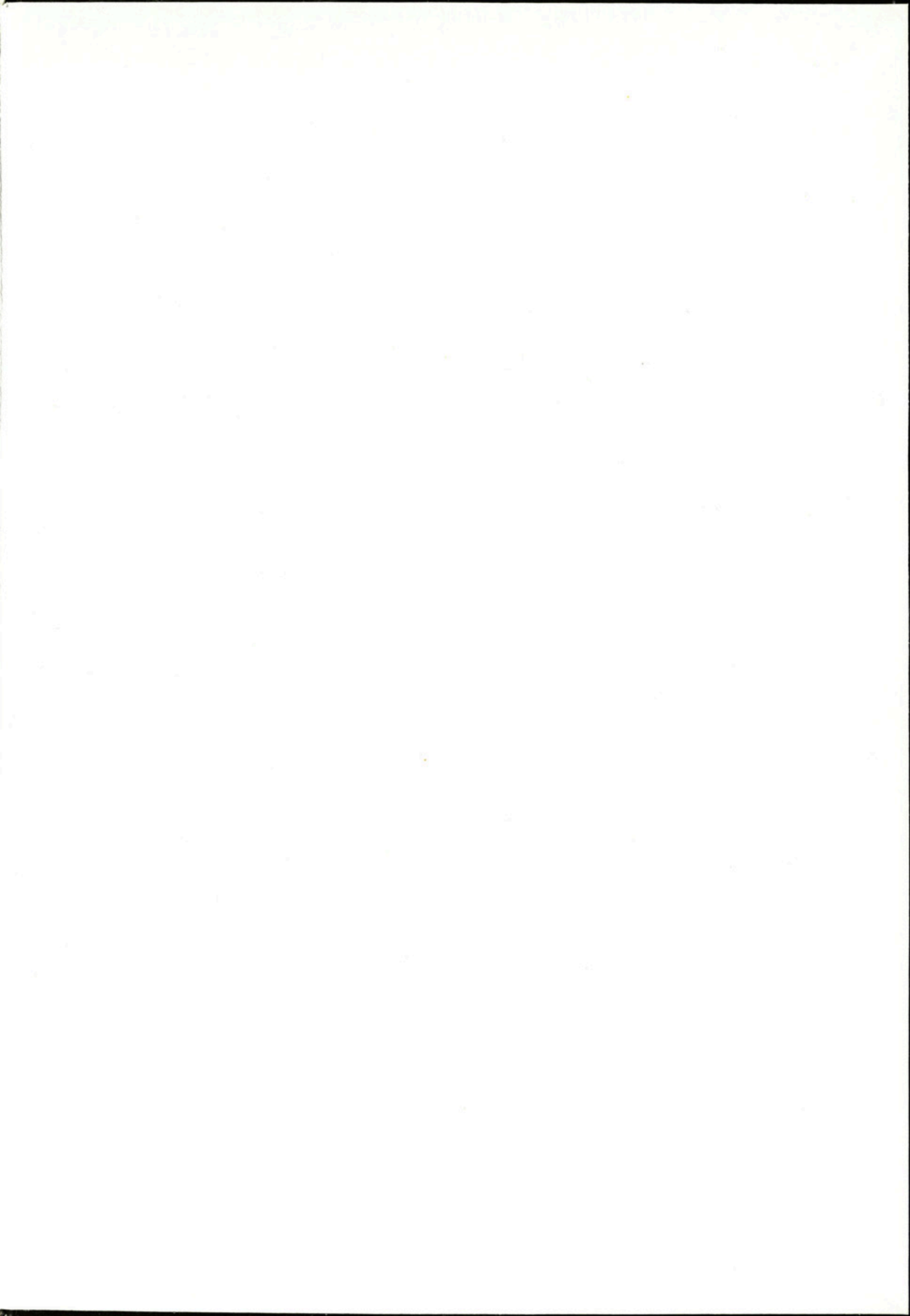
ISBN 86-80061-24-7

1. Грбић, Душица

а) Библиотека Матице српске (Нови Сад) – Ђирилске рукописне књиге – Каталогизација б) Акатисти – Библиотека Матице српске – Нови Сад в) Стихологије – Библиотека Матице српске – Нови Сад г) Богородичници – Библиотека Матице српске – Нови Сад

ЊИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ БЛС

